

В.М. Курепін, Д.Д. Марченко, Д.В. Курепін

ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ

Навчальний посібник

**Миколаїв
МНАУ
2023**

УДК 331.45(075.8)
К93

Автори: В.М. Курепін, Д.Д. Марченко, Д.В. Курепін

Рецензенти:

Наталія
БАХМАТ	– доктор педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.
Леся
ШЕЛУДЧЕНКО	– доктор технічних наук, доцент кафедри транспортних технологій та засобів АПК, Подільський державний університет.
Ілона
БАЦУРОВСЬКА	– доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри електроенергетики, електротехніки та електромеханіки Миколаївського національного аграрного університету.

Курепін В.М., Марченко Д.Д., Курепін Д.В.

К93

Охорона праці в галузі: навчальний посібник для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти. Миколаїв : МНАУ, 2023. 586 с.

ISBN 978-617-7149-68-1

Навчальний посібник містить матеріали з навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі». У посібнику викладено основні відомості про соціальний діалог та партнерство з питань охорони праці в Україні, правове регулювання організації охорони праці в Україні. Дано уявлення про реформування системи управління охороною праці в Україні та алгоритм запровадження системи управління охороною праці. Описані актуальні питання охорони праці в сільськогосподарському виробництві, соціальний захист громадян у зв'язку з нещасними випадками на виробництві, основні заходи пожежної профілактики на об'єктах господарювання аграрного сектору економіки, дії при виникненні пожежі, використання первинних засобів пожежогасіння на об'єктах господарювання.

УДК 331.45(075.8)

Зміст

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ОХОРОНИ ПРАЦІ	12
1.1. Соціальний діалог та партнерство з питань охорони праці в Україні	12
1.1.1. Соціальний діалог та партнерство з питань охорони праці в Європейському Союзі й Україні	12
1.1.2. Визначення та основні принципи соціальної відповідальності	28
Контрольні питання	39
Тестові завдання	40
1.2. Правове регулювання організації охорони праці в Україні	45
1.2.1. Законодавча та нормативна база України з охорони праці	45
1.2.2. Система організації безпеки та гігієни праці в Україні	51
1.2.3. Організація системи управління охороною праці на підприємстві	57
Контрольні питання	60
Тестові завдання	61
РОЗДІЛ 2 УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АПК	67
2.1. Алгоритм запровадження системи управління охороною праці та ризиками на підприємстві	67
2.1.1. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці на підприємстві АПК	67
2.1.2. Алгоритм запровадження системи управління охороною праці та ризиками на підприємстві	70
2.1.3. Планування заходів з охорони праці на підприємстві АПК	75
2.1.4. Відповідальність та функціональні обов'язки керівника, посадових осіб і фахівців підприємства щодо виконання функцій з охорони праці	80
Контрольні питання	89

Тестові завдання	90
2.2. Реформування системи управління охороною праці в Україні	96
2.2.1. Система організації безпеки та гігієни праці в Україні на основі ризикоорієнтованого підходу	96
2.2.2. Використання в системах управління охороною праці багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки	101
2.2.3. Алгоритм виявлення, оцінки та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій на виробництві	107
2.2.4. Оцінка ефективності функціонування системи управління охороною праці на підприємстві	112
Контрольні питання	123
Тестові завдання	124
РОЗДІЛ 3 ОХОРОНА ПРАЦІ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ	131
3.1. Організація охорони праці в аграрному секторі економіки	131
3.1.1. Концепція організації охорони праці в аграрному секторі економіки	131
3.1.2. Особливості організації охорони праці та агропромислового виробництва	134
3.1.3. Організація охорони праці та виробничих процесів на малих агропідприємствах та у фермерських господарствах	140
Контрольні питання	143
Тестові завдання	145
3.2. Актуальні питання охорони праці в сільськогосподарському виробництві	151
3.2.1. Вимоги безпеки до виробничого обладнання та організації робочих місць	151
3.2.2. Вимоги безпеки під час одержання продукції рослинництва	183
3.2.3. Вимоги безпеки під час одержання продукції тваринництва	198

3.2.4. Вимоги безпеки під час утримання великої рогатої худоби, ссавців, птиці, комах	205
3.2.4.1. Вимоги до утримання та обслуговування великої рогатої худоби	205
3.2.4.2. Вимоги безпеки під час утримання коней	212
3.2.4.3. Вимоги безпеки під час утримання свиней	217
3.2.4.4. Вимоги безпеки під час гужових переїздів та перевезень тварин	223
3.2.4.5. Вимоги безпеки під час утримання птиці	224
3.2.4.6. Вимоги безпеки в бджільництві	230
3.2.5. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників офісів сільськогосподарських підприємств	232
3.2.5.1. Гігієнічні вимоги до організації роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин	240
3.2.6. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва	244
3.2.6.1. Безпека працівників під час роботи на верстатах	245
3.2.6.2. Безпека працівників під час роботи на ковальсько-пресовому обладнанні і нагрівальних печах	252
3.2.6.3. Безпека працівників під час роботи на підіймально-транспортному обладнанні і внутрішньоцеховому транспорті	258
3.2.6.4. Вимоги до захисних огорожень	261
3.2.6.5. Вимоги безпеки під час ремонту і технічного обслуговування машин і обладнання	262
3.2.6.6. Вимоги безпеки під час проведення вогневих робіт	267
3.2.6.7. Вимоги безпеки під час виконання ковальсько-пресових робіт	277
3.2.6.8. Вимоги безпеки під час виконання жерстяно-мідницьких робіт	278
3.2.6.9. Вимоги безпеки під час виконання ремонту та випробування електрообладнання	281

3.2.6.10. Вимоги безпеки під час шиномонтажних роботах	285
3.2.6.11. Вимоги безпеки під час обслуговування та ремонту акумуляторів	289
3.2.6.12. Вимоги безпеки під час ремонту і технічного обслуговування в польових умовах	294
3.2.6.13. Вимоги безпеки під час ремонту і технічного обслуговування стаціонарного обладнання	298
3.2.6.14. Безпека праці під час монтажу, пусконаладжування, ремонту, технічного обслуговування машин і обладнання тваринницьких ферм	304
3.2.6.15. Вимоги безпеки до застосування засобів захисту працівників	310
3.2.7. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час експлуатації електроустановок сільськогосподарських підприємств	313
3.2.7.1. Основні вимоги безпеки під час обслуговування електроустановок	314
3.2.7.2. Організаційні заходи, що убезпечують працівників під час роботи	316
3.2.7.3. Технічні заходи, що створюють безпечні умови виконання робіт	329
Контрольні питання	332
Тестові завдання	333
3.3. Соціальний захист громадян у зв'язку з нещасними випадками на виробництві	339
3.3.1. Розслідування нещасних випадків на підприємстві	339
3.3.2. Спеціальне розслідування нещасних випадків на підприємстві	359
3.3.3. Порядок розслідування обставин і причин виникнення гострих професійних захворювань (отруєнь)	376
3.3.4. Порядок розслідування обставин і причин виникнення хронічних професійних захворювань (отруєнь) Розслідування нещасних випадків на підприємстві	399
3.3.5. Порядок розслідування обставин і причин виникнення	412

нещасних випадків невиробничого характеру	
3.3.6. Порядок розслідування обставин і причин виникнення нещасних випадків в умовах воєнного стану	418
3.3.7. Приховані нещасні випадки на виробництві	420
3.3.8. Соціальний захист працівників на підприємстві	423
Контрольні питання	437
Тестові завдання	439
РОЗДІЛ 4 ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА ГАЛУЗЕВИХ ОБ'ЄКТІВ	445
4.1. Основні заходи пожежної профілактик на об'єктах господарювання	445
4.1.1. Організаційні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки	445
4.1.2. Протипожежний режим на підприємстві	453
4.1.3. Інструкції про заходи пожежної безпеки	455
4.1.4. Плани евакуації людей на випадок пожежі	463
4.1.5. Відповідальні за пожежну безпеку на підприємстві	472
Контрольні питання	476
Тестові завдання	477
4.2. Загальні вимоги пожежної безпеки на об'єктах господарювання	483
4.2.1. Забезпечення пожежної безпеки суб'єктів господарювання	483
4.2.2. Вимоги пожежної безпеки до утримання територій на підприємстві	492
4.2.3. Вимоги пожежної безпеки до утримання будинків, споруд	496
4.2.4. Вимоги пожежної безпеки до утримання приміщень	504
4.2.5. Вимоги пожежної безпеки до утримання евакуаційних шляхів і виходів	508
4.2.6. Вимоги пожежної безпеки до інженерного обладнання	518
Контрольні питання	528
Тестові завдання	530
4.3. Дії при виникненні пожежі, використання первинних	536

засобів пожежогасіння на об'єктах господарювання	
4.3.1. Дії при виникненні пожежі	536
4.3.2. Використання первинних засобів пожежогасіння під час ліквідації пожежі	544
4.3.3. Вимоги до утримання та експлуатації первинних засобів протипожежного захисту	560
Контрольні питання	568
Тестові завдання	569
Список літератури	575

ВСТУП

Останніми роками істотно посилилася увага до проблем охорони праці в сільському господарстві, яка вимагає інтенсивного підвищення професійного рівня знань і вмінь у працівників підприємства аграрної галузі. Ці нові виклики вимагають уникати ризиків, пов'язаних із особливостями аграрного сектору економіки.

Перехід суспільства до широкого використання ринкових відносин, виникнення різноманітних форм власності потребують розроблення нових підходів до побудови сучасної моделі управління охороною та безпекою праці. Реалізація цієї політики має забезпечити постійне поліпшення умов і безпеки праці, зменшення рівнів травматизму та професійної захворюваності, попередження аварійних і екстремальних ситуацій.

Нинішній рівень інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та соціально-економічні орієнтири розвитку сучасного суспільства не спроможні створити сприятливі умови для забезпечення добробуту людини, збереження її здоров'я. Особливо гостро ця проблема постає на підприємствах аграрного профілю, де поруч з новою технікою та інноваційними технологіями у сільському господарстві присутні застаріла матеріально-технічна база виробництва та частка немеханізованої праці при незадовільних обсягах фінансування заходів з охорони праці. Такі фактори приводять до високого рівня травматизму, професійних захворювань і, як наслідок, до збільшення видатків підприємства та держави на виплати й компенсації потерпілим. Тому вкрай необхідним є вдосконалення системи управління охороною праці як важливого фактора підвищення ефективності виробництва.

У сучасній науці особливо підкреслюється багатоаспектність феномена охорони праці, який сприймається водночас як соціальне та економічне явище, яке важливе для забезпечення гармонійного розвитку кожного працівника, процвітання суспільства і держави.

Актуальність теми безпеки та гігієни праці нині визначається тим, що в Україні існує доволі складна ситуація у сфері охорони

праці, життя та здоров'я людини. Адже сьогодні чимала кількість працівників офіційно не працевлаштовані, що призводить до втрати можливості законного захисту їхніх прав.

Проведення політики праці без ризиків та невідповідностей потребує інформаційного забезпечення. Своєчасне донесення якісної інформації до персоналу об'єкта господарювання - первісний внесок у справу мінімізації кількості нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві.

Кожний працівник на підприємстві, незалежно від посади, яку він обіймає та роботи, яку виконує, повинен мати уяву про небезпеку, небезпечні і шкідливі виробничі чинники, засоби захисту та їх використання, порядок дій у аварійних ситуаціях.

Важливу роль у вирішенні цієї проблеми відводиться курсу «Охорона праці в галузі», що вивчається в межах підготовки майбутніх фахівців закладів вищої освіти аграрного профілю. Актуальність формування зазначених навичок пов'язана із тим, що сучасні роботодавці дедалі частіше шукають не просто виконавців, а людей, які готові мислити поза шаблонами. Працівник майбутнього повинен бачити «крізь час» й втілювати у життя ідеї, які до нього ніхто не пропонував. Технологічна грамотність й емоційний інтелект повинні бути доповнені розумінням емоції, намірами й мотивацією людей, вмінням скерувати їх у належне русло. В основу навичок увійшла когнітивна гнучкість або гнучкість розуму – уміння обмірковувати декілька речей одночасно. Саме тому підготовка молодого фахівця у закладах освіти повинна бути налаштована на навчання спілкуванню з людьми, вмінню керувати, розуміти й домовлятися, здатності приймати рішення, генерувати й сприймати креативні ідеї. Майбутнє – це період, коли головною цінністю стає мозок, емоції й розвиток. Сучасність вимагає від фахівця з вищою освітою вчитися і далі на робочому місці, темпи зміни життя в усіх напрямках набирають обертів, і для того щоб встигнути за ним, необхідно постійно адаптуватися.

Отже, якщо молодь має знання і компетенції, які формують її світогляд, власну думку, можливість реалізовувати та експериментувати на практиці, це дасть йому можливість у майбутньому легко змінювати себе залежно від умов середовища у якому він буде знаходитися. Для цього у молоді необхідно розвивати творчий потенціал, можливість мислити, обґрунтовувати поставлені завдання та вирішувати їх. Підвищення вимог до молодого фахівця обумовлена потребами ринку праці, особливо у галузях безпеки, які потребують розробки й впровадження нових інноваційних рішень.

За таких умов важливого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців, які б могли не тільки чітко визначити призначення і завдання охорони праці в Україні, а і кваліфіковано вирішувати питання економічних наслідків незадовільного стану охорони праці, травматизму на виробництві, та професійних захворювань, розмір шкоди, заподіяної працівникам у наслідок тимчасової непрацездатності та каліцтва. Саме такі питання розглядаються при вивченні дисципліни «Охорона праці в галузі» і тому в умовах сьогодення вона є достатньо актуальною.

Навчальна дисципліна «Охорона праці в галузі» дозволяє розвивати логічне мислення та спонукає до саморозвитку з огляду на динамічність зміни процесів та явищ в усіх галузях та сферах національної безпеки. Опанування сутності навчальної дисципліни дозволяє сформувати визначену систему компетентностей та досягти програмних результатів навчання.

РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

1.1. Соціальний діалог та партнерство з питань охорони праці в Україні

1.1.1. Соціальний діалог та партнерство з питань охорони праці в Європейському Союзі й Україні

Робота відіграє центральну роль у забезпеченні добробуту та якості життя людей та їхніх сімей, надаючи їм засоби для існування та підвищення самооцінки, особистої реалізації та гідності, а також сприяючи соціальній згуртованості та стабільності, миру та економічному зростанню. Крім того, загальновизнано, що професійне та особисте життя людей - це не дві окремі сутності, а взаємопов'язані сфери, що постійно взаємодіють. Парадоксально, але незважаючи на загальне визнання важливої ролі праці в житті людей, Міжнародна організація праці (МОП) зазначає, що на роботі гине більше людей, ніж на війні.

Дійсно, за підрахунками, від загальної кількості робочої сили у світі, що становить приблизно 2,84 млрд людей, щорічно близько 2,4 млн людей помирає через нещасні випадки на роботі (350-360 тис. смертей на 270 млн нещасних випадків на роботі) та професійні захворювання (близько 2 млн смертей). (Україна за рік – більш як 4200 нещасних випадків, зі смертельними наслідками – 400, професійні захворювання – більш 1600 випадків). З кожним роком, незважаючи на заходи, що вживаються, у різних країнах зростає рівень виробничого травматизму, у тому числі зі смертельними наслідками, і кількість профзахворювань.

Стан справ з охороною праці у світі стає все більш актуальною проблемою, тому Міжнародна організація праці, як і інші міждержавні структури (Міжнародна агенція з атомної енергії МАГАТЕ (International Atomic Energy Agency - IAEA); Всесвітня організація охорони здоров'я (World Health Organization (WHO)), розглядає цю тему як частину своєї Програми гідної праці.

Програми МОП є основною системою планування надання підтримки державам-членам, вони розроблені на основі результат-орієнтованого підходу, прийнятого в МОП за основу в плануванні технічного співробітництва. Ці програми окреслюють середньостроковий план, що спрямовує роботу МОП у країні відповідно до пріоритетів і завдань, розроблених за участю та погоджених з урядами, профспілками та роботодавцями.

Програма гідної праці для України було розроблено до початку пандемії COVID-19 і доопрацьовано під час карантину навесні та на початку літа 2020 року. Ця глобальна криза спричинила численні побічні ефекти з точки зору попиту та пропозиції, які є відчутними в усіх сферах економіки. Середньо- та довгостроковий вплив пандемії на системи гарантування зайнятості та соціального захисту досі не визначений, і, можливо, документ доведеться переглянути після отримання нових даних.

Програма гідної праці для України є результатом тристоронніх консультацій стосовно підтримки МОП в Україні на 2020-2024 роки, вона підтримує національні пріоритети розвитку, визначені у сфері сталого розвитку до 2030 року з урахуванням партнерства між Урядом України та ООН, Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Генеральної угоди про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально – економічної політики і трудових відносин в Україні.

Консенсус, який був досягнутий щодо програми, спрямований на створення робочих місць, розширення соціального захисту, гарантування прав у сфері праці та сприяння соціальному діалогу як ключових складових економічної та соціальної політики України.

У Європейському Союзі соціальний діалог став прогресивною частиною загальної стратегії, яка забезпечила конкурентоспроможнішу позицію Європи у стосунках з основними партнерами у світі. Однією з найхарактерніших особливостей розвитку політичних і соціальних процесів у країнах, які взяли

орієнтацію на членство в ЄС, стало широке застосування вже успішно випробуваних на практиці форм соціальної демократії з участю громадян в ухваленні політичних і економічних рішень, контролю за їх реалізацією у важливих напрямках політичної діяльності владних інститутів.

У світі відомі дві основні моделі соціального партнерства:

Перша - біпартизм - роль держави в регулюванні трудових відносин невелика, практикується двостороння співпраця між об'єднаннями роботодавців і організаціями трудящих. Держава виступає в такій соціальній моделі в ролі арбітра або посередника при виникненні соціальних конфліктів. (Велика Британія, Греція, Ірландія, , Іспанія, Канада, США, Японія, ряду країн Латинської Америки). Ця модель обмежується укладанням колективних договорів в основному на рівні підприємств, без будь-якого втручання в соціально-трудова відносини з боку держави, окрім законодавчого їхнього регулювання. Об'єднання підприємців, як і профспілок, через своїх депутатів намагаються вплинути на законодавство, а вже через нього – на відносини між соціальними партнерами виробничого рівня.

Друга - трипартизм - тристороння співпраця рівного представництва трьох сторін – уряду, роботодавців і робітників, при якому держава відіграє активну роль соціального партнера (Австрія, Бельгія, Норвегія, Фінляндія, Франція, ФРН, Швеція.). Вона характеризується активним втручанням держави в трудові відносини та їх регулюванням у спосіб законодавчого забезпечення трудових відносин і соціального партнерства. Крім того, в цій моделі запроваджено трирівневість партнерства: національний та галузевий рівні, рівень підприємства (виробничий). У Бельгії, наприклад, на загальнонаціональному рівні діє Національна рада з праці. До неї входить однакове число учасників від кожного з трьох партнерів. Держава бере на себе законодавчу функцію. На другому, галузевому рівні створюються «паритетні комісії». На рівні

підприємства питання вирішуються на двосторонній основі: підприємці – профспілки.

В залежності від рівня переговорних процесів можна виділити третю модель соціального діалогу, як проміжну між першою і другою моделями (Нідерланди, Швейцарія). За цією моделлю головний акцент у соціальному діалозі зроблено на його галузевому рівні. На рівні всієї країни спільні угоди трьох сторін не приймаються. Співпраця обмежується консультаціями, які мають рекомендаційний характер. Колективні договори на підприємствах, як правило, не укладаються. Підприємства орієнтуються на параметри галузевої угоди та керуються ними. Однією з форм реалізації такої моделі є так звана «зразкова» угода, яка укладається в промисловій галузі й послуговує свого роду орієнтиром для інших.

МОП заохочує трипартизм, сприяючи соціальному діалогу та регулюванню трудових і пов'язаних з ними економічних і політичних стосунків на основі рівноправної взаємодії, співпраці представників найнятих робітників (профспілки), працедавців і держави.

В Україні соціальний діалог як політичний інструмент вирішення соціально-економічних проблем, механізм сприяння поліпшенню умов праці та посилення соціальної злагоди й соціальної справедливості почав розвиватися і впроваджуватися з набуттям країною незалежності у 1991 році. Модель партнерства – трипартизм за якої у врегулюванні соціально-трудових відносин беруть участь на паритетних засадах три сторони: держава, наймані працівники (в особі профспілок) та роботодавці (в особі об'єднань). Він став невід'ємною частиною управління ринком праці, завдяки котрій ураховувалися інтереси працівників і роботодавців у процесах формування політики та розроблення законодавства на всіх рівнях.

Соціальний діалог - процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених

рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин (стаття № 1. Закон України «Про соціальний діалог в Україні»).

Соціальний діалог у сфері праці пов'язаний із розбудовою суспільних відносин на основі узгодження інтересів держави, роботодавців та працівників, він базується на принципах соціального діалогу. Принципи соціального діалогу закріплені як у міжнародно-правових актах, так і в національному законодавстві України.

Закріплення принципів соціального діалогу в сфері праці в міжнародно-правових актах не є новим явищем. Так принципи соціального діалогу передбачено у таких міжнародно-правових актах:

- Загальна декларація прав людини (1948 р.);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.);
- Декларація МОП про основоположні принципи і права у сфері праці (1998 р.);
- Конвенція № 87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію» (1948 р.);
- Конвенція № 98 «Про застосування принципів права на організацію і ведення колективних переговорів» (1949 р.);
- Конвенція № 135 «Про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються» (1951 р.);
- Конвенція № 144 «Про тристоронні консультації для сприяння застосуванню міжнародних трудових норм» (1976 р.);
- Конвенція № 154 «Про сприяння колективним переговорам» (1981 р.);

- Рекомендація МОП № 91 «Про колективні договори» (1951 р.);
- Рекомендація МОП № 92 «Про добровільне примирення і арбітраж» (1951 р.);
- Рекомендація МОП № 94 «Про співробітництво на рівні підприємство» (1952 р.);
- Рекомендація МОП № 113 «Щодо консультацій та співробітництва між державною владою та організаціями підприємців і працівників у галузевому та національному масштабі» (1960 р.);
- Європейська соціальна хартія (1966 р.);
- Хартія основних соціальних прав робітників (1989 р.);
- Хартія основних прав Європейського Союзу (2000 р.).

У цих актах закріплено такі принципи: принцип свободи об'єднання; принцип захисту прав профспілок, інших представницьких організацій; принцип біпартизму та трипартизму; принцип забезпечення права на колективні переговори; принцип добровільного прийняття зобов'язань; принцип обов'язковості та належного виконання колективних договорів, які укладаються в результаті колективних переговорів та інші.

Закріплення у вітчизняному законодавстві основних принципів соціального діалогу у сфері праці має неабияке значення, адже принципи (як основоположні засади) є напрямом руху і розвитку соціального діалогу в державі.

В Україні регулювання правовідносин у сфері соціального діалогу здійснюється:

- Законом України «Про зайнятість населення» (1991 р.);
- Законом України «Про об'єднання громадян» (1992 р.);
- Законом України «Про охорону праці» (1992 р.);
- Законом України «Про колективні договори і угоди» (1993 р.);
- Законом України «Про оплату праці» (1995 р.);
- Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (1998 р.);

- Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1999 р.);

- Законом України «Про організації роботодавців» (2001 р.);

- Законом України «Про соціальний діалог в Україні» (2010 р.).

Було видано також кілька указів Президента України, частиною національного законодавства є також міжнародні нормативно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інші акти міжнародного права, до яких приєдналася Україна.

Основні принципи соціального діалогу визначені Законом України «Про соціальний діалог в Україні», стаття № 3.

Соціальний діалог здійснюється на принципах:

1. Законності та верховенства права. Законність означає реалізацію форм соціального діалогу через сувору відповідальність на основі чинної Конституції, міжнародних договорів, згоди на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

У 2011 році група членів європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) підготувала доповідь про верховенства права. У доповіді Венеційської комісії вказані вісім складників цього поняття:

- а) відкритий доступ до закону, положення якого мають бути зрозумілими і передбачуваними;

- б) питання юридичних прав мають, як правило, вирішуватися на підставі закону, а не на розсуд;

- в) рівність перед законом;

- г) влада має здійснюватися відповідно до закону, справедливо і розумно;

- д) права людини мають бути захищені;

- е) мають бути надані кошти для врегулювання суперечок без не виправданих витрат або відстрочок;

- є) суди мають бути справедливими;

ж) держава має дотримуватися своїх зобов'язань як у рамках міжнародного права, так і національного.

2. Репрезентативності і правоможності сторін та їх представників. Репрезентативність означає здатність профспілкових спілок та організацій роботодавців виступати з певних питань у колективних трудових відносинах, особливо при укладенні колективних договорів і угод, а також колективних трудових спорах. Застосування цього принципу відбувається у разі, якщо в певній справі зацікавлені більше, ніж одна організація профспілок або організація роботодавців, які не утворили спільного репрезентативного органа і не погоджуються на спільну діяльність. Такий принцип соціального діалогу використовується лише у тому разі, коли йдеться про колективні трудові права та законні інтереси працівників, а під час порушення індивідуальних трудових прав працівників жодна із профспілок не може бути позбавлена права і можливості захищати інтереси особи, яка клопоче про представництво її інтересів.

Правоможність сторін соціального діалогу означає те, що кожна сторона соціального діалогу має підтвердити своє право та можливість брати участь у соціальному діалозі. Правоможність може регламентуватись положеннями законів, статутами, локальними нормативно-правовими актами підприємств, організацій, установ. У разі порушення цього принципу немає жодного сенсу будь-якій стороні здійснювати реалізацію форми соціального діалогу, адже відсутність уповноваженості є відсутністю будь-якої змоги брати участь у соціальному діалозі.

3. Незалежності та рівноправності сторін. Принцип незалежності забезпечує гарантії невтручання органів державної влади та сторін соціального діалогу в процесі здійснення соціального діалогу у сфері праці. Зокрема, норми незалежності профспілок передбачені Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Стаття № 12 Закону передбачає незалежність профспілок, заборона втручання державних органів,

органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, роботодавців у статутну діяльність профспілок.

Принцип рівноправності сторін означає рівність сторін соціального діалогу під час забезпечення соціального діалогу у сфері праці. Тобто жодна зі сторін соціального діалогу не має переваг та привілеїв над іншою стороною, ставлення з боку держави до сторін соціального діалогу і працівників, які користаються правом на свободу об'єднань у професійні спілки.

4. Конструктивності та взаємодії. Означає прийняття домовленості між сторонами, які є реальними та можливими у виконанні і спрямовані на конструктивну, обґрунтовану взаємодію з метою задоволення соціальних потреб працівників.

Принцип взаємодії, як принцип соціального діалогу означає те, що сторони кінцевим результатом своєї спільної діяльності мають досягнення спільної мети.

5. Добровільності та прийняття реальних зобов'язань. Принцип добровільності у соціального діалогу означає, що співпраця сторін соціального діалогу неможлива, якщо одна зі сторін приймає рішення під тиском чи примусом. Не можна змусити сторони вести колективні переговори і укласти колективні договори і угоди або брати участь у інших формах соціального діалогу будь-якими адміністративними засобами та заходами.

Прийняття реальних зобов'язань означає що зобов'язання сторін соціального діалогу мають бути реальними, інакше виконання взятих сторонами зобов'язань неможливо. Кожна зі сторін соціального діалогу має обдуманно підходити до процесу ведення колективних переговорів, розуміючи свої реальні можливості з урахуванням впливу, як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

6. Взаємної поваги та пошуку компромісних рішень. Принцип взаємної поваги означає те, що сторони соціального діалогу мають перш за все поважати пропозиції та рекомендації одна одної, уникати висловлювань та дій, що завдають шкоди ділової репутації

інших сторін соціального діалогу. Цей принцип передбачає унеможливлення поширення свідомо неправдивих відомостей про сторони соціального діалогу, унеможливлення свідомого спонукання схилення сторони соціального діалогу до певних дій в порушення принципів соціального діалогу.

Пошуку компромісних рішень полягає насамперед у досягненні спільних зближених та узгоджених позицій між сторонами. Він є основоположним для існування і забезпечення соціального діалогу.

7. **Обов'язковості розгляду пропозицій сторін.** Означає те, що кожна зі сторін соціального діалогу має обов'язок розглядати всі пропозиції, звернення, скарги іншої сторони.

8. **Пріоритету узгоджувальних процедур.** Означає, що соціальний діалог має здійснюватися з урахуванням позицій сторін та вироблення компромісних узгоджених сторонами рішень.

9. **Відкритості та гласності.** Принцип відкритості зобов'язує кожену зі сторін соціального діалогу, під час соціального діалогу, діяти відкрито і гарантувати можливість забезпечення громадського контролю над її діяльністю.

Принцип гласності гарантує сторонам соціального діалогу право на доступ до інформації, яка має значення для забезпечення соціального діалогу, зокрема і до інформації іншої сторони соціального діалогу.

10. **Обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей.** Передбачає те, що домовленості, прийняті в результаті соціального діалогу, колективних переговорів, прийняті колективні договори і угоди є обов'язкові для дотримання та виконання сторонами.

11. **Відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань.** Означає, що сторони несуть повну відповідальність за прийняті рішення. Будь-які зобов'язання, отримані в результаті соціального діалогу, закріпленні у колективних договорах і угодах є відповідальністю його сторін, насамперед юридичну відповідальність за невиконання та/чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань.

Відповідно до статті № 4 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» соціальний діалог здійснюється на:

1. На національному рівні – сторони діалогу:

а) профспілкова сторона, суб'єктами якої є об'єднання професійних спілок, які мають статус всеукраїнських;

б) сторона роботодавців, суб'єктами якої є об'єднання організацій роботодавців, які мають статус всеукраїнських;

в) сторона органів виконавчої влади, суб'єктом якої є Кабінет Міністрів України.

2. На галузевому рівні – сторони діалогу:

а) профспілкова сторона, суб'єктами якої є всеукраїнські профспілки та їх об'єднання, що діють у межах певного виду або кількох видів економічної діяльності;

б) сторона роботодавців, суб'єктами якої є всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців, що діють у межах певного виду або кількох видів економічної діяльності;

в) сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є відповідні центральні органи виконавчої влади.

3. На територіальному рівні – сторони діалогу:

а) профспілкова сторона, суб'єктами якої є профспілки відповідного рівня та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

б) сторона роботодавців, суб'єктами якої є організації роботодавців та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

в) сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

На території відповідної адміністративно-територіальної одиниці стороною соціального діалогу можуть бути органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законодавством.

4. На локальному рівні – сторони діалогу:

а) сторона працівників, суб'єктами якої є первинні профспілкові організації, а в разі їх відсутності - вільно обрані для ведення колективних переговорів представники (представник) працівників;

б) сторона роботодавця, суб'єктами якої є роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця.

Відповідно до статті № 8 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» соціальний діалог здійснюється між сторонами відповідного рівня у формах:

1. Обміну інформацією - здійснюється з метою з'ясування позицій, досягнення домовленостей, пошуку компромісу і прийняття спільних рішень з питань економічної та соціальної політики. Порядок обміну інформацією визначається сторонами. Жодна із сторін не може відмовити в наданні інформації, крім випадків, якщо така інформація відповідно до закону належить до інформації з обмеженим доступом.

2. Консультацій - проводяться за пропозицією сторони соціального діалогу з метою визначення та зближення позицій сторін при прийнятті ними рішень, що належать до їх компетенції. Сторона-ініціатор направляє іншим сторонам письмову пропозицію із зазначенням предмета консультації та терміну її проведення. Сторони, які одержали таку пропозицію, зобов'язані взяти участь у консультації, спільно погодити порядок і строки її проведення та визначити склад учасників.

3. Узгоджувальних процедур - здійснюються з метою врахування позицій сторін, вироблення компромісних узгоджених рішень під час розроблення проектів нормативно-правових актів. Порядок проведення узгоджувальних процедур визначається органами соціального діалогу відповідного рівня, якщо інше не передбачено законодавством або колективними угодами. Недосягнення компромісу між сторонами за результатами узгоджувальних процедур не може бути підставою для перешкоджання роботі органів соціального діалогу.

4. Колективних переговорів з укладення колективних договорів і угод - проводяться з метою укладення колективних договорів і угод. За результатами колективних переговорів укладаються колективні договори та угоди на:

- а) національному рівні – генеральна угода;
- б) галузевому рівні – галузеві (міжгалузеві) угоди;
- в) територіальному рівні – територіальні угоди;
- г) локальному рівні – колективні договори.

Порядок проведення колективних переговорів визначається законом.

Органи соціального діалогу. Для ведення соціального діалогу на національному і територіальному рівнях з рівного числа представників сторін соціального діалогу відповідного рівня у порядку, визначеному статтями № 11 та № 17 Закону України «Про соціальний діалог в Україні», утворюються Національна тристороння соціально-економічна рада та територіальні тристоронні соціально-економічні ради.

За ініціативою сторін можуть утворюватися галузеві (міжгалузеві) тристоронні або двосторонні соціально-економічні ради та інші тристоронні органи соціального діалогу (комітети, комісії тощо). На локальному рівні для ведення колективних переговорів з укладення колективних договорів стороною працівників (суб'єктами якої є первинні профспілкові організації, а в разі їх відсутності - вільно обрані представники працівників) та стороною роботодавця (суб'єктами якої є роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця) утворюється двостороння робоча комісія відповідно до закону.

Тристоронні або двосторонні органи соціального діалогу утворюються за спільним рішенням сторін відповідного рівня за ініціативою будь-якої сторони соціального діалогу відповідного рівня.

Кожна сторона соціального діалогу самостійно призначає (делегує) для участі в його роботі своїх повноважних

представників. На національному рівні представники сторони органів виконавчої влади в органах соціального діалогу призначаються Кабінетом Міністрів України, на галузевому рівні - рішенням центральних органів виконавчої влади, на територіальному рівні - рішеннями місцевих органів виконавчої влади та/або органами місцевого самоврядування, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Повноваження та організація роботи тристоронніх або двосторонніх органів соціального діалогу регулюються Законом України «Про соціальний діалог в Україні», іншими нормативно-правовими актами, статутами, положеннями та регламентами, що затверджуються цими органами.

Рішення, прийняті тристоронніми або двосторонніми органами соціального діалогу в межах їх повноважень, є обов'язковими для розгляду органами державної влади та органами місцевого самоврядування, профспілками та їх об'єднаннями, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями відповідного рівня.

Соціальний діалог є необхідною умовою європейської інтеграції та підвищення рівня економічного розвитку в Україні.

Детальний розгляд європейських моделей організації системи соціального діалогу доводить унікальність кожної з них та необхідність удосконалення власної моделі із залученням кращих елементів європейських національних систем соціального діалогу. Можна припустити думки, що для України найбільш придатним пілотним проєктом міг би стати приклад організації соціального діалогу у Бельгії. Ця модель може бути корисною для активізації роботи Національної тристоронньої соціально-економічної ради. Відповідно до цієї моделі, члени Ради повинні займатися лише ухвалюванням рішень, основну ж роботу мають виконувати високопрофесійні спеціалісти секретаріату Ради.

Одночасно, успішне функціонування окремих елементів системи соціального діалогу в інших європейських країнах також заслуговує на впровадження в Україні. Так, французька модель

соціального діалогу значно розширює коло учасників представництва інтересів не лише соціальних партнерів, але й громадських об'єднань, різних категорій громадян, які призначаються соціально-професійними організаціями та урядом для участі в соціальному діалозі. Реалізація такого підходу збільшує представництво третього сектору в організації соціального діалогу на різних рівнях, розширює його соціальну базу та підвищує легітимність прийнятих рішень.

Досвід німецької моделі соціального діалогу вказує на доцільність створення рад підприємств, здійснення ними в деяких випадках автономної тарифної політики. Також заслуговує на увагу практика країн Центрально-Східної Європи щодо створення додаткових тристоронніх органів, які предметно займаються окремими питаннями: соціальна політика, політика зайнятості, економічна політика, заробітна плата, трудове законодавство, безпека праці, соціальний захист, освіта і професійне навчання, інші питання. Створення у складі центрального тристороннього органу підкомітетів, які мають бути компетентними не лише в міжнародних питаннях та у таких традиційних сферах, як заробітна плата, соціальне забезпечення, трудові відносини, але й повинні спрямовувати свою діяльність на вирішення низки політико-економічних питань: планування національного розвитку, реструктуризація промисловості, регіональний розвиток, оподаткування, фінансові питання, національний бюджет.

Основні перешкоди для ефективного соціального діалогу та умови для ефективного соціального діалогу в Україні. Для того, щоб забезпечити результати, соціальний діалог потребує політичної підтримки з боку всіх залучених сторін, взаємної довіри та поваги як рівних партнерів, репрезентативних і легітимних суб'єктів, здатних брати на себе зобов'язання і виконувати їх, а також сприятливої інституційної та правової бази.

Ефективність соціального діалогу в Україні обмежена. Національна тристороння соціально-економічна рада, як інституція

соціального діалогу на національному рівні, з початку 2018 року повноцінно не функціонувала з незалежних від теперішніх сторін причин.

Уряд та соціальні партнери одностайні в розумінні важливості тристороннього соціального діалогу з питань формування соціально-економічної політики в державі та докладають спільних зусиль для відновлення ефективної діяльності Національної тристоронньої соціально-економічної ради, як основного майданчика соціального діалогу в Україні, з посиленими повноваженнями.

Одним із важливих пріоритетів з точки зору соціальних партнерів є збереження паритетності в управлінні фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Але багаторівнева організаційна система соціального діалогу спричиняє ряд проблем стосовно координації та дублювання діяльності. Так відповідно до Закону «Про соціальний діалог» було створено Національну та територіальні тристоронні соціально-економічні ради для ведення соціального діалогу на національному та територіальному рівнях. Також передбачено, що за ініціативою сторін можуть утворюватися галузеві (міжгалузеві) тристоронні або двосторонні ради та інші тристоронні органи соціального діалогу (комітети, комісії тощо). Законом «Про зайнятість населення» передбачено, що для погодження рішень щодо здійснення політики зайнятості можуть створюватися координаційні комітети сприяння зайнятості, ради з профорієнтації та інші органи соціального діалогу. Створені тристоронні органи з управління фондами соціального страхування, а також районні соціально-економічні ради.

Правова база соціального діалогу викладена у Законі «Про соціальний діалог», який підсилюється окремими законами щодо соціального діалогу. Проте, численні чинні правові норми не забезпечують реальний вплив соціальних партнерів на процеси формування політики.

В Україні профспілки та організації роботодавців створені і діють відповідно до Законів «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії діяльності». Структура профспілок і організацій роботодавців не співпадає, що викликає певні складності під час ведення соціального діалогу на рівнях, нижчих від національного.

На рівні підприємств роботодавцям та працівникам бракує культури діалогу та практики прозорих та ефективних процедур запобігання та вирішення трудових конфліктів та спорів. Трудові спори, як правило, не вирішуються на робочому місці і часто загострюються та вимагають офіційного втручання третьої сторони, як-от органів інспекції праці або державних посередників у разі колективних спорів або судового розгляду в разі індивідуальних спорів.

1.1.2. Визначення та основні принципи соціальної відповідальності

Соціальна відповідальність виступає невід'ємним елементом у макросистемі «людина-держава-суспільство». Відповідальність людини носить соціальний характер, оскільки людина є членом соціуму і активно з ним взаємодіє при вирішенні завдань свого буття. Вона є елементом системи управління людиною самою собою (внутрішня відповідальність), це фактор управління цією ж людиною з боку колективу, інститутів держави, суспільства (зовнішня відповідальність).

Кожна людина має своє уявлення про особисту соціальну відповідальність, яка визначається її цінностями, настановами. Людині притаманна особиста відповідальність перш за все за саму себе, свої дії (85,4%), результати своєї роботи (по 75,3%), а також за свою родину – дітей, батьків, близьких (70,9%) (результати соціологічного моніторингу, Інститут соціології НАН України)

Соціальна відповідальність особистості є тією базою, що формує соціальну відповідальність бізнесу, держави, суспільства.

Соціальна відповідальність держави є одним із механізмів забезпечення якості та ефективності державного управління. До невичерпного переліку функцій держави, що певною мірою відтворюють її соціальну відповідальність, можна віднести: виконання міжнародних обов'язків, досягнення пріоритетних національних інтересів і стратегічних цілей розвитку держави, формування гідних умов життя та перспектив розвитку людини тощо.

Соціальна держава концентрує в собі не тільки консенсус суспільних інтересів, забезпечення рівних прав та свобод, а також базується на фундаменті соціальної відповідальності всіх членів суспільства за добробут та розвиток країни.

Сутність корпоративної соціальної відповідальності у контексті відносин роботодавців та працівників полягає, насамперед, у дотриманні трудових і соціально-економічних прав працівників та врахування їхніх інтересів, встановлення додаткових соціальних пільг та гарантій. Способи впровадження та реалізації соціальної відповідальності відрізняються в залежності від економічного стану і розміру підприємства, мотивів власника, способів впливу і очікувань від споживача.

Соціальна відповідальність між сторонами соціально-трудових відносин проявляється:

1. З боку роботодавця – у дотриманні прав громадян, Кодексу законів про працю та інших нормативно-правових документів з питань ведення бізнесу;

2. З боку працівника – у відповідальному, добросовісному ставленні до праці, виконання поставлених завдань та функцій.

Світовий досвід сформував наступні критерії, що дозволяють визначити підприємство (організацію) як соціально відповідальне:

- сумлінна сплата податків, виконання вимог міжнародного, державного, регіонального законодавства;
- виробництво та реалізація якісної продукції;
- реалізація корпоративних програм підвищення

професіоналізму співробітників;

- реалізація корпоративних програм з охорони та зміцнення здоров'я співробітників;
- реалізація корпоративних програм морального стимулювання персоналу;
- реалізація благодійних та спонсорських проєктів;
- участь у формуванні позитивної громадської думки про бізнес.

Від реалізації принципів соціальної відповідальності бізнес серйозно виграє:

- зростає репутація організації;
- підвищується рівень довіри до діяльності компанії, якості її товарів і послуг;
- підвищується професіоналізм кадрового потенціалу;
- зростає лояльність співробітників до компанії;
- формується безпечне середовище діяльності;
- розвивається корпоративна політика.

У світі існує три рівня соціальної відповідальності бізнесу:

Перший рівень – це так званий «етап листів», коли незадоволені профспілки та держава нав'язують власнику компанії ті або інші заходи. На цьому етапі рушійною силою відносин є примус.

Другий рівень - компанія вступає у взаємодію зі своїми партнерами (персонал, органи влади, місцеве співтовариство та ін.), з метою виявлення взаємовигідних напрямів соціальних інвестицій у контексті комерційної політики.

Третій рівень (найвищому рівні соціальної відповідальності) - бізнес займає активну позицію, ініціюючи реалізацію соціальних проєктів (створення нових робочих місць, програми перепідготовки кадрів, соціальне кредитування тощо).

В Україні соціальна активність бізнесу спостерігається на всіх трьох рівнях: від взаємодії найбільших корпорацій з місцевою владою і населенням до системної благодійності.

Формою прояву корпоративної соціальної відповідальності у внутрішньому середовищі є корпоративна соціальна політика, основні напрямки реалізації якої полягають в наступному:

- забезпечення здорових та безпечних умов праці;
- гідна оплата праці, що забезпечує підвищення рівня життя працівників на основі зростання продуктивності праці, використання мотиваційних форм оплати, участь працівників у прибутках;
- дотримання прав трудящих в галузі соціально-трудова відносин, соціальне партнерство, гарантія свободи діяльності профспілок;
- забезпечення зайнятості шляхом збереження існуючих та створення нових робочих місць;
- розвиток людського й соціального капіталу: підвищення освітнього рівня та професійної підготовки кадрів; затвердження в діловій практиці відносин, заснованих на громадянській відповідальності, чесності, взаємній довірі, високої моралі й етиці;
- впровадження «виробничої демократії» – залучення до участі в управлінні підприємствами рядових акціонерів і найманих працівників, продаж акцій працівникам підприємств, включення їх представників до складу правління та ревізійної комісії акціонерного товариства;
- надання працівникам різноманітних соціальних послуг, передусім у сфері охорони здоров'я, відпочинку, дозвілля; сприяння у поліпшенні житлово-побутових умов працівників; участь в програмах медичного, соціального і пенсійного страхування;
- створення сприятливого морально-психологічного клімату, виховання працівників у дусі гуманізму, високої моралі і соціальної справедливості.

Трудові відносини у контексті корпоративної соціальної відповідальності є пріоритетними для більшості українських підприємств. Разом з тим розвиток цього напрямку в Україні пов'язується з низкою проблем, які свідчать про відсутність цієї

відповідальності або про його імітацію. Трудова парадигма корпоративної соціальної відповідальності охоплює ряд напрямів: заробітна плата; навчання персоналу; недержавне пенсійне та медичне страхування тощо. Система оплати праці в Україні у більшості випадків дублює радянську модель, що базувалася на дешевій робочій силі з подальшою компенсацією через суспільні фонди споживання.

Корпоративне навчання у майбутньому повинне стати пріоритетом корпоративної соціальної відповідальності в Україні. Чинна система освіти в країні слабо реагує на потреби економіки. За окремими професіями та спеціальностями спостерігається брак кваліфікованих кадрів. Не всі українські підприємства приділяють уваги підвищенню кваліфікації власних співробітників, в деяких видах економічної діяльності роботодавці не практикують ніяких освітніх заходів.

Найбільш поширеною формою недержавного пенсійного забезпечення в Україні є укладення контрактів з недержавними пенсійними фондами. Недержавне пенсійне забезпечення демонструє позитивну динаміку розвитку, але їх активи в загальній грошовій масі мають незначний відсоток. Додатковим інструментом забезпечення соціального захисту працівників є колективне добровільне медичне страхування, коли підприємство укладає договір зі страховиком про страхування своїх працівників або інших фізичних осіб (членів сімей працівників, пенсіонерів) за рахунок підприємства або шляхом перерахування частини заробітної плати працюючих.

Сьогодні у світовій практиці велике значення надається формуванню відповідальності за внесок в добробут суспільства та вплив на оточуюче середовище, так звану соціальну відповідальність організацій всіх типів: комерційних, неприбуткових, громадянських, органів управління та інших. Соціальна відповідальність - це відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та навколишнє

середовище через прозору й етичну поведінку.

Основні принципи соціальної відповідальності:

1. Підзвітність - організації мають звітувати щодо впливу від своєї діяльності на суспільство і довкілля.

2. Прозорість - організації повинні бути прозорі в їх рішеннях і діяльності, які впливають на суспільство і довкілля. Ця інформація має бути легкодоступною і зрозумілою для всіх заінтересованих сторін.

3. Етична поведінка - стиль поведінка організацій. Організації повинні приймати і застосовувати стандарти етичної поведінки, які якнайповніше відповідають її призначенню і сфері її діяльності.

4. Взаємодія з заінтересованими сторонами – організаціям слід поважати, розглядати інтереси їх заінтересованих сторін та всемірно взаємодіяти з ними.

5. Правові норми - організації дотримуються всіх чинних законів і правил, вживає заходів, аби бути обізнаною про застосовані нею закони і правила, інформувати тих осіб в організації, хто відповідальний за дотримання законів і правил, і знати, що такі закони і правила дотримуються.

6. Міжнародні норми – організаціям слід поважати міжнародні норми, в тих випадках, коли ці норми є важливими для сталого розвитку і добробуту суспільства.

7. Права людини – організації повинні визнавати важливість і загальність прав людини, поважати права, зазначені у Всесвітній Декларації з прав людини.

Міжнародна практика нормативно-правового регулювання соціальної відповідальності бізнесу представлена так званим «м'яким правом», котре включає міжнародні конвенції, декларації, принципи та рекомендації, що складають основу для напрацювання законодавчих актів на національних рівнях. Основними міжнародними документами, що регулюють соціальну відповідальність бізнесу у розрізі профільних організацій є такі:

1. Міжнародна Організація Праці:

1.1. Декларація фундаментальних обов'язків та прав на роботі - провадить рамки міжнародних прав працівників через прийняті міжнародною спільнотою «ключові стандарти трудових відносин», котрі поширюються на: свободи та права сторін у процесі перемовин про оплату праці між підприємцями та урядом; усунення примусової та дитячої праці; усунення дискримінації у трудових відносинах.

1.2. Трьохстороння Декларація принципів щодо транснаціональних компаній та соціальної політики (1977 р., 2000 р.) - встановлює принципи, що пропонують орієнтири транснаціональним компаніям, урядам, організаціям працедавців та працівників у сферах працевлаштування, тренінгів, умов праці та життя і промислових відносин.

1.3. Кодекс поведінки стосовно безпеки та охорони здоров'я - містить практичні рекомендації стосовно відповідальності за безпеку зайнятості та охорону здоров'я як у державному, так і в приватному секторі.

1.4. Кодекс поведінки стосовно ВІЛ/СНІД - містить фундаментальні принципи розробки політики та практичних посібників, з допомогою яких можливо розробити чіткі відповіді на рівні підприємства, громади та нації стосовно профілактики ВІЛ/СНІД, управління та пом'якшення впливу ВІЛ/СНІД на сферу праці, усунення дискримінації на базі реального чи сприйнятого ВІЛ статусу.

2. Міжнародна Організація Стандартизації (ISO):

2.1. Стандарт ISO14000 - допомагає компаніям встановлювати та дотримуватися систематичних зусиль щодо безперервного покращення їхнього впливу на навколишнє середовище.

2.2. Стандарт ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності» - це добровільна настанова з соціальної відповідальності і не є документом, що передбачає сертифікацію. Він надає інструкції щодо основних принципів соціальної відповідальності, ключових тем та питань, що мають відношення

до соціальної відповідальності, а також щодо шляхів впровадження соціально відповідальної поведінки до існуючих стратегій, систем, практик та процесів організації: наголошує на важливості результатів та діяльності у сфері соціальної відповідальності та її удосконалення.

Важливо відзначити, що стандарт ISO 26000 розроблений не тільки для бізнес-структур, але також і для профспілок, громадських організацій і державних органів. Він визначає зони відповідальності для кожної організації у її взаєминах із зацікавленими сторонами. Кожна організація самостійно визначає, що є придатним та важливим для неї шляхом власних оцінок та діалогу з зацікавленими сторонами.

Ця настанова дає єдине розуміння соціальної відповідальності і детальну інструкцію для всіх організацій. В ISO 26000 враховані всі ті принципи, які названі в Глобальному договорі ООН.

3. Глобальна Ініціатива Звітування (GRI) - міжнародний стандарт звітування щодо добровільного використання організаціями звітів з економічного та екологічного напрямків їх діяльності, продукції та послуг.

4. Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність» (Social Accountability International) – це добровільний моніторинг, сертифікація та оцінювання умов праці у міжнародних компаніях на глобальних ринках. Мета стандарту – сприяти постійному поліпшенню умов наймання і здійснення трудової діяльності, виконання етичних норм цивілізованого суспільства.

Стандарт містить вимоги щодо таких елементів системи соціальної відповідальності підприємства:

а) дитяча праця – виробництво не використовує працю працівників у віці до 15 років, мінімальний вік знижений до 14 років для країн, діючих у рамках Конвенції МОП № 138, за винятком країн, що розвиваються;

б) примусова праця – виключення примусової праці, включаючи кабалу або борг, заборона запоруки грошима або

документами, які засвідчують особу працівника;

в) здоров'я і безпека – забезпечення безпечних і здорових умов праці, здійснення заходів із запобігання травматизму, регулярне навчання техніці безпеки працівників, створення системи для виявлення загроз здоров'ю і безпеці, доступ до вбиралень, душевих (ванних) кімнат і до питної води;

г) свобода асоціації і право на ведення колективних нарад – поважання права створювати профспілки і бути їх членом, можливість проведення колективних нарад, а там, де закон забороняє ці свободи, – сприяння об'єднанню і нарадам між працівниками;

д) дискримінація – заборона дискримінації за ознакою раси, касты, походження, релігії, інвалідності, статі, сексуальної орієнтації, політичних переконань, віку, виключення сексуальних домагань;

е) дисциплінарні заходи – заборона тілесних покарань, психічного або фізичного примусу, словесних образ;

є) робочий час – відповідно до чинного законодавства, але не більше 48 годин на тиждень, мінімум один вихідний день на тиждень, добровільні наднормові, оплачувані і такі, що не перевищують 12 годин на тиждень на регулярній основі;

ж) оплата праці – заробітна плата виплачується за стандартний робочий тиждень і повинна відповідати законодавчим і галузевим стандартам, бути достатньою для задоволення основних потреб працівників і їхніх сімей, відсутність дисциплінарних відрахувань;

з) система управління людськими ресурсами – прагнення не лише пройти сертифікацію, але й інтегрувати стандарт у системи і методи управління.

Система менеджменту, заснована на вимогах SA 8000, має загальні вимоги з ISO 9001. Так, наприклад: визначена керуванням політика компанії в сфері соціальної відповідальності, аналіз і перевірки з боку керівництва, планування, оцінка і вибір постачальників, прийняття коригувальних дій.

Підприємства, на яких приділяється значна увага персоналу, створенню необхідних і комфортних умов для роботи, є надійними партнерами у взаємовідносинах. Використання етичних підходів до суспільства в цілому і до своїх співробітників, зокрема створення сприятливої атмосфери в колективі, є критерієм високого рівня менеджменту. І навпаки, співробітництво з компаніями, які не виконують ці вимоги, вважається неетичним і пов'язаним з додатковими ризиками.

Стандарт SA 8000 спрямований на забезпечення привабливості умов наймання для співробітників, поліпшення умов їхньої праці і життєвого рівня. Компанії, у яких менеджмент здійснюється відповідно до вимог стандарту SA 8000, мають конкурентну перевагу, яка полягає у високій мотивації персоналу, що у свою чергу дозволяє ефективніше застосовувати сучасні системи менеджменту для досягнення намічених цілей, забезпечуючи при цьому постійну рентабельність.

А наявність на підприємстві інших стандартів, таких як ISO 9000, ISO 14000, OHSAS 18001 і т. д., доповнює стандарт SA 8000, забезпечуючи основу для інтеграції в рамках загальної системи менеджменту, що веде до скорочення ризиків і підвищення прибутковості компанії.

Одним із значущих світових орієнтирів в розвитку питань корпоративної соціальної відповідальності стала Міжнародна ініціатива ООН – Глобальний Договір ООН (Global Compact). Ідею Глобального Договору запропонував Генеральний секретар ООН Кофі Аннан на Всесвітньому економічному форумі 1999 року. Дію Договору спрямовано на залучення корпорацій до розв'язання глобальних проблем цивілізації.

Глобальний договір ООН є добровільною ініціативою, яка об'єднує приватні компанії, агенції ООН, бізнес асоціації, неурядові організації та профспілки у єдиний форум задля сталого розвитку через відповідальне та інноваційне корпоративне лідерство.

Десять Принципів Глобального Договору:

Орієнтовані на втілення практик відповідального бізнесу у сферах прав людини, стандартів праці, екологічної відповідальності та боротьби із корупцією.

Права людини

Принцип 1. Комерційні компанії повинні забезпечувати та поважати захист прав людини, проголошених на міжнародному рівні.

Принцип 2. Комерційні компанії повинні забезпечувати, щоб їхня власна діяльність не сприяла порушенню прав людини.

Принципи праці

Принцип 3. Комерційні компанії повинні підтримувати свободу зібрань і дієве визнання права на колективні угоди.

Принцип 4. Комерційні компанії повинні сприяти викоріненню примусової праці.

Принцип 5. Комерційні компанії повинні сприяти ефективному викоріненню дитячої праці.

Принцип 6. Комерційні компанії повинні сприяти викоріненню дискримінації у сфері зайнятості та працевлаштування.

Екологічні принципи

Принцип 7. Комерційні компанії повинні дотримуватися превентивних підходів до екологічних проблем.

Принцип 8. Комерційні компанії повинні ініціювати поширення екологічної відповідальності.

Принцип 9. Комерційні компанії повинні стимулювати розвиток і розповсюдження екологічно чистих технологій.

Антикорупційні принципи

Принцип 10: Комерційні компанії повинні протидіяти будь-яким формам корупції, включаючи здирництво.

Упродовж перших двох років підписання Глобального договору компанія має активізувати свою діяльність у соціально

відповідальному бізнесі. Після цього вона повинна оприлюднити свій перший «Соціальний звіт».

В Україні Глобальний Договір був започаткований у квітні 2006 року. Зараз кількість учасників Глобального Договору в Україні перевищує 130, які заснували національну мережу з метою поширювати ініціативи корпоративної соціальної відповідальності в Україні, обміну досвідом, освіти та спільних дій.

Залежно від характеру бізнесу та визначених пріоритетів розвитку компанії формують свої принципи корпоративної соціальної відповідальності, що базуються на загальновизнаних поняттях. Це добровільна та послідовна діяльність в соціальній, економічній та екологічній сферах.

Соціальні програми компаній носять системний характер, пов'язані з місією та стратегією розвитку бізнесу та спрямовані на задоволення запитів різних заінтересованих сторін.

До документів, в яких закріплена стратегія компанії в галузі корпоративної соціальної відповідальності, належать: колективний договір, кодекс корпоративної поведінки, етичний кодекс, корпоративні стандарти, політики та інші.

Контрольні питання

1. Соціальне партнерство як принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці.

2. Охорона праці як невід'ємна складова соціальної відповідальності.

3. Міжнародні норми соціальної відповідальності. Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність». Міжнародний стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності». Вимоги до забезпечення охорони праці в структурі соціальної відповідальності.

4. Охорона праці - частина соціальної політики ЄС. Директиви ЄС з охорони праці.

5. Рамкова директива 89/391/ЄС «Про введення заходів, що

сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників».

6. Трудові норми Міжнародної організації праці. Конвенції та Рекомендації МОП. Основні Конвенції МОП в галузі охорони праці.

7. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці. Основні напрямки співробітництва. Організація об'єднаних націй. Всесвітня організація охорони здоров'я. Міжнародна агенція з атомної енергії. Міжнародна організація праці. Європейський Союз.

Тестові завдання

1. Коли було розроблено програму гідної праці Міжнародної організації праці для України?

1. У 1991 році.
2. У 2020 році.
3. У 2014 році.
4. У 2019 році.
5. У 2020 році.

2. До якої форми соціального діалогу між сторонами відповідного рівня відносять пошук компромісу і прийняття спільних рішень з питань економічної та соціальної політики?

1. Обміну інформацією.
2. Консультацій.
3. Узгоджувальних процедур.
4. Колективних переговорів з укладення колективних договорів і угод.

3. Що не входить до основних принципів соціальної відповідальності?

1. Етична поведінка.
2. Добробут суспільства.
3. Правові норми.
4. Міжнародні норми.
5. Права людини.

4. У якому році було прийнято Європейську соціальну хартію?

1. У 1945 році.
2. У 1948 році.
3. У 1951 році.
4. У 1966 році.
5. У 1989 році.

5. Яку модель соціального партнерства заохочує Міжнародна організація праці?

1. Біпартизм.
2. Трипартизм.
3. Квадропартизм.
4. Проміжну модель.

6. Який міжнародний стандарт сприяє постійному поліпшенню умов наймання і здійснення трудової діяльності?

1. Стандарт ISO 14000.
2. Стандарт ISO 26000:2010.
3. Стандарт SA 8000.
4. Стандарт OHSAS 18001.

7. У якій моделі соціального партнерства роль держави в регулюванні трудових відносин невелика?

1. Квадропартизмі.
2. Трипартизмі.
3. Біпартизмі.
4. Проміжній моделі.

8. Яка модель соціального партнерства запроваджена в Україні?

1. Квадропартизм.
2. Трипартизм.
3. Біпартизм.
4. Проміжна модель.

9. Який міжнародний стандарт допомагає компаніям встановлювати та дотримуватися систематичних зусиль щодо безперервного покращення їхнього впливу на навколишнє середовище?

1. Стандарт ISO 14000.
2. Стандарт ISO 26000:2010.
3. Стандарт SA 8000.
4. Стандарт OHSAS 18001.

10. Який принцип соціального діалогу унеможлиблює діалог, якщо одна зі сторін приймає рішення під тиском чи примусом?

1. Конструктивності та взаємодії.
2. Пріоритету узгоджувальних процедур.
3. Добровільності та прийняття реальних зобов'язань.
4. Обов'язковості розгляду пропозицій сторін.
5. Взаємної поваги та пошуку компромісних рішень.

11. У якому році було прийнято Хартію основних соціальних прав робітників?

1. У 1945 році.
2. У 1948 році.
3. У 1951 році.
4. У 1989 році.
5. У 2000 році.

12. Який принцип соціального діалогу є основоположним для існування і забезпечення соціального діалогу?

1. Відкритості та гласності.
2. Взаємної поваги та пошуку компромісних рішень.
3. Незалежності та рівноправності сторін.
4. Відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань.

13. Що не входить до основних принципів соціальної відповідальності?

1. Підзвітність.
2. Прозорість.
3. Створення сприятливої атмосфери в колективі.
4. Взаємодія з заінтересованими сторонами.
5. Правові норми.

14. У якій моделі соціального партнерства практикується двостороння співпраця між об'єднаннями роботодавців і організаціями трудящих?

1. Квадропартизмі.
2. Трипартизмі.
3. Біпартизмі.
4. Проміжній моделі.

15. У якому році було прийнято Загальну декларацію прав людини?

1. У 1945 році.
2. У 1948 році.
3. У 1951 році.
4. У 1966 році.
5. У 1989 році.

16. До якої форми соціального діалогу між сторонами відповідного рівня відносять врахування позицій сторін, вироблення компромісних узгоджених рішень під час розроблення проектів нормативно-правових актів?

1. Узгоджувальних процедур.
2. Колективних переговорів з укладення колективних договорів і угод.
3. Обміну інформацією.
4. Консультацій.

17. Який міжнародний стандарт надає інструкції щодо основних принципів соціальної відповідальності, ключових тем та питань, що мають відношення до соціальної відповідальності?

1. Стандарт ISO 14000.
2. Стандарт ISO 26000:2010.
3. Стандарт SA 8000.
4. Стандарт OHSAS 18001.

18. Який принцип соціального діалогу означає те, що сторони кінцевим результатом своєї спільної діяльності мають досягнення спільної мети?

1. Обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей.
2. Пріоритету узгоджувальних процедур.
3. Відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань.
4. Конструктивності та взаємодії.
5. Взаємної поваги та пошуку компромісних рішень.

19. Коли в Україні був започаткований Глобальний Договір?

1. У 2000 році.
2. У 2006 році.
3. У 2014 році.
4. У 2019 році.

20. За якою моделлю соціального партнерства головний акцент у соціальному діалозі зроблено на його галузевому рівні?

1. Біпартизмі.
2. Трипартизмі.
3. Проміжній моделі.
4. Квадропартизмі.

2.2. Правове регулювання організації охорони праці в Україні

2.2.1. Законодавча та нормативна база України з охорони праці

З моменту отримання Україною незалежності вона свій подальший розвиток спрямувала на впровадження в національну практику європейських цінностей в галузі прав і свобод людини та на інтеграцію в європейське співтовариство. Важливим напрямком діяльності України на сьогоднішньому етапі є адаптація національного законодавства до законодавства ЄС. Особливе значення ця діяльність набуває в сфері законодавства про охорону праці.

Перехід суспільства до широкого використання ринкових відносин, виникнення різноманітних форм власності потребують розроблення нових підходів до побудови сучасної моделі управління охороною й безпекою праці на національному, регіональному й виробничому рівнях. Зрозуміло, що в основі законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці лежить Конституція України. Під час розробки законодавства про охорону праці широко використовуються Конвенції і Рекомендації МОП, директиви ЄС, досвід нормотворення розвинених стран Європейського Союзу та інших країн світу.

Державна політика в сфері охорони праці базується на принципах пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці. Законодавство України щодо охорони праці встановлює єдині вимоги до роботодавців усіх рівнів щодо створення безпечних умов праці.

Конституція України як основний закон держави є основою структури всього законодавства і займає центральне місце серед джерел охорони праці. Вона має найвищу юридичну силу, є фундаментом усієї національної правової системи.

Щодо норм охорони праці Конституцію України слід

розглядати як:

по перше – як джерело гарантованого права на захист від примусової роботи (стаття № 19); на захист життя людини (стаття № 27); права на працю, яка не заборонена законом (стаття № 42); на належні, безпечні і здорові умови праці та заробітну плату, не нижчу від визначеної законом (стаття № 43); права тих хто працює на відпочинок (стаття № 45); на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття № 49); на безпечне для життя і здоров'я довкілля (стаття № 50); на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, яка завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових і службових осіб (стаття № 56);

по друге - як джерело гарантованого додаткового права на захист для: жінок і неповнолітніх, осіб з інвалідністю (особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності); працівників окремих професій і виробництв.

Реалізуючи свої конституційні гарантії кожна людина, яка працює повинна знати свої права і обов'язки. На це наголошує стаття № 57 Конституції України - закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома у порядку, встановленому законом; не доведені до відома нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки у порядку, встановленому законом, є не чинними.

Закони та інші нормативні акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй. Центральне місце серед законів в галузі охорони праці займає Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1972 року із чисельними змінами та доповненнями у зв'язку з політичними, соціальними, економічними змінами, що відбулися та відбуваються в Україні.

Кодекс законів про працю України визначає правові засади і гарантії здійснення громадянами України права розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної і творчої праці. Він регулює

трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини.

Правове регулювання охорони праці міститься в главі XI «Охорона праці», але в багатьох статтях інших глав є визначення щодо трудової діяльності: «Трудовий договір», «Робочий час», «Час відпочинку», «Праця жінок», «Праця молоді», «Професійні спілки», «Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю».

Основоположним законодавчим документом в галузі охорони праці який регулює організацію охорони праці на підприємстві є Закон України «Про охорону праці» 1992 року, у листопаді 2002 р. Верховна Рада України прийняла нову редакцію цього закону згідно діючим конвенціям і рекомендаціям Міжнародної організації праці, іншим міжнародним правовим нормам. Він визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці; регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища; встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

До законодавства України про охорону праці згідно статті № 3. Закону України «Про охорону праці» відносять Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 року. Він наголошує на проведенні профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві,

професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці; відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань; відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

Визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві.

Забезпечення техногенної та пожежної безпеки суб'єктів господарювання є складовою діяльності посадових осіб і працівників підприємств, установ, організацій. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 року, глава № 12, № 13, № 14 регулюються відносини між відповідними посадовими особами і працівниками підприємств, установ, організацій щодо забезпечення техногенної та пожежної безпеки суб'єктів господарювання; здійснюється державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, щодо виконання вимог законів та інших нормативно-правових актів з питань техногенної та пожежної безпеки у виробничій, експлуатаційній та інших видів діяльності посадових осіб і працівників підприємств, установ, організацій.

Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасними і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя.

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року визначає правові,

організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулює суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості.

Право громадян на безпечні для здоров'я і життя харчові продукти, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побуту, відпочинку та навколишнє природне середовище та достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, а також про наявні та можливі фактори ризику для здоров'я та їх ступінь забезпечується Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року. Він регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні.

Міжнародна практика свідчить, що роботодавець має бути більш самостійним у виборі найефективніших способів організації безпеки працівників та нести в першу чергу матеріальну (фінансову) відповідальність за якість такого вибору та ефективність визначеної ним політики безпеки.

Але сьогодні в Україні спосіб впливу на роботодавців базується на засадах адміністративного чи кримінального покарання за порушення встановлених державою правил чи приписів з безпеки. Кодекс України про адміністративні правопорушення охороняє права і свободи громадян, власності, конституційного ладу України; права і законні інтереси підприємств, установ і організацій; встановленого правопорядку; зміцнює законності,

запобігає правопорушенням, виховує громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України; поваги до прав, честі і гідності інших громадян; до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. Містить розділ II «Особлива частина» та главу № 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорона праці і здоров'я населення».

Кримінальний кодекс України забезпечує охорону прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам; визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Містить розділ X «Злочини проти безпеки виробництва», 271-275 статті якого встановлюють кримінальну відповідальність за порушення вимог охорони праці, які привели до ушкодження здоров'я або смерті працівника або створили ситуацію, що загрожує життю людей.

Важливе місце серед джерел охорони праці займають спеціальні законодавчі акти які є обов'язковими до виконання на всій території України. До них відносять:

а) національні законодавчі акти - регулюють правові відносини у сфері охорони;

б) підзаконні нормативні акти України - укази і розпорядження Президента України, рішення Уряду України;

в) державні міжгалузеві й галузеві нормативні акти - це стандарти, інструкції, правила, норми, положення, статuti та інші документи, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання усіма установами і працівниками України;

г) міжнародні договори та угоди - до яких Україна приєдналася в установленому порядку.

На фоні швидких змін в політичних, економічних, соціальних, екологічних відносинах в трудовому законодавстві виникають

прогалини, які усуваються саме Указами Президента України, рішеннями Кабінету Міністрів України. Такі акти відносять до підзаконних нормативних актів, тобто актів виконавчих органів державної влади, які видаються в межах їх компетенції, на основі і на виконанні законів України. Декрети, постанови Кабінету Міністрів України направлені на регулювання окремих питань охорони праці, конкретизацію положень законів України або указів Президента, вони повинні відповідати діючому трудовому законодавству.

2.2.2. Система організації безпеки та гігієни праці в Україні

Розвиток ринкових відносин, впровадження в різні галузі економіки нових технологій одночасно з використанням фізично і морально застарілих технологічних процесів та виробничого обладнання, що є джерелом підвищеної небезпеки, зумовлює необхідність реформування системи управління охороною праці.

Система управління охороною праці, яку було сформовано відповідно до командно-адміністративних засад планової економіки, довела свою ефективність за умови монополії державної форми власності в усіх галузях народного господарства, планування розвитку технічних систем і значного регламентування процедур і правил, пов'язаних із застосуванням виробничого обладнання та виконанням робіт.

Діюча система управління охороною праці на всіх рівнях сформована за принципом «коригувальних дій» (реактивним принципом), тобто реагування на небезпечні випадки та ситуації, а не за принципом «запобіжних дій» (проактивним), тобто профілактики небезпечних випадків та ситуацій, що унеможливорює визначення пріоритетності профілактичних заходів з безпеки та гігієни праці на кожному з етапів діяльності підприємства. Такий підхід не сприяє запровадженню ефективного механізму економічного стимулювання роботодавців до створення належних, безпечних і здорових умов праці і не дає змоги роботодавцям

вибирати найефективніший спосіб управління та інтегрувати систему управління охороною праці в загальну систему управління підприємством.

Жорстка регламентація правил виконання робіт і використання машин і механізмів призвела до накопичення значного обсягу нормативно-правових актів з безпеки та гігієни праці і не дає можливості оперативно та своєчасно реагувати на швидкий розвиток технологій та економіки і характеризується неефективним використанням ресурсів. За таких умов підприємствам, особливо мікро- та малим, складно швидко адаптуватися до сучасних технологій, змін на ринку товарів і послуг.

Через відсутність ефективного аналізу причин нещасних випадків, професійних захворювань та аварій заходи реагування на нещасні випадки спрямовуються переважно на регулювання та посилення обов'язкових загальних вимог без урахування факторів ризику на виробництві (наслідок, хибних висновків щодо способів запобігання таким випадкам) та полягають у проведенні позапланових інструктажів з питань охорони праці.

Не враховані гендерні потреби та особливості працівників, які є важливими у зв'язку з відкриттям раніше заборонених професій для жінок.

Норми Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» обмежують повноваження інспекторів Держпраці що призводить до зниження ефективності інспекційної діяльності щодо забезпечення застосування правових норм. Впровадження стандартів Європейського Союзу і Міжнародної організації праці з безпеки та гігієни праці змушує Україна у зв'язку з ратифікацією у 2004 році конвенцій Міжнародної організації праці № 81 про інспекцію праці у промисловості й торгівлі та № 129 про інспекцію праці в сільському господарстві взяти на себе зобов'язання утворення дієвого органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері безпеки та гігієни праці, а також з питань нагляду та

контролю за дотриманням законодавства про працю (інспекція праці).

Серед основних нерозв'язаних проблем у діючій системі управління охороною праці залишаються:

а) підготовка фахівців з питань безпеки та гігієни праці - призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів, які повинні забезпечувати організацію запобіжних заходів для створення належних, безпечних і здорових умов праці;

б) фінансування заходів з безпеки та гігієни праці та відсутність механізму економічної мотивації роботодавців та працівників до створення більш безпечних і здорових умов праці;

в) низька якість експертизи з безпеки та гігієни праці;

г) робота з підвищення обізнаності та інформування суспільства про безпеку та гігієну праці.

Відсутність в Україні єдиної державної системи статистичної звітності стосовно нещасних випадків на виробництві, аварій та професійних захворювань, шкідливих умов праці, випадків погіршення здоров'я, пов'язаних з професійною діяльністю, унеможлиблює проведення аналізу витрат і вигод у процесі забезпечення належного рівня безпеки та гігієни праці. Існування незадекларованої праці, особливо на виробництвах, віднесених до небезпечних, унеможлиблює здійснення системного контролю і визначення фактичного стану дотримання вимог щодо безпеки та гігієни праці.

Потребують удосконалення принципи участі у формуванні та реалізації державної політики у сфері безпеки та гігієни праці усіх заінтересованих сторін: представників сторін соціального діалогу, професійних асоціацій, експертів з безпеки та гігієни праці, а також громадськості.

Запровадження національної системи запобігання виробничим ризикам, заснованої на принципах усунення небезпек, оцінюванні, контролі ризиків та управлінні ними, є головним механізмом, що застосовується багатьма країнами світу для ефективного і дієвого

заохочення до створення безпечних і здорових умов праці як на державному, регіональному, галузевому і місцевому рівні, так і на рівні окремого підприємства і робочого місця.

Система повинна ґрунтуватися на відповідальності роботодавців за забезпечення безпеки і здоров'я працівників в усіх аспектах, пов'язаних з роботою, на зобов'язанні роботодавців постійно пристосовуватися до мінливих обставин, вживати необхідних заходів для створення умов, безпечних для життя і здоров'я працівників, з урахуванням особливостей потреб чоловіків і жінок, і забезпечувати запобігання виробничим ризикам та їх оцінювання, проведення консультацій з працівниками, медичних оглядів, надання інформації та проведення навчання з питань охорони праці із суворим дотриманням згаданих загальних принципів запобігання.

Створення системи безпеки та гігієни праці на таких загальних принципах вимагатиме передусім зміни традиційних підходів до управління безпекою та гігієною праці і застосування інших керівних принципів.

В Україні, на сьогодні, функціонує багаторівнева система управління охороною праці (СУОП), функціональними ланками якої є відповідні структури державної законодавчої та виконавчої влади різних рівнів, управлінські структури підприємств, трудові колективи, професійні спілки, добровільні громадські об'єднання працівників і спеціалістів з охорони праці.

За спрямованістю комплексу вирішуваних питань усі ланки системи управління охороною праці можна розділити на дві групи:

Перша група - ланки, які забезпечують вирішення законодавчо-нормативних, науково-технічних, соціально-економічних та інших загальних питань охорони праці.

До першої групи ланок системи управління охороною праці входять органи державної законодавчої ініціативи і органи державного управління в галузі охорони праці, в тому числі:

а) Верховна Рада України - за своєї ініціативи і у взаємодії з відповідними структурами державної виконавчої влади визначає державну політику в галузі охорони праці, вирішує питання удосконалення і розвитку законодавчої бази охорони праці, соціальні питання, пов'язані зі станом умов та охорони праці.

б) Кабінет Міністрів України - забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони праці, виходячи зі стану охорони праці в державі організує розробку загальнодержавних програм щодо поліпшення цього стану, затверджує ці програми та контролює їх виконання, визначає функції органів державної виконавчої влади щодо вирішення питань охорони праці та нагляду за охороною праці.

Для вирішення цих питань при Кабінеті Міністрів України функціонує Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення, яку очолює віце-прем'єр-міністр України.

в) Комітет по нагляду за охороною праці України (Державна служба України з питань праці) - здійснює комплексне управління охороною праці на державному рівні, реалізує державну політику в цій галузі, розробляє за участю відповідних органів державні програми в галузі охорони праці, координує роботу державних органів та об'єднань підприємств з питань безпеки праці, опрацьовує і переглядає спільно з компетентними органами систему показників та обліку умов і безпеки праці, здійснює міжнародне співробітництво з питань охорони праці та нагляд за охороною праці в державі тощо.

Рішення Комітету по нагляду за охороною праці України, що належить до його компетенції, обов'язкові для виконання всіма міністерствами, іншими центральними органами державної виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями, місцевими радами народних депутатів та підприємствами.

г) Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади:

- Міністерство соціальної політики України узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України; здійснює державний нагляд у сферах загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та інше;

- інші міністерства та центральні органи державної виконавчої влади, як ланки системи управління охороною праці, визначають науково-технічну політику галузі щодо питань охорони праці, розробляють і реалізують комплексні заходи щодо поліпшення безпеки праці, здійснюють методичне керівництво діяльністю підприємств галузі з охорони праці, співпрацюють з галузевими профспілками щодо вирішення питань безпеки праці, фінансують опрацювання і перегляд нормативних актів про охорону праці, організовують у встановленому порядку навчання та перевірку знань правил і норм охорони праці керівними працівниками і спеціалістами галузі, створюють, за необхідністю, професійні воєнізовані аварійно-рятувальні формування, здійснюють внутрівідомчий контроль за станом охорони праці.

д) місцеві державні адміністрації, місцеві ради народних депутатів.

У межах підвідомчої їм території забезпечують реалізацію державної політики в галузі охорони праці, формують за участю профспілок місцеві програми заходів щодо поліпшення безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, здійснюють контроль за додержанням нормативних актів про охорону праці. Для забезпечення виконання названих функцій при місцевих органах державної виконавчої влади створюються відповідні структурні підрозділи.

Друга група - ланки, в функціональні обов'язки яких входить забезпечення безпеки праці в умовах конкретних галузей і виробництв.

До другої групи ланок системи управління охороною праці входять управлінські структури підприємств які забезпечують в умовах конкретних виробництв реалізацію вимог законодавчих і нормативних актів про охорону праці з метою створення безпечних і нешкідливих умов праці, попередження виробничого травматизму та професійних захворювань, вирішують весь комплекс питань з охорони праці, пов'язаних з даним виробництвом.

У своїй діяльності щодо охорони праці управлінські структури підприємств взаємодіють з комісією з питань охорони праці підприємства (при наявності такої), з профспілками підприємства та уповноваженими трудових колективів.

Поділ на групи ланок системи управління охороною праці має деяку умовність, оскільки між ланками є прямий і зворотний зв'язок, а ланки другої групи не позбавлені права ініціативної постановки і обґрунтування вирішення окремих питань з охорони праці, які входять до їх компетенції.

Реформування існуючої в Україні системи управління охороною праці (СУОП) включає три етапи:

1. Формування нової національної системи запобігання виробничим ризикам і заохочення безпеки та гігієни праці в Україні.
2. Реалізація нової національної системи запобігання виробничим ризикам і заохочення безпеки та гігієни праці в Україні.
3. Моніторинг, оцінка і коригувальні заходи.

2.2.3. Організація системи управління охороною праці на підприємстві

Чисельні наглядові і контрольні органи не можуть гарантувати повну безпеку ведення робіт на виробництві. Для вирішення

проблем у сфері охорони праці на підприємстві повинна діяти ефективна система управління охороною праці.

12 грудня 2018 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 989-р схвалена Концепція реформування системи управління охороною праці в Україні. Ця Концепція визначає принципи, основні напрями та завдання побудови системи організації безпеки та гігієни праці в Україні на основі ризикоорієнтованого підходу для забезпечення впровадження стандартів Європейського Союзу. Метою Концепції є створення національної системи запобігання виробничим ризикам для забезпечення ефективної реалізації права працівників на безпечні та здорові умови праці.

Згідно з Рекомендаціями, система управління охороною праці на підприємстві (СУОП) – це ряд комплексних заходів та механізмів, які повинні забезпечувати безпечність трудової діяльності робітників у сфері технологічного, санітарного, профілактичного та організаційного стану виробничого середовища компанії.

Система управління охороною праці повинна охоплювати певні завдання, які умовно можна об'єднати у наступні групи:

1. Забезпечення належного і безперервного управління підприємством.
2. Готовність до проведення запобіжних заходів для мінімізації ризиків виникнення нещасних випадків.
3. Готовність до негайного реагування та ліквідації небезпечних ситуацій у разі їх настання.

Для виконання зазначених завдань роботодавцю рекомендовано скликати відповідальний орган (координаційну раду), до складу якого залучити вище керівництво, представників служби охорони праці, членів профспілки або представників трудового колективу. Окрім того, для оперативного запровадження системи управління охороною праці дозволяється залучати інші організаційні та професійні об'єднання робітників на місцях,

наприклад, спеціально створені комісії.

Детальний розпис повноважень кожного відповідального органу, структуру і засоби СУОП, компетенція та обсяг відповідальності кожного співробітника закріплюється в колективному договорі, внутрішньому Положенні про СУОП підприємства.

Одним із ключових компонентів, що гарантують якісну і ефективну роботу системи управління охороною праці, є чітка структура взаємодії між окремими органами та ланками підприємства. Фактично на роботодавця покладається обов'язок забезпечити доведення механізмів та конфігурації СУОП до кожного окремого працівника підприємства.

Таким чином, у внутрішніх документах підприємства насамперед, Положенні про СУОП обов'язково мають бути врегульовані наступні питання:

а) загальні положення системи управління охороною праці на підприємстві;

б) розробка першочергових та запобіжних кроків для постійного покращення виробничого середовища і встановлення оперативних планів дій для відокремлених підрозділів підприємства;

в) інструменти та оцінка ймовірності швидкої адаптації до змінюваних обставин, яких може зазнати підприємства;

г) органи та компетенція відповідальних органів підприємства;

д) порядок прийняття та внесення змін до локальних нормативних актів підприємства з питань захисту прав співробітників;

е) вимоги до компетентності та навичок співробітників, процедури проведення професійного добору персоналу;

є) засоби збереження і гарантування безперервності виробництва, належний рівень якості технологічних процесів.

У даному аспекті роботодавець повинен усвідомлювати, що збій у плинні технологічного процесу становить підвищену загрозу

як для співробітників, так і для роботи підприємства в цілому. Окремі процеси, що є самостійними елементами структури СУОП на підприємстві та потребують розширеного тлумачення та деталізації, допускається викласти у формі додатків до Положення.

Усі співробітники підприємства зобов'язані неухильно дотримуватись вимог, які наведені в Положенні та додатках до нього.

Рівень охорони праці на підприємстві залежить від усіх учасників професійно-виробничого процесу і їх бажання докладати необхідних зусиль для досягнення безпечності праці на кожному ступені виробництва.

Отже, система управління охороною праці на підприємстві – це сукупність відповідних органів управління підприємством, які на підставі комплексу нормативно - правових актів, інструкцій тощо ведуть цілеспрямовану, планомірну діяльність з метою виконання поставлених завдань з охорони праці.

Контрольні питання

1. Які загальні закони України становлять правову і нормативну базу з питань охорони праці?
2. Які статті Конституції України визначають питання охорони праці?
3. Які вимоги до охорони праці жінок і неповнолітніх, передбачені чинним законодавством України?
4. Основні принципи соціального страхування від нещасного випадку та професійного захворювання.
5. Обов'язки працівників щодо виконання вимог нормативних актів про охорону праці, відповідальність за порушення законодавства про охорону праці.
6. Державна політика в сфері охорони праці.
7. Конституція України щодо гарантованого права тих хто працює на працю.
8. Конституція України щодо додаткових гарантованих прав жінок і неповнолітніх, осіб з інвалідністю на працю.

9. Діюча система управління охороною праці в Україні.

10. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

11. Конвенція Міжнародної організації праці № 81 «Про інспекцію праці у промисловості й торгівлі».

12. Конвенція Міжнародної організації праці № 129 «Про інспекцію праці в сільському господарстві».

13. Проблеми у діючій системі управління охороною праці в Україні, шляхи їх вирішення.

14. Організація системи управління охороною праці на підприємстві.

Тестові завдання

1. Який основний закон держави є основою структури всього законодавства і займає центральне місце серед джерел охорони праці?

1. Конституція України.
2. Кодекс законів про працю України.
3. Закон України «Про охорону праці».
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».
5. Кодексу цивільного захисту України.
6. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».

2. Яка стаття Конституції України наголошує гарантоване право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом?

1. Стаття № 42.
2. Стаття № 43.
3. Стаття № 45.
4. Стаття № 49.

3. До якої ланки системи управління охороною праці в Україні відносять органи державного управління в галузі охорони праці?

1. До першої групи ланок системи управління охороною праці.
2. До другої групи ланок системи управління охороною праці.
3. До третьої групи ланок системи управління охороною праці.
4. До четвертої групи ланок системи управління охороною праці.
5. До п'ятої групи ланок системи управління охороною праці.

4. Який орган системи управління охороною праці вирішує питання удосконалення і розвитку законодавчої бази охорони праці, пов'язаних зі станом умов та охорони праці?

1. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.
2. Комітет по нагляду за охороною праці України.
3. Кабінет Міністрів України.
4. Верховна Рада України.

5. Який орган системи управління охороною праці забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони праці, виходячи зі стану охорони праці в державі?

1. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.
2. Комітет по нагляду за охороною праці України.
3. Кабінет Міністрів України.
4. Верховна Рада України.

6. Який орган системи управління охороною праці здійснює комплексне управління охороною праці на державному рівні?

1. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.
2. Комітет по нагляду за охороною праці України.
3. Кабінет Міністрів України.
4. Верховна Рада України.
7. Стаття № 24 Конституції України наголошує:

7. Який закон України регулює відносини між відповідними посадовими особами і працівниками підприємств, щодо забезпечення техногенної та пожежної безпеки суб'єктів господарювання?

1. Закон України «Про охорону праці».
2. Кодекс законів про працю України.
3. Кодексу цивільного захисту України.
4. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».
5. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційний захист».

8. Який закон України охороняє права і свободи громадян, власності, конституційного ладу України?

1. Конституція України.
2. Закон України «Про охорону праці».
3. Кодексом законів про працю України.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
5. Кримінальний кодекс України.

9. Яка стаття Конституції України наголошує гарантоване право на захист від примусової роботи?

1. Стаття № 19.
2. Стаття № 27.
3. Стаття № 42.
4. Стаття № 43.

10. Який закон України визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності?

1. Кодекс законів про працю України.
2. Кодексу цивільного захисту України.
3. Закон України «Про охорону праці».
4. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».

5. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

11. Який орган системи управління охороною праці вирішує питання удосконалення і розвитку законодавчої бази охорони праці, пов'язаних зі станом соціальних питань тих хто працює?

1. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.
2. Комітет по нагляду за охороною праці України.
3. Кабінет Міністрів України.
4. Верховна Рада України.

12. Який орган системи управління охороною праці реалізує державну політику в галузі охорони праці на державному рівні?

1. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.
2. Комітет по нагляду за охороною праці України.
3. Кабінет Міністрів України.
4. Верховна Рада України.

13. Який закон України виховує громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України?

1. Конституція України.
2. Закон України «Про охорону праці».
3. Кодексом законів про працю України.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
5. Кримінальний кодекс України.

14. Яка стаття Конституції України наголошує гарантоване право тих хто працює на відпочинок?

1. Стаття № 45.
2. Стаття № 49.
3. Стаття № 50.
4. Стаття № 56.

15. Який закон України визначає правові засади і гарантії здійснення громадянами України права розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної і творчої праці?

1. Закон України «Про охорону праці».
2. Кодекс законів про працю України.
3. Кодексу цивільного захисту України.
4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

16. Який закон України встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні?

1. Кодекс законів про працю України.
2. Кодексу цивільного захисту України.
3. Закон України «Про охорону праці».
4. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».
5. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

17. Який орган системи управління охороною праці за своєї ініціативи і у взаємодії з відповідними структурами державної виконавчої влади визначає державну політику в галузі охорони праці?

1. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.
2. Комітет по нагляду за охороною праці України.
3. Кабінет Міністрів України.
4. Верховна Рада України.

18. При якому органі системи управління охороною праці України функціонує Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення?

1. При Міністерствах та інших центральних органах державної виконавчої влади (кожен на своєму рівні).
2. При комітеті по нагляду за охороною праці України.

3. При Кабінеті Міністрів України.

4. При Верховній Раді України.

19. Яким законом України забезпечується право громадян на достовірну і своєчасну інформацію про наявні та можливі фактори ризику для здоров'я та їх ступінь?

1. Законом України «Про охорону праці».

2. Кодексом законів про працю України.

3. Законом України «Про використання ядерної енергії та радіаційний захист».

4. Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

5. Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».

20. Який закон України виховує громадян у дусі сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством?

1. Конституція України.

2. Закон України «Про охорону праці».

3. Кодексом законів про працю України.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення.

5. Кримінальний кодекс України.

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АПК

2.1. Алгоритм запровадження системи управління охороною праці та ризиками на підприємстві

2.1.1. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці на підприємстві АПК

В умовах переходу до ринку командні методи адміністративної системи управління охороною праці органів влади та керівників підприємств поступово замінюються на ринкові механізми. Основним чинником поліпшення стану охорони праці на сучасних підприємствах незалежно від форм власності відповідно до вимог нормативних актів дедалі рішучіше виступає економічна заінтересованість самих підприємств. Наслідки нещасних випадків і порушень нормативних актів стали настільки відчутні, що підприємства самі заінтересовані в додержанні всіх вимог охорони праці.

У роботі підприємств з охорони праці все більшого значення набувають такі фактори:

- економічна заінтересованість керівника в одержанні максимального прибутку, зменшенні витрат на штрафні санкції, ремонт пошкодженого устаткування, відшкодування шкоди потерпілим;
- необхідність постійного підвищення якості й конкурентоспроможності продукції, що можливо лише за сприятливих і безпечних умов праці;
- відповідальність власника за нещасні випадки і відшкодування збитків потерпілим та їх сім'ям;
- необхідність змінювати стратегію розвитку підприємства, забезпечення переваги підприємства перед конкурентами;
- необхідність підвищувати продуктивність праці й підвищувати ефективність використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів;

- забезпечення досягнення перспективних цілей підприємства, що неможливо без підвищення рівня охорони праці.

Названі фактори змушують власника підприємства постійно і систематично вирішувати питання охорони праці не через адміністративний тиск (приписи державних інспекцій, численні нормативні акти), а завдяки дієвому механізму зменшення рівня виробничого ризику, науково-обґрунтованій системі управління охороною праці (СУОП) на підприємстві.

Практика свідчить, поодинокі заходи з охорони праці на підприємствах не дають необхідного ефекту у забезпеченні дотримання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці, створення на робочих місцях в кожному структурному підрозділі належних здорових та небезпечних умов праці. Для цього потрібний системний підхід, за якого заходи з охорони праці будуть застосовуватися виважено, взаємопов'язано, комплексно.

Комплексне управління охороною праці з боку роботодавця та працівників здатне забезпечити підвищення ефективності у цій сфері. З цією метою на підприємстві, з урахуванням його особливостей, розробляється система управління охороною праці.

Управління - це сукупність дій, спрямованих на підтримання та поліпшення функціонування об'єкта відповідно до існуючої програми чи мети функціонування. У процесі управління орган управління одержує певну інформацію про стан об'єкта управління та стан навколишнього середовища, в якому він перебуває. На основі цієї інформації виробляється рішення, за яким здійснюється вплив на об'єкт управління.

Відповідно до Закону України «Про охорону праці», стаття № 13 роботодавець повинен забезпечити функціонування системи управління охороною праці. Управління охороною праці на підприємстві є складовою, підсистемою загальної системи управління підприємством, оскільки лише за високого рівня охорони праці може бути забезпечено ефективне виконання

завдань, що постають перед підприємством, і досягнення найкращих економічних результатів.

Суб'єктом управління в СУОП на підприємстві в цілому є керівник (головний інженер), а в цехах, на виробничих дільницях і в службах - керівники відповідних структурних підрозділів і служб. Об'єктом управління в СУОП є діяльність структурних підрозділів та служб підприємства по забезпеченню безпечних і здорових умов праці на робочих місцях, виробничих дільницях, цехах та підприємства в цілому.

Головна мета управління охороною праці є створення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці, покращення виробничого побуту, запобігання травматизму та профзахворювань. Вона може бути досягнута шляхом виконання певних функцій управління:

- прогнозування і планування робіт з охорони праці;
- організація роботи;
- оперативне керівництво і координація;
- стимулювання високого рівня охорони праці;
- контроль, облік, аналіз роботи з охорони праці.

Функція управління - це комплекс взаємозв'язаних видів діяльності, що здійснюються суб'єктом управління при цілеспрямованому впливі на об'єкт управління.

Завданням СУОП є:

- навчання працівників безпеці праці та пропаганда питань охорони праці;
 - забезпечення безпеки виробничого обладнання, виробничих процесів, будівель та устаткування;
 - забезпечення оптимальних режимів праці та відпочинку працівників;
 - забезпечення засобами індивідуального та колективного захисту;
 - професійний відбір працівників за конкретними видами робіт.
- Під час виконання зазначених завдань власник (уповноважений

ним орган) має керуватися статтями № 153, № 160, № 161, №№ 163-168 Кодексу законів про працю України, Законом України «Про охорону праці», нормативними актами з перелічених питань, розробленими й затвердженими відповідними органами та зареєстрованими в установленому порядку в Державному реєстрі міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці.

З метою надання методичної допомоги суб'єктам господарювання щодо створення та забезпечення функціонування системи управління охороною праці розроблені «Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці», наказ Держгірпромнагляду № 35 від 7 лютого 2008 року. Ці Рекомендації визначають мінімальні вимоги до забезпечення безпечних та здорових умов праці найманих працівників, які встановлені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами з охорони праці.

Система управління охороною організовується таким чином, щоб здійснювалось адекватне та постійне управління з урахуванням усіх факторів, що впливають на стан охорони праці, і орієнтується на проведення запобіжних дій, що унеможливають виникнення небезпечних ситуацій, але при цьому, у випадку їх виникнення, вона повинна своєчасно реагувати на них та усувати їх.

2.1.2. Алгоритм запровадження системи управління охороною праці та ризиками на підприємстві

З метою систематизації роботи з охорони праці на підприємствах повинен бути розроблене алгоритм запровадження системи управління охороною праці. Користуючись алгоритмом, керівник підприємства (підрозділу, служби охорони праці) послідовно перевіряє виконання завдань і функцій управління охороною праці. Це дає можливість системно та комплексно вирішувати всі питання охорони праці, підвищувати її ефективність, зменшувати виробничий ризик.

В узагальненому вигляді процес управління охороною праці повинен передбачати алгоритм дій, виконуваних за замкнутим циклом:

- діагностику (аналіз та оцінку) стану системи прогнозування виробничого ризику й можливих наслідків планування запобіжних заходів прийняття управлінських рішень;
- організацію виконання;
- контроль за виконанням, процесом виробництва і діями персоналу діагностики.

Ефективність функціонування системи управління охороною праці залежить від обсягу взятих зобов'язань і виконаних завдань на всіх рівнях: від керівництва галузі до якого відноситься підприємство – до структурних підрозділів підприємства. При цьому, особливу роль відіграє участь роботодавця у досягненні взятих зобов'язань, поставлених завдань і мети.

Система управління охороною праці створюється суб'єктом господарювання. Для розробки і впровадження СУОП створюється координаційна рада за участі вищого керівництва, представників служби охорони праці, профспілок або осіб, уповноважених найманими працівниками.

При створенні СУОП необхідно:

1. Визначити перелік законодавчих та інших нормативно-правових актів, що містять вимоги з охорони праці які поширюються на діяльність підприємства.
2. Виявляти небезпечні та шкідливі виробничі фактори та відповідні ризики, що можуть виникнути при здійсненні виробничої діяльності (види робіт, об'єкти, машини, механізми, устаткування підвищеної небезпеки).
3. Визначити основні завдання в області охорони праці й установити пріоритетні напрямки.
4. Розробити організаційну схему та програму для реалізації політики та досягнення її завдань.

Алгоритм впровадження та організація взаємодії ланок та

елементів Системи управління охороною праці на підприємстві складається із декілька етапів:

Перший етап. Прийняття керівництвом підприємства рішення про необхідність впровадження СУОП.

Основними підставами для прийняття рішення про необхідність впровадження СУОП є: вимоги чинного Законодавства України, виробнича необхідність, необхідності поступового впровадження в практику діяльності підприємства вимог системи міжнародних стандартів, аналіз показників щодо спроможності виконати всі вимоги діючих нормативних актів з охорони праці.

Другий етап. Призначення уповноваженого з системи управління охороною праці, який організовує необхідні заходи по запровадженню системи управління на підприємстві.

Такою особою може бути керівник служби охорони праці, або фахівець з охорони праці. Надання уповноваженому всіх прав, необхідних для втілення в життя системи управління. Ознайомлення керівників і робочого колективу з проектом.

Третій етап. Визначення посадових осіб, на яких буде покладено обов'язок створення СУОП, функцій та завдань управління, з розкриттям її структури. Визначення системи внутрішнього контролю функціонування системи.

Четвертий етап. Розробка Положення про управління охороною праці.

Затверджується наказом по підприємству і вводиться в дію на підприємстві шляхом розробки нормативних актів підприємства.

Положення про систему управління охороною праці може мати наступну структуру:

Розділ 1. Загальні положення.

Визначається відповідальність і пов'язані з нею обов'язки посадових осіб вищого рівня, керівників підрозділів та працівників, політика охорони праці, функції та структура системи управління охороною праці.

Розділ 2. Документація СУОП.

В цьому розділі визначаються питання використання зовнішніх нормативних актів, управління внутрішніми нормативними актами, а також дії у зв'язку з приписами наглядових органів.

Розділ 3. Завдання СУОП та їх вирішення.

В цьому розділі наводяться можливі шляхи вирішення завдань у сфері охорони праці, питання професійного відбору і навчання, організації та управління персоналом, заходи з охорони праці при плануванні і постачанні, введенні в експлуатацію, поточній експлуатації, виведенні з експлуатації, проведення контролю та порядок стимулювання.

Загальна модель СУОП підприємства може бути розроблена згідно з вимогами ДСТУ OHSAS 18001.

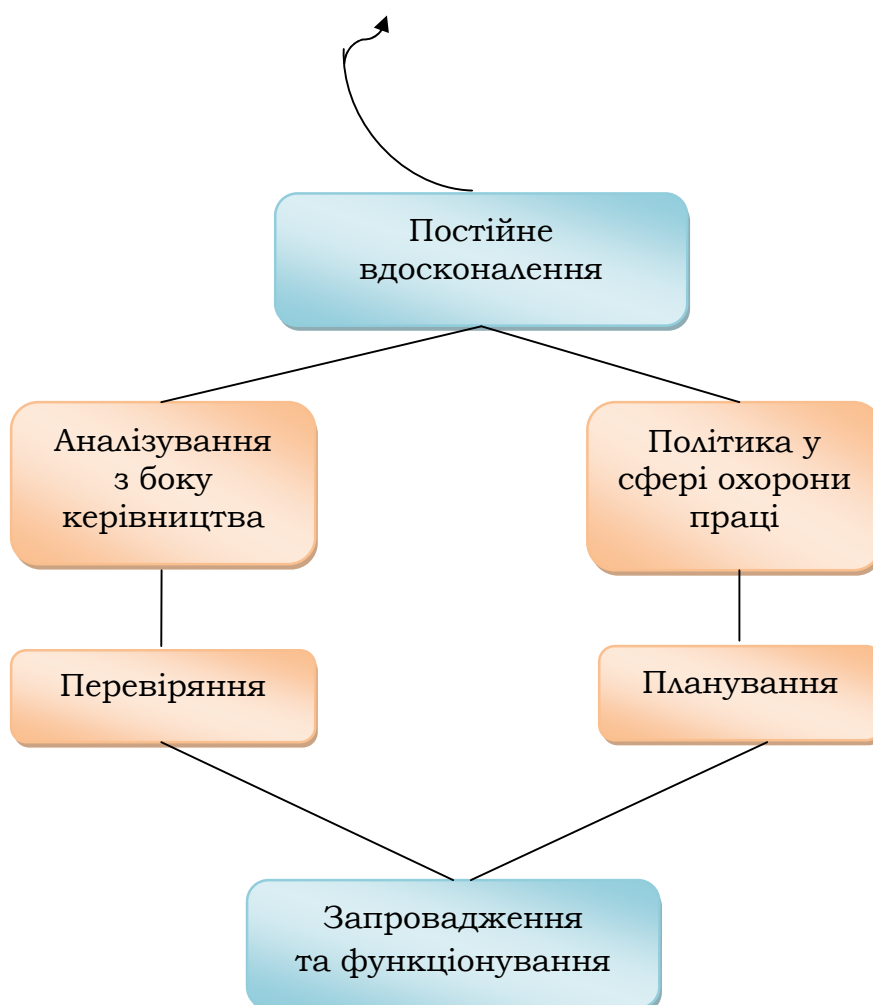

Рисунок № 2.1. Модель СУОП згідно з ДСТУ OHSAS 18001.

В основі стандарту ДСТУ OHSAS 18001 – методологія, відома як «Плануй-Виконуй-Перевіряй-Дій».

Плануй	-	установлюй цілі та визначай процеси, необхідні для отримання результатів, що відповідають політиці підприємства у сфері охорони праці.
Виконуй	-	запроваджуй процеси.
Перевіряй	-	виконуй моніторинг і вимірлюй процеси, враховуючи політику у сфері охорони праці, цілі, завдання, правові та інші вимоги, а також звітуй про результати.
Дій	-	вживай заходів для постійного покращення показників у сфері охорони праці.

Роботодавець повинен визначити політику підприємства у сфері охорони праці, яка має відповідати характеру діяльності підприємства і поєднуватись з усіма елементами діяльності підприємства, враховувати ризики у сфері охорони праці. Формування політики здійснюється на основі комплексної оцінки рівня небезпеки виробничих об'єктів підприємства, що проводиться шляхом виявлення всіх небезпечних і шкідливих виробничих чинників, характерних для кожного об'єкта, їх оцінення та аналізу можливих варіантів і зменшення ризику виникнення небезпечної ситуації.

У політиці мають бути зобов'язання щодо створення на робочому місці в кожному структурному підрозділі умов праці відповідно до нормативно-правових актів, щодо запобігання виробничому травматизму, професійним захворюванням, щодо постійного удосконалення СУОП та підвищення її ефективності, а також зобов'язання щодо дотримання застосовних правових та інших вимог, які підприємство зобов'язується виконувати щодо забезпечення прав працівників в галузі охорони праці. Політика має бути основою для встановлення та аналізування цілей у сфері охорони праці.

Система управління охороною праці повинна передбачати:

1. Планування заходів з охорони праці.
2. Контроль виконання поточного та оперативних планів.
3. Можливість здійснення корегувальних та попереджувальних дій.
4. Можливість адаптації до обставин, що змінилися.
5. Можливість інтеграції в загальну систему управління.

2.1.3. Планування заходів з охорони праці на підприємстві АПК

Для ефективної роботи службі охорони праці доцільно розробляти план організаційно-технічних заходів з охорони праці. Ця важлива функція управління охороною праці має вирішальне значення для підвищення ефективності роботи з охорони праці.

Планування, це процес обґрунтування рішень і розподілу ресурсів (матеріальних, фінансових, людських, інформаційних, часових) для їх реалізації. План є засобом досягнення встановленої мети. Метою планування заходів з охорони праці є визначення необхідних вкладень у заходи з охорони праці для ефективного впливу на стан охорони праці.

Планування не може бути успішним без прогнозування як важливого елемента передпланової роботи. Прогнозування – це ймовірне визначення перебігу дальших подій, воно дає змогу скласти цільові програми з охорони праці з певних напрямів роботи (боротьба з травматизмом, зниження рівня захворювань, поліпшення мікроклімату в приміщеннях, боротьба з шумом тощо). Такі цільові програми є основою для складання планів роботи з охорони праці.

Прогнозування заходів охорони праці повинно бути скероване на розв'язання таких завдань, як імовірна оцінка тенденцій динаміки травматизму, захворювань, умов праці у зв'язку з розвитком виробництва і визначення на період прогнозування необхідних заходів.

Під час передпланового аналізу вивчається ефективність функціонування існуючої системи управління охороною праці. При цьому визначається:

а) наявність чинних законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці;

б) наявність небезпек і ризиків, що загрожують здоров'ю працівників;

в) наявність виконання заходів, зазначених в актах про нещасні випадки, профзахворювання, аварії і пожежі, приписів органів нагляду, комплексних планів та інших документів;

г) наявність забезпечення розробленими комплексними заходами, спрямованими на доведення умов охорони праці до нормативних вимог, підвищення рівня охорони праці, забезпечення їх відповідними фінансовими, матеріальними, людськими та інших ресурсами (на основі результатів прогнозування та аналізу визначає роботодавець).

Планування робіт з охорони праці включає:

1. Довгострокове (перспективне) планування – розраховане на термін від 2 до 5 років. Вміщує найбільш важливі, трудомісткі і довгострокові за терміном виконання заходи з охорони праці, виконання яких, як правило, вимагає сумісної роботи кількох підрозділів підприємства з необхідним матеріально-технічним та фінансовим забезпеченням.

Основною формою перспективного планування є розроблення комплексного плану підприємства щодо покращення стану охорони праці, який формується після оцінки ризиків та результатів паспортизації й атестації умов праці на робочих місцях, цільових перевірок стану охорони праці, аналізу виконання попередніх планів, пропозицій робітників підприємства.

Передбачається вирішення таких головних завдань:

- максимальне скорочення робочих місць, які не відповідають вимогам і нормам охорони праці, скорочення чисельності

робітників, що зайняті на роботах зі шкідливими умовами праці, важких фізичних роботах;

- приведення обладнання, машин і механізмів у відповідність до вимог стандартів;

- закриття виробничих об'єктів, які не гарантують безпеку праці та за своїм технічним станом не підлягають реконструкції або капітальному ремонту;

- доведення до встановлених норм кількості санітарно-побутових приміщень;

- значне скорочення (а в подальшому ліквідація) важких фізичних робіт, зменшення чисельності працівників, зайнятих ручною працею;

- розвиток лікувально-профілактичних, медичних і оздоровчих установ.

Реалізація цих планів забезпечується через річні плани номенклатурних заходів з охорони праці, які вносяться до угоди, що є невід'ємною частиною колективного договору.

2. Поточне (річне) планування – передбачають реалізацію заходів із покращення умов праці, створення кращих побутових і соціальних умов на виробництві. Види поточних планів, які складати на вимогу трудових колективів:

- а) план соціального розвитку колективу;

- б) план наукової організації праці;

- в) план механізації важких і ручних робіт;

- г) план охорони праці жінок;

- д) план підготовки підприємства до робіт в осінньо-зимовий період.

Питання охорони праці можуть віддзеркалюватися в інших поточних планах, які підприємства можуть складати на вимогу трудових колективів.

Важливе значення в системі поточного планування має розробка розділу «Охорона праці» у колективному договорі підприємства. Колективний договір (угода) є найважливішим

документом у системі нормативного регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних взаємовідносин між власниками й працівниками з першочергових соціальних питань та з питань умов і охорони праці.

3. Оперативне планування – здійснюється для швидкого виправлення виявлених в процесі державного, відомчого і громадського контролю недоліків в стані охорони праці, а також для ліквідації наслідків аварій або стихійного лиха.

Квартальне і місячне планування - для вирішення повсякденних актуальних завдань та усунення виявлених недоліків і вживання заходів для попередження причин нещасних випадків. Здійснюється за підсумками контролю стану охорони праці в структурних підрозділах і на підприємстві в цілому.

Оперативні заходи щодо усунення виявлених недоліків зазначаються безпосередньо у наказі власника підприємства, який видається за підсумками контролю, або у плані заходів, як додатку до наказу.

Усі плани обов'язково забезпечуються фінансуванням згідно з розробленими кошторисами. Для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5% від суми реалізованої продукції. Для підприємств, що утримуються за рахунок бюджету, витрати на охорону праці передбачаються в державному або місцевих бюджетах і становлять не менше 0,2% від фонду оплати праці.

Організаційно-методичну роботу щодо складання перспективних, поточних та оперативних планів здійснює служба (спеціаліст) охорони праці.

План локалізації і ліквідації аварійних ситуацій й аварій. Нормативний документ, який містить заздалегідь розроблену систему узгоджених дій, які виконуються працівниками підприємства, аварійно-рятувальними та іншими службами при виявленні загрози чи виникненні аварійних ситуацій і аварій.

Поширюється на потенційно небезпечні підприємства та об'єкти, на яких можливі аварії із залповими викидами вибухонебезпечних і токсичних продуктів, вибухами й загоряннями (пожежами) в апаратурі, виробничих приміщеннях і зовнішніх спорудах, які можуть призвести до зруйнування будинків, споруд, технологічного устаткування, ураження людей, негативного впливу на довкілля.

Містить заздалегідь розроблену систему узгоджених дій, які виконуються працівниками підприємства, аварійно-рятувальними та іншими службами при виявленні загрози чи виникненні аварійних ситуацій і аварій. Мета плану – планування дій (взаємодії) персоналу підприємства, спецпідрозділів, населення, центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо локалізації і ліквідації аварій та пом'якшення їх наслідків.

ПЛАС ґрунтується:

1. На прогнозуванні сценаріїв виникнення аварій.
2. На постадійному аналізі сценаріїв розвитку аварій і масштабів їх наслідків.
3. На оцінці достатності існуючих заходів, які перешкоджають виникненню і розвитку аварії, а також технічних засобів локалізації аварій.
4. На аналізі дій виробничого персоналу та спеціальних підрозділів щодо локалізації аварійних ситуацій (аварій) на відповідних стадіях їх розвитку.

При розробці ПЛАС потрібно враховувати реальні можливості і ресурси підприємства, накопичений персоналом підприємства і спецпідрозділів досвід дій під час аварійних ситуацій та аварій, для забезпечення уяви щодо потрібних додаткових навичок та ресурсів.

Містить:

1. Аналітичну частину - визначаються всі можливі аварійні ситуації і аварії, їх наслідки, сценарії розвитку.

Аварії можуть бути:

- на рівні "А" - аварія в межах одного виробництва (структурний підрозділ);
- на рівні "Б" - аварія з переходом за межі структурного підрозділу і розвитком її в межах підприємства;
- на рівні "В" - аварія з розвитком і переходом за межі території підприємства, з можливістю впливу уражальних чинників на населення, довкілля.

2. Оперативну частину - регламентує порядок взаємодії та дій персоналу, спецпідрозділів і населення (при потребі) в умовах аварії. Розробляється для керівництва діями персоналу підприємства, добровільних і спеціалізованих підрозділів з метою запобігання аварійних ситуацій і аварій, запобігання їх поширення на підприємстві і за його межі; рятування і виводу людей із зони поразки і потенційно небезпечних зон. Оперативна частина розробляється для аварій на рівнях "А" і "Б" і "В". Переглядається через кожні 5 років.

2.1.4. Відповідальність та функціональні обов'язки керівника, посадових осіб і фахівців підприємства щодо виконання функцій з охорони праці

При розгляді структурної схеми СУОП на підприємстві було відзначено, що це багаторівнева система, яка охоплює діяльність всіх ланок системи щодо управління охороною праці на підприємстві. Як було зазначено у попередньому питанні лекції, об'єктом управління в СУОП є діяльність структурних підрозділів та служб підприємства по забезпеченню безпечних і здорових умов праці на робочих місцях, виробничих дільницях, цехах та підприємства в цілому. В низовій ланці під об'єктом управління розуміють процес формування безпечних і нешкідливих умов праці безпосередньо на робочих місцях.

Враховуючи головну мету управління охороною праці - створення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці, покращення виробничого побуту, запобігання травматизму та

профзахворювань, діяльність робітників і інженерно-технічного персоналу у цій ланці управління повинна бути спрямована на досягнення максимального рівня продуктивності праці при забезпеченні його безпеки (пріоритету життя і здоров'я працівників щодо результатів виробничої діяльності підприємства).

Формування безпечних і нешкідливих умов праці безпосередньо на робочих місцях залежить також від працівників, які зобов'язані знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці.

На підприємстві повинні бути відповідні положення, інструкції, кваліфікаційні характеристики інші нормативно-правові акти підприємства щодо визначення функціональних обов'язків робочих і інженерно-технічних працівників структурних підрозділів і функціональних служб.

На рівні ланки управління підприємством під об'єктом управління в СУОП розуміють діяльність структурних підрозділів, функціональних служб, спрямованих на забезпечення здорових і безпечних умов праці забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. Роботодавець (суб'єкт управління в СУОП на підприємстві) несе повну відповідальність за створення безпечних і нешкідливих умов праці на підприємстві, він зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів.

Суб'єктом управління в СУОП у структурних підрозділах, на виробничих дільницях і в службах підприємства є керівники відповідних структурних підрозділів і служб, разом з посадовими особам та відповідальними несуть відповідальність за планування, фінансування, організацію і впровадження заходів забезпечення безпеки праці на робочих місцях.

Конкретизація службових функцій та обов'язків з охорони праці ланки управління підприємством повинні враховувати специфічні особливості конкретних умов праці структурних

підрозділів і служб підприємства та здійснюватися за правилами і інструкціями з охорони праці, правилами внутрішнього трудового розпорядку, іншими нормативно-правовими актами з охорони праці підприємства. Вони повинні відповідати сфері їх діяльності і загальним обов'язкам, узгоджуватися між різними інстанціями і службами на різних рівнях управління.

В основу оцінки роботи в сфері охорони праці посадових осіб і робітників підприємства покладена оцінка якості і повноти виконання ними своїх функціональних обов'язків. Загальним і необхідним при забезпеченні безпеки є компетентність спеціалістів з основної професії, а також знання основ чинної законодавчої бази з охорони праці, технології, організації, управління й економіки виробництва.

З метою систематизації роботи з охорони праці бажаним є розроблення алгоритму управління цією діяльністю на підприємствах. Користуючись алгоритмом, керівник підприємства (підрозділу, служби охорони праці) послідовно перевіряє виконання завдань і функцій управління охороною праці. Це дає можливість системно та комплексно вирішувати всі питання охорони праці, підвищувати її ефективність, зменшувати виробничий ризик.

Організація та координація робіт у галузі охорони праці має передбачати формування органів управління охороною праці, встановлення обов'язків та порядку взаємодії осіб, які беруть участь в управлінні, а також прийнятті і реалізації управлінських рішень. Особам, які входять до органів управління охороною праці на підприємстві слід знати обов'язки та права щодо питань охорони праці.

Згідно зі статтею № 17 Закону України «Про охорону праці», власник зобов'язаний створити в кожному структурному підрозділі і на робочому місці умови праці відповідно до вимог нормативних актів, а також забезпечити додержання прав працівників, гарантованих законодавством про охорону праці.

З цією метою власник забезпечує функціонування системи управління охороною праці, для чого створює відповідні служби і призначає посадових осіб, які забезпечують функціонування системи охорони праці, призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці. Затверджує інструкції про їх обов'язки, права та відповідальність за виконання покладених на них функцій.

Розробляє за участі профспілок і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів з охорони праці, впроваджує прогресивні технології, досягнення науки і техніки, засоби механізації та автоматизації виробництва, вимоги ергономіки, позитивний досвід та прогресивні досягнення з охорони праці.

Організовує проведення атестації робочих місць на відповідність нормативним актам про охорону праці, лабораторних досліджень умов праці в порядку і строки, що встановлюються законодавством; вживає за їх підсумками заходи щодо усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів. Забезпечує усунення причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань і виконання профілактичних заходів визначених комісіями за підсумками розслідування цих причин. Вживає термінові заходи для допомоги потерпілим.

Розробляє і затверджує положення, інструкції, інші нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємства та встановлюють правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях, робочих місцях відповідно до державних міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці.

Здійснює постійний контроль за дотриманням працівниками технологічних процесів, правил поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів колективного та індивідуального захисту, виконанням робіт відповідно до вимог щодо охорони праці.

Організує пропаганду безпечних методів праці та співробітництво з працівниками у галузі охорони праці.

В разі відсутності в нормативних актах про охорону праці вимог, які необхідно виконати для забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на певних роботах, роботодавець зобов'язаний вжити заходів, що забезпечать безпеку працівників. У разі виникнення на підприємстві надзвичайних ситуацій і нещасних випадків, керівник зобов'язаний вжити термінових заходів для допомоги потерпілим, залучити при необхідності професійні аварійно-рятувальні формування.

Керівник підприємства (через колективний договір, угоду, трудовій договір) забезпечує працівникам соціальні гарантії у галузі охорони праці на рівні, не нижчому за передбачений законодавством, комплексні заходи з досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійним захворюванням і аваріям.

За рахунок підприємства роботодавець зобов'язаний організувати проведення попереднього (при прийнятті на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників:

- зайнятих на важких роботах;
- роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці, або роботах, де є потреба у професійному доборі;
- щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року;
- позачергового медичного огляду за своєю ініціативою або на прохання працівника, якщо працівник вважає, що погіршення стану його здоров'я пов'язане з умовами праці.

Власник має право притягнути працівника, який ухиляється від проходження обов'язкового медичного огляду, до дисциплінарної відповідальності і зобов'язаний відсторонити його від роботи без збереження заробітної плати.

Власник повинен проводити розслідування (за участю представника профспілкової організації, членом якої є потерпілий; органів державного нагляду; управління охороною праці) та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій.

Керівник підприємства зобов'язаний надавати інформацію та звітність про стан охорони праці, інформувати працівників про стан охорони праці, причини аварій, нещасних випадків і професійних захворювань та про заходи, яких вжито для їх усунення та для забезпечення на підприємстві умов і безпеки праці на рівні нормативних вимог.

Відносини працівника і роботодавця в основному регулюються колективним та трудовим договорами. Але вони не охоплюють всі організаційно-правові питання, у тому числі і з питань виконання обов'язків з охорони праці. Тому ці моменти мають бути викладені у посадовій інструкції.

Статтею № 29 Кодексу законів про працю визначено, що до початку роботи за укладеним трудовим договором власник або уповноважений ним орган зобов'язаний роз'яснити працівникові його права і обов'язки та проінформувати під розписку про умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, його права на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору; ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку, колективним договором, робочою інструкцією і кваліфікаційною характеристикою.

Конкретний перелік робочих обов'язків визначається робочими інструкціями працівників, де враховуються конкретні завдання та обов'язки, права, відповідальність робітників та особливості штатного розпису підприємства. Інструкції повинні відображати повний перелік завдань та обов'язків, відповідальності, у разі потреби мати необхідні пояснення, а всі терміни - чіткі визначення.

У зв'язку з тим, що окремі кваліфікаційні характеристики робітників містять тільки основні або типові завдання та обов'язки, роботодавець може доповнювати робочі інструкції видами робіт, які входять до складу технологічних карт, інструкцій, інших нормативних документів та визначені трудовим договором за умови додержання правил охорони праці, санітарних норм і вимог безпеки виконання робіт.

Обов'язки працівника підприємства визначені у Законі України «Про охорону праці» стаття № 18. Найголовнішим обов'язком працівника є неухильне дотримання вимог законодавчих та нормативних актів з охорони праці за своїм фахом, правила поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту що є запорукою предметної діяльності без травм і аварій та будь-якого ушкодження здоров'я.

Працівник зобов'язаний додержуватися зобов'язань щодо охорони праці, передбачених колективним договором (угодою, трудовим договором, іншими документами) та правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства. Співробітничати з власником у справі організації безпечних і нешкідливих умов праці. Особисто вживати посильних заходів щодо усунення будь-якої виробничої ситуації, яка створює загрозу його життю чи здоров'ю або людей, які його оточують, і навколишньому природному середовищу. Повідомляти про небезпеку свого безпосереднього керівника або іншу посадову особу. Проходити у встановленому порядку попередні та періодичні медичні огляди.

До посадових інструкцій може бути внесено зміни, доповнення лише на підставі наказу керівника підприємства, установи, організації за згодою працівника. Наказ про внесення змін, доповнень до посадової інструкції видається в разі перерозподілу обов'язків між працівниками у зв'язку зі скороченням чисельності, раціональним розподілом праці.

До фахівців підприємства які організовують та координують роботу з охорони праці на підприємстві та в підрозділах відносять заступників керівника підприємства, керівників структурних підрозділів, майстрів та виконуючих обов'язки майстрів, а також інших керівників та фахівців, що мають у своєму підпорядкуванні яких-небудь працівників. Саме вони несуть персональну відповідальність за стан охорони праці в своїх підрозділах (дисциплінарну, матеріальну, адміністративну та кримінальну), а не фахівці з охорони праці. Вони зобов'язані знати і дотримуватися законодавства з охорони праці та вимагати цього від своїх підлеглих.

Їх обов'язки з охорони праці не визначені в якомусь одному конкретному нормативно-правовому акті, але, спираючись на цілий ряд актів, можна сказати, що в межах своїх повноважень вони зобов'язані забезпечити:

1. Безпеку працівників при експлуатації будівель, споруд, виробничого обладнання, машин, механізмів, інструментів, при здійсненні ними технологічних процесів.

2. Прийняття невідкладних заходів щодо запобігання травмонебезпечних або аварійних ситуацій (у тому числі з призупиненням роботи відповідного обладнання), щодо збереження життя і здоров'я працівників при виникненні таких ситуацій, з надання постраждалим першої допомоги.

3. Відповідні вимогам охорони праці умови праці на кожному робочому місці виробничих і допоміжних приміщень; контроль за концентрацією шкідливих речовин у повітрі робочої зони та шкідливими і небезпечними виробничими факторами виробничого середовища.

4. Наявність нормативних правових актів, що містять вимоги з охорони праці відповідно до специфіки діяльності, локальних актів організації (накази, розпорядження, колективний договір, угоди з охорони праці та ін.), ознайомлення працівників з їхніми вимогами; постійний контроль за їх виконанням.

5. Розробку, погодження в установленому порядку та затвердження у керівника підприємства інструкцій з охорони праці для працівників, їх своєчасний перегляд, доведення до відома працівників під розпис.

6. Підготовку пропозицій щодо поліпшення стану охорони праці для включення їх до колективного договору, в плани заходів з охорони праці та контроль за правильним витрачанням виділених на це коштів.

7. Проведення інструктажів з охорони праці та стажування на робочому місці і перевірки знання вимог охорони праці; навчання працівників безпечним методам і прийомам виконання робіт, надання першої допомоги потерпілим на виробництві.

8. Інформування працівників про умови та охорону праці на робочих місцях, про ризик ушкодження здоров'я, про належних їм компенсації і засоби індивідуального захисту (ЗІЗ).

9. Надання необхідних компенсацій працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими і (або) небезпечними, особливими умовами праці (скорочений робочий день і робочий тиждень, додаткову відпустку, підвищена оплата праці, видача молока за встановленими нормами або лікувально-профілактичного харчування).

10. Придбання та видачу за рахунок коштів підприємства відповідно до типових галузевих норм сертифікованих спеціального одягу, спеціального взуття та інших ЗІЗ, змиваючих та знешкоджуючих засобів працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими і (або) небезпечними умовами праці, на роботах, виконуваних в особливих температурних умовах або пов'язаних із забрудненням, а також контроль за застосуванням і правильним використанням працівниками засобів індивідуального та колективного захисту.

11. Розслідування і облік в установленому порядку нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що сталися у підрозділі.

12. Виконання розпоряджень вищих посадових осіб підприємства з питань охорони праці; виконання у встановлені терміни приписів посадових осіб органів державного нагляду і контролю, приписів спеціаліста з охорони праці підприємства.

13. Призначення у межах своїх повноважень відповідальних за безпечне проведення робіт та експлуатацію небезпечного обладнання; за навчання та набуття практичних навичок безпечних способів роботи в період проходження стажування з новоприйнятими працівниками та інших у відповідності з нормативними документами.

14. Проведення медичних оглядів та обов'язкових оглядів працівників.

15. Підготовку необхідних документів з питань охорони праці.

Контрольні питання

1. Назвіть фактори які мають значення у роботі підприємств з охорони праці.

2. Забезпечення функціонування системи управління охороною праці на підприємстві.

3. Головна мета та завдання системи управління охороною праці на підприємстві.

4. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці.

5. Ефективність функціонування системи управління охороною праці.

6. Створення системи управління охороною праці суб'єктом господарювання.

7. Алгоритм впровадження та організація взаємодії ланок та елементів системи управління охороною праці на підприємстві.

8. Положення про систему управління охороною праці.

9. Стандарт ДСТУ OHSAS 18001 щодо методології побудови системи управління охороною праці.

10. Суть методології «Плануй-Виконуй-Перевірй-Дій».

11. Визначення політики підприємства у сфері охорони праці.
12. Розробка плану організаційно-технічних заходів з охорони праці на підприємстві.
13. Загальні поняття про планування заходів з охорони праці.
14. Передплановий аналіз ефективності функціонування системи управління охороною праці підприємства.
15. Довгострокове (перспективне) планування робіт з охорони праці на підприємстві.
16. Поточне (річне) планування робіт з охорони праці на підприємстві.
17. Оперативне планування робіт з охорони праці на підприємстві.
18. План локалізації і ліквідації аварійних ситуацій й аварій.
19. Відповідальність та функціональні обов'язки керівника підприємства щодо виконання функцій з охорони праці.
20. Відповідальність та функціональні обов'язки посадових осіб і фахівців підприємства щодо виконання функцій з охорони праці.
21. Відповідальність та функціональні обов'язки працівників підприємства щодо виконання функцій з охорони праці.

Тестові завдання

1. Що не передбачає алгоритм дій щодо процесу управління охороною праці на підприємстві?
 1. Діагностику стану системи прогнозування виробничого ризику й можливих наслідків.
 2. Організацію виконання.
 3. Контроль за виконанням, процесом виробництва і діями персоналу діагностики.
 4. Накопичення нормативно-правових актів з охорони праці.

2. Які дії фахівців підприємства відносять до планувальних у відомій методології стандарту ДСТУ OHSAS 18001 «Плануй-Виконуй-Перевіряй-Дій»?

1. Запроваджуй процеси.
2. Виконуй моніторинг і вимірюй процеси, враховуючи політику у сфері охорони праці, цілі, завдання, правові та інші вимоги, а також звітуй про результати.
3. Установлюй цілі та визначай процеси, необхідні для отримання результатів, що відповідають політиці підприємства у сфері охорони праці.
4. Вживай заходів для постійного покращення показників у сфері охорони праці.

3. Ймовірне визначення перебігу дальших подій, це:

1. Планування.
2. Прогнозування.
3. Управління.
4. Координація.
5. Забезпечення.

4. Яка особа підприємства визначає фінансове забезпечення комплексних заходів, які спрямовані на доведення умов охорони праці до вимог нормативно-правових актів?

1. Головний бухгалтер підприємства.
2. Роботодавець.
3. Керівник служби охорони праці підприємства.
4. Керівник системи управління охороною праці підприємства.

5. До якого виду планування відносять плани підприємства розроблені строком на 5 років?

1. Оперативне планування.
2. Поточне планування.
3. Перспективне планування.

6. Розробка розділу «Охорона праці» у колективному договорі підприємства відноситься до:

1. Оперативного виду планування.
2. Поточного виду планування.
3. Перспективного виду планування.

7. Хто на підприємстві несе персональну відповідальність (дисциплінарну, матеріальну, адміністративну та кримінальну) за стан охорони праці в підрозділах підприємства?

1. Керівник підприємства.
2. Фахівці з охорони праці підприємства.
3. Фахівці підприємства.

8. Що створюється на підприємстві для розробки і впровадження системи управління охороною праці?

1. Служба охорони праці.
2. Рада керівників структурних підрозділів.
3. Договір за участі вищого керівництва, представників служби охорони праці, профспілок.
4. Координаційна рада.
5. Комісія з питань охорони праці підприємства.

9. Що не передбачено в основних підставах для прийняття рішення про необхідність впровадження системи управління охороною праці на підприємстві?

1. Вимоги чинного Законодавства України.
2. Виробнича необхідність.
3. Досягнення взятих роботодавцем зобов'язань, поставлених завдань і мети.
4. Необхідність поступового впровадження в практику діяльності підприємства вимог системи міжнародних стандартів.
5. Аналіз показників щодо спроможності виконати всі вимоги діючих нормативних актів з охорони праці.

10 Які дії фахівців підприємства відносять до виконувальних у відомій методології стандарту ДСТУ OHSAS 18001 «Плануй-Виконуй-Перевіряй-Дій»?

1. Запроваджуй процеси.
2. Виконуй моніторинг і вимірної процеси, враховуючи політику у сфері охорони праці, цілі, завдання, правові та інші вимоги, а також звітуй про результати.
3. Установлюй цілі та визначай процеси, необхідні для отримання результатів, що відповідають політиці підприємства у сфері охорони праці.
4. Вживай заходів для постійного покращення показників у сфері охорони праці.

11. Який орган системи управління охороною праці вирішує питання удосконалення і розвитку законодавчої бази охорони праці, пов'язаних зі станом соціальних питань тих хто працює?

1. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.
2. Комітет по нагляду за охороною праці України.
3. Кабінет Міністрів України.
4. Верховна Рада України.

12. Коли вивчається ефективність функціонування існуючої системи управління охороною праці на підприємстві?

1. Під час формування системи охорони праці.
2. Під час передпланового аналізу.
3. Під час здійснення функцій системи охорони праці.
4. Під час перспективного планування.

13. До якого виду планування відносять план соціального розвитку колективу підприємства?

1. Оперативного планування.
2. Поточного планування.
3. Перспективного планування.

14. В основу оцінки роботи в сфері охорони праці посадових осіб і робітників підприємства покладена:

1. Неможливість впливу уражальних чинників на робітників підприємства.
2. Накопичення персоналом підприємства досвіду дій під час аварійних ситуацій та аварій.
3. Оцінка якості і повноти виконання ними своїх функціональних обов'язків.
4. Приведення обладнання, машин і механізмів у відповідність до вимог стандартів.
5. Правильної відповіді немає.

15. Що не входить до функцій управління охороною праці на підприємстві?

1. Економічна заінтересованість керівника в одержанні максимального прибутку, зменшенні витрат на штрафні санкції, відшкодування шкоди потерпілим.
2. Прогнозування і планування робіт з охорони праці.
3. Оперативне керівництво і координація.
4. Контроль, облік, аналіз роботи з охорони праці.

16. Об'єктом управління в системі управління охороною праці на підприємстві є:

1. Територіальний орган Держпраці.
2. Керівник підприємства.
3. Керівник служби охорони праці підприємства.
4. Діяльність структурних підрозділів та служб підприємства по забезпеченню безпечних і здорових умов праці на робочих місцях, та підприємства в цілому.
5. Координаційна рада за участі вищого керівництва, представників служби охорони праці, профспілок або осіб, уповноважених найманими працівниками підприємства.

17. Процес обґрунтування рішень і розподілу ресурсів для їх реалізації, це:

1. Планування.
2. Прогнозування.
3. Управління.
4. Координація.
5. Забезпечення.

18. До якого виду планування відносять плани підприємства розроблені строком на 2 роки?

1. Оперативне планування.
2. Поточне планування.
3. Перспективне планування.

19. Суб'єктом управління в системі управління охороною праці в структурних підрозділах, на виробничих дільницях і в службах підприємства є:

1. Керівник підприємства.
2. Керівник юридичної служби підприємства.
3. Керівники відповідних структурних підрозділів і служб.
4. Керівник служби охорони праці підприємства.
5. Керівник системи управління охороною праці підприємства.

20. Організаційно-методичну роботу щодо складання оперативних планів підприємства здійснює:

1. Керівник підприємства.
2. Заступник керівника підприємства в обов'язки якого входить контроль за охороною праці на підприємстві.
3. Голова комісії з питань охорони праці профспілкової організації підприємства.
4. Служба (спеціаліст) охорони праці підприємства.
5. Керівник системи управління охороною праці підприємства.

2.2. Реформування системи управління охороною праці в Україні

2.2.1. Система організації безпеки та гігієни праці в Україні на основі ризикоорієнтованого підходу

Діюча система управління безпекою та гігієною праці на вітчизняних підприємствах сформована за принципом «коригувальних дій» (реактивним принципом), тобто реагування на небезпечні випадки та ситуації, а не за принципом «запобіжних дій» (проактивним), тобто профілактики небезпечних випадків та ситуацій, що унеможлиблює визначення пріоритетності профілактичних заходів з безпеки та гігієни праці на кожному з етапів діяльності підприємства. Такий підхід не сприяє запровадженню ефективного механізму економічного стимулювання роботодавців до створення належних, безпечних і здорових умов праці і не дає змоги роботодавцям вибирати найефективніший спосіб управління та інтегрувати систему управління охороною праці в загальну систему управління підприємством.

Жорстка регламентація правил виконання робіт і використання машин і механізмів призвела до накопичення значного обсягу нормативно-правових актів з безпеки та гігієни праці і не дає можливості оперативно та своєчасно реагувати на швидкий розвиток технологій та економіки і характеризується неефективним використанням ресурсів. За таких умов підприємствам, особливо мікро- та малим, складно швидко адаптуватися до сучасних технологій, змін на ринку товарів і послуг.

Розвиток ринкових відносин, впровадження в різні галузі економіки нових технологій одночасно з використанням фізично і морально застарілих технологічних процесів та виробничого обладнання, що є джерелом підвищеної небезпеки, зумовлює необхідність організації національної системи управління безпекою та гігієною праці, сформованої на принципах запобігання

виробничим ризикам та заохочення до створення безпечних і здорових умов праці (ризикоорієнтований підхід).

Формування в Україні ризикоорієнтованої системи управління безпекою та гігієною праці, яка ґрунтується на відповідальності роботодавців за забезпечення безпеки і здоров'я працівників у всіх аспектах, пов'язаних з роботою, на зобов'язанні роботодавців постійно пристосовуватися до мінливих обставин, вживати необхідних заходів для створення умов, безпечних для життя і здоров'я працівників, забезпечить ефективну реалізацію прав працівників на безпечні та здорові умови праці.

Упровадження ризикоорієнтованого підходу створює можливості для ратифікації Україною Конвенції № 187 про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці, підписаної 15 червня 2006 р., головними принципами якої є:

- визначення виробничих небезпек та оцінка ризиків;
- усунення виробничих ризиків чи небезпек у місцях їх виникнення;
- розвиток національної культури профілактики у сфері безпеки та гігієни праці, яка передбачає інформацію, консультації та підготовку.

Закріплення в національній правовій базі нових принципів управління ризиками створить підґрунтя для побудови ефективної системи комплексного управління безпекою та гігієною праці, розвитку і зміцнення трудового потенціалу нашої країни. Надзвичайно важливим для досягнення оптимальних результатів у цьому питанні є вивчення, поширення та впровадження найкращого міжнародного досвіду з оцінки і управління виробничими ризиками не тільки на державному, а й на галузевому та регіональному рівнях.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 р. № 989-р схвалена Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні затверджене плану заходів щодо її реалізації. Реформування системи управління охороною

праці здійснюється з урахуванням основних положень Рішення Європейської комісії від 6 червня 2014 р. для Європейського парламенту та Ради, Європейського економіко-соціального комітету та Комітету регіонів щодо Рамкової стратегії Європейського Союзу із розвитку здоров'я та безпеки праці. Впровадження міжнародних трудових норм у національну юридичну практику та ризикоорієнтованого підходу забезпечує можливість ратифікації Україною конвенцій Міжнародної організації праці, якими передбачено більше прав і гарантій працівників порівняно з національним законодавством, в тому числі Конвенції про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці, № 187, яку ми вже згадували.

Розбудова системи організації безпеки та гігієни праці в Україні на основі ризикоорієнтованого підходу була і є першочерговим завданням, виконання якого забезпечить впровадження стандартів Європейського Союзу у сферу охорони праці. Варто зазначити, що реалізація Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні має забезпечити імплементацію в національне законодавство норм Директиви № 89/391/ЄЕС Ради щодо запровадження заходів заохочення поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі.

У цій Директиві безпосереднє не зафіксовано терміну «ризикоорієнтований підхід», але із змісту статті № 6 виходить зобов'язання роботодавця застосовувати в управлінні охорони праці ризикоорієнтований підхід. Зокрема, роботодавець має вжити заходів, необхідних для безпеки і охорони здоров'я працівників, включаючи попередження виробничих ризиків і забезпечення інформації і навчання, а також застосування організаційних заходів і засобів на основі наступних принципів:

- уникнення ризиків;
- оцінки ризиків, яких неможна уникнути;
- боротьби з джерелами ризиків;

- адаптації виробничого процесу до індивідуальних особливостей працівників, особливо щодо проектування робочих місць, вибору виробничого обладнання, виробничих методів;

- адаптації до технічного прогресу;

- заміни небезпечних виробничих процесів на безпечні або менш небезпечні;

- вироблення узгодженої та чіткої політики попередження, яка охоплювала б технологію, організацію роботи, умови праці.

Крім того, роботодавець, беручи до уваги характер роботи підприємства або установи повинен:

- оцінити ризики для безпеки і здоров'я працівників, при виборі виробничого обладнання, а також при оснащенні робочих місць;

- доручаючи завдання працівникові, брати до уваги його можливості, з точки зору безпеки та здоров'я;

- проводити консультації з працівниками при плануванні та введенні нових технологій щодо наслідків вибору обладнання, умов праці та виробничого середовища для безпеки і гігієни праці працівників;

- вжити відповідних гарантованих заходів щодо отримання працівниками відповідних інструкцій для роботи на ділянках, де існує серйозна і особлива небезпека;

- володіти оцінкою ризиків безпеки і здоров'ю, включаючи ті особливі види ризиків, яким піддаються групи працівників.

Роботодавець має:

- а) приймати рішення про захисні заходи, які слід вжити;

- б) зберігати перелік виробничих нещасних випадків, що виникли в результаті виконання роботи невідготтовленими до неї працівниками;

- в) готувати і направляти звіти про виробничі нещасні випадки.

Отже діяльність керівника підприємства або установи повинна бути спрямована на впровадження рівних можливостей з питань безпеки та охорони здоров'я для усіх працівників та заснована на принципі превентивності як одного з фундаментальних у сфері

безпеки та охорони здоров'я працівників. Один з основних елементів принципу превентивності є запобігання ризикам, а у разі неможливості уникнення таких - їх оцінка, планування запобігання небезпекам.

Враховуючи, що людина, її життя і здоров'я є у центрі уваги забезпечення і створення безпечних і здорових умов праці, принцип превентивності передбачає адаптацію роботи до людини та врахування придатності працівника до дорученої йому роботи з точки зору безпеки і здоров'я. Важливим його елементом є також навчання, інформування, консультування, залучення та пропорційна участь працівників у впровадженні заходів із забезпечення здорових і безпечних умов праці.

Система управління охороною праці, відповідно до Концепції реформування, має ґрунтуватися на:

- відповідальності роботодавців за забезпечення безпеки і здоров'я працівників в усіх питаннях, що пов'язані з їх працею;
зобов'язанні роботодавців постійно пристосовуватися до мінливих обставин, вживати необхідних заходів для створення умов, безпечних для життя і здоров'я працівників, з урахуванням особливостей потреб чоловіків і жінок;
- запровадженні заходів запобігання виробничим ризикам, проведення їх оцінювання і попередження;
- організації проведення навчання з питань охорони праці із суворим дотриманням згаданих загальних принципів запобігання нещасних випадків.

Вектор реформування сфери безпеки та гігієни праці, який визначив уряд країни передбачає докорінні зміни в підходах до управління охороною праці, що, своєю чергою, можуть спричинити низку труднощів. Але тільки в такий спосіб можливо побудувати прогресивну національну систему управління безпекою та гігієною праці. Тому випускникам закладів вищої освіти, майбутнім фахівцям справи, яку вони обрали, важливо підготуватися до

майбутніх змін, правильно спрогнозувати результати реформування та забезпечити впровадження нових принципів управління.

Пам'ятати, що сучасна система заохочення до поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі має враховувати світові тенденції зайнятості населення, розвитку цифрових технологій (автоматизація, робототехніка, інформаційна комп'ютеризація), демографічні показники, економічну глобалізацію, кліматичні зміни та інші чинники, що впливають на стан безпеки та гігієни праці за наявних або нових виробничих ризиків.

Важко спрогнозувати, які технології існуватимуть у майбутньому, як вони будуть інтегровані в робочі процеси і який вплив – позитивний чи негативний – матимуть на безпеку праці. Тому діяльність кожного учасника трудового процесу повинна передбачати інноваційні підходи, має бути орієнтована на людину, пріоритетність навчання і постійного розвитку протягом усього життя. Закріплення практик щодо постійного навчання з безпеки та гігієни праці може допомогти працівникам і роботодавцям мінімізувати наявні та потенційні виробничі ризики і тим самим поліпшити результати роботи у сфері охорони праці.

2.2.2. Використання в системах управління охороною праці багатфункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки

Впровадження національної концепції розвитку в галузі управління охороною праці вимагає вирішення проблеми щодо створення сучасних комп'ютеризованих систем управління охороною праці (СУОП) з метою максимального підвищення ефективності СУОП як на державному, так і на регіональному, галузевому та виробничому рівнях. Це дозволить максимально зменшити вплив так званого «людського фактору» на прийняття рішень в діючих системах управління охороною праці, що, безумовно, призведе до зменшення виробничих ризиків.

Використання комп'ютеризованих систем управління охороною праці дає можливість забезпечити максимальну оперативність та максимально можливу оптимізацію щодо прийняття рішень при використанні ризик орієнтованого підходу, який складається з двох елементів:

- оцінки ризику (аналіз виникнення і масштабів ризику в конкретній ситуації);
- управління ризиком (аналіз ситуації і розробка рішень, які спрямовані на зведення ризику до прийняттого мінімуму).

Згідно з ДСТУ OHSAS 18001 2010 «Системи управління безпекою та гігієною праці», OHSAS 18001 «Системи менеджменту охорони професійного здоров'я та безпеки праці», ILO-OSH 2001 (МОП-СУОП 2001) «Керівництво з систем управління охороною праці» та «Рекомендаціям щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці», затверджених спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці, СУОП повинна передбачати:

- планування заходів з охорони праці;
- контроль виконання поточного та оперативних планів;
- можливість здійснення корегувальних та попереджувальних дій;
- можливість адаптації до обставин, що змінилися;
- можливість інтеграції в загальну систему управління.

Найбільш ефективно усі ці функції можуть бути реалізовані із застосуванням сучасних високоефективних комп'ютеризованих систем управління охороною праці. Одним з найбільш перспективних напрямків щодо подальшого розвитку таких комп'ютеризованих СУОП є все більш широке застосування в них багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки та їх складових, що підтверджується загальними тенденціями подальшого розвитку СУОП у найбільш розвинутих країнах світу.

Сучасний рівень розвитку інтегрованих систем комплексної безпеки дозволяє вже зараз використовувати їх в СУОП як для

підвищення рівня охоронної та пожежної безпеки промислових об'єктів, так і одночасно для покращення умов і безпеки праці на виробництві та вирішення питань гігієни праці, виробничої санітарії, зменшення рівня виробничого травматизму і професійних захворювань, а також для покращення соціальної захищеності працюючих.

В СУОП можуть ефективно використовуватися майже усі складові багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки – це системи пожежної сигналізації та пожежогасіння, системи мовного оповіщення, системи охоронної сигналізації, відеонагляду та відеореєстрації, контролю та управління доступом, системи управління зовнішнім обладнанням та пристроями безпеки тощо.

Якщо системи пожежної сигналізації та пожежогасіння, системи мовного оповіщення вже давно і досить ефективно використовуються в СУОП (приклад їх використання приведений на рисунок № 2.1), то цього зовсім не можна сказати про інші складові багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки, які можуть значно підвищити ефективність роботи СУОП.

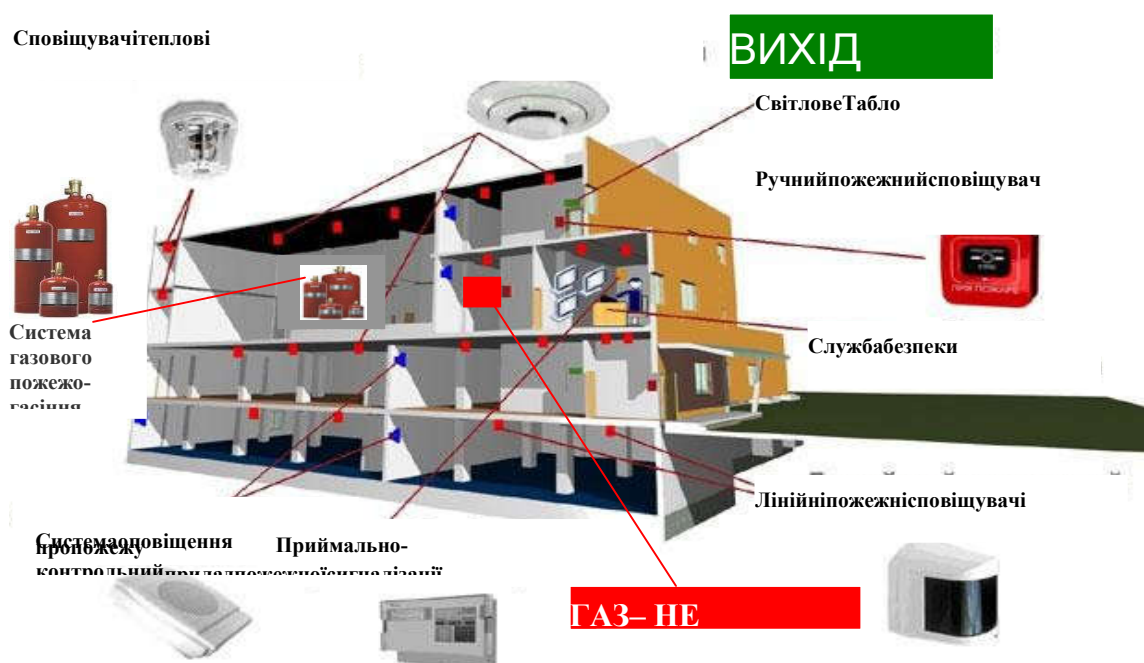

Рисунок № 2.2. Приклад використання систем пожежної сигналізації, автоматичного пожежогасіння та мовного оповіщення.

Розглянемо декілька можливих варіантів застосування в СУОП багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки, які можуть значно підвищити ефективність роботи СУОП.

Системи відеонагляду та відеореєстрації можуть бути використанні в СУОП для:

- контролю за станом охорони праці на підприємстві в реальному часі;
- контролю та аналізу стану охорони праці на підприємстві за певний період часу по відео матеріалам з бази даних;
- спостереження за технологічними процесами на декількох виробничих дільницях, як одночасно мультіплексний режим роботи монітору, так і роздільно-послідовне перемикавання на моніторі відеосигналів з різних відеокамер;
- блокування роботи виробничого обладнання при попаданні в його небезпечну зону людини за рахунок використання програмного детектору руху (на одному кадрі може використовуватися одночасно більш ніж 10 запрограмованих зон з незалежними програмними детекторами руху в кожній з них);
- ведення журналу подій в небезпечних зонах обладнання при порушеннях безпеки праці з реєстрацією часу та осіб, які знаходяться в небезпечній зоні;
- запису в базу даних інтегрованої системи комплексної безпеки відео матеріалів стосовно нещасних випадків та аварій на виробництві із заданими параметрами (часом відео запису як до, так і після часу події аварії чи нещасного випадку; швидкістю запису; роздільною здатністю тощо) і передачі цих відео матеріалів за необхідною адресою (спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці; галузеве Міністерство; ДСНСУ тощо) з використанням телефонних чи мобільних ліній зв'язку, або Internet;
- контролю виконання вимог щодо пожежної безпеки на виробництві;
- контролю за використанням засобів індивідуального захисту.

Системи контролю та управління доступом можуть бути використанні в системі управління охороною для:

- контролю за відповідністю часу проведення регламентно-ремонтних робіт технологічним нормам;
- контролю за відповідністю кількості працюючих нормам безпеки при проведенні робіт з підвищеною небезпекою;
- допуску до роботи на технологічному обладнанні лише працівників, які мають відповідну кваліфікацію та пройшли всі необхідні види інструктажів;
- недопущення працівників, які не мають необхідної кваліфікації та відповідного наряду допуску, до виконання робіт з підвищеною небезпекою;
- виключення можливості попадання працівників у виробничі приміщення з підвищеною вибухопожежонебезпекою, які не мають права там знаходитись;
- контролю режиму праці та відпочинку тощо.

Охоронні системи можуть бути використанні не тільки по своїм основним функціям але виконувати і додаткові функції:

- контроль відповідності санітарним нормам рівнів освітлення, шуму і вібрацій на робочих місцях;
- контроль наявності в повітрі робочої зони шкідливих та небезпечних речовин або підвищеного рівня електромагнітного та іонізуючого випромінювання тощо;
- управління виробничим обладнанням та пристроями безпеки: системами освітлення виробничих приміщень, електропостачання, водопостачання, газопостачання, аварійними системами вентиляції, димовидалення, системами оповіщення тощо.

Таким чином, використання складових багатфункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки значно підвищує рівень організаційно-технічних заходів щодо безпеки праці на виробництві; вирішення питання гігієни праці, виробничої санітарії, зменшення рівня виробничого травматизму і професійних захворювань; покращення соціальної захищеності працюючих;

більш ефективної реалізації економічних методів управління охороною праці.

На базі існуючих багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки можливо створення мобільних автоматизованих систем у сфері виробничої безпеки з елементами централізованого управління. Модульний принцип їх побудови з використанням локальних і регіональних комп'ютерних мереж дозволяє практично нескінченно нарощувати їх як у часі, так і в просторі, а це, в свою чергу, дає можливість реалізовувати на їх базі високоефективні комп'ютеризовані СУОП розосередженого типу. Причому це можливо не тільки у межах окремих промислових об'єктів, але і на регіональному і, навіть, на державному рівнях, що значно полегшує задачу створення єдиної високоефективної загальнодержавної комп'ютеризованої СУОП.

Використання багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки у складі СУОП дозволяє максимально зменшити вплив так званого «людського фактору» на прийняття рішень в діючих СУОП, а також значно підвищує ефективність роботи останніх, так як дає можливість не тільки фіксувати і вести відповідний облік та аналіз нещасних випадків, профзахворювань та аварій на виробництві і здійснювати управління охороною праці за рахунок електронної розсилки відповідних вказівок та рекомендацій суб'єктам СУОП.

Інтегрована система комплексної безпеки забезпечує максимально високій рівень оперативності та динамізму щодо реагування СУОП на будь-які небезпечні та аварійні ситуації, дає можливість безпосередньо впливати на стан охорони праці на виробництві у реальному часі за рахунок постійно діючого моніторингу як на рівні окремого підприємства, установи чи організації, так і на регіональному та загальнодержавному.

2.2.3. Алгоритм виявлення, оцінки та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій на виробництві

СУОП організовують таким чином, щоб здійснювалось адекватне та постійне управління з урахуванням усіх факторів, що впливають на стан охорони праці, і орієнтують на проведення запобіжних дій, що унеможливають виникнення небезпечних ситуацій, але при цьому, у випадку їх виникнення, вона повинна своєчасно реагувати та усувати небезпеки.

На підприємствах, в організаціях, де запроваджено СОУП, потрібно регулярно визначати загрози для працюючих та проводити відповідні профілактичні заходи щодо їх запобігання.

Згідно Рекомендацій щодо побудови впровадження та удосконалення системи управління охороною праці (Наказ Держгірпромнагляду № 35 від 22.02.2008 року) розроблене та успішно використовується достатньо простий та ефективний алгоритм виявлення, оцінки та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій на виробництві.

Алгоритм виявлення, оцінки та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій на виробництві. Терміни та визначення:

- ризик виникнення небезпечної ситуації – поєднання нараженості, тяжкості наслідків та імовірності виникнення певної небезпечної ситуації при здійсненні виробничої діяльності;
- оцінка базового ризику - загальний процес оцінки ступеню ризику, при якому ігнорується існуюче управління ризиками;
- оцінка залишкового ризику - загальний процес оцінки ступеню ризику, при якому враховується ступінь ризику ситуації, що знаходиться під контролем;
- припустимий ризик - ризик, зменшений до ступеню, який може бути допущений, враховуючи вимоги законодавчих та інших нормативно-правових актів з охорони праці та Політику керівництва у сфері охорони праці.

1. Виявлення можливості виникнення небезпечних ситуацій для працівників при здійсненні виробничої діяльності з урахуванням їх можливих дій.

Процедура передбачає всебічний розгляд технологічного процесу з погляду на безпечність та нешкідливість для працівників з урахуванням усіх аспектів, відображених у структурі положення про СУОП та виявлення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, притаманних виробничому середовищу, що можуть призвести до небезпечної події.

2. Визначення ступеню базового ризику виникнення небезпечних ситуацій.

Визначається ризик, при якому ігнорується існуюче управління ризиками - базовий ризик (Р). Ступінь базового ризику виникнення небезпечної ситуації, Р, визначається за формулою:

$$P = V_p \times T \times \Pi;$$

де:

Р - ступінь ризику;

V_p - умовна імовірність виникнення небезпечної події;

T - важкість та можливі наслідки небезпечної події;

Π - можливість нараження на небезпеку.

Умовна імовірність виникнення небезпечної події, V_p , в числовому відтворенні від 1 до 5 балів, визначається групою призначених фахівців шляхом експертної оцінки за таблицею № 2.3.1.

Таблиця № 2.3.1

Умовна імовірність виникнення небезпечної події

Імовірність	Коментарі
5-майже напевно	Подія, що спостерігається регулярно. Подія, що трапляється в більшості випадків
4- досить імовірно	

	Подія, що спостерігається періодично
3 - імовірно	Подія, що трапляється інколи
2-малоймовірно	Подія, що спостерігається рідко
1-майже не ймовірно	Подія, що трапляється лише при винятковому збігу обставин

Важкість та можливі наслідки небезпечної події, Т, від 1 до 5 балів визначаються за таблицею № 2.3.2.

Таблиця № 2.3.2

Важкість та можливі наслідки небезпечної події

Важкість небезпечної події		Можливі наслідки
5 катастрофічна	Груповий нещасний випадок (постраждало 2 і більше працівників); нещасний випадок зі смертельними наслідками; аварія; пожежа.	Розслідування державними органами влади. Кримінальна відповідальність. Штрафні санкції України. Зупинка робіт. Анулювання ліцензії на вид діяльності.
4 суттєва	Важкий нещасний випадок (тимчасова непрацездатність більше 60 днів). Профзахворювання. Інцидент, загоряння.	Розслідування державними органами влади. Кримінальна відповідальність. Штрафні санкції згідно КУпАП. Можлива при зупинка робіт.
3 незначна	Серйозне поранення, хвороба з тимчасовою втратою працездатності протягом до 60 днів. Інцидент, загорання.	Розслідування державними органами влади. Штрафні санкції згідно КУпАП. Можлива при зупинка робіт.

2 мінімальна	Травма без втрати працездатності, потреба у стаціонарній медичній допомозі, надання легшої роботи. Інцидент, загоряння.	Внутрішнє розслідування. Адміністративна відповідальність Штрафні санкції згідно КУпАП.
1 несуттєва	Несуттєва травма (поріз, забиття, надана первинна медична допомога).	Дисциплінарна відповідальність.

Можливість нараження на небезпеку, П, оцінюється від 1 до 3 балів і визначається за таблицею № 2.3.3.

Таблиця № 2.3.3

Можливість нараження на небезпеку

Числове значення	Характеристика
3	Постійна можливість нараження на небезпеку (щоденна, щозмінна).
2	Рідка можливість нараження на небезпеку (один раз на місяць).
1	Мінімальна (один чи декілька разів на рік).

За результатами визначення ступеня базового ризику, який може сягати від 1 до 75 балів, розробляється план заходів, спрямованих на зменшення ризику.

3. Розробка плану заходів за результатами визначення ступеню базового ризику.

План заходів потребує урахування коментарів, наведених у таблиці № 2.3.4.

Таблиця № 2.3.4

Коментарі до розробки плану заходів

Ступінь ризику	Коментарі
Екстремальний (55 75)	Потребує невідкладних дій вищого керівництва із обов'язковим складанням плану заходів та призначенням відповідальних осіб. За необхідності при зупинка ведення робіт.
Високий (25 54)	Потребує уваги вищого керівництва. Терміново проінформувати працівників та їх безпосередніх керівників, керівника відповідного підрозділу та начальника служби охорони праці. Вжити заходів щодо забезпечення безпеки працівників.
Середній (10 24)	Проінформувати працівників та безпосередніх керівників, керівника відповідного підрозділу та начальника служби охорони праці. Вжити заходів щодо зменшення ризику.
Низький (1 9)	Здійснюється управління шляхом виконання існуючих процедур. Звичайно не потребує додаткових ресурсів. Проінформувати керівника підрозділу та начальника служби охорони праці по закінченні робіт щодо визначення ступеня ризику.

4. Після впровадження запланованих заходів необхідно провести оцінку залишкового ризику та визначити, чи став припустимим ступінь ризику виникнення небезпечної ситуації, тобто чи досягли впроваджені заходи очікуваного ефекту.

2.2.4. Оцінка ефективності функціонування системи управління охороною праці на підприємстві

Ефективна система управління охороною праці допоможе досягти встановлених нормативів, підвищити наявний рівень охорони праці й усунути можливі ризики виникнення інцидентів та професійних захворювань. Тому важливо постійно оцінювати ефективність СУОП.

Ефективність функціонування СУОП E розраховується за формулою:

Де:

Φ_n - суму показників, що оцінюють наявність на підприємстві нормативних актів з охорони праці та документів, які регулюють дію СУОП. Цих показників 12: $\Phi_{op} + \Phi_d + \Phi_n + \Phi_{зіз} + \Phi_{мо} + \Phi_{бо} + \Phi_{б} + \Phi_{пз} + \Phi_k + \Phi_m + \Phi_i + \Phi_{суб}$;

N_i - сума дев'яти показників ($K_i \times Z_i$),

Де Z_i – коефіцієнти, які визначають ступінь дотримання вимог безпеки працівниками. Вони складаються з таких показників: $Z_{пд}$, Z_n , $Z_{бо}$, $Z_{бт}$, $Z_{б}$, $Z_{сн}$, $Z_{зіз}$, $Z_{рпв}$, $Z_{мо}$.

K_i - коефіцієнти, що визначають вагу кожного з порушень вимог безпеки.

І Визначаємо Φ_n суму показників, що оцінюють наявність на підприємстві нормативних актів з охорони праці та документів, які регулюють дію СУОП.

Обраховуємо сумарний показник, що визначає наявність документації, яка регулює дію СУОП за формулою:

$$\Phi_n = \Phi_{op} + \Phi_d + \Phi_n + \Phi_{зіз} + \Phi_{мо} + \Phi_{бо} + \Phi_{б} + \Phi_{пз} + \Phi_k + \Phi_m + \Phi_i + \Phi_{суб}$$

Показники Φ_n визначаються на підставі перевірки наявності на підприємстві необхідних нормативних актів.

Характеристика показників Φ_n наведена у таблиці № 2.4.1.
Характеристика оцінювального показника Φ_n .

Таблиця № 2.4.1.

Характеристика оцінювального показника Φ_n

Показники Φ_n	Характеристика оцінювального показника	№ Картки, де наведені необхідні нормативні акти
Φ_{op}	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють організацію та координацію робіт із питань охорони праці	1
Φ_d	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють організацію професійного добору працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки	2
Φ_n	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють організацію навчання з питань охорони праці	3
$\Phi_{зиз}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють порядок забезпечення працівників засобами індивідуального захисту (ЗІЗ)	4
$\Phi_{мо}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють порядок проведення медичних оглядів працівників	5

$\Phi_{\text{бо}}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють порядок оцінки та моніторингу стану безпеки обладнання	6
$\Phi_{\text{б}}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють порядок оцінки та моніторингу стану будівель і споруд	7
$\Phi_{\text{пз}}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють порядок формування профілактичних заходів	8
$\Phi_{\text{к}}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють порядок адміністративно-громадського контролю	9
$\Phi_{\text{м}}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють порядок мотивації працівників із питань охорони праці	10
$\Phi_{\text{і}}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють облік інцидентів та нещасних випадків на виробництві	11
$\Phi_{\text{суб}}$	Оцінює наявність нормативних актів, що регулюють облік, аналіз та оцінку стану умов і безпеки праці (ризиків)	12

1. $\Phi_{\text{ор}}$ - нормативні акти підприємства, що регулюють організацію та координацію робіт із питань охорони праці (показник визначається згідно Картки № 1).

2. $\Phi_{\text{д}}$ - нормативні акти підприємства, що регулюють організацію професійного добору працівників, які виконують

роботи підвищеної небезпеки (показник визначається згідно Картки № 2).

3. Φ_H - нормативні акти підприємства, що регулюють організацію навчання з питань охорони праці (показник визначається згідно Картки № 3).

4. $\Phi_{зиз}$ - нормативні акти підприємства, що регулюють порядок забезпечення працівників засобами індивідуального захисту (показник визначається згідно Картки № 4).

5. $\Phi_{мо}$ - нормативні акти підприємства, що регулюють порядок проведення медичних оглядів працівників (показник визначається згідно Картки № 5).

6. $\Phi_{бо}$ - нормативні акти підприємства, що регулюють порядок оцінки та моніторингу стану безпеки обладнання (показник визначається згідно Картки № 6).

7. Φ_6 - нормативні акти підприємства, що регулюють порядок оцінки та моніторингу стану будівель і споруд (показник визначається згідно Картки № 7).

8. $\Phi_{пз}$ - нормативні акти підприємства, що регулюють порядок формування профілактичних заходів (показник визначається згідно Картки № 8).

9. Φ_K - нормативні акти підприємства, що регулюють порядок адміністративно-громадського контролю (показник визначається згідно Картки № 9).

10. Φ_M - нормативні акти підприємства, що регулюють порядок мотивації працівників із питань охорони праці (показник визначається згідно Картки № 10).

11. Φ_i - нормативні акти підприємства, що регулюють облік інцидентів та нещасних випадків на виробництві (показник визначається згідно Картки № 11).

12. $\Phi_{суб}$ - Нормативні акти підприємства, що регулюють облік, аналіз та оцінку стану умов і безпеки праці (показник визначається згідно Картки № 12).

Кожен із показників дорівнює:

- 1 - за 100% наявності необхідних нормативних актів;
 0 - у разі відсутності хоча б одного з перелічених документів.

II Визначаємо показник H_i за формулою:

$$H_i = (K_i \times Z_i)$$

Де:

K_i - коефіцієнти, що визначають вагу кожного з порушень вимог безпеки;

Z_i - коефіцієнти, які визначають ступінь дотримання вимог нормативно-правових актів з охорони праці працівниками. Вони складаються з таких показників: $Z_{\text{пд}}$, $Z_{\text{н}}$, $Z_{\text{бо}}$, $Z_{\text{бт}}$, $Z_{\text{б}}$, $Z_{\text{сн}}$, $Z_{\text{зіз}}$, $Z_{\text{рпв}}$, $Z_{\text{мо}}$.

1. Обчислюємо коефіцієнти, які визначають ступінь дотримання вимог нормативно-правових актів з охорони праці працівниками (Z_i : $Z_{\text{пд}}$, $Z_{\text{н}}$, $Z_{\text{бо}}$, $Z_{\text{бт}}$, $Z_{\text{б}}$, $Z_{\text{сн}}$, $Z_{\text{зіз}}$, $Z_{\text{рпв}}$, $Z_{\text{мо}}$).

а) $Z_{\text{пд}}$ - коефіцієнт дотримання вимог щодо допуску до роботи за наявності висновків психофізіологічної експертизи. Характеристика показника $Z_{\text{пд}}$ наведена у таблиці № 2.4.2.

Таблиця № 2.4.2.

Кількість працівників, які повинні мати висновок психофізіологічної експертизи (із присутніх на момент перевірки)	Кількість працівників, які мають висновок психофізіологічної експертизи (із присутніх на момент перевірки)
20	15

Приклад:

Кількість працівників підприємства із присутніх на момент перевірки повинні були мати висновок психофізіологічної експертизи, яка дорівнювала 20 осіб.

Кількість працівників підприємства із присутніх, які на момент перевірки мали висновок психофізіологічної експертизи, дорівнювала 15 осіб.

$$Z_{\text{пд}} = 15 \div 20 = 0,75.$$

б) $Z_{\text{н}}$ - коефіцієнт дотримання вимог щодо навчання з питань охорони праці. Характеристика показника $Z_{\text{н}}$ наведена у таблиці № 2.4.3.

Таблиця № 2.4.3.

Кількість працівників, які повинні пройти навчання	Кількість працівників, які пройшли навчання і дотримуються вимог безпеки
16	15

Приклад:

Кількість працівників підприємства, які повинні пройти навчання дорівнює 16 осіб.

Кількість працівників підприємства, які пройшли навчання і дотримуються вимог безпеки дорівнює 15 осіб.

$$Z_{\text{н}} = 15 \div 16 = 0,94$$

в) $Z_{\text{бо}}$ - коефіцієнт безпеки обладнання. Характеристика показника $Z_{\text{бо}}$ наведена у таблиці № 2.4.4.

Таблиця № 2.4.4.

Кількість обладнання, яке експлуатують	Кількість обладнання, яке відповідає вимогам безпеки праці
19	15

Приклад:

Кількість обладнання, яке експлуатують на підприємстві дорівнює 19.

Кількість обладнання, яке відповідає вимогам безпеки праці дорівнює 15.

$$З_{\text{бо}} = 15 \div 19 = 0,79$$

г) $З_{\text{бт}}$ - коефіцієнт безпеки технологічних процесів. Характеристика показника $З_{\text{бт}}$ наведена у таблиці № 2.4.5.

Таблиця № 2.4.5.

Кількість робочих місць, на яких виконують роботу відповідно до наявної технологічної документації	Загальна кількість робочих місць
19	19

Приклад:

Кількість робочих місць, на яких виконують роботу відповідно до наявної технологічної документації дорівнює 19.

Загальна кількість робочих місць дорівнює 19.

$$З_{\text{бт}} = 19 \div 19 = 1$$

д) $З_{\text{б}}$ - коефіцієнт безпеки будівель та споруд. Характеристика показника $З_{\text{б}}$ наведена у таблиці № 2.4.6.

Таблиця № 2.4.6.

Кількість будівель та споруд, які експлуатують	Кількість будівель та споруд, які мають паспорт на будівлю (споруду)
5	0

Приклад:

Кількість будівель та споруд підприємства, які експлуатують дорівнює 5 спорудам.

Кількість будівель та споруд, які мають паспорт на будівлю (споруду) дорівнює 0.

$$З_6 = 0 \div 5 = 0.$$

є) $З_{\text{сн}}$ - коефіцієнт відповідності робочих місць вимогам санітарних норм. Характеристика показника $З_{\text{сн}}$ наведена у таблиці № 2.4.7.

Таблиця № 2.4.7.

Кількість постійних робочих місць, на яких працюють працівники	Кількість постійних робочих місць, які повністю відповідають вимогам санітарних норм та правил
19	4

Приклад:

Кількість постійних робочих місць підприємства, на яких працюють працівники дорівнює 19.

Кількість постійних робочих місць, які повністю відповідають вимогам санітарних норм та правил дорівнює 4.

$$З_{\text{сн}} = 4 \div 19 = 0,21$$

ж) $З_{\text{зіз}}$ - коефіцієнт застосування ЗІЗ. Характеристика показника $З_{\text{зіз}}$ наведена у таблиці № 2.4.8.

Таблиця № 2.4.8.

Кількість робочих місць, на яких працюють працівники	Кількість робочих місць, на яких працюють працівники з використанням усіх передбачених нормами ЗІЗ
19	19

Приклад:

Кількість робочих місць, на яких працюють працівники підприємства дорівнює 19.

Кількість робочих місць, на яких працюють працівники з використанням усіх передбачених нормами ЗІЗ дорівнює 19.

$$З_{зіз} = 19 \div 19 = 1$$

з) $З_{рпв}$ - коефіцієнт дотримання режиму праці та відпочинку для працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки. Характеристика показника $З_{рпв}$ наведена у таблиці № 2.4.9. Визначається на підставі документів, що забезпечують облік надурочних робіт.

Таблиця № 2.4.9.

Кількість працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки на момент перевірки	Кількість працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки на момент перевірки і не залучалися протягом поточного року до надурочних робіт
19	19

Приклад:

Кількість працівників підприємства, які виконують роботи підвищеної небезпеки на момент перевірки дорівнює 19 осіб.

Кількість працівників підприємства, які виконують роботи підвищеної небезпеки на момент перевірки і не залучалися протягом поточного року до надурочних робіт дорівнює 19 осіб.

$$З_{рпв} = 19 \div 19 = 1$$

и) $З_{мо}$ - коефіцієнт проведення попередніх та періодичних медичних оглядів. Характеристика показника $З_{мо}$ наведена у таблиці № 2.4.10. Визначається за даними заключного акта за результатами періодичного медичного огляду працівників.

Таблиця № 2.4.10.

Кількість працівників, які повинні проходити періодичні медичні огляди	Кількість працівників, які пройшли періодичний медичний огляд у встановлений термін
19	19

Приклад:

Кількість працівників підприємства, які повинні проходити періодичні медичні огляди дорівнює 19 осіб.

Кількість працівників підприємства, які пройшли періодичний медичний огляд у встановлений термін дорівнює 19 осіб.

$$Z_{\text{мо}} = 19 \div 19 = 1$$

2. Обчислюємо коефіцієнти K_i обраховані на підставі аналізу причин нещасних випадків за два роки. Характеристика показника K_i наведена у таблиці № 2.4.11.

Таблиця № 2.4.11.

Характеристика коефіцієнтів K_i

Позначення вагового коефіцієнта	Характеристика вагового коефіцієнта	Розмір вагового коефіцієнта
$K_{\text{пд}}$	Враховує вагу порушення вимог професійного добору працівників з урахуванням психофізіологічної експертизи	0,01
$K_{\text{н}}$	Враховує вагу порушення вимог щодо проведення навчання з питань охорони праці	0,68
$K_{\text{бо}}$	Враховує вагу порушення вимог щодо забезпечення безпечного стану обладнання	0,06
$K_{\text{бт}}$	Враховує вагу порушення вимог	0,09

	щодо безпечного стану технологічних процесів	
K_6	Враховує вагу порушення вимог щодо безпечного стану будівель та споруд	0,06
$K_{сн}$	Враховує вагу порушення вимог щодо сані-тарно-гігієнічних умов праці	0,02
$K_{зіз}$	Враховує вагу порушення вимог щодо використання ЗІЗ	0,04
$K_{рпв}$	Враховує вагу порушення вимог щодо режиму праці та відпочинку	0,02
$K_{мо}$	Враховує вагу порушення вимог щодо проведення медичних оглядів	0,02
K_i	Сума коефіцієнтів	1,0

Коефіцієнт K_i - сума коефіцієнтів $= K_{пд} + K_{н} + K_{бо} + K_{от} + K_6 + K_{сн} + K_{зіз} + K_{рпв} + K_{мо}$

Кожному коефіцієнту з групи коефіцієнтів K_i , відповідає коефіцієнт з групи коефіцієнтів $З_i$:

Приклад:

$$K_{пд} \times З_{пд}; 0,01 \times 0,75 = 0,075.$$

$$K_{н} \times З_{н}; 0,68 \times 0,94 = 0,639.$$

$$K_{бо} \times З_{бо}; 0,06 \times 0,79 = 0,047.$$

$$K_{от} \times З_{от}; 0,09 \times 1 = 0,09.$$

$$K_6 \times З_6; 0,06 \times 0 = 0.$$

$$K_{сн} \times З_{сн}; 0,02 \times 0,21 = 0,004.$$

$$K_{зіз} \times З_{зіз}; 0,04 \times 1 = 0,04.$$

$$K_{рпв} \times З_{рпв}; 0,02 \times 1 = 0,02.$$

$$K_{мо} \times З_{мо}; 0,02 \times 1 = 0,02.$$

3. Визначаємо показник H_i за формулою: $H_i = (K_i \times 3_i)$

$$H_i = 0,01 \times 0,75 + 0,68 \times 0,94 + 0,06 \times 0,79 + 0,09 \times 1 + 0,06 \times 0 + 0,02 \times 0,21 + 0,04 \times 1 + 0,02 \times 1 + 0,02 \times 1 = 0,0075 + 0,64 + 0,05 + 0,09 + 0 + 0,0042 + 0,04 + 0,02 + 0,02 = 0,87.$$

Усі необхідні для розрахунку ефективності СУОП (E) дані відомі.

III. Визначаємо показник E за формулою:

$$E = 0,67 \times 0,87 = 0,58$$

IV. Визначаємо ефективність функціонування СУОП на підприємстві.

Ефективність функціонування СУОП на підприємстві визначається за шкалою, яка наведена в таблиці № 2.4.12. Шкала оцінки ефективності функціонування СУОП.

Таблиця 2.4.12.

Шкала оцінки ефективності функціонування СУОП

Значення ефективності	Рівень ефективності функціонування СУОП
1 - 0,9	Високий
0,89 - 0,5	Задовільний
0,49 - 0,1	Низький
0	Відсутність СУОП

Приклад:

Отже, з огляду на шкалу, наведену в Таблиці № 2.4.12, ефективність функціонування СУОП на підприємстві **задовільна**.

Контрольні питання

1. Ратифікація Україною Конвенції № 187 про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці.
2. Відповідальність роботодавців за забезпечення безпеки і здоров'я працівників у всіх аспектах, пов'язаних з роботою.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 р. № 989-р, Концепція реформування системи управління охороною праці в Україні.
4. План заходів щодо реалізації Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні.
5. Директива № 89/391/ЄЕС Ради щодо запровадження заходів заохочення поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі.
6. Комп'ютеризовані системи управління охороною праці.
7. ДСТУ OHSAS 18001 2010 «Системи управління безпекою та гігієною праці».
8. OHSAS 18001 «Системи менеджменту охорони професійного здоров'я та безпеки праці».
9. ILO-OSH 2001 (МОП-СУОП 2001) «Керівництво з систем управління охороною праці».
10. Багатофункціональні інтегровані системи комплексної безпеки.
11. Алгоритм виявлення, оцінки та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій на виробництві.

Тестові завдання

1. Першочерговим завданням, виконання якого забезпечить впровадження стандартів Європейського Союзу у сферу охорони праці є:
 1. Діагностика стану системи прогнозування виробничого ризику й можливих наслідків.

2. Жорстка регламентація правил виконання робіт і використання машин і механізмів та своєчасне реагування на небезпечні випадки та ситуації.
3. Накопичення нормативно-правових актів з охорони праці та організація їх виконання.
4. Розбудова системи організації безпеки та гігієни праці в Україні на основі ризикоорієнтованого підходу.

2. Які багатофункціональні інтегровані системи комплексної безпеки СУОП можуть бути використанні в системі управління охороною для контролю за відповідністю часу проведення регламентно-ремонтних робіт технологічним нормам?

1. Системи контролю та управління доступом.
2. Системи відеонагляду та відеореєстрації.
3. Охоронні системи.
4. Системи управління зовнішнім обладнанням та пристроями безпеки.

3. Оцінка базового ризику це:

1. Ризик, зменшений до ступеню, який може бути допущений, враховуючи вимоги законодавчих та інших нормативно-правових актів з охорони праці та Політику керівництва у сфері охорони праці.
2. Загальний процес оцінки ступеню ризику, при якому ігнорується існуюче управління ризиками.
3. Загальний процес оцінки ступеню ризику, при якому враховується ступінь ризику ситуації, що знаходиться під контролем.

4. Діяльність підприємства або установи повинна бути спрямована на:

1. Впровадження рівних можливостей з питань безпеки та охорони здоров'я для усіх працівників.

2. Вживання відповідних гарантованих заходів щодо отримання працівниками відповідних інструкцій для роботи, де існує серйозна і особлива небезпека.

3. Адаптацію виробничого процесу до індивідуальних особливостей працівників при проведенні робіт підвищеної небезпеки та там де є потреба у професійному доборі.

5. Що не дає можливості оперативно та своєчасно реагувати на швидкий розвиток технологій та економіки в Україні, і не дає змоги роботодавцям вибирати найефективніший спосіб управління безпекою та гігієною праці на підприємстві?

1. Швидка адаптація бізнесу до сучасних технологій, змін на ринку товарів і послуг.

2. Зобов'язанність роботодавців постійно пристосовуватися до мінливих обставин щодо вживання необхідних заходів для створення умов, безпечних для життя і здоров'я працівників.

3. Жорстка регламентація правил виконання робіт, накопичення значного обсягу нормативно-правових актів з безпеки та гігієни праці.

6. Який принцип формування системи управління безпекою та гігієною праці на вітчизняних підприємствах більш дієвий?

1. Принцип «допоміжних дій».

2. Принцип «коригувальних дій».

3. Принцип «запобіжних дій».

4. Принцип «адекватних дій».

7. У якій Директиві ЄЕС безпосереднє зафіксовано термін «ризикоорієнтований підхід»?

1. Директива 89/391/ЄЕС Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників на виробництві.

2. Директива 2009/104/ЄС Європейського парламенту і Ради від 16 вересня 2009 р. стосовно мінімальних вимог щодо безпеки та здоров'я під час використання робочого обладнання працівниками при здійсненні професійної діяльності.

3. Директива 92/58/ЄЕС Про знаки безпеки та (або) гігієни.

4. Правильної відповіді немає.

8. Що не входить до складових багатфункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки СУОП?

1. Системи безперервного водопостачання.

2. Системи пожежної сигналізації.

3. Системи пожежогасіння.

4. Системи мовного оповіщення.

9. Які багатфункціональні інтегровані системи комплексної безпеки СУОП контролюють стан охорони праці на підприємстві в реальному часі?

1. Системи контролю та управління доступом.

2. Системи відеонагляду та відеореєстрації.

3. Охоронні системи.

4. Системи управління зовнішнім обладнанням та пристроями безпеки.

10. Як повинна діяти система управління охороною праці підприємства у випадку виникнення небезпечних ситуацій?

1. Вона повинна впливати на стан охорони праці у реальному часі.

2. Вона повинна своєчасно реагувати та усувати небезпеки.

3. Вона повинна здійснювати управління охороною праці за рахунок відповідних управлінських рішень та вказівок.

11. Оцінка залишкового ризику це:

1. Загальний процес оцінки ступеню ризику, при якому враховується ступінь ризику ситуації, що знаходиться під контролем.

2. Загальний процес оцінки ступеню ризику, при якому ігнорується існуюче управління ризиками.

3. Поєднання нараженості, тяжкості наслідків та імовірності виникнення певної небезпечної ситуації при здійсненні виробничої діяльності.

12. В основу оцінки роботи в сфері охорони праці посадових осіб і робітників підприємства покладена:

1. Неможливість впливу уражальних чинників на робітників підприємства.
2. Накопичення персоналом підприємства досвіду дій під час аварійних ситуацій та аварій.
3. Приведення обладнання, машин і механізмів у відповідність до вимог стандартів.
4. Оцінка якості і повноти виконання ними своїх функціональних обов'язків.
5. Правильної відповіді немає.

13. Якого принципу немає у Конвенції № 187 про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці?

1. Визначення виробничих небезпек та оцінка ризиків.
2. Усунення виробничих ризиків чи небезпек у місцях їх виникнення.
3. Жорстка регламентація правил виконання робіт і використання машин і механізмів.

14. У який Директиві ЄЕС зафіксовані зобов'язання роботодавця застосовувати в управлінні охорони праці підприємства ризикоорієнтований підхід?

1. Директиви Ради 92/58/ЄЕС від 24 червня 1992 р. про мінімальні вимоги до забезпечення позначень безпеки та/або гігієни на робочому місці.
2. Директива 2009/104/ЄС Європейського парламенту і Ради від 16 вересня 2009 р. стосовно мінімальних вимог щодо безпеки та здоров'я під час використання робочого обладнання працівниками при здійсненні професійної діяльності.

3. Директива Ради 89/656/ЄЕС від 30 листопада 1989 р. про мінімальні вимоги безпеки і охорони здоров'я під час використання працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці.

4. Директива 89/391/ЄЕС Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників на виробництві.

15. Які багатофункціональні інтегровані системи комплексної безпеки СУОП блокують роботу виробничого обладнання при попаданні в його небезпечну зону людини за рахунок використання програмного детектору руху?

1. Системи контролю та управління доступом.
2. Системи відеонагляду та відеореєстрації.
3. Охоронні системи.
4. Системи управління зовнішнім обладнанням та пристроями безпеки.

16. Ризик виникнення небезпечної ситуації це:

1. Загальний процес оцінки ступеню ризику, при якому ігнорується існуюче управління ризиками.
2. Поєднання нараженості, тяжкості наслідків та імовірності виникнення певної небезпечної ситуації при здійсненні виробничої діяльності.
3. Загальний процес оцінки ступеню ризику, при якому враховується ступінь ризику ситуації, що знаходиться під контролем.

17. Діяльність керівника повинна бути спрямована на:

1. Впровадження рівних можливостей з питань безпеки та охорони здоров'я для усіх працівників.
2. Вживання відповідних гарантованих заходів щодо отримання працівниками відповідних інструкцій для роботи, де існує серйозна і особлива небезпека.
3. Адаптацію виробничого процесу до індивідуальних особливостей працівників при проведенні робіт підвищеної небезпеки та там де є потреба у професійному доборі.

18. Зведення ризику до прийняттого мінімуму це:

1. Доведення ризику до настільки малого рівня, де він буде перебувати в межах допустимих відхилень природного рівня.
2. Доведення ризику, до такого рівня, при якому він не повинен перевищуватись, незважаючи на очікуваний результат.
3. Доведення ризику, до такого рівня, при якому буде досягнута абсолютна безпека.
4. Доведення ризику, до такого рівня, при якому суспільство може дозволити, враховуючи техніко-економічні та соціальні можливості на даному етапі свого розвитку.

19. Визначте підгрунтя побудови ефективної системи комплексного управління безпекою та гігієною праці, розвитку і зміцнення трудового потенціалу нашої країни:

1. Розвиток національної культури профілактики у сфері безпеки та гігієни праці.
2. Швидка адаптація бізнесу до сучасних технологій, змін на ринку товарів і послуг.
3. Закріплення в національній правовій базі нових принципів управління ризиками.
4. Вірної відповіді немає.

20. Реалізація Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні має забезпечити:

1. Оцінку ризиків для безпеки і здоров'я працівників, при виборі виробничого обладнання, а також при оснащенні робочих місць.
2. Адаптацію роботи до людини та врахування придатності працівника до дорученої йому роботи з точки зору безпеки і здоров'я.
3. Імплементацию в національне законодавство норм Директиви № 89/391/ЄЕС Ради щодо запровадження заходів заохочення поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі.
4. Унеможливлення використання фізично і морально застарілих технологічних процесів та виробничого обладнання на підприємствах, що є джерелом підвищеної небезпеки.

РОЗДІЛ 3 ОХОРОНА ПРАЦІ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

3.1. Організація охорони праці в аграрному секторі економіки

3.1.1. Концепція організації охорони праці в аграрному секторі економіки

Державне регулювання в сфері забезпечення безпечної життєдіяльності працюючого населення в аграрному секторі економіки потребує здійснення державної політики, яка повинна ґрунтуватися на єдиних концептуальних засадах. В системі агропромислового виробництва знаходяться підприємства різних форм власності з широким спектром професій працюючих, різними взаємовідносинами між ними та розмаїттям схем управління сільськогосподарським виробництвом, що в свою чергу, ускладнює єдиний підхід до системи управління охороною праці.

За останні роки відбувається тенденція щодо зниження, виробничого травматизму в аграрному секторі економіки, але ця тенденція більшою мірою відбувається за рахунок зменшення обсягів виробництва, скорочення загальної кількості працюючих у сільському господарстві, приховування від розслідування і обліку нещасних випадків, не задекларованої праці в галузі.

Якщо враховувати такі тенденції, то можна вважати, що показники виробничого травматизму та профзахворювання в аграрному секторі економіки залишається високим. Це відбувається за рахунок тяжкості травмування (недоліки конструкцій машин та устаткування, перенапруження при виконанні тяжких немеханізованих робіт), проблем лікування потерпілих внаслідок скорочення лікувальних закладів в сільській місцевості і нестачі коштів для придбання ліків.

Найбільш часто в сільськогосподарському виробництві травмуються (гинуть) механізатори; працівники, зайняті в тваринництві; сторожі та охоронники (внаслідок пожеж та злочинів, вчинених іншими особами); керівники і спеціалісти; водії автомобілів. Спостерігається травмування, у тому числі смертельне травмування, всіх інших категорій працюючих в аграрному секторі економіки. Щорічно більше половини профзахворювань в сільськогосподарському виробництві отримують механізатори, внаслідок недоліків конструкції машин та устаткування, та п'ята частина - тваринники, через перенапруження при виконанні тяжких немеханізованих робіт.

Ситуація, що склалася з травматизмом в аграрному секторі економіки, обумовлена низкою причин, серед яких:

- порушення стандартів безпеки та відсутність дієвих механізмів притягнення посадових осіб до відповідальності за недотримання вимог безпеки праці та безпечності промислової продукції;
- недосконалість форм і методів роботи з працюючим населенням з питань забезпечення особистої безпеки і культури праці при користуванні небезпечною для людини технікою, паливом, електроенергією тощо;
- зниження відповідальності та вимогливості посадових осіб щодо контролю за дотриманням норм та правил безпеки праці і допуск до роботи працівників у нетверезому стані;
- недоліки в конструкції машин та обладнанні;

- недостатня наявність коштів, в тому числі коштів на фінансування Національної, державних, галузевих і регіональних програм з питань охорони праці, пожежної та техногенної безпеки.

Зміцнення співпраці та партнерства між Україною та ЄС передбачає підтримку процесу демократичних та економічних перетворень в Україні, вирішення проблем щодо підтримання стабільності та безпеки в Україні та на Європейському континенті. До основних положень стратегії України та ЄС належать питання прискорення проведення аграрної та земельної реформ, реформування сфери безпеки та гігієни праці з метою створення високоефективного, конкурентоспроможного АПК та сільського господарства України.

До першочергових завдань України в процесі здійснення інтеграції до ЄС належать:

- підвищення безпеки продуктів харчування для споживачів;
- забезпечити прогрес у наближенні до законодавства ЄС у сфері відстеження харчового ланцюга «від лану до столу»;
- імплементація загальних принципів та вимог до безпеки продуктів харчування;
- створення ефективної системи охорони та раціонального використання земель сільськогосподарського призначення;
- приведення державних стандартів у відповідність до законодавства ЄС;
- забезпечення виконання загальнодержавних програм у сфері сільського господарства України;
- реформування загальних принципів системи управління охороною праці на аграрних підприємствах.

Очікувані в результаті реформування аграрного сектора економіки позитивні зрушення - зростання виробництва продукції, поповнення машинно-тракторного парку, збільшення поставок пально-мастильних матеріалів, а тому збільшення обсягів механізованих і автотранспортних робіт, ріст поголів'я худоби -

можуть викликати зростання виробничого травматизму і професійних захворювань.

В процесі реформування аграрного сектора економіки збільшилася кількість підприємств, які не в змозі утримувати спеціалістів з питань охорони праці, збільшення кількості підприємств, що працюватимуть за сімейною формою організації виробництва, буде супроводжуватися масовим залученням підлітків до роботи, що теж може збільшити виробничий травматизм. З ускладненням стану демографічної ситуації в Україні, зменшення народжуваності та значним перевищенням показників смертності над народжуваністю в сільській місцевості актуальним постає питання усунення причин нещасних випадків та їх негативних наслідків, прискорення реформування державної політики в сфері профілактики травматизму в агропромисловому виробництві та вдосконалення системи управління охороною праці.

Державна політика в сфері охорони праці в аграрному секторі економіки повинна бути спрямована на:

- створення умов для безпечної життєдіяльності населення країни, зайнятому в агропромисловому виробництві, запобігання нещасним випадкам виробничого характеру, усунення їх причин та соціальний захист потерпілих;
- створення системи моніторингу безпечної життєдіяльності працюючого населення;
- створення і розвиток відповідної інфраструктури виробництва та його управління для забезпечення безпечної життєдіяльності працюючого населення;
- посилення відповідальності посадових осіб, дії чи бездіяльність яких стали основною або супутньою причиною нещасного випадку.

3.1.2. Особливості організації охорони праці та агропромислового виробництва

Аграрний сектор економіки має ряд структурних, організаційних і технологічних особливостей, що впливають на показники травматизму, внаслідок збільшення кількості невеликих за чисельністю працюючих фермерських сілгоспідприємств, розподіл потерпілих по окремих періодах року і годинах доби, що зумовлюють специфічні вимоги до організації забезпечення безпеки працюючих, які не в повній мірі враховані в нормативно-правових актах, прийнятих в розвиток Закону України «Про охорону праці» (2694-12).

Основними особливостями організації виробничого процесу в аграрному секторі економіки є:

1. Сезонність робіт. Не дає можливості в окремі періоди року дотримуватися нормативної тривалості робочого дня, внаслідок чого щорічно травматизм досягає пікових значень в одні й ті ж місяці року. Перший пік припадає на липень-серпень - пора збирання ранніх зернових і зернобобових, другий пік травматизму - на жовтень.

Прагнення зібрати врожай в стислі строки, часто в умовах нестійкої погоди, при недостатній кількості збиральної техніки, значній її зношеності і низькій надійності спонукає керівників господарств, спеціалістів і безпосередніх виконавців робіт до продовження тривалості робочого дня. Ці наміри, при недотриманні виваженого режиму роботи і відпочинку, послабленні контролю і самоконтролю за виробничою та трудовою дисципліною, втраті внаслідок втоми пильності в дотриманні правил безпеки праці, а інколи нехтування ними, досить часто призводять до травм.

2. Нерівномірна завантаженість працівників протягом року.

3. Розірваність робочого дня у працівників окремих професій. Приводить до значного фізичного і психічного перевантаження, що досить часто призводить до травм. Наприклад, доярки, за кожного циклу доїння - вранці, вдень і ввечері долають шлях з дому до місця роботи і назад та не завжди в світлу пору доби.

4. *Залучення до роботи в напружені періоди підлітків та осіб пенсійного віку.* Наприклад, під час збору плодів, ягід, фруктів загальна кількість тих, що працюють в цей час в сільському господарстві значно зростає. Що стосується осіб пенсійного віку, то реальні їх фізичні можливості часто не дозволяють їм уникнути травм в екстремальних ситуаціях при роботі сторожами, на грузовому транспорті тощо.

5. *Розпорошеність працюючих по великій території.* Практично унеможливорює постійний контроль за безпекою праці з боку посадових осіб, які вимушені покладатись на самоконтроль і самодисципліну підлеглих.

6. *Доступність виробничих площ, робочих місць* (поля, ферми, машинно-тракторні стани, ремонтні майстерні тощо) *для працівників підприємства, які в даний час не працюють на цих робочих місцях, для сторонніх осіб та підлітків.*

7. *Робота невеликих тимчасових груп непостійного складу працівників та поодинці, без оперативного зв'язку з виробничою базою, віддалено від пунктів сервісу, технічної і медичної допомоги.*

8. *Широкий спектр виробництва у господарстві аграрного профілю.* Основний спектр виробництва: вирощування різних видів продукції рослинництва і тваринництва, їх переробка, допоміжний: будівництво, транспортні роботи, ремонтне і технічне обслуговування сільськогосподарської техніки тощо. Робітникам підприємства доводиться виконувати різні функціональні роботи на машинах різної конструктивної складності і в різних умовах, що збільшує виникнення загрози травмування.

Агропромислове виробництво характеризується наявністю цілого ряду негативних факторів, що вже стали традиційними:

- старіння основних фондів, зростаюча кількість фізично зношеного і морально застарілого обладнання, машин і механізмів, що не відповідають безпечним умовам праці;

- постійно зростаюча кількість робочих місць, що не відповідають вимогам нормативно-правових актів з охорони праці;
- незабезпеченість працюючих засобами індивідуального захисту;
- значне послаблення трудової і виробничої дисципліни.

Сільське господарство включає в себе основні галузі:

- *рослинництво* (рільництво, овочівництво, плодівництво, виноградарство, вирощування квітів тощо);
- *тваринництво* (скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство тощо);
- *переробка продукції рослинництва та тваринництва*;
- *обслуговуюча сфера* (експлуатація іригаційних меліоративних систем, ветеринарне обслуговування, технічне обслуговування машин та обладнання, економічне обслуговування тощо);

Кожна з галузей має цілий ряд специфічних шкідливих (вплив яких за певних умов може призвести до захворювання, зниження працездатності та (або) негативного впливу на здоров'я нащадків) та небезпечних (вплив яких на працівника в певних умовах призводить до травм, гострого отруєння або іншого раптового різкого погіршення здоров'я або до смерті) виробничих чинників (дисципліна «Основи охорони праці» тема № 6, № 7).

Притаманними для рослинництва є:

- різноманітні роботи, пов'язані з застосуванням пестицидів та мінеральних добрив;
- боротьба з бур'янами, шкідниками та хворобами рослин;
- приготування робочих розчинів, протравлювання насіння, опилування, обприскування, фумігація рослин, ґрунту та приміщень;
- приготування та розкидання протруєних приманок, підживлювання рослин, внесення мінеральних добрив.

Більшість пестицидів та мінеральних добрив є токсичними для людського організму. Потрапляючи до організму людини такі речовини можуть спричинювати порушення його нормальної

життєдіяльності та виступати причиною гострих чи хронічних інтоксикацій.

Високий рівень небезпеки мають і механізовані роботи в рослинництві, оскільки працівники піддаються тривалому впливу підвищеного рівня шуму, вібрації, підвищеної температури в кабіні тракторів та комбайнів, нервовим перенапруженням, що призводить до найвищого показника виробничого травматизму саме серед трактористів-машиністів сільськогосподарського виробництва.

Типовими для тваринництва є:

- небезпечні та шкідливі чинники, зумовлені застосуванням у цій галузі різноманітних технічних засобів: машин та механізмів для приготування кормів, прибирання гною, доїння молочних тварин, при обслуговуванні великої рогатої худоби, поголів'я свиней, кіз, овець тощо;

- широке використання токсичних та подразнюючих речовин (лікарських та мінеральних домішок до кормів, дезінфікуючих, миючих засобів тощо);

- постійний контакт працівників з патогенними мікроорганізмами (бактеріями, вірусами та продуктами їх життєдіяльності, паразитами-збудниками інвазійних хвороб, спільних для людини і тварин);

- наявність тварин, що є джерелом підвищеної небезпеки.

Для найбільш ефективного правового регулювання охорони праці в сільському господарстві поряд із загальними нормами (які було розглянуто в дисципліні «Основи охорони праці» тема № 2) існує ряд спеціальних норм, що відображають саме специфіку виробничих процесів за галузями сільськогосподарського виробництва та, відповідно, особливості охорони праці в них. Ці норми містяться в галузевих нормативних актах з охорони праці (НПАОП), які являють собою правила з охорони праці за видами виробничих процесів, та примірних інструкціях за видами робіт чи за професіями, на підставі яких власником підприємства

розробляються інструкції з охорони праці вже на конкретному сільськогосподарському підприємстві.

До чинних на території України спеціальних нормативних актів з охорони праці в рослинництві належать:

☞ Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві НПАОП 01.0-1.02-18 (Наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 № 1240).

☞ Правила безпеки праці під час виконання робіт у захищеному ґрунті ДНАОП 2.1.10-1.01-01 (наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 20.04.2001 №184).

☞ Збірник примірних інструкцій з охорони праці під час виконання загальновиробничих робіт у сільському господарстві. Наказ Мінагрополітики України 23.10.2000 № 207.

Специфіку охорони праці в тваринництві відображають такі нормативні акти:

☞ Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві НПАОП 01.0-1.02-18 (Наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 № 1240).

☞ Збірник примірних інструкцій з охорони праці під час виконання загальновиробничих робіт у сільському господарстві. Наказ Мінагрополітики України 23.10.2000 № 207.

Особливості охорони праці в обслуговуючих процесах містять:

☞ Правила охорони праці під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва НПАОП 01.41-1.01-01.

☞ Збірник примірних інструкцій з охорони праці під час виконання загальновиробничих робіт у сільському господарстві. Наказ Мінагрополітики України 23.10.2000 № 207 тощо.

Особливості охорони праці за галузями сільського господарства відображені в досить великій кількості нормативно-правових актів. Постійне зростання кількості технологічних процесів, різноманітних речовин, генетично-модифікованих організмів, що становлять небезпеку для життя та здоров'я

працівників сільського господарства потребують врахування цих нових небезпечних та шкідливих чинників з метою розробки ефективних заходів та засобів з охорони праці та їх закріплення на законодавчому рівні, підвищення рівня безпеки сільського господарства як однієї з основних галузей економіки нашої країни.

Але треба враховувати, що більшість нормативно-правових актів, які можуть Вам зустрічатися у різних джерелах інформації, були розроблені та прийняті ще в 70-90-х роках ХХ століття і в сучасних умовах не в змозі ефективно врегулювати питання охорони праці в сільськогосподарських підприємствах на фоні докорінних змін як організаційних форм сільськогосподарських підприємств, так і технологій виробництва продукції рослинництва та тваринництва. Окрім цього на території України скасовано дію низки нормативно-правових актів СРСР та УРСР, а також організаційно-розпорядчих та індивідуальних актів.

3.1.3. Організація охорони праці та виробничих процесів на малих агропідприємствах та у фермерських господарствах

Організація виробничих процесів на малих агропідприємствах та у фермерських господарствах суттєво відрізняється від організації виробництва на великих підприємствах та в агрохолдингах. Це обумовлюється порівняно невеликими площами землі, що обробляються, та малою чисельністю працюючих.

Працівники невеликих господарств із мінімальною кількістю сільськогосподарської техніки та устаткування виконують увесь цикл технологічних робіт у сільському господарстві: обробіток ґрунту, посів, догляд за посівами, обробіток агрохімікатами та пестицидами, збір врожаю, вантажно-розвантажувальні роботи, заготівлю та зберігання кормів. Виходячи із виробничої необхідності, досить часто один працівник суміщає декілька професій та спеціальностей, наприклад: механізатор, слюсар, зварник тощо.

Обсяг робіт, що виконуються, та їх сезонний характер спонукають керівників малих аграрних господарств та фермерів до мінімізації затрат на охорону праці й на утримання найманих працівників. Проте виробнича необхідність, пов'язана із залученням до робіт непідготовленого персоналу, ні в якому разі не повинна суперечити вимогам законодавства про охорону праці та призводити до нещасних випадків на виробництві.

Власникам малих сільгосппідприємств необхідно з усією відповідальністю ставитись до безпеки свого персоналу, адже відповідно до Кодексу законів про працю України саме вони мають забезпечувати безпечні та нешкідливі умови праці.

Діяльність малих сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств базується на Конституції України та прийнятих нормативно-правових актів, які становлять основу правової бази охорони праці в аграрному секторі економіки та низці інших чинних нормативно-правових актів, спрямованих на збереження життя, здоров'я й працездатності людини у процесі трудової діяльності в сільському господарстві.

В малих аграрних господарствах відповідно до чинних нормативно-правових актів керівники повинні створити службу охорони праці, але виходячи з фінансових можливостей та малої чисельності працюючих зробити це просто неможливо. Це не звільняє власника (керівника) від дотримання вимог Закону України «Про охорону праці». Тому він для організації охорони праці може призначити відповідальну особу.

Якщо у фермерських господарствах чисельність працюючих мала, працівників переводять на самоорганізацію безпеки та охорони праці. «Універсальний» працівник повинен мати необхідний обсяг знань та навичок не тільки у професійному сенсі, а й уміти оцінювати небезпечні та шкідливі ризики виробничих факторів.

У процесі самоорганізації охорони праці всі обов'язки, пов'язані з безпекою, навчанням, підвищенням кваліфікації та

отриманням дозволів з охорони праці, покладено на самого власника (керівника) сільськогосподарського підприємства.

Важливий показник правильної організації праці – відсутність виробничого травматизму. Незалежно від обсягу виробництва та кількості працюючих керівник повинен усвідомлювати необхідність створення безпечних та здорових умов праці для попередження виробничого травматизму й професійних захворювань у порядку, встановленому чинним законодавством.

Більша частина порушень правил охорони праці допускається на цих підприємствах не випадково. Якщо у великих компаніях і на підприємствах служби охорони праці збереглися з минулих часів або організовані відповідно до вимог чинного законодавства, то мікропідприємства такого багажу не мають, а їх керівники (працівники) дізнаються про потребу в дотриманні вимог охорони праці найчастіше вперше під час інспекційних перевірок або під час розслідування нещасних випадків.

Тому одним із належних заходів зниження травматизму є організація навчання охороні праці, проведення всіх видів інструктажів. Послідовність цих заходів, а також постійна пропаганда безпечних методів роботи формують у працівника чітку психологію щодо дотримання правил охорони праці на робочому місці, а це основа успішної безпечної праці.

Одним із основних нормативно-правових актів, що безпосередньо регулюють організацію охорони праці в аграрних господарствах, є НПАОП 01.0-1.02-18 Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві.

Нормативно-правовими актами локального характеру з охорони праці, які мають бути на малому сільськогосподарському підприємстві, фермерському господарстві є:

- накази, положення, переліки та інші акти з охорони праці, що діють у межах господарства та встановлюють правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у

виробничих приміщеннях, на робочих місцях відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці;

- посадові інструкції, інструкції з охорони праці за професіями та видами робіт, правила внутрішнього трудового розпорядку;

- порядок і графік проведення навчань та перевірки знань з питань охорони праці працівників та спеціалістів;

- технологічні карти процесів та робіт (вантажно-розвантажувальні роботи, схеми переробки та обробки зерна, виконання польових робіт тощо).

Залежно від наявної матеріально-технічної бази власник (керівник) господарства повинен отримати в територіальних органах Держпраці дозвільні документи або задекларувати роботи підвищеної небезпеки.

До основних обов'язків власника (керівника) господарства належить:

- забезпечення фінансування й організація проведення попереднього (під час прийняття на роботу) та періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі;

- забезпечення працівників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами;

- організація та проведення атестації робочих місць;

- забезпечення належного утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їх технічним станом;

- організація розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій в порядку встановленому Постановою КМУ від 17.03.2019 р. № 337 «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві».

Під дію Порядку підпадають розслідування нещасних випадків, що сталися з членами фермерського господарства та особистого селянського господарства.

Контрольні питання

1. Державна політика щодо забезпечення безпечної життєдіяльності працюючого населення в аграрному секторі економіки.

2. Виробничий травматизм та профзахворювання в аграрному секторі економіки. Причини виникнення, заходи вирішення проблем.

3. Співпраця та партнерство між Україною та ЄС щодо підтримки процесу демократичних та економічних перетворень в Україні, вирішення проблем щодо підтримання стабільності та безпеки в Україні.

4. Основні положення стратегії України та ЄС щодо питань прискорення проведення аграрної та земельної реформ в Україні.

5. Основні положення стратегії України та ЄС щодо питань реформування сфери безпеки та гігієни праці в аграрному секторі економіки України.

6. Першочергові завдання України щодо здійснення інтеграції до ЄС.

7. Особливості організації виробничого процесу в аграрному секторі економіки України.

8. Негативні фактори агропромислового виробництва.

9. Основні галузі сільського господарства України та їх характеристика.

10. Спеціальні нормативні акти з охорони праці в рослинництві.

11. Спеціальні нормативні акти з охорони праці в тваринництві.

12. Особливості охорони праці в обслуговуючих процесах аграрного виробництва України.

13. Організація виробничих процесів на малих агропідприємствах та у фермерських господарствах.

13. Кодекс законів про працю України щодо відповідальності власників малих сільгосп підприємств щодо організації безпеки та охорони праці.

14. Основні нормативно-правові акти, що безпосередньо регулюють організацію охорони праці в малих аграрних підприємствах, фермерських господарствах.

15. Основні обов'язки власників (керівників) малих аграрних підприємств, фермерських господарств.

Тестові завдання

1. Типовими для тваринництва шкідливими негативними виробничими чинниками є:

1. Приготування та розкидання протруєних приманок, внесення мінеральних добрив.
2. Постійний контакт працівників з патогенними мікроорганізмами.
3. Різноманітні роботи, пов'язані з застосуванням пестицидів та мінеральних добрив.
4. Приготування робочих розчинів, обприскування, фумігація ґрунту та приміщень.

2. Яка особа забезпечує безпечні та нешкідливі умови праці в фермерських господарствах?

1. Відповідальна особа.
2. Власник малого сільгосп підприємства.
3. Працівник малого сільгосп підприємства на правах самоорганізації безпеки та охорони праці.
4. Правильної відповіді немає.

3. До якої галузі сільського господарства відносять ветеринарне обслуговування?

1. Рослинництво.
2. Тваринництво.
3. Обслуговуюча сфера.
4. Переробка продукції рослинництва та тваринництва.

4. Що спонукає керівників малих аграрних господарств та фермерів залучати до сільськогосподарських робіт непідготовлений персонал?

1. Сезонний характер робіт.
2. Обробка ґрунту та посівів.
3. Обробіток агрохімікатами та пестицидами ґрунту та посівів.
4. Вантажно-розвантажувальні роботи.
5. У процесі самоорганізації охорони праці на малих сільськогосподарських підприємствах всі обов'язки, пов'язані з безпекою покладено на:

1. Працівників, які повинні мати необхідний обсяг знань та навичок не тільки у професійному сенсі, а й уміти оцінювати небезпечні та шкідливі ризики виробничих факторів.
2. Власника малого сільськогосподарського підприємства.
3. Уповноважену особу від Держпраці, яка є гарантом виконання усіх правил безпеки та охорони праці на підприємстві.
4. Корпоративна відповідальність.

6. Які особливості організації виробничого процесу в аграрному секторі економіки приводять до значного фізичного і психічного перевантаження працівників?

1. Робота в невеликих тимчасових груп непостійного складу.
2. Доступність виробничих площ, робочих місць для працівників підприємства, які в даний час не працюють на цих робочих місцях.
3. Сезонність робіт.
4. Розірваність робочого дня у працівників окремих професій.

7. До якої галузі сільського господарства відносять такі шкідливі негативні виробничі чинники, як приготування робочих розчинів, обприскування, фумігація рослин, ґрунту та приміщень?

1. Переробка продукції рослинництва та тваринництва.
2. Тваринництво.
3. Рослинництво.
4. Обслуговуюча сфера.

8. За рахунок чого відбувається тенденція зниження виробничого травматизму в аграрному секторі економіки?

1. Виконання правил безпеки та охорони праці.
2. Зменшення обсягів виробництва.
3. скорочення загальної кількості працюючих у сільському господарстві.
4. Приховування від розслідування і обліку нещасних випадків.
5. Не задекларованої праці в галузі.
6. Всі відповіді правильні.

9. Чим обумовлена специфіка організація виробничих процесів на малих агропідприємствах та у фермерських господарствах?

1. Порівняно невеликими площами землі, що обробляються.
2. Малою чисельністю працюючих.
3. Неможливість створення служби охорони праці.
4. Всі відповіді правильні.
5. Правильної відповіді немає.

10. Яка форма організації охорони праці найчастіше обирається власниками фермерських господарств, де чисельність працюючих мала?

1. Служба охорони праці.
2. Сторонній спеціаліст на договірних засадах, який має відповідну підготовку.
3. Самоорганізація працівників на безпеку та охорону праці.

11. Єдиний підхід до системи управління охороною праці в аграрному секторі економіки України ускладнює:

1. Розмаїття схем управління сільськогосподарським виробництвом.
2. Приведення державних стандартів у відповідність до законодавства ЄС.
3. Виконання загальнодержавних програм у сфері сільського господарства України.
4. Реформування загальних принципів системи управління охороною праці на аграрних підприємствах.

12. Що неунеможливорює постійний контроль за безпекою праці з боку посадових осіб в аграрному секторі економіки?

1. Розірваність робочого дня у працівників окремих професій.
2. Розпорошеність працюючих по великій території.
3. Нерівномірна завантаженість працівників протягом року.
4. Робота невеликих тимчасових груп непостійного складу працівників.

13. Вкажіть причину тенденції високого рівня травматизму та професійних захворювань в аграрному секторі економіки України:

1. Проблеми лікування потерпілих внаслідок скорочення лікувальних закладів в сільській місцевості.
2. Нестача коштів для придбання ліків у працюючих в аграрному секторі економіки.
3. Недостатня наявність коштів на фінансування Національної, державних, галузевих і регіональних програм з питань охорони праці, пожежної та техногенної безпеки.
4. Правильної відповіді немає.

14. На протязі якої фази працездатності якість праці ще зберігається на високому рівні, але тільки за рахунок перенапруги і відповідних функцій організму?

1. На фазі пристосування до праці.
2. На фазі стійкої працездатності.
3. На фазі субкомпенсації.
4. На фазі зниження працездатності.

15. Що може викликати зростання виробничого травматизму і професійних захворювань в результаті реформування аграрного сектора економіки України?

1. Зростання виробництва продукції.
2. Поповнення машинно-тракторного парку.
3. Збільшення поставок пально-мастильних матеріалів.
4. Збільшення обсягів механізованих і автотранспортних робіт.
5. Ріст поголів'я худоби.
6. Всі відповіді правильні.

16. Які підприємства не підпадають під дію Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, що сталися з їх членами?

1. Малі аграрні господарства.
2. Фермерські господарства.
3. Селянські господарства.
4. Всі підприємства підпадають під дію Порядку розслідування нещасних випадків, що сталися з їх членами.

17. Яка особа забезпечує безпечні та нешкідливі умови праці на малих сільгосппідприємствах?

1. Відповідальна особа.
2. Власник малого сільгосппідприємства.
3. Працівник малого сільгосппідприємства на правах самоорганізації безпеки та охорони праці.
4. Правильної відповіді немає.

18. До якої галузі сільського господарства відносять експлуатацію іригаційних меліоративних систем?

1. Переробка продукції рослинництва та тваринництва.
2. Обслуговуюча сфера.

3. Рослинництво.

4. Тваринництво.

19. Типовими для тваринництва шкідливими негативними виробничими чинниками є:

1. Використання токсичних та подразнюючих речовин.
2. Різноманітні роботи, пов'язані з застосуванням пестицидів та мінеральних добрив.
3. Боротьба з бур'янами, шкідниками та хворобами рослин.
4. Приготування робочих розчинів, обприскування, фумігація ґрунту та приміщень.

20. Яка особа забезпечує безпечні та нешкідливі умови праці в фермерських господарствах?

1. Відповідальна особа.
2. Власник малого сільгосппідприємства.
3. Працівник малого сільгосппідприємства на правах самоорганізації безпеки та охорони праці.
4. Правильної відповіді немає.

3.2. Актуальні питання охорони праці в сільськогосподарському виробництві

3.2.1. Вимоги безпеки до виробничого обладнання та організації робочих місць

Виробниче обладнання, яке використовують працівники, має бути безпечним. Обов'язок роботодавця – подбати про те, аби робота з ним не створювала загрози життю та здоров'ю працівників. Якщо роботодавець не може повністю забезпечити використання виробничого обладнання працівниками без ризику для їхньої безпеки, здоров'я та життя, він зобов'язаний вжити усіх заходів для мінімізації таких ризиків.

Тому важливо до початку роботи дізнатися, яким саме вимогам безпеки та захисту здоров'я має відповідати виробниче обладнання на якому ви будете працювати, які загрози та ризики для вашого життя або здоров'я існують при використанні виробничого обладнання.

НПАОП 0.00-7.14-17 Вимоги безпеки та захисту здоров'я під час використання виробничого обладнання працівниками, наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2017 № 2072 встановлює мінімальні вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я під час використання виробничого обладнання працівниками у процесі трудової діяльності.

НПАОП 01.0-1.02-18 Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві, наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 № 1240. Правила поширюються на всіх юридичних та фізичних осіб, які провадять діяльність у сільському господарстві і відповідно до законодавства використовують найману працю, та працівників, що працюють у сільськогосподарському виробництві. Вимоги цих Правил є обов'язковими для виконання роботодавцями та працівниками під час виробництва сільськогосподарської продукції.

Слід пам'ятати, що вимоги нормативно-правових актів не обмежують право роботодавця встановлювати більш жорсткі вимоги щодо безпеки і захисту здоров'я та життя своїх працівників під час використання ними виробничого обладнання, якщо це не суперечить законодавству.

Згідно НПАОП 0.00-7.14-17 уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників при використанні виробничого обладнання терміни в таких значеннях:

- *виробниче обладнання* - будь-яка машина, апарат, інструмент, пристрій або устаткування, що використовуються під час виконання робіт, виготовлення продукції, надання послуг, у тому числі машини, механізми, устаткування підвищеної небезпеки;

- *призначений строк служби (ресурс)* - календарна тривалість експлуатації (сумарний наробіток), у разі досягнення якої(го) машини, механізми, устаткування підвищеної небезпеки виводяться з експлуатації, здійснюється їх експертне обстеження, за результатами якого приймається рішення щодо встановлення нового строку експлуатації зазначеного виробничого обладнання з проведенням або без проведення ремонту, модифікації (реконструкції, модернізації), або здійснюється його списання;

- *використання виробничого обладнання* - діяльність, пов'язана з виробничим обладнанням, зокрема запуск або зупинка обладнання, його використання за призначенням, транспортування,

ремонт, модифікація (реконструкція, модернізація), нагляд і технічне обслуговування, у тому числі очищення;

- *оператор* - працівник, який за завданням використовує виробниче обладнання;

- *робоча зона* - визначений простір, у якому розташовані робочі місця постійного або тимчасового перебування працівника під час його трудової діяльності.

- *небезпечна зона* - будь-яка зона всередині або навколо виробничого обладнання, в якій працівник, відкритий для зовнішнього впливу, наражається на ризик для здоров'я, безпеки життя;

- *працівник, відкритий для зовнішнього впливу* - будь-який працівник, який перебуває частково або повністю у небезпечній зоні.

Загальні обов'язки роботодавців. Роботодавець повинен вживати необхідних заходів, щоб виробниче обладнання, яке використовується працівниками, відповідало виконуваній роботі або було належним чином пристосоване для виконання роботи та не становило загрози їхньому життю або здоров'ю.

Вибираючи виробниче обладнання, роботодавець повинен брати до уваги такі фактори:

- конкретні умови праці;
- ризики щодо безпеки, здоров'я та життя працівників, наявні на робочих місцях;
- будь-які додаткові ризики, пов'язані з використанням цього виробничого обладнання.

Обладнання, що надається працівникам та ними використовується за призначенням, має бути технічно справним і відповідати:

- вимогам технічних регламентів, якщо обладнання виготовлене після дати обов'язкового застосування відповідних технічних регламентів, що поширюються на це обладнання;

- мінімальним вимогам безпеки до обладнання, що зазначені у нормативно-правових актах з охорони і гігієни праці та відповідних нормативних документах на його виготовлення, якщо обладнання виготовлене до дати обов'язкового застосування відповідних технічних регламентів, що поширюються на це обладнання.

В сільськогосподарському виробництві, на даний час, ще використовується застаріле виробниче обладнання. Якщо таке виробниче обладнання, що надане працівнику та використовується ним, не відповідає мінімальним вимогам безпеки до виробничого обладнання згідно розділу III Вимог безпеки та захисту здоров'я під час використання виробничого обладнання працівниками (НПАОП 0.00-7.14-17), і нормативно-правовим актам з охорони та гігієни праці, таке виробниче обладнання повинне бути приведено у відповідність до цих Вимог та вимог чинного законодавства України у сфері охорони та гігієни праці (розділ II пункт № 5 НПАОП 0.00-7.14-17).

Якщо роботодавець не вжив усіх необхідних заходів щодо безпечного використання працівниками застарілого виробничого обладнання та не виконав вимог НПАОП 0.00-7.14-17 розділ II пункт № 5, таке обладнання повинне бути виключене з технологічного процесу підприємства та не використовуватися.

Перед ознайомленням працівника з виробничим обладнанням роботодавець зобов'язаний надати працівникові всі необхідні технічні документи та нормативно-правові акти з охорони праці щодо експлуатації виробничого обладнання та вживати усіх необхідних заходів щодо утримання виробничого обладнання протягом строку його експлуатації згідно з вимогами НПАОП 0.00-7.14-17 шляхом належного технічного обслуговування.

Інформація та письмові інструкції щодо безпеки, захисту здоров'я та життя під час експлуатації виробничого обладнання мають містити відомості щодо:

- умов використання виробничого обладнання;
- передбачуваних нештатних ситуацій;

- практичних рекомендацій з урахуванням досвіду безпечного використання виробничого обладнання (за потреби).

Працівники мають бути поінформовані про:

- небезпеку, що може виникнути в робочій зоні або на майданчику під час використання виробничого обладнання;

- небезпеку, пов'язану з виробничим обладнанням, розташованим у їх робочій зоні або на майданчику (якщо працівники безпосередньо не використовують таке обладнання);

- будь-які зміни, що впливають на виробниче обладнання, розташоване в їх безпосередній робочій зоні або на майданчику.

Згідно НПАОП 0.00-7.14-17 роботодавець зобов'язано здійснювати моніторинг, оцінку технічного стану виробничого обладнання, це машини; механізми; устаткування підвищеної небезпеки (первинний, періодичний, позачерговий технічні огляди, експертне обстеження). Крім того, він має здійснювати нагляд за їх безпечною експлуатацією відповідно до вимог нормативно-правових актів з охорони та гігієни праці.

Роботодавець зобов'язаний вжити усіх необхідних заходів для забезпечення:

- професійної підготовки працівників, які здійснюють використання виробничого обладнання, та ознайомлення таких працівників із ризиками, що можуть виникнути внаслідок використання виробничого обладнання;

- спеціальної підготовки працівників, які здійснюють ремонт, реконструкцію, модернізацію та технічне обслуговування виробничого обладнання.

Мінімальні вимоги безпеки до виробничого обладнання. Пристрої керування виробничим обладнанням, що впливають на безпеку, мають бути чітко видимі, ідентифіковані та належним чином позначені. Вони розташовуються поза межами небезпечних зон і в такий спосіб, щоб їхня робота не створювала додаткової небезпеки (за винятком певних пристроїв керування, для яких це

необхідно) та щоб вони не спричиняли будь-якої небезпеки через випадкове ввімкнення.

Запуск виробничого обладнання здійснюється тільки за умови цілеспрямованої дії за допомогою призначеної для цього системи керування.

Якщо під час запуску виробничого обладнання оператор пульта головного керування не має можливості переконатися у відсутності будь-яких осіб у небезпечних зонах, має бути система попередження (звуковий та/або світловий сигнал), що автоматично спрацьовує. Працівник, відкритий для зовнішнього впливу, повинен мати час і шляхи для швидкого уникнення небезпеки, спричиненої запуском або зупинкою виробничого обладнання.

Усе виробниче обладнання має бути оснащене пристроєм керування для повної та безпечної його зупинки. Кожне робоче місце має бути облаштоване пристроєм керування для зупинки частини або всього виробничого обладнання залежно від типу небезпеки. Пристрій зупинки обладнання має пріоритет над пристроєм запуску. Зупинка виробничого обладнання або його небезпечних частин має супроводжуватися припиненням електропостачання приводів.

Виробниче обладнання облаштовується пристроєм аварійної зупинки залежно від небезпеки, пов'язаної з обладнанням. Якщо при використанні виробничого обладнання може статися падіння предметів, таке обладнання облаштовується належними пристроями безпеки. Якщо використання виробничого обладнання пов'язане з ризиками викидів газу, пари, рідини або пилу, воно облаштовується відповідними пристроями для локалізації небезпеки та/або видалення цих викидів. Такі пристрої необхідно розташувати поруч із джерелами небезпеки.

Якщо існує ризик поломки або руйнування частин виробничого обладнання, що може становити значну небезпеку для безпеки, здоров'я і життя працівників, слід вжити відповідних захисних заходів. При використанні обладнання може існувати небезпека

механічного контакту працівника, відкритого для зовнішнього впливу із рухомими частинами виробничого обладнання. У таких випадках встановлюють захисні огороження чи пристрої для унеможливлення доступу до небезпечних зон.

Захисні огороження та пристрої мають відповідати таким вимогам:

- бути міцними;
- не становити будь-якої додаткової небезпеки;
- унеможливлювати їх зняття або виведення з ладу;
- розташовуватися на достатній відстані від небезпечної зони;
- не обмежувати спостереження за робочим циклом обладнання;
- бути зручними для проведення операцій із встановлення або заміни частин виробничого обладнання та для технічного обслуговування, обмежуючи доступ тільки до тієї зони, в якій має виконуватися робота, та (якщо можливо) без зняття їх захисних огорожень і пристроїв.

Зони і місця експлуатації та технічного обслуговування виробничого обладнання повинні бути достатньо освітлені з урахуванням операцій, які виконуються у них. Водночас, виробниче обладнання, призначене для використання вночі або у темних місцях, має бути оснащене достатнім для здійснення роботи освітленням та забезпечувати належну безпеку працівників.

Виробниче обладнання використовується тільки для операцій та за умов, для яких воно призначене. Сигнальні пристрої обладнання повинні бути однозначними, легкими для сприйняття. На виробниче обладнання наносяться попереджувальні написи (знаки) і маркування, необхідні для забезпечення безпеки працівників.

Маркування обладнання сприяє безпечному виконанню робіт, адже нанесені позначення можуть проінформувати працівників про ступінь захисту або можливі небезпеки. Завдяки маркуванню (умовним позначенням, графічним зображенням), яке містить

відомості про виробниче обладнання, працівники можуть убезпечити себе під час виконання робіт. Адже нанесені позначення інформують працівників про ступінь захисту або можливі небезпеки.

Операції з технічного обслуговування виробничого обладнання здійснюються тільки після його зупинки. Якщо це неможливо, необхідно вжити належних захисних заходів для виконання таких операцій або виконувати їх за межами небезпечних зон.

Працівники повинні мати безпечні засоби доступу до всіх зон, призначених для експлуатації, регулювання та технічного обслуговування, а також можливість безпечно перебувати в них і безпечно залишити ці зони.

Усе виробниче обладнання має відповідати вимогам:

1. Нормативно-технічних документів щодо захисту працівників від ризику загоряння або його перегріву, а також викидів газу, пилу, рідин, пари чи інших речовин, що виробляються, використовуються виробничим обладнанням або зберігаються в ньому.

2. Нормативно-технічних документів щодо запобігання ризику вибуху виробничого обладнання чи речовин, що виробляються, використовуються ним або зберігаються в ньому.

3. Нормативно-технічних документів щодо захисту працівників, відкритих для зовнішнього впливу, від ризику прямого або непрямого контакту з електричним струмом.

Виробниче обладнання, призначене для використання вночі або у темних місцях, має бути оснащено достатнім для здійснення роботи освітленням та забезпечувати належну безпеку працівників.

Виробниче обладнання, що може спричинити виникнення пожежі та наразити на небезпеку працівників, має бути оснащено в достатній кількості відповідними протипожежними засобами, якщо таких засобів немає в достатній кількості поблизу місця використання виробничого обладнання.

Обладнання, під час експлуатації якого можливе виділення шкідливих речовин у повітря робочої зони, має бути обладнане місцевою вентиляцією.

Вимоги безпеки щодо використання виробничого обладнання та організації робочих місць. Виробниче обладнання встановлюється, розташовується та використовується, умонтовується (демонтується) за безпечних умов із дотриманням інструкцій, наданих виробником так, щоб зменшити ризики для операторів та інших працівників:

- достатній простір між рухомими та нерухомими частинами виробничого обладнання або рухомими частинами навколо нього;
- безпечне постачання та відведення всіх видів енергії та речовин, що використовуються або виробляються.

Виробниче обладнання, під час використання якого можливе потрапляння блискавки, має бути захищене пристроями або відповідними засобами блискавкозахисту.

Обладнання, що надається працівникам та ними використовується за призначенням, має бути технічно справним і відповідати:

- вимогам технічних регламентів, якщо обладнання виготовлене після дати обов'язкового застосування відповідних технічних регламентів, що поширюються на це обладнання;
- загальним вимогам безпеки до обладнання, що зазначені у нормативно-правових актах з охорони і гігієни праці та відповідних нормативних документах на його виготовлення, якщо обладнання виготовлене до дати обов'язкового застосування відповідних технічних регламентів, що поширюються на це обладнання.

Обладнання, під час експлуатації якого можливе виділення шкідливих речовин у повітря робочої зони, має бути обладнане місцевою вентиляцією. Пуск місцевої вентиляції має бути заблокований із пуском технологічного обладнання.

Рівень шуму виробничого обладнання не має перевищувати встановлених норм. У разі перевищення допустимих норм шуму

робочої зони працівники мають бути забезпечені засобами індивідуального захисту органів слуху. Струмопідвідні проводи до електрифікованих машин і установок у виробничих приміщеннях мають бути ізольовані і захищені від механічного пошкодження.

Самохідне виробниче обладнання повинне рухатися в межах робочої зони, роботодавець повинен розробити відповідні правила руху, яких слід дотримуватися. Керування таким обладнанням здійснюють тільки ті працівники, які пройшли відповідне навчання та мають право керувати цим обладнанням.

Якщо у робочій зоні самохідного виробничого обладнання є необхідною присутність піших працівників (для унеможливлення потрапляння інших піших працівників) для належного виконання робіт, слід вжити відповідних організаційних заходів для запобігання їх травмуванню цим обладнанням.

Перевезення працівників на пересувному виробничому обладнанні здійснюється за допомогою обладнання:

- з механічним приводом - дозволяється тільки за наявності безпечних засобів, передбачених для цього, якщо під час руху має виконуватися робота, швидкість за потреби коригується;
- двигуном внутрішнього згоряння - використовується у робочих зонах лише за умови наявності чи забезпечення достатньої кількості повітря для уникнення ризику загрози безпеці, здоров'ю та життю працівників.

Під час використання призначеного для підіймання вантажів виробничого обладнання, яке є пересувним, має бути забезпечено його стійкість за всіх передбачуваних умов та з урахуванням властивостей ґрунту.

Підіймання працівників може здійснюватися тільки за допомогою виробничого обладнання та пристроїв, передбачених для цієї мети. Підіймання працівників виробничим обладнанням, не призначеним спеціально для їх підіймання, може здійснюватися лише за умови вжиття належних заходів безпеки відповідно до

вимог нормативно-правових актів з охорони праці та забезпечення належного нагляду за виконанням робіт.

Працівники, яких підіймають, мають бути забезпечені надійними засобами зв'язку. Під час перебування працівників на виробничому обладнанні, призначеному для підймання вантажів, на посту керування увесь час повинен перебувати оператор (машиніст). На випадок небезпеки слід передбачити належні заходи евакуації працівників.

Необхідно вживати заходів для унеможливлення присутності працівників під підвішеним вантажем, якщо для виконання роботи немає потреби для їх присутності. Не допускається переміщення вантажів над незахищеними робочими зонами, на яких перебувають працівники. Якщо роботу не можна виконати належним чином у будь-який інший спосіб, слід розробити та вжити відповідних заходів безпеки.

Вантажозахоплювальні пристрої необхідно обирати з урахуванням вантажів, що переміщуватимуться, точок захоплення, приєднання пристрою, атмосферних умов, враховуючи методи та схеми стропування. Вони повинні мати чітке позначення їх характеристик.

Вантажопідіймальні пристрої необхідно зберігати у спосіб, який унеможливить їх пошкодження або погіршення їхніх характеристик.

Якщо дві або більше одиниць виробничого обладнання, призначеного для підймання некерованих вантажів, встановлено або змонтовано на майданчику так, що їх робочі зони перетинаються, необхідно вжити відповідних заходів для запобігання зіткненню вантажів або частин виробничого обладнання.

У разі використання пересувного виробничого обладнання для підймання некерованих вантажів необхідно вжити заходів для запобігання розгойдуванню, перекиданню, переміщенню чи ковзанню обладнання по поверхні. Якщо оператор такого

обладнання не може спостерігати увесь шлях переміщення вантажу безпосередньо або за допомогою додаткових пристроїв, що надають необхідну інформацію, на зв'язку з оператором має перебувати відповідальна особа (сигнальник) для спрямовування його дій. При таких обставинах вживаються організаційні заходи для запобігання зіткненню вантажу, що може становити небезпеку для працівників.

Роботи з прикріплення (стропування) або відчеплення вантажу працівником власноруч організовуються так, щоб працівник здійснював прямий або непрямий контроль за виробничим обладнанням.

Для забезпечення безпеки працівників усі операції з підймання вантажу повинні належним чином плануватися та контролюватися. Якщо вантаж має підійматися одночасно двома або більшою кількістю одиниць виробничого обладнання для підймання некерованих вантажів, розробляється та застосовується відповідна процедура (проект виконання робіт), що має забезпечити чітку координаційну роботу операторів. Якщо виробниче обладнання для підймання некерованих вантажів не може утримувати вантаж через повну або часткову втрату електропостачання, необхідно вживати відповідних заходів для унеможливлення нараження працівників на будь-які ризики, що можуть виникнути. Підвішені вантажі не повинні залишатися без нагляду, якщо доступ до небезпечної зони не закрито, а вантаж не утримується у безпечний спосіб.

У разі погіршення метеорологічних умов, якщо виникає загроза безпечному використанню обладнання та зростає імовірність виникнення ризиків для працівників використання виробничого обладнання для підймання некерованих вантажів припиняється. З метою унеможливлення будь-яких ризиків для працівників потрібно вжити належних заходів безпеки щодо запобігання перекиданню виробничого обладнання.

Виробниче обладнання для тимчасової роботи на висоті має відповідати вимогам технічних документів щодо експлуатації такого виробничого обладнання. Якщо тимчасову роботу на висоті не можна здійснити у безпечний спосіб, за належних ергономічних умов і з відповідної поверхні, необхідно обирати відповідне виробниче обладнання, що є найкращим для забезпечення та збереження безпечних умов роботи. Пріоритетними є заходи колективного захисту.

Засоби колективного захисту (ЗКЗ) - це засоби, які використовуються для захисту двох чи більше осіб за рахунок нормалізації умов їхньої трудової діяльності. Основним колективним засобом захисту під час роботи на висоті є захисне огородження. У промисловому альпінізмі використовують такі види ЗКЗ: знаки безпеки, вловлюючі сітки, трапи, містки, огорожі, перила.

Вибір ЗКЗ залежить від специфіки об'єкта, характеру робіт, законодавчих норм. Важливо зазначити, що всі засоби колективного захисту повинні відповідати вимогам державних нормативних актів з охорони праці, а також мати сертифікати або декларації відповідності.

Засоби індивідуального (особистого) захисту (ЗІЗ) - засоби, використовувані працівником для відвертання або зменшення дії шкідливих і небезпечних виробничих чинників. Засоби захисту від падіння з висоти: пояси запобіжні (клямкові, без клямок, суміщені); оснащення, призначене для попередження падіння (карабіни, стропи, строп-канати, рятувальні канати, троси); стримувальне та страхувальне обладнання повне оснащення з усім приладдям (затискачі страхувальні, зачепи, системи страхування, блокувальні пристрої); запобіжні пристрої які гасять кінетичну енергію, повне гальмівне оснащення з усім приладдям (системи обмежування падіння, спускові пристрої).

Розміри виробничого обладнання мають відповідати характеру виконуваних робіт, передбачуваним навантаженням та

забезпечувати безпечний прохід. Оптимальні засоби доступу до тимчасових робочих місць на висоті повинні бути обрані з урахуванням частоти проходів, висоти, якої потрібно буде досягти, і тривалості використання. Обраний засіб доступу має забезпечувати евакуацію у разі небезпеки. Прохід у будь-якому напрямку між засобами доступу та платформами, настилами і трапами не повинен створювати ризику падіння.

Під час роботи на висоті можуть використовуватися як робочі місця драбини, якщо використання іншого більш безпечного виробничого обладнання не виправдано через незначний ризик, короткочасність використання або особливості місця розташування, які роботодавець не може змінити. Драбини встановлюються із забезпеченням їх стійкості під час користування ними. Опори переносних драбин встановлюються на стійкій, твердій і нерухомій основі достатніх розмірів таким чином, щоб сходинки були горизонтальними. Підвісні драбини, за винятком мотузкових, встановлюються так, щоб унеможливити їх зсування або розгойдування.

Для запобігання зсуванню опор переносних драбин під час їх використання потрібно закріплювати їх верхні або нижні кінці із застосуванням спеціальних пристроїв для захисту від зсування або інших рівноцінних засобів. Драбини, що використовуються для доступу, мають бути довгими, щоб у достатній мірі виходити за межі платформи доступу, якщо відсутні інші заходи для забезпечення міцної опори для рук. У разі використання зрощених та розсувних драбин має унеможливлюватись рух їх різних секцій. Пересувні драбини надійно фіксуються до початку їх використання.

Під час використання драбин має постійно забезпечуватись безпечна опора для рук і ніг працівників. Якщо працівник має переносити вантаж вручну, це не повинно унеможливлювати безпечне спирання руками на драбину.

Техніка верхолазних робіт на канатах може бути використана тільки за обставин, коли оцінка ризику вказує на те, що робота

може бути виконана безпечно. З огляду на ризик, тривалість роботи та ергономічні обмеження, має бути передбачене сидіння з відповідними додатковими пристроями.

Роботи на висоті із застосуванням техніки верхолазних робіт на канатах виконуються з дотриманням таких вимог:

- до системи мають входити щонайменше два закріплені канати
- перший як засіб доступу, опускання й тримання (робочий канат) та другий як резервний (страхувальний канат);
- працівники мають бути забезпечені відповідними ременями безпеки, за допомогою яких прикріплюються до страхувального каната;
- робочий канат має бути оснащений безпечними пристроями для підйому та спуску, а також системою автоматичного блокування для запобігання падінню працівника. Страхувальний канат має бути оснащений рухомою системою запобігання падінню, що супроводжуватиме рухи працівника;
- інструменти та інші допоміжні пристрої, які використовує працівник, повинні бути закріплені на ремені працівника, на сидінні або іншим належним чином;
- роботу необхідно спланувати та здійснювати за нею відповідний контроль, щоб працівника можна було негайно врятувати у разі аварійної ситуації;
- працівники повинні мати належну підготовку, а також у сфері рятувальних робіт.

У разі потреби встановлюються захисні засоби для запобігання падінню, які мають підходити за конфігурацією і бути достатньо міцними для унеможливлення або зупинення падіння з висоти та усувати ймовірність травмування працівників. ЗКЗ для запобігання падінню можуть перериватися тільки в місцях доступу до драбин або сходів. Якщо виконання конкретного завдання потребує тимчасового зняття колективного засобу захисту для запобігання падінню, необхідно вживати заходів для встановлення рівноцінних дієвих засобів безпеки.

Тимчасова робота на висоті може здійснюватися тільки за метеорологічних умов, що не загрожують безпеці, здоров'ю та життю працівників.

Організація робочих місць офісних працівників (менеджерів, бухгалтерів, обліковців тощо). Продуктивність праці багато в чому залежить від зручності робочого місця. Ті, хто проводить багато часу за комп'ютером, знають, що погано підібрані меблі - це болі в спині, поганий зір, низька працездатність.

Основні предмети офісних меблів, як базові елементи, - стіл, робоче крісло і шафа - зазнали за останні півстоліття ряд істотних змін, пов'язаних:

- з удосконаленням офісного обладнання;
- удосконаленням інформаційних і комунікаційних технологій;
- появою нових організаційних структур.

Велика різноманітність сучасних форм організації роботи вимагає адаптації меблювальних рішень, заснованих на модульному принципі.

Спочатку слід визначитися з функціональністю. Важливо з яким пристроєм ви будете працювати. Стаціонарний комп'ютер вимагає більше робочої поверхні і спеціальної полиці для системного блоку. Ноутбук не займе багато місця на столі. Для нього підійде простий і компактний виріб.

Якщо робота пов'язана з великою кількістю паперів та постійно треба мати під руками різне письмове приладдя, то краще вибрати стіл з полицями і ящиками, де буде зручно розташувати документи і канцелярські дрібниці.

Важливо враховувати для кого вибираються меблі і в якому приміщенні вони будуть розташовуватися. Кабінет керівника повинен виглядати презентабельно, а значить стіл і крісло можуть бути масивними і мати декор, який підходить до загального дизайну інтер'єру. Якщо комп'ютерні столи потрібні для кімнати, де розміщуються кілька співробітників, то краще зробити вибір на користь компактних і практичних моделей. Так можна уникнути

ефекту захаращеності. Існують вироби нестандартної форми: кутові, П-образні, U-образні. Їх зручно розміщувати в кутку, під вікнами, по центру. За таким столом можна створити кілька робочих місць, що дозволяє заощадити простір і гроші.

Неформальні переговори, колективна робота, почергове використання робочих місць - все це потребує нові типи меблів. Якщо раніше офісна робота в деякій мірі обмежувалася можливостями існуючої меблів, то в сучасному динамічному офісі меблі повинні пристосовуватися до робочих процесів.

Для створення більш здорової офісного середовища використовуються такі елементи, як:

- регульовані по висоті столи, які забезпечують зміну положення при роботі;
- перегородки з навісним обладнанням;
- рухливі і стаціонарні елементи меблів, що забезпечують багатофункціональність.

Угрупування робочих місць: розстановка меблів, як і при плануванні офісу, повинна врівноважувати два основних роду офісної діяльності - концентрацію і спілкування.

Традиційне розташування столів «віч-на- особі» - у вигляді букви Т - вельми зручно для спілкування, але володіє недостатньою зоровою і звуковою ізоляваністю. Розташування робочих столів «спина до спині» - у вигляді букви П, найбільш підходяще для зосередженої роботи.

При розташуванні «спина до спини» (буква П) між робочими місцями за допомогою столу для переговорів або невисоких шаф можна створювати зони спілкування. Інший фактор, що визначає розстановку меблів, - положення столу щодо вікна.

По-перше, це має велике значення в тому випадку, коли основна робота відбувається з використанням комп'ютерного монітора. Для того щоб на моніторі не виникали відблиски, його площа повинна бути перпендикулярна поверхні вікна.

По-друге, більшість людей дуже цінують близькість свого робочого місця до вікна з двох причин: поява «безпечного флангу», на який ніхто не може претендувати, і контакт із зовнішнім світом. Психологічно люди вважають за краще тримати всі приміщення, в якому вони знаходяться, в полі зору, щоб швидко отримувати інформацію про вхід в кімнату. У той же час треба враховувати, що це може служити додатковим відволікаючим чинником.

Кожне сучасне робоче місце повинно мати зону, призначену для безпосереднього спілкування. Ці зони повинні бути ясно виражені. В ідеалі слід передбачати можливість вести переговори не тільки сидячи, але і стоячи. Розташування робочого місця «обличчям до стіни» часто викликає протест.

Однак такий стан може бути дуже зручним при функціональному (за допомогою навісного обладнання) і красивому (з допомогою цікавої обробки) вирішенні самої стіни і при забезпеченні додаткового виду (Г-образне робоче місце).

Офісні меблі - один з найважливіших компонентів будь-якого офісного простору. Вона може доповнювати загальне дизайнерське рішення офісу, а якщо вона підібрана невдало, меблі можуть зруйнувати враження від будь-якого як завгодно прекрасного інтер'єру. У сучасному офісі меблі - це не стільки елемент обстановки, скільки інструмент, службовець ефективній роботі компанії. всі критерії довговічності, функціональності, гнучкості і естетичності відносяться до меблів в тій же (якщо не більшою) мірою, як і до перегородок, покриттів статі, стель і освітлювальної техніки.

Зараз багато компаній створюють свої прекрасні офіси не лише заради іміджу. Кращими умовами праці вони розраховують залучити й утримати найцінніших співробітників, які будуть плідно працювати, професійно рости у сприятливому середовищі і приносити компанії прибутки. Ця тенденція набирає оберти і можна сміливо стверджувати, що дизайн офісу найближчим часом

буде орієнтований в першу чергу на створення комфортних умов праці для персоналу.

Офісні меблі відіграють в цьому питанні велику роль, оскільки дизайн інтер'єру безпосередньо впливає на те, як співробітники офісу взаємодіють між собою і який у них настрій. У міру того, як компанії впроваджують нові методи роботи, з'являються і нові напрями в області конструктиву офісних меблів і дизайну інтер'єру.

Основні напрями облаштування офісів банківських установ:

- офіс відкритого планування;
- розумні офісні меблі;
- загальні робочі місця;
- еко-дизайн та екологічність;
- лаунж-зони в офісі;
- індивідуальні робочі місця.

Офіс відкритого планування та бенч-системи. Ідея офісу відкритого простору (Open Space) не нова, але вона отримала подальший розвиток, зважаючи на свої надзвичайно корисні властивості: на відкритій офісній площі можна розмістити більшу кількість робочих місць, економлячи при цьому кошти та простір. Таке планування також сприяє розвитку почуття спільності, розширенню співпраці і зміцненню соціальних стосунків між співробітниками.

Рисунок № 3.3. Приклад бенч-системи.

Сьогодні виробники офісних меблів для Open Space пропонують бенч-системи (нескінченні робочі столи). Суть їх в тому, що до опорного столу приставляються додаткові елементи у необхідній кількості, створюючи стільки робочих місць, скільки необхідно на цьому етапі.

Переваги бенч-систем:

- міцність і довговічність, обумовлена використанням металевих опор;
- зручність в експлуатації, швидкий монтаж, розбирання, транспортування;
- можливість додавання або заміни окремих елементів.

Сучасні технології - потужний інструмент для розвитку бізнесу. Технічні досягнення, інтегровані в сучасний офіс, дозволяють співробітникам оперативно обмінюватися даними, ефективно контролювати виконання поставленого завдання, якісно здійснювати управління проектами.

Офісні столи можуть комплектуватися дуже зручними і потрібними аксесуарами, такими як:

- порти безпроводної зарядки для мобільних пристроїв;
- настільні сенсорні екрани «персональний помічник»;
- утримувачі процесорів, що навішуються під столами;
- кабель-канали, кабельні шлюзи, підвісні лотки для комунікацій;
- вбудовані датчики зайнятості, які збирають статистику використання робочих місць;
- настільні контролери, що підключаються до мобільних застосунків.

Рисунок № 3.4. Офісні столи зі звукопоглинальними перегородками, оснащені безпроводною зарядкою.

Коворкінг - абсолютно нова бізнес-модель, яка завойовує популярність серед підприємців, стартапів, фрилансерів та співробітників компаній, працюючих віддалено. У широкому сенсі - модель організації роботи людей з різним типом зайнятості у єдиному робочому просторі, у вузькому - колективний офіс.

Характеризується гнучкою організацією робочого простору і прагнення до формування спільноти резидентів та внутрішньої культури. Учасники залишаються незалежними та вільними, мають можливість спілкуватися, обмінюватися ідеями та допомагати один одному, на відміну від роботи вдома.

Меблі для коворкінга мають свої особливості. Так, наприклад, в таких офісах широко застосовуються шафи-локери з персональними комірками для зберігання особистих речей.

Незважаючи на популярність відкритих планувань, все ж не слід зовсім відмовлятися від індивідуальних робочих місць в офісах. Деяким людям потрібна тиша і відсутність відволікаючих чинників. У таких випадках гарним рішенням для відкритого простору є дивани з високою спинкою або робочі кабінки.

Рисунок № 3.5. Індивідуальні робочі місця в офісах.

Який дизайн робочих місць та офісу обрати? Це питання потрібно вирішувати, ретельно зваживши усі потреби співробітників і компанії. І знайти правильний баланс. Необхідно створити зручний і красивий офіс для людей. Не гнатися тільки за красою, інтер'єр офісу має бути функціональним і гнучким. Тоді компанія зможе швидко реагувати на умови, що міняються, успішно розвиватися і бути попереду конкурентів.

Інженерне забезпечення офісу включає:

- систему кондиціонування та вентиляції офісів;
- електропостачання та освітлення;
- водопровід з підведенням гарячої і холодної води;
- каналізацію;
- системи інтернету, телебачення, телефонного зв'язку;
- охоронну та пожежну сигналізацію.

Ергономічні вимоги до робочого місця та офісних меблів.

Ергономіка - це наука, що комплексно вивчає діяльність людини, знаряддя і засоби його діяльності, навколишнє середовище в процесі їх взаємодії. Головна мета ергономіки - забезпечення ефективності, безпеки та комфортності робочого процесу, тобто створення таких умов роботи, які сприяють зниженню стомлюваності людини і збереженню його здоров'я.

Правильне організоване робоче місце співробітника (з точки зору ергономіки) в офісі впливає на його підвищення продуктивності праці протягом усього робочого дня в середньому на 15-25%.

Найвідповідальніша завдання - вибір столу. Проблема нестачі простору вирішується за допомогою підбору відповідних за формою і розміром столів, приставних і мобільних тумб.

Найбільш вдалим вважається розташування меблів за принципом: коли необхідні для щоденної роботи полиці, тумби, шафи знаходяться на відстані витягнутої руки. Таке розташування меблів дозволяє виключити непотрібні витрати енергії і направити всі сили на виконання своїх обов'язків. Дослідженнями доведено, що завдяки дотриманню норм ергономіки економиться близько 30% робочого часу і, відповідно, настільки ж збільшується продуктивність праці.

Розрізняють три види зберігання документів і предметів на робочому місці - надстільний, настільний і підстільний рівні, тому для більш ефективної роботи співробітників необхідно закласти всі три рівня зберігання документації.

Для повноцінної роботи офісного співробітника з урахуванням всіх трьох рівнів зберігання треба використовувати різного роду надбудови, лотки, підставки, а також інші функціональні аксесуари. Але важливо не захаращувати ними стіл. Краще скористатися навісними полицями, всілякими органайзерами або тумбочками на колесах, які допоможуть організувати робоче місце за принципом «витягнутої руки».

Тривала сидяча робота шкідлива людині в принципі: ви сутулитесь або подати вперед, і ваш хребет деформується, травмуючи диски; ви піднімаєте плечі і згибаєте руки, тримаючи їх в напрузі - і природно, вони починають хворіти. Для зняття навантаження з м'язів плечового пояса передбачена підставка, що підводить монітор над поверхнею столу або спеціальне настільний кріплення.

Положення сидячи збільшує тиск в нижній частині спини в п'ять разів більше, ніж положення стоячи. На табуретці або звичайному стільці без шкоди для здоров'я можна провести не більше 15 хвилин в день. Сидіння, що зводить ризик до нуля, має

бути забезпечене підлокітниками, мати максимальну глибину посадки і не віджимати артерії під колінами. Пружна спинка анатомічної форми зменшує навантаження на хребет. В результаті конструкція рівномірно підтримує тіло по всій площі його зіткнення з кріслом.

До чого призводить неправильна постава:

- сприяє зменшенню обсягу легень, що призводить до порушення дихальної функції;
- знижує приплив крові і кисню до мозку і тканин;
- призводить до порушення роботи кишечника і неправильного травлення;
- викликає окостеніння зв'язок і виникнення больових відчуттів;
- викликає хронічне напруження в м'язах;
- призводить до передчасного старіння тканин тіла;
- зменшує стійкість хребта до деформуючим впливам, що призводить до викривлень;
- викликає підвищену стомлюваність через систематичні перенапруги м'язів;
- призводить до зниження жвавості мислення, швидкості реакції і працездатності;
- болів в спині, головним і м'язовим болям;
- сонливості і слабкої концентрації уваги.

Якщо ноги людини не дістають до підлоги або довго перебувають в одній позі, утруднюється відтік крові в ногах, що відповідно може призвести до виникнення тромбофлебиту. Нога повинна стояти велику частину часу на підлозі повною ступнею. Для неї це найбільш здорове положення. Цю проблему може вирішити підставка для ніг, спеціально розроблена для зняття напруги в м'язах ніг при тривалій роботі. Вільно плаваюча платформа підставки дозволяє розташувати ноги максимально комфортно, покращуючи кровообіг. Підставка повинна мати плавне регулювання висоти і масажну поверхню.

Правильно організовані робочі місця, з точки зору ергономіки, мають вирішальний вплив на працездатність будь-якого співробітника і колективу.

Організація робочих місць під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва. Робочі місця повинні відповідати вимогам діючих нормативно-правових актів. З огляду, приймання, розбирання та складання обладнання й машин їх слід обладнувати підйимально-транспортними пристроями і розміщувати так, щоб повністю виключалась можливість випадкового наїзду на працівників.

У залежності від виконуваних робіт робочі місця повинні бути обладнані: верстатами, стелажми, столами, шафами, тумбочками, при потребі сидіннями та іншими пристроями для зручного та безпечного виконання робіт, зберігання інструменту, приладів і деталей.

На пульті керування повинні бути зосереджені усі пускові пристрої машин, що відносяться до одного робочого місця. Роботи на пультах керування, обладнаних комп'ютерними системами, слід проводити відповідно до вимог НПАОП 01.0-1.02-18 Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві, наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 № 1240. та ДСанПІН 3.3.2.007-98 Державні санітарні правила і нормами роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин, затвердженими постановою Головного державного санітарного лікаря України від 10.12.1998 р. № 7.

Верстати, стелажі, столи, шафи, тумбочки та інше обладнання повинні бути міцними і надійно закріпленими на підлозі, мати висоту, зручну для виконання роботи. Розміри полиць стелажів повинні відповідати габаритам деталей, що укладаються, і мати ухил усередину стелажа.

Оглядові канали й естакади повинні мати направляючі для коліс машин, а також бути обладнані драбинами з двох кінців для спуску у яму. Підлогу й стіни оглядових каналів необхідно

облицьовувати плиткою або іншим вогнестійким облицювальним матеріалом. 5.10. Естакади обладнують перилами відповідно до чинних вимог нормативно-правових актів.

В усіх випадках, коли це можливо за умовами виробництва, робота повинна виконуватися сидячи. Для цього робоче місце необхідно забезпечувати зручним стільцем із сидінням, регульованим за висотою. Для зберігання використаного обтирального матеріалу повинні бути встановлені металеві ящики (контейнери) із кришками.

Відстань між лежцями на верстатах повинна бути не менше 1 м. При двосторонньому розміщенні верстатів, для захисту працівників від відлітаючих осколків, посередині верстата встановлюють сітку, а при односторонньому - із боку, повернутого до інших робочих місць або проходів. Не дозволяється захащування проходів і робочих місць вузлами та деталями машин, що ремонтуються, матеріалами й відходами. У приміщеннях із холодною підлогою, а також сирих приміщеннях на робочих місцях під ноги працівників необхідно установлювати дерев'яні решітчасті настили.

Робочі місця для розбирання й складання тракторів, комбайнів, двигунів та інших машин, вузлів та агрегатів повинні мати достатньо вільного місця для розміщення частин машин, агрегатів та вузлів та бути забезпечені підйимально-транспортними механізмами. При проведенні робіт на висоті 1,3 м і більше повинні бути влаштовані риштування, підмостки та інші пристрої. При неможливості або недоцільності влаштування огорожень робочих місць на висоті, працівники повинні бути забезпечені запобіжними поясами. Місця закріплення карабіна запобіжного пояса повинні бути заздалегідь вказані виконавцям робіт і яскраво пофарбовані. У тих випадках, коли місце роботи знаходиться на відстані, що не дозволяє закріпитися ременем або ланцюгом запобіжного пояса за конструкцію або опору, необхідно користуватися страхувальним канатом.

Відкривання, внутрішній огляд, очищення та ремонт посудин, апаратів та інших ємкостей, а також виконання вказаних робіт, пов'язаних з виділенням вибухонебезпечних, токсичних, задушливих газів, горючих рідин, парів, можуть здійснюватися тільки після отримання письмового дозволу на це роботодавця або уповноваженої ним особи і під безперервним наглядом особи, відповідальної за безпеку виконання робіт.

Після закінчення ремонту, технічного огляду або налагодження, перед пуском обладнання, машини або механізму, усі зняті огороження та пристрої повинні бути встановлені на свої місця, міцно і правильно закріплені.

Через канали, трубопроводи та інші місця, небезпечні та незручні для проходу необхідно влаштовувати перехідні містки шириною не менше ніж 0,6 м з перилами висотою не менше ніж 1 м, а на спусках і підйомах - добре укріплені сходи з поручнями.

Прорізи в перекриттях, люки колодязів, камер, підземних комунікацій, отвори в підлозі, заглиблені місткості, канали, траншеї, котловани повинні бути закриті суцільними настилами, кришками або огорожені по всьому периметру.

Вимоги безпеки до інструменту, обладнання, приладів для проведення технічного обслуговування та ремонту машин сільськогосподарського виробництва. Інструмент, обладнання й пристрої, що застосовуються для проведення технічного обслуговування та ремонту машин сільськогосподарського виробництва, повинні експлуатуватися відповідно до діючих нормативно-правових актах, експлуатаційної документації заводу-виготовлювача. Забороняється експлуатація обладнання, виготовленого за раціоналізаторськими пропозиціями, якщо відсутня експлуатаційна документація.

Під час роботи з інструментом, обладнанням і пристроями на робочих місцях повинні бути відповідні інструкції з охорони праці. Не дозволяється виконувати роботи на несправному обладнанні і використовувати обладнання та інструмент не за призначенням.

Для роботи у вибухо- та пожежонебезпечних умовах необхідно користуватися інструментом та інвентарем, які виготовлені з кольорового металу та інших матеріалів, що не утворюють іскор.

Верстати та ремонтно-технологічне обладнання у випадку припинення подачі струму, повітря або рідини, при заміні робочого інструменту, встановленні та закріпленні оброблюваного виробу або його знятті, а також під час ремонту, технічного обслуговування та прибирання повинні бути виключені.

Установлення (зняття) важких вузлів, деталей, агрегатів або заготовок масою понад 20 кг повинні проводити із застосуванням засобів малої механізації. Вироби, що оброблюються (ремонтуються) на верстатах (стендах), повинні бути міцно й надійно закріплені.

Ремонтно-технологічне обладнання повинно бути забезпечено зручними в експлуатації запобіжними пристроями, що забезпечують добрий огляд виробу, що ремонтується (оброблюється). Працівники повинні бути забезпечені пристроями для прибирання стружки та інших відходів (гачками, совками, щітками тощо). Не дозволяється прибирати стружку руками.

Під час роботи на верстатах із застосуванням охолоджуючих емульсій, мастил, скипидару та гасу працівники повинні бути забезпечені захисними мазями та пастами для змащування шкіри рук.

Експлуатація ручного електрифікованого інструменту, розподільчих трансформаторів безпеки, перетворювачів струму, переносних світильників повинна здійснюватися відповідно до діючих нормативно-правових актів. Штепсельні з'єднання (розетки, вилки), що застосовуються на напругу 12 - 42 В, за своїм конструктивним виконанням повинні відрізнятися від звичайних штепсельних з'єднань і виключати можливість підключень вилок на 12 - 42 В до штепсельних розеток на 220 В.

З метою запобігання вібраційній хворобі у працівників які працюють із механізованим (пневматичним) ручним інструментом необхідно:

- застосовувати пневматичні молотки з пристроями для гасіння вібрації;
- видавати працівникам засоби захисту рук від вібрації.

Ручний пневматичний інструмент (молотки для kleпання та рубання, свердлувальні та шліфувальні машинки тощо) повинен бути обладнаний ефективними глушителями шуму й викиду стисненого повітря. Клапани у закритому положенні не повинні пропускати повітря.

Для виконання постійних робіт пневматичним ударним інструментом повинно бути виділено спеціальне приміщення або окреме робоче місце, яке необхідно огородити переносними або стаціонарними звукопоглинаючими екранами. Пневматичний ударний інструмент (пневматичні молотки, зубила тощо) повинен бути забезпечений пристроєм, що не допускає вилиту робочого інструменту.

Шланги до пневматичного інструменту повинні бути з прогумованого міцного матеріалу по розміру штуцерів або ніпелів. В місцях з'єднання повітряних шлангів із пневматичним інструментом і в місцях з'єднання кількох шлангів не повинно бути витoku повітря. Шланги повинні бути справними. Кріплення їх до інструменту й трубопроводу повинно бути виконане способом, що не допускає зривання шланга тиском повітря. Для кріплення шлангів слід застосовувати кільця, хомутики та затискачі. Кріплення шлангів дротом не дозволяється. Штуцери та ніпелі шлангів повинні мати справні грані та різьбу.

При роботі з пневматичним інструментом подачу повітря дозволяється здійснювати тільки після встановлення інструменту в робоче положення. Приєднання та від'єднання шлангів із пневматичним інструментом повинні здійснюватися тільки після відключення подачі повітря.

Молотки й кувалди повинні мати поверхню бойка злегка випуклу, гладку, не збиту, без задирок, вибоїн, вм'ятин, тріщин, надколів, вони повинні бути надійно насаджені на дерев'яні держак та розклинені металевими клинами. Вісь держака повинна бути під прямим кутом до поздовжньої осі інструменту.

Гайкові ключі повинні відповідати розмірам гайок та головок болтів та не повинні мати тріщин, вибоїн і задирок. Губки ключів повинні бути паралельними. Забороняється використовувати для відкручування гайок ключі більших розмірів ніж розмір гайок, підкладаючи металічні пластинки між гранями гайки (болта) і ключа, а також подовжувати ключ трубою або іншим ключем. Розсувні ключі не повинні мати люфту у рухомих частинах.

Гострогубці та плоскогубці не повинні мати вищерблених рукояток. Губки гострогубців повинні бути гострими, невищербленими та не зламаними, а плоскогубці - із справною насічкою. Пилки (ножівки, поперечні, лучкові тощо) повинні бути правильно та міцно закріплені. Лучкові пилки повинні мати міцний кістяк та правильний натяг полотна. Заточування та розведення столярних пилок повинні проводитися у спеціальних дерев'яних лещатах.

Стругальний інструмент (струги, шерхебелі, рубанки, фуганки тощо) повинен мати гладкі, рівно зачищені колодки. Задній кінець колодки у верхній частині повинен бути закруглений. Рукоятки колодок повинні бути гладко та рівно зачищені. Леза стругального інструменту повинні бути правильно заточені, міцно та щільно припасовані до дерев'яних колодок і не повинні мати вибоїн, вм'ятин, тріщин та задирок.

Кернери, зенкери, свердла, розвертки та інший ріжучий інструмент повинні бути правильно заточені, не мати тріщин, вибоїн, задирок та інших дефектів. Хвостовики цього інструменту не повинні мати нерівностей, скосів та інших пошкоджень. Ручки коловоротів і буравів повинні бути точеними, гладко зачищеними.

Для перенесення інструменту, якщо це потрібно за умовами роботи, кожному працівникові видається сумка або легкий переносний ящик.

Кліщі та інші пристрої повинні міцно утримувати виріб (заготовку), не викликаючи необхідності ручного натискування у процесі роботи. З цією метою на їх рукоятках повинні бути затискні кільця (шпандирі). У робочому положенні зазор між рукоятками кліщів повинен бути не менше 45 мм. Для обмеження зближення рукояток вони повинні мати упори. Між упором та протилежною рукояткою повинен бути зазор не менше 10 мм.

Рукоятки інструменту, що зазнає ударів при куванні на молотах (качалки, гладилки тощо), повинні бути з м'якої сталі, що не сприймає закалювання. Скріплення рукояток з інструментом повинно бути міцним і розміщуватися так, щоб у процесі роботи вони не зазнавали ударів бійка.

Пристрої, призначені для роботи під навантаженням (металеві підставки, домкрати тощо), слід щоденно оглядати перед початком роботи. Ручні важільно-рейкові домкрати повинні виключати самовільне опускання вантажу при знятті зусилля з важеля або рукоятки, забезпечуватися стопорами, що виключають вихід гвинта або рейки при знаходженні штоку у верхньому крайньому положенні. Витікання рідини або повітря з робочих циліндрів домкратів або підйомників під час переміщення вантажів не допускається.

Пристрої, на яких здійснюється складання чи розбирання підпружинених механізмів (із попереднім стисканням), необхідно обладнувати спеціальними захисними кожухами.

Виготовлення, ремонт та заточування інструменту повинні проводитися централізовано. Використання нового або відремонтованого інструменту та пристроїв допускається тільки після випробування та приймання в експлуатацію.

Напилки, шабери, стамески, долота, викрутки, шила, ножівки та інший ручний інструмент повинні бути міцно закріплені у гладко

та рівно зачищену рукоятку. Рукоятка повинна мати довжину у відповідності з розміром інструменту, але не менше ніж 150 мм і повинна бути стягнута металевими бандажними кільцями. Ножі повинні бути у чохлах.

Рукояті ручного інструменту повинні виготовлятися із сухого дерева твердих порід. Виготовлення рукоятей із м'яких або шаруватих порід дерева (ялина, сосна тощо) не допускається. Поверхня рукояті повинна бути гладкою, рівно зачищеною, без тріщин, задирок і сучків, із поздовжнім розміщенням волокон по всій довжині.

Верстатні лещата повинні бути справні, міцно захоплювати вироби та мати на губках неспрацьовану насічку.

Вимірювальний інструмент та шаблони для ковальських робіт повинні мати таку форму та розміри, щоб при користуванні ними руки працівника знаходилися поза зоною руху верхнього бійка (штампа). Рукоятки інструменту, що застосовується при ручному завантаженні заготовок у термічну піч і вивантаженні їх із печі, повинні робитися такої довжини, щоб руки завантажувачів не зазнавали дії високої температури.

Організація та обладнання робочих місць при роботі на металообробних верстатах. Підключення верстатного обладнання до електричної мережі повинно здійснюватися електромонтерами з групою електробезпеки не нижче III із дозволенням роботодавця або уповноваженої ним особи і тільки після установа захисних огорожень та запобіжних пристроїв.

При обробці дрібних деталей, із метою запобігання травмування рук працівника, повинні застосовуватися пристрої для механічної установки та знімання оброблюваних деталей. Усі органи управління (рукоятка, маховичок тощо) повинні мати чіткі та зрозумілі написи (символи), що пояснюють їх призначення.

Фіксатори органів керування верстатним обладнанням (рукоятки, маховички, важелі тощо) повинні бути справними і виключати самовільне або випадкове їх переміщення.

Опилювання, полірування та зачистка абразивним полотном оброблюваних деталей на верстатах повинні проводитися за допомогою спеціальних пристроїв (інструменту) та методами, що забезпечують безпеку виконання цих операцій. Виконання вказаних операцій вручну не допускається.

Копіювальні, свердлильно-фрезерні та фрезерні верстати повинні мати кінцеві вимикачі для вимикання фрезерних та свердлильних кареток у встановлених положеннях. Вертикально-свердлильні та радіально-свердлильні верстати повинні бути оснащені пристроями, що запобігають самовільному опусканню траверси, хобота, кронштейна.

Конструкція баків для емульсії повинна передбачати зручність їхнього очищення. Для складання дрібних нарізаних заготовок повинна бути передбачена спеціальна тара, що забезпечує зручне транспортування і безпечне зачалування при транспортуванні краном. Тара повинна бути міцною, розрахованою на необхідну вантажопідйомність, мати напис про максимально допустиме навантаження і періодично перевірятись та випробовуватися.

3.2.2. Вимоги безпеки під час одержання продукції рослинництва

Вимоги безпеки під час використання пестицидів та мінеральних добрив. Транспортування, зберігання та застосування пестицидів потрібно здійснювати з дотриманням вимог Закону України «Про пестициди і агрохімікати» та інших нормативно-правових актів у частині безпечного здійснення робіт із транспортування, зберігання та застосування пестицидів.

Згідно Закону України «Про пестициди і агрохімікати» уживаються важливі для забезпечення безпеки під час одержання продукції рослинництва:

- *пестициди* - токсичні речовини, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів,

внаслідок діяльності яких вражаються рослини, тварини, люди і завдається шкоди матеріальним цінностям, а також гризунів, бур'янів, деревної, чагарникової рослинності, засмічуючих видів риб;

- *агрохімікати* - органічні, мінеральні і бактеріальні добрива, хімічні меліоранти, регулятори росту рослин та інші речовини, що застосовуються для підвищення родючості ґрунтів, урожайності сільськогосподарських культур і поліпшення якості рослинницької продукції;

- *технічні засоби застосування пестицидів і агрохімікатів* - спеціальні машини, механізми та пристрої для обробки об'єктів пестицидами та внесення органічних і мінеральних добрив;

- *залишкові кількості* - вміст діючої речовини пестицидів і агрохімікатів, їх похідні і продукти перетворення в живих системах (метаболіти) і у навколишньому природному середовищі;

- *регламенти застосування* - сукупність вимог щодо застосування пестицидів і агрохімікатів;

- *паспортизація об'єкта* - документальне засвідчення наявності належних умов для роботи з пестицидами і агрохімікатами;

- *агрохімічний паспорт земельної ділянки (поля)* - документ, що містить дані щодо агрохімічної характеристики ґрунтів і стану їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами;

- *агрохімічне обстеження* - обов'язкове суцільне обстеження сільськогосподарських угідь з метою державного контролю за зміною показників родючості і забрудненням ґрунтів;

- *захист рослин* - комплекс заходів щодо попередження, зменшення втрат врожаю сільськогосподарських культур від шкідників, хвороб і бур'янів;

- *спеціальні сировинні зони* - регіони або окремі господарства, що відповідають умовам виробництва продукції рослинництва і тваринництва, придатної для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування;

- *регулятори росту рослин* - хімічні речовини, які впливають на процеси росту і розвитку рослин.

Основними принципами державної політики у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами, є:

- пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища по відношенню до економічного ефекту від застосування пестицидів і агрохімікатів;
- обґрунтованість їх застосування;
- мінімалізація використання пестицидів за рахунок впровадження біологічного землеробства та інших екологічно безпечних, нехімічних методів захисту рослин;
- безпечність для здоров'я людини та навколишнього природного середовища під час їх виробництва, транспортування, зберігання, випробування і застосування за умови дотримання вимог, встановлених санітарними нормами та іншими нормативно-правовими актами.

Пестициди і агрохімікати вітчизняного, а також іноземного виробництва, що завозяться для використання на територію України, повинні відповідати високій біологічній ефективності щодо цільового призначення; безпечності для здоров'я людини та навколишнього природного середовища за умови дотримання регламентів їх застосування та відповідати санітарним нормам та іншим нормативно-правовим актам.

Використання залишків пестицидів і агрохімікатів, термін реєстрації яких закінчився, проводиться протягом двох років.

Пестициди і агрохімікати, що використовуються в Україні, пакуються і маркуються відповідно до чинного Законодавства. Кожна товарна одиниця повинна супроводжуватися рекомендацією щодо її застосування із зазначенням культур та об'єктів, для оброблення яких призначено пестициди і агрохімікати, способів, норм і кратності використання, термінів вичікування (для пестицидів), заборони та обмеження на застосування, способів і засобів знешкодження пестицидів та агрохімікатів, а також заходів

безпеки під час роботи, транспортування і зберігання, ліквідації аварійних ситуацій та їх наслідків, заходів подання першої медичної допомоги у разі отруєння.

Розфасування пестицидів і агрохімікатів може здійснюватися лише за наявності дозволу його виробника або власника знака для товарів і послуг. Пестициди і агрохімікати і пакування іноземного виробництва, що ввозяться на територію України, повинні супроводжуватися даними про технологію їх знешкодження та утилізацію.

Транспортування, зберігання, застосування, утилізація, знищення та знешкодження пестицидів і агрохімікатів здійснюються відповідно до вимог, встановлених чинним законодавством, санітарними правилами транспортування, зберігання і застосування пестицидів і агрохімікатів та іншими нормативними актами.

Особи, діяльність яких пов'язана з транспортуванням, зберіганням, застосуванням пестицидів і агрохімікатів та торгівлею ними, повинні мати допуск (посвідчення) на право роботи із зазначеними пестицидами і агрохімікатами.

Господарська діяльність у сфері зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів підлягає обов'язковому страхуванню, умови та порядок якого визначаються законодавством.

При застосуванні пестицидів і агрохімікатів здійснюється комплекс заходів відповідно до регламентів, встановлених для певної ґрунтово-кліматичної зони, з урахуванням попереднього агрохімічного обстеження ґрунтів, даних агрохімічного паспорта земельної ділянки (поля) і стану посівів, діагностики мінерального живлення рослин, прогнозу розвитку шкідників і хвороб.

Особливості застосування пестицидів і агрохімікатів:

- на землях природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення - здійснюється відповідно до законодавства;

- на території, що зазнала радіоактивного забруднення, у зонах надзвичайних екологічних ситуацій - застосування обмежується в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики;

- у спеціальних сировинних зонах, призначених для вирощування продукції для дитячого і дієтичного харчування - застосовуються за спеціальними технологіями, які забезпечують одержання продукції, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам до дитячого та дієтичного харчування.

Підприємства, установи і організації зобов'язані вести облік наявності та використання пестицидів і агрохімікатів та надавати інформацію органам, що ведуть державний облік. Непридатні (заборонені) до використання пестициди і агрохімікати, пакування від них підлягають вилученню, утилізації, знищенню та знешкодженню на основі результатів інвентаризації згідно із законодавством та обов'язкової лабораторної перевірки якості пестицидів і агрохімікатів із закінченим гарантійним терміном зберігання, а також із зміненним товарним виглядом та фізичними властивостями. Без проведення контролю якості вилученню, утилізації, знищенню та знешкодженню підлягають пестициди і агрохімікати у формі паст, порошків, які злежалися, висохли і не можуть бути використані за призначенням, та емульсійні і водорозчинні концентрати з нерозчинними осадами.

Утилізація, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них здійснюються підприємствами, на яких вони виготовлені, а також іншими підприємствами, що мають ліцензію Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, позитивний висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи, на договірних умовах.

Роботи, пов'язані з транспортуванням аміаковмісних мінеральних добрив, приготуванням розчинів, змішуванням їх та внесенням у ґрунт здійснюються тільки у світлий час доби. Різні види пестицидів, хімічна взаємодія яких у разі порушення герметичності упаковки може спричинити займання транспортуються окремо. Не дозволяється перевозити пестициди та протруєне насіння разом із біологічними засобами захисту рослин, харчовими і кормовими продуктами та іншими вантажами, а також із людьми.

Тару від мінеральних добрив потрібно знешкодити, використовувати для зберігання продуктів, фуражу, води тощо знезаражену тару від мінеральних добрив заборонено. Тара з-під мінеральних добрив утилізується згідно з вимогами природоохоронного законодавства.

У машинах, які застосовуються для роботи з пестицидами, усі з'єднання магістралей переміщення пестицидів (фланці, затички, штуцери, ніпелі, люки тощо) повинні мати ущільнювальні прокладки.

Вимоги безпеки під час обробітку ґрунту, сівби, садіння і догляду за посівами. Роботи, пов'язані з підготовкою мінеральних добрив до внесення у ґрунт, треба здійснювати за допомогою механізмів, оснащених пристроями для зниження пилоутворення. Працівники мають використовувати відповідний спецодяг, спецвзуття та засоби індивідуального захисту органів дихання та зору. Не дозволяється готувати розчини пестицидів безпосередньо в полі без засобів механізації.

Працівникам не дозволяється перебувати у зоні можливого руху маркерів або навісних машин під час розвертання машинно-тракторних агрегатів. Під час руху агрегату не допускається одночасне обслуговування одним працівником двох або більше сівалок.

Завантаження сівалок і садильних машин насінням, садильним матеріалом та добривами має бути механізованим. Ручне

завантаження дозволяється лише за умови зупинення посівного або садильного агрегату та вимкнення двигуна трактора.

Заміну, очищення і регулювання робочих органів навісних машин і знарядь, які підняті, потрібно проводити тільки спеціальними чистками в рукавицях із зупиненим, загальмованим агрегатом та вимкнутим двигуном і вжиттям заходів, що запобігають їх самовільному опусканню.

Працівникам заборонено підніматися на або спускатися з машин під час їх руху. Не дозволяється сівачам працювати на навісних сівалках.

Вимоги безпеки під час збирання зернових, зернобобових та круп'яних культур. Під час роботи в полі та пересування дорогами на зернозбиральному комбайні дозволено перебувати лише комбайнеру та помічнику комбайнера. Запасні ножі збиральних машин треба зберігати у дерев'яних чохлах у польовому стані.

Перебувати на сільськогосподарській техніці, а також на полі, де проводяться роботи, людям, які не беруть участі у виконанні технологічного процесу, заборонено. Не дозволяється перебування працівників у кузові автомашини або тракторного причепа під час заповнення їх технологічним продуктом, а також під час транспортування продукту до місця складування.

Комбайни мають бути забезпечені дерев'яними лопатами для проштовхування злежаного зерна у бункерах до вивантажувального шнека. Збиральні машини мають бути забезпечені дерев'яними підкладками для встановлення домкрата та башмаками під колеса.

Під час пересування вивантажувальні шнеки та інші робочі органи збиральних машин мають бути переведені в транспортне положення. Переміщення сільськогосподарської техніки дорогами здійснюється відповідно до вимог діючих на час переміщення Правил дорожнього руху.

Відпочинок працівників у полі дозволено тільки в спеціально відведених місцях, які обладнуються добре помітними віхами вдень

і освітленими ліхтарями в темний період доби. Не дозволено відпочивати під машинами, в кабіні машини під час роботи двигуна, серед поля, у копицях тощо.

Вимоги безпеки під час післязбирального доробляння та зберігання зернових, зернобобових та круп'яних культур. Післязбиральне обробляння зерна у приміщеннях зерносховищ дозволено виконувати лише за умови наявності окремих спеціальних відділень для протруєння, очищення, сушіння та зберігання зерна, оснащених системою аспірації. У механізованих зернових складах, зокрема обладнаних аеролобами, над випускними отворами на конвеєр по їх центру треба встановлювати вертикальні колони для захисту працівників від затягування у воронку.

Не дозволяється:

- для протруєння насіння - використовувати обладнання, агрегати, комплекси і токи, які призначені для післязбирального доробляння та зберігання продовольчого і фуражного зерна;
- у місцях проведення робіт із консервування зерна та зберігання хімічних консервантів - вживати їжу, палити та користуватися відкритим вогнем;
- експлуатувати машини і обладнання без захисних огорож та кожухів.

Вимоги безпеки під час збирання та заготівлі соломи, сіна, сінажу і силосу. Зернозбиральні комбайни і транспортні засоби мають бути обладнані автоматичною зчіпкою, яка дає змогу від'єднувати наповнений причіп і приєднувати порожній під час руху агрегату без участі допоміжного працівника.

Погодження дій трактористів під час розчеплення волокуші з трактором і початку руху машин після розчеплення потрібно здійснювати тільки за наявності допоміжного працівника (сигнальника). Працівник має знаходитися попереду агрегату у зоні видимості обох трактористів. Трактористи мають починати рух тільки після сигналу допоміжного працівника.

На період скиртування працівники мають бути забезпечені справними вилами, страхувальним знаряддям, засобами сигналізації. Скиртування проводиться у світлий час доби. *Не дозволяється:*

- виконувати скиртувальні роботи під час грози, дощу, сильних поривів вітру;
- складання скирт та тюків в охоронній зоні ліній електропередач.

Під час скиртування треба дотримуватися таких вимог:

- кількість скиртоправів, що одночасно перебувають на скирті, має бути не більше як шість із розміщенням їх не ближче ніж за 1,5 м від краю скирти;
- для пом'якшення удару у разі падіння працівника зі скирти висотою 2-а та більше метра навколо неї треба вистелити шар соломи завширшки 2 м і заввишки 1 м;
- для завершення формування скирти на ній мають залишитися не більше ніж два скиртоправи;
- для піднімання та опускання працівників зі скирти потрібно застосовувати приставні або мотузяні драбини, які закріплюються страхувальними мотузками.

Вкладати прямокутні тюки у скирту, склади для сіна або кузов транспортного засобу треба у перев'язку. Тюки слід подавати узгоджено, укладачам не дозволяється наближатися до краю скирти (кузова) ближче ніж на 1,5 м. Вкладати рулони треба механізованим способом на рівній поверхні з вжиттям заходів проти їх розкочування.

Під час укладання рулонів і тюків не можна допускати нахилу штабеля. Нахилений штабель потрібно закріпити упорами або відтяжками до остаточного розбирання штабеля. Працівникам не дозволяється перебувати під піднятими рулонами і тюками та у радіусі дії стріли навантажувальної машини під час укладання рулонів і тюків за допомогою кранів або навантажувачів.

Розрізання скирт скирторізом дозволяється виконувати тільки за наявності допоміжного працівника (сигнальника), який має перебувати за межами зони можливого падіння пиляльного ланцюга у разі його пошкодження чи відмови.

Не дозволяється перебування працівників:

- поблизу потоку подрібненої маси та робочих органів машин для навантажування соломи і сіна зі скирт з одночасним подрібненням і пневматичним завантаженням у транспортні засоби;
- під навислими козирками, які утворились під час розбирання скирт;
- на прес-підбирачі під час його роботи, заглядати до пресувальної камери, вправляти руками в'язальний шпагат у в'язальному апараті, перебувати у зоні обертання маховика, проштовхувати руками масу до приймальної камери;
- під час роботи тьюкоукладача ближче ніж за 1 м від робочих ланцюгів підбирача і поперечного транспортера та проштовхувати тюки у підбирач під час його руху;
- докладати тюки, що обвалилися, вручну при роботі тьюкоукладача (дозволено тільки після зупинення агрегату).

Перед вивантаженням штабеля потрібно впевнитися, що у небезпечній зоні не перебувають працівники. Під час розвантаження поправляти штабель вручну не дозволяється.

Агрегати для виготовлення вітамінного трав'яного борошна та для висушування трави, соломи, зелених гілок дерев, виноградної вичавки та інших відходів мають бути обладнані справними приладами контролю температурного режиму та автоматичними приладами безпеки, які вимикають подавання палива у разі обривання полум'я форсунки.

Роботи, пов'язані зі закладанням силосу, дозволяється проводити тільки у світлий час доби. У траншеях заглибленого типу дозволено трамбувати силосну (сінажну) масу в темний час доби одним трактором у разі відсутності у траншеї допоміжних працівників та наявності стаціонарного освітлення всієї поверхні

робочої зони. Для трамбування маси треба застосовувати тільки гусеничні трактори загального призначення. Під час трамбування двері кабіни потрібно закріпити у відкритому положенні. Дозволяється використовувати трактори тільки з передньонавішеним розрівнювальним пристроєм.

На кургані, бурті або у траншеї дозволено виконувати роботи тільки одним трактором. У траншейних сховищах завширшки 12 м і більше дозволена одночасна робота не більше ніж двох гусеничних тракторів загального призначення. Роботи з внесення хімічних консервантів мають проводити не менше ніж два працівники з використанням спецодягу, спецвзуття та засобів індивідуального захисту органів дихання та зору.

Вимоги безпеки під час вирощування та збирання цукрових буряків. Не дозволяється:

- перебування працівників на сівалках під час переїжджання і розвертання, на транспортних засобах під час завантажування і транспортування гички або коренеплодів цукрових буряків;
- підштовхувати транспортні засоби та бурякозбиральні машини, що забуксували на полі чи дорозі;
- сидіти (стояти) на рамі або інших частинах бурякозбиральних машин під час їх роботи;
- замінювати ножі та диски зрізувальних і обрізувальних механізмів, встановлювати зазори між дисками копачів та зазори у конічних підшипниках копачів за увімкненого двигуна та без використання спецодягу, спецвзуття та засобів індивідуального захисту;
- перебувати без засобів захисту в місцях можливого падіння буряків, під транспортерами бурякозбиральних агрегатів, навантажувачів та перевізників буряка;
- наближатися до робочих органів навантажувача буряка ближче ніж на 2 метра;
- перебувати попереду і позаду гичкозбиральної машини, а також у площині обертання ротора під час її руху.

Інтервал між збиральним агрегатом (комбайна) та транспортним засобом під час їх руху має становити не менше ніж 1,5-2 м.

Прибирати коренеплоди, які залишилися в транспортному засобі після його розвантаження, а також здійснювати очищення механізмів комбайна від гички, бур'янів, землі й іншого можна за вимкненого двигуна і зупинених робочих органах за допомогою скребка або лопати з подовженим держакон, в рукавицях, не піднімаючись у кузов.

Під'їжджати транспортним засобом для навантаження його коренеплодами потрібно за сигналом тракториста навантажувача. Під час завершення розбирання кагату буряка водій навантажувача має вимкнути робочі органи агрегату для безпечного підбору працівниками залишків буряка.

Вимоги безпеки під час вирощування, збирання та післязбирального доробляння картоплі. Не дозволяється:

- перевозити навісну саджалку із завантаженими бункерами;
- під час переміщення садильного агрегату піднімати та опускати маркери вручну;
- перебування працівників у радіусі дії стріли завантажувача;
- перебувати під піднятою платформою підіймача.

Під час переїжджання передні колеса причіпних картоплезбиральних комбайнів і вивантажувальні транспортери мають бути встановлені у транспортне положення. Під час групового переїжджання агрегатів дистанція між ними має становити не менше ніж 30 м, а на схилах - не менше ніж 50 м.

Перед підніманням платформи підіймача оператор має впевнитися у відсутності працівників на транспортному засобі, який розвантажують, у приймальному бункері, на платформі підіймача та подати звуковий сигнал.

Вимоги безпеки під час закладання і вирощування багаторічних насаджень та збирання врожаю. На вхідних дверях приміщення для світлового загартування прищеп із використанням

ртутних ламп високого тиску потрібно вивішувати знак заборони відповідно до вимог чинного законодавства. Відчиняння дверей має бути заблоковане з вимиканням ртутних ламп.

Знаки заборони - знаки, що забороняють виконання певних дій.

Під час навантажування і розвантажування шпалерних стовпів працівники мають перебувати з їх торцевих боків. Кожний залізобетонний стовп мають розвантажувати не менше ніж два працівники. Не дозволяється складати шпалерні стовпи у штабелі заввишки понад 1,5 м.

Машини і знаряддя, призначені для роботи безпосередньо поруч із кронами дерев, мають бути обладнані обтікачами. Для роботи на садовій платформі з використанням пневматичного інструменту для очищення, побілення штамбів, збирання плодів і обрізування крони плодових дерев працівники мають бути навчені працювати з інструментом та використовувати спецодяг, спецвзуття та засоби індивідуального захисту.

Не дозволяється:

- під час роботи на садовій платформі перебувати у зоні дії трапів; ремонтувати пневматичний різальний апарат і замінити його за ввімкненого компресора; заходити на платформу і сходити з неї на ходу, переходити з одного боку трапа на інший; використовувати платформу для перевезення працівників;

- проведення машинного контурного обрізування плодових дерев у садах, розміщених на крутих схилах; без захисної решітки лобового і бокових вікон кабіни трактора; використовувати дискові пилки із тріщинами на диску або зубцях, зі зламаними двома підряд зубцями; у разі перебування людей у радіусі 70 м.;

- очищати дискові пилки від гілок без використання спецодягу, спецвзуття та засобів індивідуального захисту.

Під час обробляння ґрунту і проріджування рослин із використанням ручного інструменту працівники мають перебувати на відстані 2-3 м один від одного. Під час чекання пагонів, обрізання лози, зрізання виноградних грон, підв'язування

виноградних кущів працівники мають перебувати один від одного на відстані не меншій, ніж 2 м.

Для обрізання плодових дерев треба використовувати окремі драбини з огороженими робочими майданчиками. Роботи на драбинах висотою понад 3 м мають виконувати два працівники, один із яких має підтримувати драбину в основі, щоб вона не рухалася.

Використовуючи драбини під час обрізання гілок, не можна:

- ставити драбину на слизьку поверхню;
- працювати, стоячи вдвох на одній драбині;
- перелазити з драбини на дерево і назад;
- стояти одною ногою на драбині, а іншою - на дереві;
- працювати механізованим інструментом на драбині з неогороженим робочим майданчиком.

Під час виконання робіт, пов'язаних з обрізанням, не допускається:

- одночасне виконання механізованих та ручних робіт на одній ділянці, плантації, винограднику;
- перевезення до місця роботи працівників разом із незахищеним різальним чи колючим ручним інструментом;
- зберігання інструменту на ділянках і в траві;
- обрізання дерева під час дощу та після нього до підсихання стовбурів і основних скелетних гілок;
- перебування під гілками, які зрізають;
- обрізання високих дерев поблизу ліній електропередачі, що перебувають під напругою;
- перебування у міжрядді під час натягування шпалерного дроту механічними засобами.

Вимоги безпеки під час виконання робіт у захищеному ґрунті. Під час роботи змішувача ґрунту його потрібно загальмувати. Пересувати змішувач дозволено лише після від'єднання електроживлення і тільки на жорсткому буксирі.

Під час обслуговування пересувного горщиковиготовлювача підготовлені ділянки теплиць потрібно звільнити від сторонніх предметів і незадіяного обладнання. Підходи та під'їзди до таких ділянок мають бути вільними.

Під час натягування дроту за допомогою ручної лебідки працівники мають дотримуватися безпечної дистанції та не перебувати у міжряддях, щоб уникнути можливих травм унаслідок обривання дроту. Дріт треба прикручувати за допомогою плоскогубців. Натягнутий шпалерний дріт має бути без гострих кінців.

Усі роботи з вирощування розсади у теплицях дозволено виконувати тільки після вимкнення системи досвічування рослин.

Формувати шпалери, збирати врожай із верхньої частини рослин, пасинкувати, видаляти пагони, які відплодоносили, відмерлі листки і zdeформовані плоди треба з використанням самохідних візків із гідравлічним підніманням платформи, ручних візків, обладнаних гальмами, самотійних драбин, пересувних самотійних платформ та підставок.

До робіт із застосуванням пестицидів допускаються працівники, які пройшли спеціальне навчання, мають відповідне посвідчення та за станом здоров'я можуть виконувати такі роботи.

Доставляти, дозувати і завантажувати потрібні компоненти для приготування живильних розчинів у гідропонних теплицях треба механізованим способом із використанням засобів колективного та індивідуального захисту.

Технологічні операції із застосуванням пестицидів потрібно виконувати з використанням технічно справних машин та апаратів. Не допускається підтікання рідини в місцях з'єднання труб та шлангів і в місцях під'єднання розпилювачів.

Готувати робочі розчини пестицидів потрібно на спеціальному майданчику або в приміщенні, обладнаному водовідведенням для змиву робочої суміші та витяжною вентиляцією. Роботи із хімічного захисту рослин мають здійснювати не менше ніж два

працівники з використанням спецодягу, спецвзуття та засобів індивідуального захисту органів дихання та зору.

Під час шлангового і ранцевого оброблення рослин пестицидами працівники мають перебувати на відстані не меншій, ніж 10 м, один від одного та обробляти ділянку в одному напрямку.

До виконання робіт із протруювання посівного матеріалу допускаються працівники, яким виповнилося 18 років, які пройшли спеціальне навчання, мають відповідне посвідчення та за станом здоров'я можуть виконувати такі роботи. Роботи з протруювання посівного матеріалу треба виконувати у спеціально обладнаних приміщеннях із використанням спецодягу, спецвзуття та засобів індивідуального захисту органів дихання та зору. Не дозволяється використовувати протруєний посівний матеріал для інших потреб, крім сівби.

Перевозити протруєний посівний матеріал без тари заборонено. Транспортні роботи у теплицях треба здійснювати технічно справними транспортними засобами відповідних габаритів, які дають змогу вільно та безпечно виконувати зазначені роботи.

Вимоги безпеки до зрошувального землеробства. Конструкції зрошувальних машин мають відповідати чинним стандартам. Експлуатація зрошувальної техніки має здійснюватися з урахуванням вимог експлуатаційної документації.

3.2.3. Вимоги безпеки під час одержання продукції тваринництва

Виконання вимоги безпеки та охорони праці під час одержання продукції тваринництва здійснюються згідно НПАОП 01.0-1.02-18 Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві, наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 № 1240.

Вимоги безпеки під час приготування кормів. Під час підготовки до роботи подрібнювачів треба перевірити балансування ротора, кріплення ножів, молотків і протиризальної

пластини, справність і надійність кріплення кришки дробильної камери, наявність захисних огорожень та кожухів на передачах та рухомих частинах машин.

Під час підготовки до роботи живильників та подрібнювачів слід перевірити кріплення болтових з'єднань, натяг ременів і ланцюгів. Рухомі та нерухомі ножі подрібнювачів мають бути закріплені болтами з контргайками, а зазори між ними - відповідати значенням, вказаним у паспорті машини.

Перед запуском подрібнювача потрібно впевнитися у відсутності сторонніх предметів усередині нього і на живильниках. Подавати продукти в подрібнювач дозволяється тільки після виходу його ротора на робочий режим. Продукт треба подавати у машину рівномірно, використовуючи для цього спеціальні дерев'яні подавачі-проштовхувачі з ручкою довжиною не менше ніж 1 м. Під час завантажування подрібнювачів треба стежити, щоб до них не потрапляли сторонні предмети і змерзлі грудки технологічного продукту. Очищати від забивання робочі органи (подрібнювачі, живильники тощо) потрібно тільки після вимкнення і остаточного зупинення обладнання.

Забороняється перебування працівників на платформі живильника під час його роботи та у зоні викидання подрібненої маси. Перебування працівників у ямах і траншеях допускається тільки в разі встановлення на подрібнювачах дефлектора і напрямного рукава.

Автоклави встановлюють в окремому приміщенні з температурою повітря не нижче ніж передбачено експлуатаційними умовами. Завантаження сировини в автоклави має бути механізованим. У разі використання хімічних реагентів потрібно передбачати герметизацію обладнання та влаштування системи аспірації.

Перед кожним циклом парового оброблення кормів треба здійснювати гідравлічну перевірку автоклава, а також прилеглих трубопроводів і запірної арматури, застосовуючи процес

замочування сировини в автоклаві під тиском води не меншим, ніж робочий тиск пари.

Противаги кришок автоклавів мають бути огорожені, а їх маса відрегульована так, щоб унеможливити самовільне опускання кришок. Швидкознімні кришки автоклава протягом процесу обробки мають бути закриті на замок. У разі використання прохідних автоклавів у тупиковій схемі неробочі кришки мають бути із заглушками.

Перед подаванням води слід проконтролювати, щоб різниця температур між водою і стінками автоклава не перевищувала допустимих норм. Швидкість розігрівання і охолодження стінок автоклава не має перевищувати допустимих норм. Регулювання теплообміну здійснюється подаванням води або пари за допомогою витратного вентиля.

Конденсат має відводитися в безпечне місце. Під час його зливання треба переконатися, що навпроти зливного отвору немає людей.

Під час гідробаротермічного оброблення грубих кормів знімати або відкривати кришки устаткування дозволено тільки після припинення подавання пари та повного закриття вентилів. Під час вивантаження кормів з автоклава треба провентилувати приміщення.

Кожний прес-екструдер має бути обладнаний пристроєм для примусового витяжного вентилявання, зблокованим із кнопкою запуску. Якщо вентиляція не працює, прес-екструдер вмикати не дозволяється.

Не дозволяється:

- перебування навпроти регулятора-гранулятора під час запускання, зупинення і роботи прес-екструдера;
- запускання прес-екструдера з частково закритими (або забитими продуктами) вихідними отворами регулятора-гранулятора;
- відбір руками проби суміші на виході із шнека-дозатора;

- розбирання шнекової частини за температури деталей, яка перевищує допустиму.

Продувати контрольні крани і вентиля та відбирати проби аміачної води, каустичної соди та інших хімреактивів треба обережно з використанням спецодягу, спецвзуття та засобів індивідуального захисту органів дихання та зору. Готувати робочі розчини реагентів треба у закритих установках із мішалками. Подавати речовини і робочий розчин треба за допомогою механізмів або пристроїв (шнеки, насоси), що запобігають контакту працівників із реагентами.

Перед обслуговуванням, ремонтом і внутрішнім оглядом ємностей і трубопроводів з-під аміачної води та інших хімреагентів потрібно їх промивати й продувати повітрям або парою, які подаються в нижню частину ємкості за відкритого верхнього люка. Люк ємності залишають відкритим до повного видалення з неї пари аміаку. Лише після цього можна виконувати ремонтні роботи та користуватися відкритим вогнем.

Перед відкриванням кришок запарників і варильних котлів треба закрити паровий вентиль і знизити тиск. Під час відкривання кришки треба стояти з того боку, з якого її відкривають.

Під час технологічних процесів переробки кормів, що супроводжуються виділенням пилу, треба забезпечити герметизацію усіх місць і джерел пилоутворення та їх аспірацію.

Робота з компонентами, які мають різкий неприємний запах (білкові, мінеральні, лікарські домішки), має проводитися за системи аспірації, яка працює, або місцевої вентиляції та з використанням засобів захисту органів дихання.

Вимоги безпеки під час навантаження, транспортування та роздавання кормів. Під час завантаження сипучих кормів працівники не мають перебувати у кузові транспортного засобу або ковші навантажувача. Під час роботи навантажувачів працівники мають узгоджувати свої дії з машиністом навантажувача.

Місця під'їждження транспортних засобів до вивантажувальних механізмів, приймальних бункерів мають бути обладнані відбійними брусами. Трактор із навісним навантажувачем для підвищення поздовжньої стійкості треба укомплектовувати бульдозерною навіскою та підпірними боковими лапами. Не допускається робота трактора з навісним обладнанням на крутих схилах. Не допускається перебування сторонніх осіб, а також перебування працівників під вантажем і стрілою в зоні роботи навантажувачів, фуражирів.

Розробляти скирти, бурти, траншеї та інші кормосховища заввишки понад 2 м треба механізовано, вертикальними шарами, починаючи з краю верхньої частини, унеможливаючи зсунення або обвалення частини скирти, бурту, траншеї тощо. Утворені козирки, навіси корму в скиртах, буртах і траншеях треба обвалити.

Транспортні засоби, поставлені під навантажування (розвантажування), мають бути загальмовані, щоб запобігти їх самовільному рухові. Для підвищення стійкості перед виконанням транспортних робіт колісними тракторами потрібно передні і задні колеса встановити на максимальну ширину колії. Під час ожеледиці і у важкопрохідних місцях дороги на провідні колеса треба одягти ланцюги проти ковзання.

До виконання робіт на транспортних засобах, навантажених соломною, сіном, допускаються працівники, яким виповнилося 18 років, які пройшли спеціальне навчання та перевірку знань, мають відповідне посвідчення та пройшли медогляд.

Для піднімання на транспортний засіб, навантажений соломною або сіном, чи спускання з нього працівників належить забезпечити мотуззяними або приставними драбинами, обладнаними нековзкими елементами та елементами проти падіння драбини.

Ремонт і технічне обслуговування стаціонарних кормороздавачів треба проводити за вимкненого вимикача та знятих запобіжників електричного щита. На щит потрібно повісити плакат із написом «Не вмикати! Працюють люди».

Для роз'єднання і з'єднання тягових ланцюгів треба мати пристрої, які унеможливають зривання і викидання інструменту під час ремонту. Не дозволяється здійснювати очищення, технічне обслуговування і ремонт трактора за ввімкненого двигуна.

Заборонено експлуатувати підвісну дорогу кормороздавача зі зношеними підвісками, кріпленнями, зварними котками, підіймачами, запірними пристроями кузова і підіймача, а також погнутими рейками та розходженням їх у місцях стиків.

Вимоги безпеки під час транспортування, перегання та випасання тварин. До виконання робіт із догляду, випасання, перегання тварин допускаються спеціально навчені працівники, яким виповнилося 18 років та які за станом здоров'я можуть виконувати такі роботи.

Для перевезення тварин використовують спеціальні машини-скотовози, свиновози або інший відповідно обладнаний транспорт. У разі використання вантажних автомобілів борти їх повинні мати додаткову решітку заввишки не менше ніж 0,8 м із сітчастою або глухою стелею.

Перед тим як виганяти тварин із секцій та приміщень, їх двері потрібно повністю розчинити і зафіксувати, щоб забезпечити вільний прохід тварин до місця вантаження.

Для запобігання травмуванню обслуговувального персоналу у місцях вивантаження свиней із залізничних вагонів і автомашин мають бути передбачені загони з пандусами для спускання тварин. Біля естакади, платформи має бути встановлений відбійний брус для автомобільного транспорту.

У місцях проведення вантажно-розвантажувальних робіт встановлюють естакади і напрямники руху тварин з огороженими проходами уздовж них для працівників, які обслуговують тварин. Сумарна вага тварин, які перевозяться, не має перевищувати вантажопідйомність машини.

Не дозволяється:

- залишати тварин без нагляду на смузі відведення дороги;

- вести тварин дорогами з покращеним покриттям, якщо поруч є інші дороги;

- переганяти тварин дорогами у темний час доби та за умов недостатньої видимості.

Для перегання тварин через річки та інші водні перешкоди потрібно вибирати неглибокий брід, із рівним дном, без коріння, корчів та каміння. Через залізничні колії тварин потрібно переганяти у спеціально відведених місцях. У туман, дощ або темний час доби тварин переводять на прив'язі не більше ніж по двоє на одного погонича.

Вимоги безпеки під час прибирання, видалення, оброблення та зберігання гною. До виконання робіт із прибирання, видалення, оброблення та зберігання гною допускаються спеціально навчені працівники, яким виповнилося 18 років та які за станом здоров'я можуть виконувати такі роботи.

Під час роботи з мобільними механізмами для прибирання гною треба дотримуватися таких вимог:

- прибирання гною у приміщеннях із безприв'язним утриманням худоби дозволяється лише за відсутності тварин;

- під час руху бульдозера вздовж проходу тракторист має стежити, щоб на його шляху не було працівників і тварин;

- випускна труба трактора має бути обладнана іскрогасником;

- після прибирання гною приміщення потрібно провентилувати до повного видалення відпрацьованих (вихлопних) газів.

Щоб уникнути перекидання тракторного агрегату під час вантаження гною з естакад, тракторист має стежити, щоб ніж бульдозера не висувався за край естакади, який потрібно позначати тросом або мотузкою. Тракторний навантажувач, ковшовий або грейферний, під час вантаження гною з гноєсховищ у транспортні засоби має стояти на рівній спланованій ділянці.

Переїжджати тракторним навантажувачем на нове місце можна тільки після звільнення грейфера або ковша від гною. Під час переїжджання трактора треба установити його робочі механізми і

домкрати у транспортне положення. Тракторист має стежити, щоб під час роботи навантажувача поблизу нього і під стрілою не перебували працівники. Перед виходом із кабіни навантажувача тракторист має опустити грейфер або ківш, поставити всі важелі керування в нейтральне положення і вимкнути вал відбору потужності.

Перед початком роботи навантажувача треба подати попереджувальний сигнал.

Місця над гнойовим каналом, де тимчасово знято ґратку, мають бути огорожені. Скребкові, стрічкові транспортери і люки для скидання гною або посліду мають бути огорожені захисними решітками.

Глибокі гноєприймачі, вмістища для збереження рідкого гною, аеротенки, гноєсховища мають бути обладнані захисними огорожами або перилами. Металеві сходи з рифленою поверхнею треба періодично очищати від бруду, льоду і снігу.

Не дозволяється:

- під час видалення гною з гноєнакопичувачів пневматичною установкою відкривати люк і спускатися у накопичувач;
- під час транспортування гною виконувати будь-які роботи із запірним клапаном накопичувача, усувати несправності, затягувати болтові з'єднання на гноєпроводах.

3.2.4. Вимоги безпеки під час утримання великої рогатої худоби, ссавців, птиці, комах

3.2.4.1. Вимоги до утримання та обслуговування великої рогатої худоби

Вимоги до утримання бугаїв та взяття сперми. До обслуговування бугаїв допускають спеціально навчених працівників, яким виповнилося 18 років та які за станом здоров'я можуть виконувати такі роботи. Обслуговування бугаїв доручають досвідченим, фізично сильним скотарям. Працівники віком до 18 років, а також вагітні жінки та жінки, що годують груддю, до цієї

роботи не допускаються. Під час догляду за тваринами, виконання різних робіт поблизу них треба бути обережним.

Для бугаїв треба обладнувати майданчики з механічними пристроями для примусового водіння. Територію, на якій розміщені приміщення для утримання биків і вигульні майданчики, потрібно загородити металевою огорожею заввишки не менше ніж 1,5 м. На вигульних майданчиках дозволяється вигулювати на прив'язі лише одного бугая. Для виведення бугая з індивідуального майданчика скотар має, не заходячи на майданчик, зачепити бугая палицею-водилом за носове кільце і тільки після цього відчепити карабін прив'язі та відчинити випускні двері.

Під час чищення годівниць і роздавання корму голову бугая треба фіксувати ланцюгом із карабіном (скотар при цьому має перебувати у кормовому проході).

У разі виявлення у бугая негативної реакції на скотаря, який його доглядає, скотар має замінити свій спеціальний одяг. Якщо це не допомагає, треба доручити доглядати цього бугая іншому скотарю з цього приміщення.

Технікам штучного осіменіння та працівникам, що постійно доглядають бугаїв, не дозволяється бути присутніми під час проведення болісних для бугая профілактичних і лікувальних процедур, а також під час розчищення ратиць, обрізання рогів, вставлення носових кілець тощо.

Сперму від бугаїв беруть у спеціальному приміщенні (манежі) із станком, який захищає працівників від травмування.

Вимоги до зберігання та перевезення сперми. Усі приміщення пункту штучного осіменіння, обладнання і територію біля пункту треба утримувати в чистоті та належному порядку. У приміщенні не має бути мух. Не дозволяється вхід до пункту стороннім особам. Щоденно після закінчення роботи потрібно прибирати всі приміщення, мити станки та підлогу.

Працюючи з кріогенним обладнанням, слід виконувати такі вимоги:

- посудини Дьюара встановлювати не ближче ніж за 1 м від нагрівальних приладів;
- не допускати падіння посудин Дьюара, а також ударів по них;
- горловини посудин мають бути постійно закриті тільки кришками, які входять до комплекту посудин;
- проводити контроль за накопиченням кисню в рідині, що міститься в посудині, і своєчасно її видаляти за досягнення концентрації кисню 15 %;
- не видаляти збагачену киснем рідину з посудини Дьюара випаровуванням;
- не заливати рідкий азот із домішками повітря і рідкого кисню;
- під час транспортування цистерн і посудин Дьюара з рідким азотом на автомобілях та інших видах транспорту потрібно закріплювати їх для запобігання падінню та переміщенню опорною поверхнею;
- у разі появи на поверхні посудини інею, «снігової шуби» або за різкого підвищення випаровування, що є наслідком втрати вакууму, слід вилити рідкий азот із посудини, а посудину поставити на відігрівання протягом 3-х діб у приміщенні, куди заборонений доступ людям.

Під час розморожування сперми в скляних ампулах слід працювати в захисних окулярах або із запобіжним щитком.

Персонал, який працює з посудинами Дьюара і рідким азотом, має бути в халатах, захисних окулярах або щитках з органічного скла та рукавицях. Одяг має бути без кишень, штани - без манжет і закривати верх взуття, рукавиці - сухими та вільно одягатися на руки. Одяг слід підбирати за зростом і розміром, повністю заправляти та застібати.

Заливати рідкий азот у посудину Дьюара (коли температура всередині неї відповідає температурі навколишнього середовища) слід повільно. Якщо азот заливають через гнучкий шланг діаметром 20 мм, тиск у транспортному резервуарі не має перевищувати 0,05 МПа (0,5 атмосфери). До того ж кінець гнучкого шланга має бути

опущений до дна. *Заправляти посудини рідким азотом одному працівнику не дозволяється.*

Під час роботи в приміщенні, де можлива небезпека підвищеного вмісту азоту, працівників слід забезпечити справними ізолювальними протигазами. У разі запаморочення через вдихання парів азоту потерпілого потрібно вивести з приміщення на свіже повітря. 9. У приміщенні, де заправляють і зберігають рідкий азот, використовувати відкритий вогонь не дозволяється.

Вимоги до осіменіння корів і телиць. Відбирати тварин, які підлягають осіменінню, має персонал, навчений правилам охорони праці. Для відбору тварин для осіменіння в разі безприв'язного утримання потрібно використовувати розколи.

Осіменіння тварин слід проводити на пунктах штучного осіменіння у спеціальних станках, обладнаних пристроєм для надійної фіксації тварини. При ману- або ректоцервікальному способі осіменіння технік має працювати у спеціальних поліетиленових або гумових рукавичках.

Ректальне дослідження тварин слід проводити у станках із надійною фіксацією. Не допускається проведення ректальних досліджень через перегородки в станках, денниках та на прив'язі.

Вимоги до ветеринарного обслуговування тварин. Оброблення тварин і об'єктів пестицидами слід проводити з урахуванням економічного порога шкідливості та прогнозу погоди.

Ветеринарні препарати для лікувальних, профілактичних, діагностичних і санітарних заходів слід застосовувати тільки за наявності етикеток та супровідних документів, де зазначено їх найменування, якість, вагу і строк використання. *Використовувати ветеринарні препарати, строк придатності яких закінчився, заборонено.*

Для заспокоєння чи знерухомлення тварин із метою забезпечення безпеки працівників треба застосовувати (залежно від показань) нейроплегічні, анагезивні, міорелаксивні препарати відповідно до вказівок щодо їх застосування.

Дезінфекційні засоби, отрутохімікати, луги і кислоти потрібно зберігати в закритих складських приміщеннях у міцній справній тарі з маркуванням із зазначенням найменування, заводу-виробника, дати виготовлення, строку зберігання, номера партії, маси тощо.

Отруйні та сильнодіючі лікарські речовини підлягають зберіганню у сейфах або металевих шафах під замком, а також предметно-кількісному обліку в спеціальних журналах.

До роботи, пов'язаної із зберіганням, відпусканням і застосуванням лікарських засобів, допускаються працівники, які мають вищу чи середню спеціальну ветеринарну або фармацевтичну освіту.

Відбір тварин для проведення ветеринарно-санітарних заходів треба здійснювати за допомогою спеціальних пристроїв, розколів тощо.

Вимоги до догляду за тваринами, хворими на заразні хвороби. Догляд за тваринами, хворими на заразні хвороби, доручається працівникам, призначеним роботодавцем. Працівники віком до 18 років, а також вагітні жінки та жінки, що годують груддю, до цієї роботи не допускаються.

До роботи з догляду за тваринами, хворими на заразні хвороби, допускаються працівники, яким зроблені профілактичні щеплення, які проінструктовані про особисті застережні заходи та правила поводження із зараженим матеріалом, а також про догляд за хворими тваринами.

У разі виявлення захворювання тварин заразними хворобами роботодавець має повідомити про це ветеринарну службу і вжити заходів для ізоляції тварин. У разі виникнення зооантропонозних захворювань треба також повідомити медичну службу.

Персонал, який доглядає за тваринами, що хворіють на заразні хвороби, крім спеціального одягу і спеціального взуття, має забезпечуватися санітарним одягом та взуттям, а також засобами індивідуального захисту органів дихання та зору. *Одягати будь-*

який інший одяг поверх санітарного одягу не дозволяється. Санітарний одяг і взуття видаються тільки на період роботи. Після її закінчення одяг знімають, знезаражують та зберігають у спеціальних шафах. Носити санітарний одяг і взуття за межами виробничих приміщень або діляниць роботи з тваринами не дозволяється.

Не дозволяється вживати їжу, пити воду та палити під час роботи на фермах, де виявлені заразні хвороби.

Вимоги до проведення ветеринарно-санітарних заходів.
Організація і проведення ветеринарно-санітарних заходів мають передбачати:

- застосування спеціальних ветеринарно-санітарних машин і обладнання;
- безпечне зберігання та використання фізичних і хімічних засобів для проведення дезінфекції, дезінвазії, дезінсекції та дератизації.

Перед проведенням вологої дезінфекції треба від'єднати приміщення від джерел електричної енергії та звільнити від корму і тварин. Під час проведення дезінфекції та вакцинації з використанням аерозольних генераторів або інших потрібно забезпечити працівників спецодягом, спецвзуттям, засобами індивідуального захисту органів дихання та первинними засобами пожежогасіння.

Заходити в приміщення під час дезінфекції аерозолями або протягом експозиції знешкодження дозволяється тільки з використанням спецодягу та засобів індивідуального захисту органів дихання та зору.

Закінчивши експозицію знешкодження, треба відчинити всі вікна та двері, провентилювати приміщення, прибрати підлогу, а все сміття з комахами, що осипалися, знищити. Миття, дезінфекція, газация транспортних засобів і тари мають проводитися в ізольованих камерах, які герметично закриваються, мають пристрої

для відведення відходів у відстійник і каналізацію без застосування ручної праці.

Камери для миття, дезінфекції та газациї обладнують самотійною вентиляцією, яка забезпечує провітрювання камер, світловими табло «Не заходити» і «Камера провітрена», заблокованими з вхідними дверима та вентиляцією.

Вакцинації тварин проводять ветеринарні спеціалісти, які мають вищу або середню спеціальну освіту, а також під їх керівництвом помічники ветеринара. Під час проведення ветеринарно-санітарних заходів із тваринами потрібно використовувати станки для фіксації або розколи.

Вимоги до доїння корів та первинної обробки молока. Під час доїння неспокійних корів потрібно фіксувати їм задні ноги.

Потрібно вибирати найбільш короткі прямолінійні маршрути руху тварин у доїльних залах, не створюючи заторів та унеможливаючи втручання обслуговувального персоналу для їх усунення. Під час доїння корів у доїльних залах у разі прив'язного утримання слід використовувати напіваавтоматичні та автоматичні прив'язі з пристроями для групового звільнення тварин.

У разі безприв'язного утримання худоби потрібно вибраковувати буйних корів. Над стійлами агресивних тварин потрібно вивішувати таблички з попереджувальним написом «Обережно! Корова б'ється» або «Обережно! Б'є ногами».

На тваринницькому комплексі, обладнаному доїльними установками типу «Ялинка», «Тандем», «Карусель» тощо, корів, яких щойно привезли з інших ферм або підприємств, не треба виділяти в самотійну групу. Їх потрібно розподілити у групи корів, які довгий час доїлися на цих установках. У разі доїння корів у стійлах ширина поздовжніх проходів для обслуговування тварин має бути не менше ніж 1,5 м.

Місця можливого контакту обслуговувального персоналу з трубопроводами теплоносія повинні мати термоізоляцію, що унеможливорює підвищення температури контактної поверхні понад

допустимі норми. Монтаж гнучких пневмоліній та вакуумпроводів має унеможлиблювати скручування, переломи і тертя об рухомі частини обладнання у процесі експлуатації.

У разі появи вібрації, стороннього шуму, різкого коливання кількості обертів сепаратор треба зупинити і не пускати в роботу до усунення неполадок.

Доїльний зал, молочне відділення та відділення для миття після закінчення робіт потрібно ретельно прибирати, мити та вентилювати. Двічі на місяць їх слід дезінфікувати розчином гіпохлориду кальцію (натрію) з умістом 3 %-вого активного хлору. Стіни приміщень слід мити і дезінфікувати. Заштукатурені стіни приміщення слід дезінфікувати суспензією свіжогашеного вапна.

Приготування дезінфекційних і мийних розчинів потрібно проводити в гумових рукавичках, захисних окулярах для уникнення потрапляння їх на шкіру та органи зору.

Вимоги до обігріву тварин. Усі опромінювачі з інфрачервоними джерелами мають експлуатуватися із захисною сіткою з підвіскою на відстані не менше ніж 1 м за вертикаллю та горизонталлю від вікна випромінювання до поверхні легкозаймистих матеріалів (соломи, дерева, пластмаси тощо).

Технічне обслуговування, ремонт, очищення опромінювачів і випромінювальних установок та зміну висоти підвісу опромінювачів потрібно проводити тільки після їх повного від'єднання від електромережі та охолодження. На кожному об'єкті, обладнаному випромінювальними установками, мають бути захисні окуляри із світлофільтрами або захисні щитки.

Не дозволяється використовувати опромінювальні установки з відкритими струмопровідними частинами. Для захисту від надмірного ультрафіолетового випромінювання слід застосовувати відповідні окуляри із захисним склом або інші засоби захисту органів зору.

3.2.4.2. Вимоги безпеки під час утримання коней

Вимоги до догляду за кіньми. Під час виведення коня з денника або заведення до нього треба, щоб приміщення було освітлене, двері повністю розчинені, а двері суміжних денників зачинені. Кобил і жеребців виводити з приміщення та заводити у приміщення слід з певним інтервалом у часі, щоб уникнути контакту.

Забороняється:

- стояти працівникам під час виводу кобил і жеребців на порозі приміщення або поряд;
- вести жеребця за кобилою;
- зустрічна проводка коней у вузьких коридорах та дверях;
- під час проводки коня намотувати повід на руку.

Під час заведення коня у денник вуздечку й повід знімають тільки після того, коли кінь буде повністю заведений у денник і повернутий головою до дверей. Після заведення коня денник слід закривати на запірний пристрій.

Під час проводки коня працівник має іти ліворуч, нарівні з плечем коня, тримаючи повід у правій руці біля голови коня, а в лівій руці - кінець повода. Під час проводки групи коней дистанція між кіньми має бути не менше ніж 5 м.

Під час годування жеребця, норовистого коня або коня, що кусається, корми роздають із боку проходу (не заходячи у стійло або денник), дотримуючись безпечної дистанції.

Перед посадкою в сідло вершник має загнутати коня, перевірити правильність сідлань, міцність підпруг і путлиць. Посадка вершника на коня у стайні й виїзд із неї верхом, а також в'їзд вершника у стайню забороняються. На конях, які сильно тягнуть або закидають голову назад, слід їздити з мартингалом.

Під час руху на будь-якому алюрі вершник має тримати стійку посадку, не попускати повіддя і не втрачати керування конем. Не допускаються до роботи під сідлом сліпі коні.

Їзда в сідлі допускається тільки у взутті з невисоким каблуком (підбором), який щільно прилягає до підошви. Взуття має вільно

входити у стремено. Забороняється їздити в сідлі без взуття і засувати ноги у путлиці.

Пересувні напувалки на місці водопою мають бути поставлені на гальма. Забороняється обслуговування табуна на неосідланих конях. Косяки, у яких є неспокійні, злобливі жеребці, потрібно доручати досвідченим працівникам (табунникам).

Вимоги до доїння кобил. Доїння кобил можна проводити тільки після того, як вони будуть зафіксовані методом обтяжки. Кобил вручну доять із лівого боку і починають доїння, коли тварина опирається на ліву задню ногу, що унеможливорює нанесення несподіваного удару цією ногою.

Під час ручного доїння неспокійних і норовистих кобил для запобігання несподіваному удару фіксують передню ліву й задню праву ноги. Під час машинного доїння кобил потрібно доїти у станках, які захищають працівників від травмування тваринами.

Вимоги до догляду за жеребцями-плідниками. Неспокійних жеребців слід утримувати в денниках, розміщених в одному кінці стайні, ближче до виходу. Чистити й виводити таких жеребців потрібно окремо, коли решта коней перебувають у денниках, а коридор стайні вільний.

Для недопущення дратування жеребців працівникам забороняється:

- виконувати роботи в стані алкогольного сп'яніння;
- виконувати роботу без використання спецодягу та засобів індивідуального захисту;
- курити й використовувати ароматичні речовини на робочому місці.

Приміщення, проходи, денники або інші ділянки, де утримуються жеребці, мають бути освітлені. Для виведення жеребців слід застосовувати вуздечки. Норовистих жеребців виводять у вуздечці на вивідних лейцях завдовжки не менше ніж 2,5 м. Жеребців на лейцях мають виводити не менше ніж двоє працівників.

Вимоги до осіменіння кобил, зберігання та транспортування сперми. Штучне осіменіння і ректальне дослідження на жеребність кобил потрібно проводити у станку, який захищає працівника від можливого удару. Станок має бути обладнаний пристроями для надійної фіксації кобил. 2. Жеребців-пробників на пробу й жеребців-плідників на парування слід виводити вдвох на лейцях не коротших, ніж 5 м.

Під час роботи з посудинами Дьюара забороняється:

- падіння посудин;
- встановлювати посудини ближче ніж за 1 м від нагрівальних приладів;
- видаляти збагачену киснем рідину з посудини за допомогою випаровування;
- заливати в посудини рідкий азот із домішками повітря і рідкого кисню;
- проводити заправку посудин рідким азотом одному працівникові.

Під час роботи горловини посудин Дьюара мають бути постійно закриті тільки кришкою, що входить до комплекту посудини.

Приміщення, де проводиться робота з рідким азотом, має бути обладнане припливно-витяжною вентиляцією. Під час розморожування сперми у скляних ампулах потрібно працювати з використанням спецодягу та засобів індивідуального захисту.

Заливати рідкий азот у посудину Дьюара (якщо температура в ній не відповідає температурі навколишнього середовища) потрібно повільно. Якщо азот заливають через гнучкий шланг, тиск у транспортному резервуарі не має бути більше ніж 0,05 мПа (0,5 атм.). У цьому разі кінець гнучкого шланга має бути опущений до дна. Забороняється викидання кінця шланга з горловини посудини.

Вимоги до догляду за тваринами, хворими на заразні хвороби. Догляд за кіньми, хворими на заразні хвороби, дозволяється тільки працівникам, призначеним наказом по

підприємству із застосуванням відповідних засобів індивідуального захисту. Забороняється вхід сторонніх осіб на територію ізолятора, де утримуються хворі коні.

У випадку примусового забою коней розтин трупів тварин має проводитися ветеринарними спеціалістами у спеціальному одязі.

Вимоги до проведення ветеринарно-санітарних заходів, ветеринарної обробки й чищення коней. Перед проведенням вологої дезінфекції приміщення потрібно від'єднати від джерел електричної енергії і звільнити від кормів та коней. Під час вибору дезінфектанта потрібно враховувати його дію на працівників і тварин. Під час проведення дезінфекції потрібно забезпечувати працівників відповідними засобами індивідуального захисту органів дихання.

У передроскольну лійку заганяють не більше ніж 5 коней, перебувати в ній працівникам забороняється.

Повалення коней треба здійснювати тільки на рівному, вільному від різних сторонніх предметів, просторому місці. У поваленні мають брати участь не менше ніж чотири працівники, які ознайомлені з прийомами повалення.

Чищення коней потрібно проводити на прив'язі, а норовистих - на розв'язках. Під час чищення конюх має стояти збоку від коня впівоберта до нього, стежити за його поведінкою. Скребницю можна використовувати лише для чищення щітки. Під час чищення забороняється застосування больових прийомів.

Обробку спокійних дорослих коней можна проводити в недоуздках. Дорослих, оповоджених, привчених до тренінгу, але не зовсім смирних коней перед обробкою потрібно зафіксувати (накладанням закрутки на верхню губу або вуха, підняттям передньої ноги). Обробку неоповоджених або норовистих коней потрібно проводити тільки в розколі або станку.

Вимоги до підковування та таврування коней. Розчищення копит і підковування коней потрібно проводити у станку для підковування у просторому і світлому приміщенні. За відсутності

станка копита дорослих коней забороняється розчищати на розв'язках.

Таврування коня треба проводити у фіксаційному станку. Під час таврування гарячим способом довжина держака тавра має бути не менше ніж 50 см. Руки працівника мають бути захищені відповідними рукавицями.

Під час таврування коней із використанням рідкого азоту працівник зобов'язаний використовувати спецодяг та засоби індивідуального захисту для обличчя.

Вимоги до перегону коней. Під час перегону коней потрібно дотримуватися вимог Правил дорожнього руху. Для перегону коней через річки та інші водні перешкоди потрібно вибирати неглибокий брід, з рівним дном, без коренів, корчів та великого каміння.

Через залізничні колії тварин потрібно переганяти у спеціально відведених місцях. У туман, дощ або темний час доби тварин треба переводити на поводах не більше ніж по двоє коней на кожного працівника. Переганяти неспокійних коней парувального віку дозволяється тільки під сідлом або за підводою, обладнаною пряслами.

3.2.4.3. Вимоги безпеки під час утримання свиней

Вимоги до догляду за свинями. Під час догляду за свинями працівники, перебуваючи біля тварин, мають бути уважні і уникати безпосереднього контакту з ними. За групою свиней певного віку та статі мають бути закріплені постійні працівники, які ознайомлені з правилами охорони праці під час обслуговування тварин та індивідуальними особливостями свиней.

Із зовнішнього боку станків, де перебувають агресивні тварини, мають бути вивішені попереджувальні написи «Обережно! Злий норов», «Обережно! Кусається». Працівники мають бути забезпечені засобами захисту від можливого нападу тварин

(електропоганялками, переносними щитами, захисними циліндрами тощо).

На вигульних майданчиках та в літніх таборах годівниці треба розміщувати вздовж огорожі, не дозволяючи заїзд транспорту і вхід працівників у зону перебування тварин.

Вимоги до обігріву тварин. Безпека виробничих процесів під час обігріву молодняка свиней джерелами інфрачервоного випромінювання має забезпечуватися дотриманням зооветеринарних вимог та вимог до експлуатації обладнання.

Усі опромінювачі з інфрачервоними джерелами мають експлуатуватися із захисною сіткою з висотою підвіски на відстані за вертикаллю та горизонталлю від вікна випромінювання до поверхні легкозаймистих матеріалів (соломи, дерева, пластмаси тощо) не менше ніж 1 м.

Технічне обслуговування, ремонт, очищення опромінювачів і випромінювальних установок та зміну висоти підвішування опромінювачів потрібно проводити тільки після їх повного від'єднання від електромережі і охолодження. На кожному об'єкті, обладнаному випромінювальними установками стаціонарного і пересувного типів, має бути експлуатаційна документація, інструкції з охорони праці, з надання першої допомоги в разі враження електричним струмом, а також захисні окуляри із світлофільтрами або щитки.

Не дозволяється використовувати опромінювальні установки з відкритими струмопровідними частинами. Штепсельні розетки для під'єднання опромінювальної установки до мережі повинні мати третій заземлювальний контакт. За відсутності таких розеток потрібно застосовувати апарати захисного вимкнення. У запилених і вологих приміщеннях потрібно ставити герметичні штепсельні розетки зі спеціальним гніздом для приєднання до захисного нульового проводу та ручками з діелектричного матеріалу.

Для захисту від надмірного ультрафіолетового випромінювання слід застосовувати відповідні окуляри із захисним склом або інші

засоби захисту органів зору. У разі тривалої роботи ультрафіолетових ламп (під час роботи або одразу ж після опромінення) приміщення потрібно ретельно провентилувати для запобігання накопичуванню озону та окису азоту.

У разі прокладання нагрівальних елементів підлоги з електрообігріванням має бути забезпечена гідроізоляція місць прокладки та ізоляція нагрівальних елементів. У приміщеннях з електрообігріванням підлоги потрібно встановити прилад для аварійного від'єднання від електричної мережі. Терморегулятори підлоги з електрообігріванням мають працювати в автоматичному режимі. Підлоги з електрообігріванням мають бути постійно в справному й чистому стані.

Вимоги до догляду за кнурами. Кнурів-плідників слід утримувати в спеціальному свинарнику-кнурнику або окремих, спеціально обладнаних станках загального свинарника. У станках для утримання кнурів годівниці та напувалки потрібно влаштовувати так, щоб працівник міг роздавати корм і наливати воду з боку проходу, не заходячи у станок. Чистити станки і клітки слід за відсутності тварин.

Випускати кнурів на прогулянку групами в разі індивідуального утримання забороняється. Переганяти кнурів-виробників й кнурів-пробників мають не менше ніж два працівники. Неспокійних, злобних кнурів і тих, що б'ються, пасти й вигулювати потрібно поодиночі. Прогулянку таких кнурів слід проводити за допомогою установки для активного моціону, що не потребує перебування працівників серед тварин.

На час випасання і прогулянок кнурів працівники мають бути забезпечені переносними щитами розміром не менше ніж 0,5 м × 0,5 м, відрами з водою або водонапірними шлангами для обливання розлючених кнурів та іншими засобами індивідуального захисту.

Вимоги до штучного осіменіння тварин. Усі приміщення пункту штучного осіменіння, обладнання і територію біля пункту

потрібно утримувати в належному санітарному стані. У приміщенні не має бути мух. Не дозволяється вхід до пункту сторонніх осіб.

У приміщеннях для парування свиней або взяття сім'я у кнурів для працівників має бути обладнана захисна зона із суцільною огорожею заввишки не нижче ніж 1,4 м (острівки безпеки). Осіменіння свиноматок здійснюють у спеціальних індивідуальних клітках.

Переганяти кнурів на пункт штучного осіменіння потрібно скотопрогонами. Під час взяття сперми потрібно одягати халати іншого кольору, ніж ті, в яких проводили ветеринарно-санітарні обробки. Не можна проводити ветеринарні обробки в манежі й у станку для відбирання сперми.

Технікам штучного осіменіння й працівникам, що постійно доглядають плідників, не дозволяється бути присутніми під час болісних для кнура профілактичних і лікувальних процедур, а також під час розчищення ратиць та вкорочення ікл.

На робочому місці не дозволяється курити й використовувати пахучі речовини. Щодня після закінчення роботи треба прибирати всі приміщення, мити станки і підлогу.

Вимоги до проведення ветеринарно-санітарних заходів. Вакцинації тварин проводять спеціалісти з ветеринарної медицини, які мають вищу або середню спеціальну освіту, а також під їх керівництвом - помічники ветеринара. Працівники, які мають незначні рани, садна або захворювання шкіри, допускаються до роботи з дозволу медичного працівника, за умови використання ними захисних засобів.

Ветеринарні препарати для лікувальних, профілактичних, діагностичних і санітарних заходів слід застосовувати тільки за наявності етикеток та супровідних документів, де зазначено їх найменування, якість, вагу і строк використання. Використовувати препарати, строк придатності яких закінчився, заборонено.

Дезінфекційні засоби, отрутохімікати, луги і кислоти треба зберігати в закритих складських приміщеннях у міцній справній

тарі з маркуванням, із зазначенням найменування, заводу-виробника, дати виготовлення, строку зберігання, номера партії, маси тощо.

Отруйні і сильнодіючі препарати слід зберігати в сейфах або металевих шафах під замком у спеціально відведених приміщеннях. Ця група лікарських речовин підлягає предметно-кількісному обліку в спеціальних журналах.

Приміщення, в яких проводиться обстеження і лікування тварин, мають бути обладнані станками для фіксації тварин, забезпечені спеціальними шафами для зберігання апаратури, приладів та інструменту.

Відбір тварин для проведення ветеринарно-санітарних заходів треба здійснювати за допомогою спеціальних пристроїв, розколів тощо. Для заспокоєння, знерухомлення тварин із метою забезпечення безпеки працівників треба застосовувати (залежно від показань) нейроплегічні, аналгезивні, міорелаксивні препарати відповідно до вказівок щодо їх застосування.

Дезінфекцію треба проводити профілактичну і вимушену (поточну й підсумкову) у разі виникнення інфекційного захворювання. *Під час вибору дезінфектанта потрібно враховувати:*

- властивість і стійкість збудника інфекції;
- об'єкт дезінфекції (приміщення, вигули, спеціальний одяг тощо);
- можливість перевезення дезінфекційного засобу;
- його дію на людей і тварин;
- температуру, концентрацію і норми витрати дезрозчину;
- швидкість і напрямок вітру (у разі дезінфекції за межами приміщень);
- експозицію й спосіб подавання розчину до об'єкта дезінфекції.

Перед проведенням вологої дезінфекції треба від'єднати приміщення від джерел електричної енергії та звільнити від кормів і тварин.

Під час проведення дезінфекції і вакцинації з використанням аерозольних генераторів або інших потрібно забезпечити працівників спецодягом, спецвзуттям, засобами індивідуального захисту органів дихання та первинними засобами пожежогасіння.

Під час проведення дезінфекції території і зовнішніх стін приміщень не можна допускати потрапляння струменя розчину на оголені електричні дроти.

Заходити в приміщення під час дезінфекції аерозолями або протягом експозиції знешкодження дозволяється тільки з використанням спецодягу та засобів індивідуального захисту органів дихання та зору. Після закінчення експозиції знешкодження треба відчинити усі вікна та двері, провентилювати приміщення, прибрати підлогу, а все сміття з комахами, що осипалися, знищити.

Миття, дезінфекція, газація транспортних засобів і тари мають проводитися в ізольованих камерах, які герметично закриваються, мають пристрої для відведення відходів у відстійник і каналізацію без застосування ручної праці.

Камери для миття, дезінфекції та газациї обладнуються самостійною вентиляцією, яка забезпечує провітрювання камер, світловими табло «Не заходити» і «Камера провітрена», заблокованими з вхідними дверима та вентиляцією.

Вимоги до догляду за тваринами, хворими на заразні хвороби. Догляд за тваринами, хворими на заразні хвороби, доручається працівникам, які призначені роботодавцем. До роботи з догляду за тваринами, хворими на заразні хвороби, допускаються працівники, яким зроблені профілактичні щеплення, які проінструктовані про застережні заходи та правила поводження із зараженим матеріалом, а також про особливості догляду за хворими тваринами. Працівники віком до 18 років, а також вагітні жінки та жінки, які годують груддю, до цієї роботи не допускаються.

У разі виявлення захворювання свиней на заразні хвороби (туберкульоз, бруцельоз, ящур, сказ, сибірка) роботодавець має повідомити про це ветеринарну службу і вжити заходів для ізоляції тварин. У разі виникнення зооантропонозних захворювань потрібно також повідомити медичну службу.

Персонал, який доглядає хворих на заразні хвороби свиней, крім спеціального одягу і спеціального взуття, має забезпечуватися санітарним одягом та взуттям, а також засобами індивідуального захисту органів дихання та зору. Одягати будь-який одяг поверх санітарного не дозволяється. Санітарний одяг і взуття видаються тільки на період роботи. Після закінчення роботи одяг знімають, знезаражують і зберігають у спеціальних шафах. Носити санітарний одяг і взуття за межами виробничих приміщень або ділянок роботи з тваринами не дозволяється. Спеціальний одяг і спеціальне взуття підлягають обов'язковій дезінфекції.

Не дозволяється вживати їжу, пити воду та курити під час роботи на фермах, де виявлено заразні хвороби.

3.2.4.4. Вимоги безпеки під час гужових переїздів та перевезень тварин

Керувати гужовим транспортом та переганяти тварин по дорозі дозволяється працівникам, які досягли 14-річного віку. Працівники, які керують гужовим транспортом, повинні мати знання щодо роботи в складних умовах, знати транспортні маршрути, можливість об'їзду небезпечних зон, виконувати інші вимоги, що стосуються водіїв і пішоходів.

Не дозволяється:

- використовувати гужовий транспорт без гальмівних пристроїв, без ліхтарів у темний час доби та за умов недостатньої видимості;
- залишати на смузі відведення дороги тварин без нагляду;
- переїжджати через залізничні колії та дороги з покращеним покриттям поза спеціально відведеними місцями;

- переміщення автомагістралями і дорогами для автомобілів, якщо поруч є інші дороги;
- виконувати інші дії, що суперечать вимогам Правил дорожнього руху.

Спускаючись зі схилу, не можна сідати в гужовий транспорт, підтримувати або підпирати його руками, намотувати віжки на руку, тулуб. Під час використання гужового транспорту в темний час доби або за умов недостатньої видимості вози (сани) мають бути облаштовані світловідбивачами відповідно до вимог Правил дорожнього руху.

Не дозволяється залишати тварин, запряжених у сільськогосподарське знаряддя, неприв'язаними без їзових навіть у разі нетривалої зупинки.

Перевезення коней. Запрягати коней дозволяється лише у справний гужовий транспорт. Гужовий транспорт, який використовується в гірській місцевості, має бути забезпечений додатковим гальмовим пристроєм.

Гужовий транспорт має бути обладнаний сидіннями, розміщеними таким чином, щоб кінь не міг дістати їзового задньою ногою. Під час завантажування і розвантажування гужового транспорту коней потрібно прив'язувати. Коні, зайняті на транспортних роботах, мають бути підковані. До роботи слід допускати здорових коней із хорошим зором.

3.2.4.5. Вимоги безпеки під час утримання птиці

Вимоги до догляду за птицею. У разі тримання птиці в 3-5-ярусних кліткових батареях для обслуговування птиці на верхніх ярусах працівники мають використовувати пересувні візки з гальмовим пристроєм, стійкі підставки, підібрані за зростом працівника. Не допускається ставати або спиратися на конструкції кліткової батареї, кормороздавального пристрою. У разі тримання птиці в кліткових батареях із кількістю ярусів понад 5 для

обслуговування птиці мають застосовуватися стаціонарні майданчики другого рівня (поверху) обслуговування.

Працювати з птицею у клітках потрібно за зупинених кормороздавачів, механізмів збирання яєць. Мити, дезінфікувати кліткові батареї слід за знеструмленої електричної мережі. Прибирання кліток має виконуватися спеціальним інвентарем (шкребками, щітками) із використанням засобів індивідуального захисту (захисних окулярів, респіраторів, рукавиць).

У разі тримання птиці на решітчастій підлозі знімні щити мають бути без зазорів між рейками понад 30 мм. Елементи решітчастої, сітчастої підлоги та сідала мають бути без задирок, гострих країв, цвяхів, гвинтів, що виступають, тощо.

Для запобігання виділенню великої кількості аміаку з підстилки слід застосовувати препарати, що сприяють зв'язуванню аміаку. Через кожні 5-7 днів підстилку обробляють розчином бісульфіту натрію (100-120 г на 1 кв. м підлоги) або ж застосовують суперфосфат у порошку.

Для профілактики та лікування хвороб птиці, охорони людей від інфекційних та інвазійних захворювань, спільних для людей і птиці (пташиний грип тощо), суб'єкти господарювання мають забезпечувати проведення комплексу спеціальних заходів, до яких належать дезінфекція, дегельмінтизація, дезінвазія, дезінсекція, дератизація та інші.

У разі виявлення інфекційних захворювань у птиці суб'єкт господарювання має повідомити про це ветеринарну службу і вжити відповідних карантинних заходів.

Вимоги до застосування засобів інфрачервоного та ультрафіолетового випромінювання. Установки з джерелами інфрачервоного випромінювання потрібно експлуатувати із захисною сіткою. Висота підвіски за вертикаллю від вікна випромінювання до поверхні підстилки та горючих предметів має бути не менше ніж 0,8 м, за горизонталлю - не менше ніж 0,25 м.

Установки ультрафіолетового опромінення мають бути віддалені від горючих матеріалів не менше ніж на 1 м і не мають зазнавати механічних впливів.

У разі застосування установок інфрачервоного випромінювання як засобів локального обігрівання, регулювання температури в зоні перебування птиці має здійснюватися автоматично.

На кожному об'єкті, обладнаному випромінювальними установками стаціонарного і пересувного типів, мають бути експлуатаційна документація, інструкції з охорони праці, з надання першої допомоги у разі враження електричним струмом, а також захисні окуляри із світлофільтрами або щитки.

Щоб уникнути ураження очей, забороняється дивитися на ввімкнуте джерело інфрачервоного випромінювання з близької відстані та без відповідних засобів захисту органів зору.

Для підйому установок ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання потрібно використовувати лебідкові пристрої.

Технічне обслуговування, ремонт і очищення випромінювальних установок та зміну висоти підвішування потрібно проводити тільки після повного їх від'єднання від електромережі й охолодження.

Не дозволяється використовувати випромінювальні установки з відкритими струмопровідними частинами.

У разі тривалої роботи ультрафіолетових ламп (під час роботи або одразу ж після опромінення) приміщення потрібно ретельно провентилювати для запобігання накопиченню озону та окису азоту.

Вимоги до годівлі та напування птиці. Забороняється доторкатися до робочих органів ввімкнутих кормороздавачів, тягових тросів, натяжних та поворотних роликів (зірочок) тощо. У разі використання канатно-дискових кормороздавачів має бути забезпечене надійне кріплення труб до стійок кліткових батарей, стелі або колон пташника.

Під час роботи приводний дозувальний механізм кормороздавача має бути закритий кришкою. Огляд, перевірку натягу троса, зчеплення дисків із приводним колесом, регулювання слід проводити відповідно до вимог експлуатаційної документації.

Вузли й елементи кормороздавальної лінії, під час роботи яких можливе виділення пилу, мають бути обладнані місцевою вентиляцією.

Пускові пристрої стаціонарних кормороздавальних механізмів мають бути забезпечені чіткими написами, символами, малюнками, що інформують про розміщення загального вимикача, напрямку руху, порядок запуску й зупинки.

Перед ввімкненням механізмів кліткової батареї треба подати звуковий сигнал.

У разі роботи кормороздавачів в автоматичному режимі працівники мають враховувати, що механізми вмикаються у встановлений час згідно з програмою, тому обслуговувати їх можна тільки після вимкнення електричних пускових пристроїв і головного вимикача. Забиті кормами отвори кормороздавального обладнання слід очищати тільки призначеними для цієї мети чистками.

У разі пошкодження скляних балонів, які використовуються як напувалки, не можна збирати осколки незахищеними руками.

Вимоги до тримання водоплавної птиці з використанням відкритих водоймищ. Для обслуговування птиці на водоймищах працівники мають бути забезпечені стійкими плавзасобами й індивідуальними рятувальними засобами (круги, пояси, жилети) за кількістю працівників, яких передбачається перевозити.

Під час вилову птиці працівники мають бути обережні, остерігатися ударів кігтями, дзьобами, захищати руки, обличчя, очі. Вилов птиці слід здійснювати в рукавицях, окулярах закритого типу або герметичних захисних окулярах. Курей потрібно брати за крила або лапи, водоплавну птицю й індиків - лише за крила.

Для захисту органів дихання від потрапляння пуху та пилу під час вилову птиці треба застосовувати протипилові респіратори. У разі використання засобів захисту органів дихання слід ураховувати час захисної дії фільтрувальних пристроїв та забезпечувати їх своєчасну заміну.

Для витиснення птиці з кліток потрібно використовувати щити, виготовлені з легкого матеріалу. Дверцята клітки мають бути закріплені у відкритому положенні.

Для вилову птиці, яку тримають на підлозі, слід користуватися щільною шторою, закріпленою на скобах, вбудованих у стіну. Не допускається кріплення штори до елементів технологічного обладнання, вікон тощо.

Вимоги до догляду за страусами. До обслуговування страусів допускається персонал, ознайомлений з особливостями їх поведінки, навчений правил охорони праці під час роботи з ними. Забороняється в'їзд транспорту в секції та вольєри із страусами, входити в секції і вольєри стороннім особам без супроводу осіб, що безпосередньо обслуговують птицю.

Перед тим як переганяти страусів з однієї секції (боксу) в іншу чи випускати з приміщення у вольєри, двері приміщення і секцій потрібно повністю розчинити і зафіксувати, забезпечуючи вільний прохід птиці. Не дозволяється приводити з собою в загони чи приміщення, у яких тримаються страуси, собак або інших тварин, видавати гучні звуки, робити різкі та агресивні рухи, завдавати птахам болю, стояти на шляху їх переміщення. Особливої обережності під час обслуговування страусів потрібно дотримуватися в репродуктивний період.

Під час проведення робіт із дорослими страусами (переведення в інше місце, завантаження в транспортні засоби, проведення лікувально-профілактичних заходів тощо) для заспокоєння птаха застосовують спеціальний гак завдовжки не менше ніж 2 м, за допомогою якого його голову притискають до землі, а потім на неї надівають світлонепроникний каптур.

Вимоги до збирання яєць, транспортування яєць і птиці. Перед ввімкненням транспортерів для збирання яєць треба перевірити технічний стан натяжної і приводної станцій, положення стрічки, кріплення натяжного ролика, кронштейнів яйценакопичувального столу і за потреби здійснити їх регулювання або ремонт. Ремонт і регулювання натягу стрічки транспортера для збирання яєць слід робити тільки за вимкненого електродвигуна приводної станції. Приводні станції транспортерів для транспортування яєць мають бути захищені огороженням.

Не допускається регулювати робочі органи, поправляти штампувальний пристрій, викочувати руками застряглі яйця під час роботи яйцесортувальної машини.

Під час переміщення тари з птицею або яйцями машинами і механізмами з вилковим телескопічним захоплювачем вантаж має розміщуватися на вантажозахоплювальних пристроях рівномірно, без перекошення. Під час переміщення вантажу за допомогою стропів останні повинні мати рівномірний натяг.

Під час використання підвісної дороги її завантаження має відповідати вантажопідйомності, водночас візок підвісної дороги має бути встановлений на мінімальній висоті від підлоги.

Під час перевезення вантажу ручними візками маса вантажу не має перевищувати вантажопідйомності візка. Ящики з птицею і яйцями слід піднімати і переносити тільки удвох. Для навантаження в транспортні засоби мають бути передбачені трапи або майданчики з поручнями.

Вимоги до інкубації яєць. Під час просвічування яєць на столі-овоскопі треба встановлювати затемнювальні штори. Під час роботи на ovosкопі, опромінення яєць і курчат ультрафіолетовими променями працівники мають користуватися захисними окулярами.

На підлозі біля щита управління інкубаторами мають бути діелектричні килимки. Інкубаційні лотки мають вільно входити в інкубаційні візки чи поворотні механізми.

Під час експлуатації інкубаторів потрібно стежити за справністю і надійністю кріплення дверних навісів, передніх і задніх упорних планок, систематично перевіряти затягнення болтів барабанів на валу. Оглядаючи інкубатор, слід використовувати стійку підставку.

Вибірка молодняку з вивідних інкубаторів має виконуватися в захисних окулярах і респіраторі, що захищають від пуху, пилу тваринного походження тощо.

Інкубатори і вивідні шафи перед миттям і дезінфекцією мають бути від'єднані від електромережі. Для освітлення внутрішнього простору інкубатора треба користуватися переносними лампами.

Вимоги до забою птиці. Забій птиці слід здійснювати в санітарно-забійних пунктах (для господарчих потреб) або спеціальних забійних цехах. У забійних цехах мають бути механізовані процеси забою, транспортування, теплової обробки, видалення оперення, патрання, охолодження, маркування тушок, пакування та укладення у тару, збирання мокрого пір'я, його сушіння та вивантаження із сушильних барабанів, переробки нехарчових відходів.

Забійний конвеєр має бути добре освітлений, обладнаний вентиляцією, небезпечні місця огорожені. Не дозволяється перебування сторонніх осіб у зоні дії конвеєра. Перед пуском конвеєра треба подати звуковий сигнал.

У разі ручного патрання тушок поверхня столу має бути рівною, без задирок і гострих кутів, а ножі - з виступом на рукоятці для запобігання зісковзуванню рук. У забійному цеху ділянки сортування та пакування тушок мають бути ізольовані від ділянок забою і обробки птиці, сушіння пера.

3.2.4.6. Вимоги безпеки в бджільництві

До виконання робіт з обслуговування бджолиних сімей допускаються спеціально навчені працівники, яким виповнилося 18

років, які за станом здоров'я можуть виконувати такі роботи та не мають алергії на укуси бджіл.

Роботи з обслуговування бджолиних сімей потрібно виконувати з використанням відповідного спецодягу, спецвзуття та засобів індивідуального захисту органів дихання та обличчя, а також димаря. Димар має перебувати у справному стані та бути заправленим. Працюючи з димарем, треба дотримуватися правил пожежної безпеки.

Вулики потрібно встановлювати без перекошень, які можуть спричинити їхнє падіння. Під час проколювання отворів у рамках треба використовувати упори, щоб унеможливити травмування працівника свердлом або шилом.

Під час роботи з бджолами у зимівнику потрібно використовувати ліхтарі та світильники з червоними світлофільтрами. Під час огляду та оброблення бджолиних сімей бджоляру не дозволяється робити різких рухів, використовувати парфюмерно-косметичні засоби і речовини із сильним запахом.

Трапи підмостки, які використовують під час вантажних робіт у бджолярстві, мають бути сухими і неслизькими.

Забороняється перевозити людей у кузові транспортного засобу одночасно з бджолами. Відчиняти борта транспортних засобів із розміщеними у них вуликами мають два працівники.

Переносити вулики в заглиблений зимівник і виставляти їх із зимівника треба по спеціальним трапам або за допомогою бокових ручок сходовим маршем. Кут нахилу трапа і маршу не має перевищувати 30° .

У разі зберігання бджолиних сімей без стелажів їх потрібно розміщувати у зимівнику на твердій підлозі або настилі. Висота штабелювання вуликів має бути не більше ніж 2 м, ширина проходу - не менше ніж 0,8 м. У рядах вулики потрібно встановлювати впритул один до одного.

Нагрівальні прилади з розміщеними на них пароутворювачами або вмістищами для нагрівання ножів для розпечатання стільників

треба встановлювати на теплоізоляційній підставці на відстані не менше ніж 1 м від легкозаймистих предметів.

Електричні ножі для розпечатування стільників повинні мати теплоізоляційні підставки, а під час перерви в роботі їх потрібно від'єднувати від електричної мережі. Не дозволяється торкатися ротора медогонки до його остаточного зупинення.

Переробляння воскової сировини та інші роботи з використанням відкритого вогню треба проводити у спеціально відведеному місці.

Під час збирання бджолиної отрути отрутоприймальні пристрої потрібно виймати з вулика не раніше ніж через 15-20 хв після їх вимкнення і заспокоєння бджіл. Зскрібати отруту з отрутоприймальних пластин потрібно за допомогою леза, закріпленого у спеціальному тримачі. Роботу треба проводити у витяжній шафі з використанням спецодягу та засобів індивідуального захисту.

Збирання маточного молочка, прополісу з полотнянок і сушіння квіткового пилку потрібно здійснювати в окремому приміщенні, обладнаному припливно-витяжною вентиляцією.

3.2.5. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників офісів та банківських установ

Переважає більшість працездатного населення нашого регіону є офісними працівниками. Причому їх кількість у порівнянні з представниками інших галузевих професій, щороку постійно зростає.

Роботодавці повинні дбати про створення належних, безпечних і здорових умов праці для таких працівників, що передбачено статтю № 43 Конституції України, статтю № 153 Кодексу законів про працю України, статтями № 6 та № 13 Закону України «Про охорону праці».

На жаль, на практиці роботодавці рідко дотримуються навіть елементарних умов праці в офісах, що у більшості випадків

пов'язано з необізнаністю з цього питання. Робота в офісах, що розташовані у підвальних, складських, тісних, малоосвітлених і поганопровітрюваних приміщеннях, не є рідкістю для сьогодення.

Загальні обов'язки роботодавців. Роботодавець повинен поінформувати працівників під розписку про умови праці та наявність на їх робочих місцях небезпечних та шкідливих виробничих факторів (фізичних, хімічних, біологічних, психофізіологічних), які виникають під час роботи з екранними пристроями та ще не усунуто, а також про можливі наслідки їх впливу на здоров'я працівників.

До початку роботи працівника з екранними пристроями та у випадках модифікації та організації роботи обладнання роботодавець повинен забезпечити навчання і перевірку знань працівників з питань охорони праці та безпечного використання екранних пристроїв.

Роботодавець повинен вжити відповідних заходів, щоб забезпечити відповідність робочого місця працівника до вимог діючих нормативно-правових актів України.

Під час облаштування робочого місця працівника з екранними пристроями необхідно обирається таке устаткування, яке не створює зайвого шуму та не виділяє надлишкового тепла.

Роботодавець повинен за рахунок тривалості робочої зміни організувати внутрішні регламентовані перерви для відпочинку відповідно до вимог діючих нормативно-правових актів України.

Роботодавець зобов'язаний за необхідності проводити лабораторні дослідження умов праці працівників з метою виявлення шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу (зокрема щодо виявлення ризиків, пов'язаних із погіршенням зору, порушенням фізичного стану, стресом) та вживати заходів щодо усунення виявлених ризиків.

Вплив небезпечних шкідливих факторів. Працівники офісів під час своєї трудової діяльності здійснюють різноманітні функції,

які характеризуються високою інтенсивністю, виконанням великої кількості завдань, понаднормовою роботою, пов'язаною зі значним психологічним навантаженням. Із появою високотехнологічних пристроїв і впровадженням їх у виробничий процес вимоги до рівня продуктивності праці офісних працівників постійно підвищуються.

Офісні працівники щодня зазнають впливу небезпечних шкідливих факторів. Це шум принтерів, шкідливі речовини від копіювальної техніки, сухе кондиційоване повітря, випромінювання монітора персонального комп'ютера, електричний струм, стреси, малорухливий спосіб життя, тощо. Охорона праці є важливою системою норм і заходів, дотримання яких дозволяє зберегти як життя, так і здоров'я працівників під час виконання ними своїх обов'язків.

Серед найбільш небезпечних факторів важкості та напруженості трудового процесу, що негативно впливають на стан здоров'я офісних працівників, є малорухливий характер праці. Більшу частину робочого часу вони перебувають на робочому місці в положенні сидячи, крім того, значний час відводиться нарадам, під час яких працівник не має змоги змінити положення тіла, а також виконанню однотипної роботи (монотонної праці).

Тривала робота з документами та комп'ютером спричинює перенапруження зорового аналізатора. А робота, пов'язана з високим ступенем відповідальності, може призводити до нервово-емоційного виснаження. Розумова праця передбачає розв'язання великої кількості завдань, а отже, загрожує розумовим перенапруженням.

До фізичних факторів, що впливають на стан здоров'я офісних працівників, належать відносна вологість повітря, температура, швидкість руху повітря, освітлення робочих місць, шум, електромагнітні поля.

Серед хімічних факторів – наявність у повітрі токсичних хімічних речовин, які виділяються з офісного обладнання, меблів, оздоблення приміщення, засобів для прибирання тощо.

Біологічні чинники, що впливають на стан здоров'я працівника,
– віруси, бактерії, грибки, які містяться в повітрі.

Основні зміни в організмі працівників, що працюють в офісі, пов'язані з недостатньою м'язовою активністю й обмеженням загальної рухової активності організму.

Малорухливий спосіб життя провокує порушення в різних системах організму, але деякі органи більш схильні до захворювань:

- сидіння в неправильному положенні – призводить до появи болю в спині, шиї, а в подальшій перспективі до синдрому хронічної втоми, який має властивість прогресувати при наявності постійного надмірного перенапруження. При цьому захворюванні порушується сон, з'являється постійна дратівливість;

- остеохондроз - супровідний біль у спині може призвести до руйнування суглобів хребта і перерости в кіфоз, грижі, остеоартрит та інші захворювання;

- тривале обмеження рухової активності - призводить до порушень венозного кровообігу та здатне спровокувати тромбоз;

- кистьовий тунельний синдром – захворювання, яке притаманне для людей, чия робота пов'язана з тривалим перебуванням за комп'ютером. Виражається в онімінні рук, відчутті поколювання, періодичних болях, що розповсюджуються на долоні, та ослабленням м'язів рук;

- сидяча робота - призводить до набору зайвої ваги та порушень обміну речовин; страждає серцево-судинна система - застій в системі хребетних артерій і порушення кровопостачання мозку. Від цього виникають головні болі, знижується пам'ять, підвищується стомлюваність і тиск. Також можуть розвинутися болі в серці та порушення серцевого ритму.

Як основний захід із запобігання захворюванням при сидячій роботі - відпочинок, часті спокійні прогулянки на свіжому повітрі, розмірена фізична активність, рекомендуються фізичні вправи для

підвищення рухливості суглобів, регулярні розминки ніг, фізичні зарядки для нормалізації кровотоку в нижніх кінцівках.

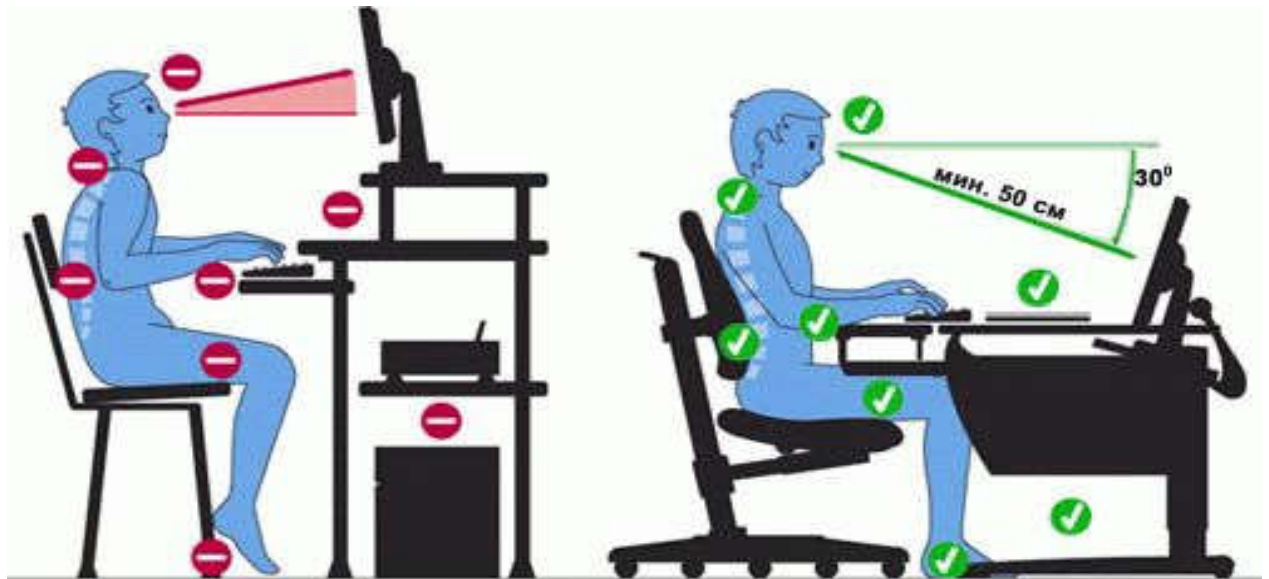

Рисунок № 3.6. Сидіння в правильному положенні при роботі за комп'ютером.

Завдяки досягненням сучасних технологій більшість так би мовити, «канцелярської роботи» в офісі здійснюється з використанням комп'ютерної техніки.

При створенні безпечних і здорових умов праці для роботи працівників з екранними пристроями слід керуватися НПАОП 0.00-7.15-18 Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями, наказ Міністерства соціальної політики України від 14.02.2018 № 207. Вимоги нормативно-правового акту поширюються на всі суб'єкти господарювання незалежно від форм власності, організаційно-правової форми і видів діяльності та встановлюють мінімальні вимоги безпеки та захисту здоров'я під час здійснення роботи, пов'язаної з використанням екранних пристроїв незалежно від їхнього типу та моделі.

Гігієнічні вимоги до організації роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин встановлюють ДСанПІН 3.3.2.007-98 Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин, затвердженими постановою

Головного державного санітарного лікаря України від 10.12.1998 р. № 7. Застосовуються на підприємствах, організаціях, установах незалежно від форми власності та поширюються на умови й організацію праці при роботі з візуальними дисплейними терміналами усіх типів вітчизняного та зарубіжного виробництва на основі електронно-променевих трубок, які використовують в електронно-обчислювальних машинах колективного використання та персональних ЕОМ.

Згідно НПАОП 0.00-7.15-18 уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників при використанні виробничого обладнання терміни в таких значеннях:

- *екранні пристрої* - електронні засоби для відтворення будь-якої графічної або алфавітно-цифрової інформації (на основі електронно-променевої трубки, рідкокристалічні, плазмові, проєкційні, органічні світлодіодні монітори та інші новітні розробки у сфері інформаційних технологій);

- *робоче місце* - сукупність устаткування, що включає екранний пристрій, який може доповнюватися клавіатурою або пристроєм введення та/або програмним забезпеченням, що представляє інтерфейс «оператор-дисплей», іншими приладами (периферійні пристрої, що включають пристрої для електронних носіїв, телефон, модем, друкувальний пристрій, тримач документів, робоче крісло, робочий стіл або робоча поверхня «розумного» столу, а також інше необхідне виробниче середовище).

Вимоги безпеки до робочих місць працівників з екранними пристроями. Робочі місця працівників з екранними пристроями мають бути спроектовані так і мати такі розміри, щоб працівники мали простір для зміни робочого положення та рухів. Для забезпечення безпеки та захисту здоров'я працівників усе випромінювання від екранних пристроїв має бути зведене до гранично допустимого рівня (вплив на людину факторів довкілля - шуму, вібрації, забруднювачів, температури тощо, який не спричиняє соматичних або психічних розладів, а також змін стану

здоров'я, працездатності, поведінки, що виходять за межі пристосувальних реакцій) з погляду безпеки та охорони здоров'я працівників.

Організація робочого місця працівника з екранними пристроями має забезпечувати відповідність усіх елементів робочого місця та їх розташування ергономічним, антропологічним, психофізіологічним вимогам, а також характеру виконуваних робіт.

Освітлення робочого місця працівника з екранними пристроями має створювати відповідний контраст між екраном і навколишнім середовищем.

Мікроклімат виробничих приміщень з робочими місцями працівників з екранними пристроями має підтримуватись на постійному рівні та відповідати вимогам Санітарним нормам мікроклімату виробничих приміщень.

Робочий стіл або робоча поверхня повинні бути достатнього розміру та мати поверхню з низькою відбивною здатністю, допускати гнучкість під час розміщення екрана, клавіатури, документів і відповідного устаткування.

Робоче крісло має бути стійким і дозволяти працівнику з екранними пристроями легко рухатися та займати зручне положення. Сидіння має регулюватися по висоті, спинка сидіння - як по висоті, так і по нахилу. Слід передбачати підніжку для тих, кому це необхідно. Щодня перед початком роботи необхідно очищати екранні пристрої від пилу та інших забруднень.

Після закінчення роботи екранні пристрої слід відключати від електричної мережі. У разі виникнення аварійної ситуації екранний пристрій негайно відключається від електричної мережі.

Не допускається:

- виконувати технічне обслуговування, ремонт і налагодження екранних пристроїв безпосередньо на робочому місці працівника під час роботи з екранними пристроями;

- відключати захисні пристрої, самочинно проводити зміни у конструкції та складі екранних пристроїв або їх технічне налагодження;

- працювати з екранними пристроями, у яких під час роботи виникають нехарактерні сигнали, нестабільне зображення на екрані та інші несправності.

Під час виконання робіт операторського типу, пов'язаних з нервово-емоційним напруженням, у приміщеннях під час роботи з екранними пристроями, на пультах і постах керування технологічними процесами та в інших приміщеннях мають дотримуватися оптимальні умови мікроклімату відповідно до діючих нормативно-правових актів України.

Мінімальні вимоги безпеки до екранних пристроїв. Екранні пристрої не мають бути джерелом ризику для працівників. Усе випромінювання, за винятком видимої частини електромагнітного спектра, має бути зведене до незначного рівня з погляду безпеки і охорони здоров'я працівників.

Символи на екранних пристроях мають бути чіткими, відповідного розміру. Між символами і рядками символів має бути належна відстань.

Зображення на екрані має бути стабільним, без миготінь або інших видів нестабільності. Яскравість та/або контрастність символів має легко регулюватися працівником під час роботи з екранними пристроями, а також швидко адаптуватися до навколишніх умов.

Вибираючи екрани, слід надавати перевагу таким екранам, які легко та вільно повертаються і нахиляються відповідно до потреби працівника. За необхідності може використовуватись окрема підставка або регульований стіл для розміщення екрана.

Екран не має відблискувати або відбивати світло, щоб не викликати дискомфорту у працівника під час роботи з екранними пристроями.

Вибираючи клавіатуру, слід надавати перевагу такій клавіатурі, яка відкидається і є автономною (відокремленою від екрана), щоб працівник міг вибрати зручну робочу позу й уникнути втоми рук (кисті і верхньої частини руки).

Поверхня клавіатури має бути матовою, щоб уникнути віддзеркалювання. Розташування клавіш і самі клавіші мають полегшувати роботу із клавіатурою. Позначення клавіш повинно бути достатньо контрастним і розбірливим.

Устаткування, яке входить до робочої станції, не має виділяти надлишкового тепла, що може спричинити незручності працівникам під час роботи з екранними пристроями.

Під час розробки, вибору, замовлення та модифікації програмного забезпечення, а також під час розробки завдань, що передбачають використання устаткування з екранними пристроями, роботодавець має керуватися таким програмним забезпеченням, яке відповідає розв'язуванню завданням і є простим у використанні, а де необхідно - адаптованим до рівня знань і досвіду працівника.

3.2.5.1. Гігієнічні вимоги до організації роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин

Гігієнічні вимоги до організації роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин встановлюють ДСанПІН 3.3.2.007-98 Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин, затвердженими постановою Головного державного санітарного лікаря України від 10.12.1998 р. № 7.

Гігієнічні вимоги до виробничих приміщень для експлуатації візуальних дисплейних терміналів (ВДТ) електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) та персональних електронно-обчислювальних машин (ПЕОМ). Розміщення робочих місць з ВДТ ЕОМ і ПЕОМ у підвальних приміщеннях, на

цокольних поверххах заборонено. Площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$.

Приміщення для роботи з ВДТ повинні мати природне та штучне освітлення відповідно до діючих нормативно-правових актів України. Природне освітлення має здійснюватись через світлові прорізи, орієнтовані переважно на північ чи північний схід і забезпечувати необхідний для роботи коефіцієнт природною освітленості (КПО).

Виробничі приміщення для роботи з ВДТ (операторські, диспетчерські) не повинні межувати з приміщеннями, в яких рівні шуму і вібрації перевищують допустимі значення. Звукоізоляція огорожувальних конструкцій приміщень з ВДТ має забезпечувати параметри шуму, що відповідають вимогам діючих нормативно-правових актів України.

Приміщення для роботи з ВДТ мають бути обладнані системами опалення, кондиціонування повітря, або припливно-витяжною вентиляцією. Віконні прорізи приміщень для роботи з ВДТ мають бути обладнані регульованими пристроями (жалюзі, завіски, зовнішні козирки).

Поверхня підлоги має бути матовою, рівною, неслизькою, з антистатичними властивостями.

Забороняється для оздоблення інтер'єру приміщень ВДТ застосовувати полімерні матеріали (деревинно-стружкові плити, шпалери, що миються, рулонні синтетичні матеріали, шаруватий паперовий пластик тощо), що виділяють у повітря шкідливі хімічні речовини.

У приміщеннях з ВДТ слід щоденно робити вологе прибирання. Приміщення з ВДТ мають бути оснащені аптечками першої медичної допомоги.

При приміщеннях з ВДТ мають бути обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження слід

передбачити встановлення пристроїв для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою.

Гігієнічні вимоги до організації і обладнання робочих місць з ВДТ ЕОМ і ПЕОМ. Обладнання і організація робочого місця працюючих з ВДТ ЕОМ і ПЕОМ мають забезпечувати відповідність конструкції всіх елементів робочого місця та їх взаємного, розташування ергономічним вимогам з урахуванням характеру і особливостей трудової діяльності.

Конструкція робочого місця користувача ЕОМ і ПЕОМ з ВДТ має забезпечити підтримання оптимальної робочої пози. Робочі місця з ВДТ слід так розташовувати відносно світових прорізів, щоб природнє світло падало збоку переважно зліва. При розміщенні робочих столів з ВДТ слід дотримувати відстані:

- між бічними поверхнями ВДТ - 1,2 м;
- відстань від тильної поверхні одного ВДТ до екрана іншого ВДТ - 2,5 м.

Конструкція робочого столу має відповідати сучасним вимогам ергономіки і забезпечувати оптимальне розміщення на робочій поверхні використовуваного обладнання (дисплея, клавіатури, принтера) і документів.

Висота робочої поверхні робочого столу з ВДТ має регулюватися в межах 680...800 мм, а ширина і глибина - забезпечувати можливість виконання операцій у зоні досяжності моторного поля (рекомендовані розміри: 600...1400 мм, глибина - 800...1000 мм). Робочий стіл повинен мати простір для ніг заввишки не менше ніж 600 мм, завширшки не менше ніж 500 мм, завглибшки (на рівні колін) не менше ніж 450 мм, на рівні простягнутої ноги - ніж 650 мм.

Робочий стілець має бути підйомно-поворотним, регульованим за висотою, з кутом і нахилу сидіння та спинки і за відстанню від спинки до переднього краю сидіння поверхня сидіння має бути плоскою, передній край - заокругленим. Регулювання за кожним із параметрів має здійснюватися незалежно, легко і надійно

фіксуватися. Висота поверхні сидіння має регулюватися в межах 400...500 мм, а ширина і глибина становити не менше ніж 400 мм. Поверхність сидіння і спинки стільця має бути напівм'якою з нековзним, повітронепроникним покриттям, що легко чиститься і не електризується.

Робоче місце має бути обладнане підставкою для ніг завширшки не менше ніж 300 мм, завглибшки не менше ніж 400 мм, що регулюється за висотою в межах до 150 мм. Підставка повинна мати рифлену поверхню і бортик по передньому краю заввишки 10 мм.

Екран ВДТ має розташовуватися на оптимальній відстані від очей користувача, що становить 600...700 мм, але не ближче ніж за 600 мм з урахуванням розміру літерно-цифрових знаків і символів. Розташування екрана ВДТ має забезпечувати зручність зорового спостереження у вертикальній площині під кутом +30 град. до нормальної лінії погляду працюючого.

Клавіатуру слід розташовувати на поверхні столу на відстані 100...300 мм від краю, звернутого до працюючого. У конструкції клавіатури має передбачатися опорний пристрій (виготовлений із матеріалу з високим коефіцієнтом тертя, що перешкоджає мимовільному її зсуву), який дає змогу змінювати кут нахилу поверхні клавіатури у межах 5...15 град. Висота середнього рядка клавіш має не перевищувати 30 мм. Поверхня клавіатури має бути матовою з коефіцієнтом відбиття 0,4.

Вимоги до режимів праці і відпочинку при роботі з ВДТ ЕОМ і ПЕОМ. При організації праці, що пов'язана з використанням ВДТ ЕОМ і ПЕОМ, для збереження здоров'я працюючих, запобігання професійним захворювання і підтримки працездатності слід передбачити внутрішньозмінні регламентовані перерви для відпочинку. Внутрішньозмінні режими праці і відпочинку мають передбачати додаткові нетривалі перерви в періоди, що передують появі об'єктивних і суб'єктивних ознак втомлення і зниження працездатності.

При виконанні протягом дня робіт, що належать до різних видів трудової діяльності, за основну роботу з ВДТ ЕОМ і ПЕОМ слід вважати таку, що займає не менше 50% часу впродовж робочої зміни мають передбачатися:

- перерви для відпочинку і вживання їжі (обідні перерви);
- перерви для відпочинку і особистих потреб (згідно з трудовими нормами);
- додаткові перерви, що вводяться для окремих професій з урахуванням особливостей трудової діяльності.

Тривалість обідньої перерви визначається чинним законодавством про працю і Правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства. Внутрішньозмінні режими праці і відпочинку при роботі з ВДТ ЕОМ і ПЕОМ розроблено з урахуванням характеру трудової діяльності, напруженості і важкості праці диференційовано для кожної професії.

Внутрішньозмінні режими праці та відпочинку при роботі з ЕОМ при 8-годинній денній робочій зміні в залежності від характеру праці встановлюються:

- для розробників програм із застосуванням ЕОМ, слід призначати регламентовану перерву для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожну годину роботи за ВДТ;
- для операторів із застосування ЕОМ, слід призначати регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години;
- для операторів комп'ютерного набору слід призначати регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 10 хвилин після кожною години роботи за ВДТ.

У всіх випадках, коли виробничі обставини не дозволяють застосувати регламентовані перерви, тривалість безперервної роботи з ВДТ не повинна перевищувати 4 години.

3.2.6. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва

Безпека та захист здоров'я працівників під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва здійснюється згідно ДНАОП 01.41-1.01-01 Правила охорони праці під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва. Правила поширюються на підприємства, установи і організації незалежно від їх підпорядкування та форми власності, на юридичних осіб, які займаються технічним обслуговуванням та ремонтом машин і обладнання сільськогосподарського виробництва.

Правила встановлюють вимоги безпеки праці щодо організації та виконання технологічних процесів під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва. Є обов'язковими для працівників підприємств, які займаються організацією технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання сільськогосподарського виробництва.

3.2.6.1. Безпека працівників під час роботи на верстатах

Верстати токарної групи. Верстати, на яких оброблюються крихкі матеріали (чавун, латунь, пластмаси, текстоліт тощо), повинні бути обладнані пило- і стружкоприймачами для видалення пилу й стружки з місця їхнього утворення. Пристрої, які обертаються, (патрони, планшайби, хомути тощо) повинні мати гладкі зовнішні поверхні. Для запобігання виникнення стробоскопічного ефекту у приміщеннях, де знаходяться токарні верстати не дозволяється застосовувати для освітлення люмінесцентні лампи.

Під час виготовлення деталей з довгомірного пруткового матеріалу на токарногвинторізних та інших верстатах, не призначених для таких матеріалів, прутки повинні бути попередньо розрізані на заготовки з таким розрахунком, щоб вони не виступали

за межі верстата. Для обточування деталей великої довжини необхідно використовувати люнети (нерухомі та рухомі). Виступаючі за шпиндель верстата кінці оброблюваного металу (виробу) необхідно огородити.

При обробці в'язких матеріалів необхідно користуватись різцями зі спеціальним заточуванням або пристроями, що забезпечують подрібнення стружки у процесі різання. При обробці матеріалу й утворенні подрібненої стружки повинні використовуватись стружковідводники.

Пристрої, призначені для закріплення оброблюваних деталей та інструменту на верстатах, повинні забезпечувати надійне їх кріплення і виключати можливість самовільного їх звільнення під час роботи, в тому числі і під час реверсування обертання або припинення подачі струму.

Багатошпиндельні, одношпиндельні автомати, токарно-револьверні та інші верстати, призначені для обробки пруткового матеріалу, повинні бути забезпечені трубчастими огороженнями для укриття прутків по всій їхньої довжині, а також шумопоглинаючим улаштуванням. Прутковий магазин повинен мати кругове огороження по усій довжині.

Верстати свердлильної групи. Пристрої для закріплення робочого інструмента на свердлильних верстатах повинні забезпечувати надійне затискування, точне центрування інструмента і не мати виступаючих частин. Вироби, призначені для обробки, надійно закріплюються на плиті свердлильного верстата за допомогою лещат або інших пристроїв.

Для знімання інструменту необхідно користуватися спеціальними молотками й виколотками, виготовленими з матеріалу, який виключає відділення його частинок під час удару.

Видалення стружки від просвердленого отвору допускається тільки після зупинки шпинделя та відведення інструмента. *Не дозволяється:*

- переміщувати вироби під час свердління;

- використовувати під час роботи рукавиці;
- придержувати вироби під час обробки руками;
- використовувати свердла, зенкери, розвертки із забитими або зношеними хвостовиками.

Фрезерні верстати. Передаточні вали, карданні з'єднання, виступаючі задні кінці шпинделів і оправок фрезерних верстатів повинні бути огорожені. Не дозволяється використання дискових фрез, які мають тріщини або поламані зуби.

Конструкція збірних фрез повинна передбачати надійне кріплення ножів, що виключає випадання їх під час роботи. Ці фрези, а також фрези з пластинками із твердого сплаву або швидкорізальної сталі повинні систематично проходити технічний контроль.

Верстати стругальної, довбальної та протяжної груп. Під час установа стругальних верстатів біля стіни приміщення необхідно передбачити між стіною і рухомим столом верстата при найбільшому його вибігу вільний прохід шириною не менше 0,7 м.

Для попередження працівників від ударів столом необхідно з передньої сторони верстата мати спеціальні запобіжні лінійки, пофарбовані в яскраво-червоний колір, із пристосуванням для висування їх на необхідну довжину в залежності від ходу стола.

Біля стругальних верстатів повинні бути встановлені захисні засоби реверсивного механізму, механізмів подачі та максимального ходу стола.

Довбальні верстати з механічним (кулісним) приводом повзуна повинні бути обладнані блокуванням, що не дозволяє проводити переключення швидкості верстата на ходу.

Верстати для абразивної обробки. Заточувальні, обдирно-шліфувальні верстати повинні бути обладнані місцевими відсмоктувачами пилу, пуск верстата заблокований із запобіжним екраном і включенням місцевого освітлення. Шліфувальні (заточувальні) верстати при роботі без охолодження повинні бути забезпечені пиловідсмоктувальним пристроєм.

При установленні абразивного інструмента на шпиндель шліфувального або заточувального верстата між фланцями і кругом установлюють прокладки з картону або іншого еластичного матеріалу товщиною 0,5-1 мм, діаметром на 2 мм більше діаметра фланця.

Перед початком роботи необхідно впевнитись у справності круга (візуально на наявність тріщин), встановленого на шліфувальному верстаті, для чого він повинен бути перевірений на ходу (вхолосту) при робочому числі обертів: круг діаметром до 400 мм - не менше 2 хв., більше 400 мм - не менше 5 хв. Правку кругів слід проводити алмазними олівцями, металевими роликами або металокерамічними дисками.

Не дозволяється:

- проводити правку кругів зубилом або будь-яким іншим інструментом;
- при обробці виробів шліфувальним кругом застосовувати важелі для збільшення натиску на круг;
- виконувати роботу боковими (торцевими) поверхнями кругів, спеціально не призначеними для такого виду робіт.

При роботі на верстаті з двома кругами розміри обох кругів по діаметру не повинні відрізнятися більш ніж на 10%. На кожному верстаті на видному місці повинно бути вказано максимально допустиме число обертів шпинделя.

Для підтримки виробів, що подаються до шліфувального (заточувального) круга вручну, повинні використовуватися рухомі підручники або пристрої, що їх замінюють. Зазор між краєм підручника і робочою поверхнею круга повинен бути менше половини товщини виробу, що оброблюється, але не більше 3мм, при цьому край підручника з боку круга не повинен мати вибоїн, сколів та інших дефектів.

Підручники встановлюються так, щоб доторкання виробу до круга проходило вище горизонтальної площини, яка проходить через центр круга, але не більше ніж на 10 мм. Після кожної

перестановки підручник повинен надійно закріплюватися в потрібному положенні. Перестановка підручника проводиться тільки після зупинки абразивного круга.

Перед установленням на станок абразивний і ельборовий інструмент повинен бути оглянутий. Не дозволяється експлуатація інструменту з відшаруванням ельборовмістного шару, із тріщинами на поверхні, а також без відмітки про випробування на механічну міцність або з простроченим терміном зберігання. Абразивні круги під час роботи повинні бути огорожені захисними кожухами. Працювати без захисного кожуха не дозволяється.

Робочий напрямок обертання шпинделя абразивного круга повинен бути указаний добре видимою стрілкою, розміщеною на захисному кожусі абразивного круга або шпиндельній бабці поблизу абразивного круга.

Верстати для нанесення шорсткості повинні бути обладнані пристроями для місцевого відсмоктування пилу, надійно заземлені і мати огороження приводу, а також запобіжні екрани.

Пристрої, що застосовуються для підтримання відновлюваних гумових покриттів повинні забезпечувати надійне їх кріплення. Верстати для нанесення шорсткості з гнучким валом для зручності переміщення закріплюють на спеціальних підставках або підвішують на роликах до тросу або балки.

Зона обробки у шліфувальних верстатах повинна огорожуватися захисним пристроєм (екраном). Захисні пристрої повинні бути жорсткими, виготовленими з листової сталі товщиною не менше 0,8 мм, листового алюмінію товщиною не менше 2мм або міцної пластмаси товщиною не менше 4мм. При необхідності захисні пристрої повинні мати оглядові вікна, виконані з органічного скла.

Ножиці й пилки. Ручні важільні ножиці повинні бути надійно закріплені на спеціальних стійках, верстаках, столах тощо. Ручні махові ножиці повинні бути обладнані затискачами на верхньому рухомому ножі, амортизатором для пом'якшення удару

ножетримача та противагою, яка утримує верхній рухомий ніж у безпечному положенні. Ножиці обладнують відповідними столами, рольгангами тощо для підтримування (укладання) матеріалу, який розрізується.

Направляючі й запобіжні лінійки укріплюються так, щоб місце розрізу залишалось видимим для очей працівника. 6.7.5. Маса противаг пружинних ножиць повинна перешкоджати довільному опусканню верхнього ножа.

Ножиці з боку робочого місця необхідно обладнувати запобіжними пристроями, що не допускають попадання рук під ніж і притискачі.

Не дозволяється експлуатація ножиць при наявності, хоча б одного з наступних дефектів:

- ум'ятини, щербини, тріщини в будь-якій частині ножа;
- притуплення ріжучої кромки і збільшення зазору між різальними кромками вище допустимої величини (в залежності від товщини і пластичності матеріалу).

Диск (пилка) пиляльного верстата повинен бути закритий суцільним металевим кожухом із регулюванням величини розкриття робочої частини (зони) пилки відповідно розміру й профілю матеріалу, який розрізується. При заточуванні дискових пил повинна бути збережена концентричність вершин зубів відносно обертання диску, западини між зубами повинні мати закруглену форму. Не повинні допускатися до використання дискові пилки з тріщинами на диску або зубах, а також із поламаними зубами або пластинами, які випали.

Круглі пилки для різання металу повинні огорожуватися щитами в неробочій частині, розміщених під столом. Щити, поставлені з обох боків пилки, повинні розміщуватися один від одного на відстані не більше 100мм, виступ за вершини зубів пилки повинен бути не менше 50 мм. Робоча частина пилки, що знаходиться над столом, повинна бути обладнана захисним

кожухом, вмонтованим так, щоб він залишав відкритою тільки необхідну для розпилювання частину диска пилки.

Гільйотинні ножиці для різання листового матеріалу повинні бути обладнані:

- пристроями для укладання листів, що розрізаються (столи, рольганги тощо), які встановлені на рівні нерухомого ножа;
- направляючою й запобіжною лініями, конструкції яких повинні дозволяти працівнику чітко бачити лінію (місце) різання;
- упорами для обмеження подачі листа, який розрізається, регулювання яких повинно бути механізованим і здійснюватися з робочого місця різальника;
- механічними й гідравлічними притискачами для фіксації матеріалу, який розрізається;
- запобіжними пристроями, зблокованими з пусковими механізмами, які виключають можливість попадання пальців працівників під ножиці і притискачі;
- запобіжними пристроями, які припиняють дію ножиць у випадку перевантаження;
- переносною педаллю.

Циліндричні притискачі гільйотинних ножиць, встановлені перед огорожувальним (захисним) пристроєм зони ножів, повинні бути закриті по окружності спеціальним захисним пристроєм, конструкція якого повинна дозволяти проводити їх регулювання по висоті в залежності від товщини матеріалу, що розрізається. З метою виключення можливості пуску гільйотинних ножиць у роботу сторонніми особами, комутаційну апаратуру електродвигуна необхідно замикати.

Роликові ножиці повинні мати пристрій для регулювання зазорів в залежності від товщини матеріалу, що розрізається, а також запобіжні пристрої, які не допускають попадання пальців працівника під ножі (ролики), і відповідні столи для підтримання (укладання) матеріалу, що розрізається.

Комбіновані прес-ножиці повинні мати захисні огороження небезпечних зон, які виключають попадання рук під пуансон і ножі.

Стрічкові пилки для розпилювання металу повинні мати огорожу на всій довжині стрічки у вигляді міцних полос або бугелів, закріплених так, щоб залишалась відкритою тільки робоча частина пилки. При обробці на круглих і стрічкових пилках дрібних предметів повинні бути вбудовані особливі подаючі й утримуючі оброблювальний предмет пристрої, які виключають можливість пошкодження пальців працівника.

3.2.6.2. Безпека працівників під час роботи на ковальсько-пресовому обладнанні і нагрівальних печах

Преси, давильні, штампувальні й довбальні машини, молоти або верстати, що діють ударом, повинні мати пристрої, які захищають руки працівника від травмування рухомими пуансоном або траверсою (бабою).

Нагрівальні печі необхідно розміщувати так, щоб обслуговуючий персонал не підпадав під дію променевого тепла одночасно від завантажувальних вікон двох або більш нагрівальних печей і щоби забезпечувався припливом свіжого повітря до робочих місць кожної печі. Противаги, які зрівноважують кришки печей, повинні бути закриті кожухом, висота якого дорівнює ходу противаги від нижнього положення до верхнього.

Для безпеки та забезпечення завантаження важких і довгомірних заготовок на рівні поду печі необхідно встановлювати спеціальні підставки-рольганги, які повинні бути міцно прикріплені до печі. Перед розпалюванням газових пальників камеру печі й димоходи необхідно ретельно вентилювати, а трубопроводи, які підводять газ і повітря, продувати через продувні свічки (відвідні труби). Застосування в печах і горнах твердого, рідкого і газоподібного палива з умістом сірки більше 0,5% не дозволяється.

Гідравлічні, кривошипно-ексцентрикові преси повинні мати запобіжні пристрої, для відключення дії преса у випадку

перевантаження. Конструкція і розміщення пускових пристроїв (пускові кнопки, педалі, важелі ручного управління тощо), а також муфти включення і гальм повинні забезпечувати зручний доступ для швидкого і надійного включення і виключення та попередити можливість випадкового або самовільного включення їх на робочий хід. Пускові рукоятки молотів вільного кування і фрикційних пресів повинні мати пристрої, які дозволяють закріплювати їх у місцях, що відповідають крайнім положенням повзуна.

Розміщення нагрівальних печей повинно виключати необхідність подачі нагрітого металу по проході або проїзду. Печі з випусканням продуктів згоряння в лежаки повинні мати витяжні зонти над завантажувальними вікнами. Електричні індукційні печі опору повинні відповідати вимогам діючих нормативно-правових актів.

Нагрівальні елементи високотемпературних електричних печей опору повинні бути екрановані. Індукційні печі повинні бути обладнані пристроями керування процесом нагрівання, механізмами подачі заготовок і їх витягання, а також пристроєм відключення індуктора під час зміни заготовок у печах періодичної дії.

Для запобігання перегріву печі при роботі індуктор і конденсатори повинні мати водяне охолодження. Температура води на виході повинна бути не вище 50°C. В індукційних установках з водяним охолодженням і можливістю виходу води з небезпечним для обслуговуючого персоналу електричним потенціалом, для запобігання ураження працівників повинні бути передбачені пристрої, які знижують величину потенціалу.

Завантажувальні вікна печі повинні закриватися кришками, які щільно прилягають до віконних прорізів. Піднімання кришок робочих вікон повинно бути механізоване. Кришки печей, які потребують зусилля менше 12 кг, допускається підіймати вручну. Печі, в яких проводиться нагрів заготовок, що виступають з завантажувального вікна, необхідно обладнувати пристроєм

повітряної завіси, яка виключає можливість викидання язиків полум'я з печі.

Мережа трубопроводів палива повинна бути обладнана вентилями в місцях відгалужень гілок від центральної магістралі і запобіжними пристроями, які автоматично виключають подачу палива у випадку аварії. Усі вентиля і запобіжні пристрої повинні розміщуватися або огорожуватися так, щоб була виключена можливість випадкового їх пошкодження.

До форсунок для розпилювання палива повинен бути зручний доступ для їхнього обслуговування й ремонту. Запірні пристрої трубопроводів рідкого палива, газу, пари, повітря розміщуються в місцях, зручних і безпечних для обслуговування. Вентилі й засувки необхідно обладнувати покажчиками (стрілками) і написами «Відкрито» та «Закрито». Для вимірювання тиску у трубопроводах, а також у відгалуженнях від них до печей трубопроводи повинні бути обладнані манометрами.

Газові магістралі, а також підведення газу до печей усередині цеху повинні виконуватися виключно наземно. При проходженні газопроводів через стіни навколо них повинні бути влаштовані кільцеві просвіти. Цехові газові магістралі в найбільш низьких місцях та підведення газу до кожної печі повинні мати конденсаційні горщики.

Газопровід на вводі в цех або біля кожної печі необхідно обладнувати клапанами, які автоматично відключають подавання газу при падінні або підвищенні тиску газу в газопроводі зверху встановленої норми, а також у випадку відключення подачі повітря до печей при примусовій його подачі.

На кінцях підведень газу до кожної печі та в кінці загальної газової магістралі повинні встановлюватися продувні свічки (відвідні труби). Для запобігання попадання газу до приміщень при продуванні газопроводів продувні свічки повинні виводитися на 3-4 м вище гребеня даху будівлі цеху або іншої більш високої будівлі, що знаходиться на відстані менше 20м від будівлі цеху. Продувні

свічки повинні закриватися вентилями. Для запобігання засмічування свічок їхні вихідні отвори повинні бути забезпечені захисними ковпаками або сітками.

Преси з механізмами нахилу станини, підйому й повороту стола повинні мати стопорні пристрої, які надійно фіксують станину і стіл в потрібному положенні. Розміщення аварійних вимикачів і кнопок дистанційного керування обладнанням повинно забезпечувати можливість користування ними з будь-якого робочого місця.

Верхня й нижня межа регулювання міжштампового простору повинні обмежуватися кінцевими вимикачами з регулюванням за допомогою електродвигуна і відповідними показчиками при ручному регулюванні. Гальмова система повинна здійснювати гальмування механічно незалежно від енергоносія; розгальмування - механічно або за допомогою енергоносія.

Для складання штампів необхідно передбачати надійні способи кріплення всіх деталей. Повинна бути виключена можливість самовільного відкручуванню гвинтів і гайок, якими закріплені виштовхувачі, знімачі, викидачі.

Противіджими не повинні виходити з направляючого отвору, при роботі преса вони повинні розміщуватися на штампі так, щоб виключалась можливість травмування рук працівника. Кріплення штампів на пресах повинно бути надійним і забезпечувати зручність та безпечність подачі заготовок і знімання виробів.

Лотки, які застосовуються для подачі заготовок у штамп, повинні мати направляючі лінійки з відкритим простором між ними, який дозволяє спостерігати, а при необхідності орієнтувати положення заготовок, що переміщуються.

Для транспортування штампів масою більше 20 кг вантажопідіймальними механізмами їх необхідно зачальювати за рим-болти, вирізи, приливи, отвори тощо. Транспортувати (зачальювати) штампи за колонки, кронштейни та інші деталі не дозволяється.

Пароповітряні й пневматичні молоти на напрямних станини і на повзуні повинні мати покажчики граничного опускання повзуна. На пресовому обладнанні, де проводиться правка поковок, повинні передбачатися запобіжні пристрої на випадок викиду поковки (затискні пристрої або огороження небезпечних зон).

Штампи й бойки повинні надійно закріплюватися. Опорні поверхні повинні бути паралельні між собою. Застосування багат шарових прокладок не допускається.

На кривошипних і ексцентрикових пресах при нижньому положенні повзуна між найбільш виступаючими частинами (кріпильними болтами, клинами тощо) верхньої й нижньої половини штампу повинен бути оставлений проміжок не менше 35мм.

У глибоких порожнинах пресових штампів для гарячого штампування необхідно робити отвори для виходу накопичених газів. Підкладні штампи необхідно обладнувати міцно закріпленими рукоятками, розміщеними урівень із опорними поверхнями штампу. Штампи, в яких штампується заготовка, яку потрібно безперервно втримувати кліщами, необхідно обладнувати виїмками для губок кліщів.

Обрізні й вирізні штампи для пресів необхідно обладнувати знімачами, які запобігають можливості застрягання виробу або облою на пуансоні. Молоти і гідравлічні преси повинні бути обладнані надійно діючими пристроями для втримання повзуна у верхньому положенні при виконанні налагоджувальних і ремонтних робіт.

Механічні преси, кромкозгинальні (листозгинальні) кривошипні преси і ножиці повинні бути обладнані пристроями (зрівноважувачами), які запобігають опускання під дією власної ваги повзуна та інструменту при розладнанні гальма або поломці шатуна. Штампи й преси повинні мати міцне огороження, яке не повинно допускати випадання частин механізму при його випадковій поломці.

Кнопки (рукоятки) управління пресом (ходом повзуна) повинні бути розміщені біля робочого місця на висоті 700-1200 мм від рівня підлоги. При управлінні пресом двома руками кнопки «Пуск» повинні знаходитися одна від іншої на відстані не менше 300 мм і не більше 600 мм. 6.8.50. Опорна поверхня педалі преса повинна бути прямою, не слизькою, мати закруглені торці і на відстані 110-130 мм від нього - упор для носика взуття. Педаль повинна бути захищена міцним кожухом, відкритим тільки з фронту обслуговування і виключаючим можливість випадкової дії на неї.

Опорна поверхня пускової педалі повинна бути встановлена на висоті 80-100 мм від рівня підлоги; включення преса на робочий хід повинно проходити після переміщення педалі відповідно на 45-70 мм.

При штампуванні дрібних деталей невеликими партіями подачу заготовок у штамп слід виконувати із застосуванням засобів малої механізації (лотків, шиберів або інших пристроїв із механічною або ручною подачею). Для видалення деталей і відходів із робочої зони штампа необхідно передбачати надійні засоби, які забезпечують безпеку.

Видалення деталей та відходів, які застрягли у штампі повинно здійснюватися тільки за допомогою відповідного інструменту при виключеному пресі. Для запобігання утворення на деталях, що штампуються задирок, які викликають порізи рук, застосування матриць і пуансонів із затупленими різальними кромками не допускається.

Змащення штампів слід здійснювати за допомогою спеціальних пристроїв, які виключають необхідність уведення рук у зону рухомої частини штампа.

Рубання або ламання металу в холодному стані на молотах не дозволяється. Ковальські горни повинні мати зонти, які не допускають викиду з-під них газів. Зонти необхідно обладнувати шарнірними й підйомними щитами, які дають можливість

закривати з боків простір між зонтом і горном та забезпечувати видалення газів і диму під час розпалювання та роботи горна.

Ковадла необхідно встановлювати горизонтально й міцно закріплювати на підставці (торці колоди з твердої породи дерева). Колода повинна бути стягнута зверху одним або двома сталевими обручами та зарита в землю на глибину не менше 0,5 м. Робочу поверхню ковадла необхідно розміщувати на висоті 0,65-0,8 м. Відстань між двома ковадлами повинна бути не менше 3 м, між ковадлом й горном не менше 1,5 м.

3.2.6.3. Безпека працівників під час роботи на підіймально-транспортному обладнанні і внутрішньоцеховому транспорті

Підіймально-транспортне обладнання. Вантажопідіймальні машини, вантажозахватні пристрої й конвеєри повинні відповідати вимогам діючих нормативно-правових актів. Вантажопідіймальні машини й механізми не можуть бути допущені до експлуатації до їхньої реєстрації і технічного опосвідчення в установленому порядку.

Власник повинен утримувати вантажопідіймальні машини та знімні вантажозахватні пристрої у справному стані і забезпечувати своєчасне проведення технічного огляду та випробувань. Періодичність оглядів вантажозахватних пристроїв відповідальними особами становить:

- траверс - 6 місяців;
- кліщів та інших захватів - один місяць;
- строп - 10 днів, за виключенням тих, що рідко використовуються, які оглядаються перед роботою.

Результати огляду знімних вантажозахватних пристроїв заносяться в журнал обліку і огляду, а вибракувані пристрої вилучаються з експлуатації.

Гальмо механізму підйому вантажу повинно забезпечувати гальмовий момент із врахуванням коефіцієнту запасу гальмування,

який рівний на легких і середніх режимах роботи крану відповідно 1,5 і 1,75.

Стрілові крани повинні бути обладнані показчиками вантажопідйомності відповідно до вильоту стріли. Стрілові крани, які керуються з кабіни, повинні мати справний звуковий сигнал. Вантажопідіймальні машини можуть бути допущені до підйому й переміщення тільки тих вантажів, маса яких не перевищує вантажопідйомність машини. Вибракувані знімні вантажозахватні пристрої не повинні знаходитися в місцях проведення робіт.

Дозвіл на експлуатацію крана після технічного опосвідчення видається особою, відповідальною за нагляд за технічним станом і безпечну експлуатацію вантажопідіймальної машини, яка призначається роботодавцем.

Рух колісного безрейкового транспорту на проїздах із ухилом більш ніж 20^0 не дозволяється. Причіпні візки повинні мати зчіпні пристрої, які виключають можливість відриву візка від засобу, що її буксирує.

Вантажні площадки транспортних засобів повинні мати пристрої або гнізда для закріплення вантажів, що перевозяться. Транспортні пристрої для передачі з одного місця на інше заготовок, виробів повинні бути обладнані огороженнями, що виключають можливість падіння предметів, які транспортуються.

Вантажопідіймальні механізми, вантажозахватні пристрої і тара, які не пройшли технічного огляду та опосвідчення, до роботи не допускаються. Використання нестандартних і не перевірених вантажозахватних пристроїв заборонено.

Пластинчаті і стрічкові конвеєри, а також рольганги, розміщені на висоті більше 1 м, повинні мати борти висотою не менше $1/3$ висоти деталей, які переміщуються. Підвісні конвеєри в місцях знімання і завантаження повинні розміщуватися не вище 1,2 м від підлоги або іншої опорної поверхні.

Дрібноштучні вантажі повинні переміщатися на конвеєрі в спеціальній тарі; при транспортуванні пилоутворюючих вантажів,

аерозолі яких віднесені до категорії небезпечних по вибуху, обладнання повинно відповідати вимогам вибухобезпеки. Конвеєри повинні мати світлову та звукову сигналізацію, зблоковану з пусковим пристроєм. Для негайної зупинки конвеєра на видних місцях з інтервалом не більше 10 м повинні бути встановлені кнопки для вимкнення конвеєра. Вони повинні бути червоного кольору і мати напис «Стоп».

Швидкість руху конвеєрної стрічки при ручному розбиранні вантажу повинна бути не більше 0,5 м/сек і не більше 0,3 м/сек, якщо маса найбільшого вантажу, що підлягає відбору, перевищує 5кг. При розміщенні стрічкового конвеєра нижче рівня підлоги у відкритих траншеях останні повинні бути огорожені перилами висотою не нижче 1 м із зашивкою понизу на висоту 0,15 м.

Усі підіймально-транспортні механізми і допоміжні пристрої необхідно перед початком робіт випробовувати на холостому ході; монтаж, експлуатація й ремонт повинні проводитися у відповідності з вимогами, викладеними в експлуатаційній документації заводу-виготовлювача.

Внутрішньоцеховий транспорт. Внутрішньоцеховий транспорт - авто- і електрокари, авто- і електронавантажувачі, вантажні візки - повинні бути обладнані надійними гальмами, які забезпечували б гальмовий шлях при швидкості 10 км/год не більше 1,5 м при коефіцієнті зчеплення 0,5.

Машини і механізми з двигунами внутрішнього згоряння повинні бути обладнані глушниками та іскрогасниками. Їх використання в приміщеннях без загальнообмінної вентиляції не дозволяється.

Працювати на внутрішньоцеховому транспорті - електрокарах, авто- і електронавантажувачах - дозволяється особам не молодшим 18 років, що мають відповідне посвідчення на право водіння, а водії автотранспорту повинні мати і посвідчення водія на управління транспортними засобами категорії «С».

Перевозити дрібноштучний вантаж дозволяється в тарі (ящиках) або навалом на візках з бортами. Висота вантажу, що вкладається не повинна перевищувати висоту бортів. Площадка водія на електрокарах повинна бути покрита справним діелектричним ковриком.

Максимальний ухил, по якому дозволяється транспортувати вантажі навантажувачами, повинен бути менше на 3^0 кута нахилу задньої частини рами механізму підйому. Жердини, по яких переміщують вантаж, повинні мати міцність відповідно до маси вантажу та виготовлятися з круглого лісу діаметром не менше 150 мм. До верхніх кінців жердин болтами повинні бути прикріплені кріюки із сталевго штаба товщиною не менше 15 мм. Нижні кінці жердин повинні мати клиноподібну форму і бути обковані залізом, на верхні кінці жердин повинні бути набиті металеві обручі, які запобігають їх розколюванню.

Візки і тачки для перевезення вантажів повинні мати трафарети, які вказують граничне робоче навантаження. Ободи коліс візків для перевезення вантажів вручну повинні бути покриті гумою. Трапи для переміщення візків і тачок повинні бути шириною не менш ніж 1 м з дощок товщиною не менш ніж 60 мм і скріплених між собою знизу поперечними металевими або дерев`яними планками через кожні 500 мм. При довжині трапів більш ніж 3 м під них під час роботи необхідно підставляти опори.

3.2.6.4. Вимоги до захисних огорожень

Небезпечні зони на всіх верстатах, машинах, механізмах, що експлуатуються на підприємствах, повинні бути обладнані захисними огороженнями, пристроями і засобами, що запобігають:

- можливості контакту працівника з рухомими, нагрітими та відкритими струмопровідними частинами верстата тощо;
- випаданню з верстата різального інструменту або деталі;

- попаданню на працівника частинок матеріалу, що оброблюється;

- можливості травмування при встановленні і зміні різального інструменту;

- перепаду висот.

Захисні пристрої повинні відповідати таким вимогам:

- бути достатньо міцними;

- виключати можливість травмування;

- надійно фіксуватися в потрібному положенні;

- не заважати під час роботи та регулювання механізму.

Внутрішні поверхні захисних огорожень та посадочні місця повинні бути пофарбовані в жовтий колір, що сигналізує про небезпеку у випадку їх відкривання, відкриті струмопровідні елементи - червоний.

Огородження повинні мати справні рукоятки, скоби та інші пристрої для утримання їх при зніманні та встановленні, а також пристрої фіксації, які не допускають довільного їх відкривання під час роботи. Знімні, розсувні і відкидні огороження особливо небезпечних робочих органів або дверцята, кришки, щитки в цих огороженнях повинні обладнуватися електричними або механічними блокуючими пристроями, що забезпечують зупинку машин або обладнання під час знімання або відкривання огороження.

Противаги копіювальних, поздовжньо-стругальних, горизонтально-фрезерних, карусельних, розточувальних верстатів та іншого обладнання повинні бути розміщені всередині верстатів або закриті міцно укріпленими кожухами (трубами), або опущені під підлогу з таким розрахунком, щоб рух їх проходив нижче рівня підлоги.

3.2.6.5. Вимоги безпеки під час ремонту і технічного обслуговування машин і обладнання

Діагностування технічного стану машин, механізмів і вузлів. Перед діагностуванням машина повинна бути надійно загальмована й закріплена на посту діагностування від самовільного руху. Під час діагностування агрегатів з навісними, напівнавісними і причіпними машинами та робочими органами їх необхідно від'єднати від машини або опустити раму і робочі органи на спеціальні підкладки. Під'єднувати діагностичні прилади до машини, а також здійснювати діагностичні операції, що не потребують її роботи, необхідно тільки при непрацюючому двигуні.

Двигун машини для діагностування повинен запускатися тільки після виключення або переведу в нейтральне положення важелів управління робочими органами машин.

Під час робіт, пов'язаних з повертанням колінчастого й карданного валів, необхідно додатково перевірити вимикання запалювання, подачу палива, встановити важіль переключення передач у нейтральне положення, звільнити важіль ручного гальма. Після виконання необхідних робіт слід уключити ручне гальмо і знову ввімкнути нижчу передачу.

Перед зняттям двигуна, коробки передач, заднього моста, радіатора, паливного баку та інших агрегатів і деталей, зв'язаних з системами охолодження, змащування та живлення двигуна, необхідно попередньо злити масло, охолоджувальну рідину і паливо в спеціальні резервуари, не допускаючи їх проливання.

Під час випробовування форсунок, паливної апаратури необхідно вжити заходів по запобіганню можливого попадання розпиленого палива на шкіру рук і в зону дихання працівників, які проводять діагностику.

Діагностичні роботи великогабаритних машин (комбайни, трактори тощо), під час виконання яких тракторист і майстер-наладчик знаходяться поза полем зору один одного, повинні проводитися з участю третього працівника, який бачить тракториста й майстраналадчика та передає команди між ними. Під

час діагностування машин не дозволяється знаходження на посту діагностики осіб, які не приймають безпосередньої участі у процесі діагностування.

Миття та очищення машин, агрегатів, вузлів і деталей. Машини перед ремонтом повинні бути очищені від бруду, технологічного продукту, вимиті й висушені, а паливо, масло, охолоджуючі і технічні рідини - злиті.

Мийні відділення розміщують у місцях, що виключають можливість попадання парів і розчинів у виробничі приміщення. Мийні відділення, дільниці й пости повинні бути обладнані машинами для миття, установками, спеціальними ваннами для промивки деталей і підйомними пристроями. Мийні ванни повинні бути закриті кришками. Відділення для миття, дільниці й пости, розташовані у приміщеннях, повинні бути обладнані припливно-витяжною вентиляцією, а мийні ванни - витяжними зонтами.

Похилі площадки, трапи й доріжки, по яких переміщується мийник під час ручного миття, повинні мати шорстку (рифлену) поверхню. Відкривати двері мийної камери, установки або камерної машини дозволяється тільки через 3-5хв. після закінчення миття й включення вентиляції. Усі сальникові і вентильні пристрої мийних машин і установок повинні бути справними і не допускати підтікання, випаровування води та миючого розчину.

Для приготування миючого розчину повинні застосовуватися миючі засоби, що не впливають на шкіру рук мийника. Таблиця з указанням допустимої концентрації й температури миючого розчину залежно від типу деталей, що миються, повинна бути вивішена біля робочого місця. Під час приготування миючих і дезінфікуючих розчинів необхідно користуватися гумовими рукавичками і захисними окулярами.

Ультразвукові установки для очищення деталей повинні знаходитися в окремих приміщеннях або закриватися спеціальними розсувними укріттями. Усі операції, пов'язані з роботою при відкритих звукоізолюючих кришках (ручне завантаження й

вивантаження деталей), повинні виконуватися з відключенням джерел коливань.

Робочі місця по очищенню і миттю машин, агрегатів, вузлів і деталей повинні бути обладнані у відповідності з вимогами діючих нормативно-правових актів. Автомобілі, трактори, комбайни та інші мобільні машини у відділення для миття повинні подаватися за допомогою тягових пристроїв, які виключають необхідність роботи двигуна.

Машини і агрегати, що використовувалися для транспортування або внесення пестицидів і агрохімікатів, необхідно знешкоджувати перед миттям відповідно ДНАОП 01.41-1.01-01. Зовнішнє миття машин необхідно проводити в спеціальних мийних камерах або на обладнаній естакаді (площадці). Площадка повинна мати тверде покриття (бетон, асфальт) і канали для відводу води. Встановлювати машину на пост миття дозволяється тільки під наглядом відповідальної особи. Для безпечного в'їзду машин на естакаду і з'їзду з неї встановлюються передня і задня апарель з кутом виїзду, що не перевищує 10^0 , та колесовідбійні бруски (труби).

Пост відкритого (ручного) миття належить розміщувати у зоні, ізольованій від відкритих струмоведучих провідників і обладнання, що знаходяться під напругою. Для відкритого (ручного) і закритого (механізованого) миття джерела світла, електропроводка і силові двигуни повинні бути виконані в герметичному виконанні.

Робоче місце мийника при механізованому митті розміщують в водонепроникній кабіні. Електричне управління агрегатами мийної установки повинно відповідати вимогам ДНАОП 0.00–1.21–98. Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів, наказ Держнаглядохоронпраці України від 09.01.98 N 4.

Агрегати і деталі двигунів внутрішнього згоряння, що працюють на етилованому бензині, дозволяється мити тільки після нейтралізації відкладень тетраетилсвинцю в дихлоретані або в

інших нейтралізуючих технічних рідинах враховуючи вимоги Правил пожежної безпеки в Україні.

Під час підйому двигунів в зборі та інших вузлів і деталей масою більш ніж 20 кг слід використовувати спеціальні захвати. Доочистку від бруду машин вручну необхідно виконувати в рукавицях з використанням спеціальних скребків і щіток. Візки для транспортування деталей, вузлів, агрегатів повинні мати стійки та упори, які запобігають самовільному пересуванню вантажу.

Дрібні деталі повинні надходити на миття у спеціальній тарі. Не допускається класти деталі насипом вище бортів тари. Вузли, агрегати й деталі, які мають порожнини, повинні встановлюватися на спеціальні пристрої, що забезпечують повне стікання води або миючого розчину. Не дозволяється випускати з відділення для миття агрегати й вузли, на яких є наліт агресивних компонентів миючих розчинів.

Агрегати й деталі мийних машин також повинні промиватися від мийного розчину. Не дозволяється виконувати будь-яку роботу над ваннами, наповненими миючим розчином. Під час очищення сопел миючих машин і установок електроприводи насосів та інше електрообладнання повинно бути відключене. Зливати відпрацьовану мийну суміш слід тільки після охолодження до 40⁰С.

Складально-розбиральні та слюсарні роботи. Розбирання і складання машин, агрегатів і вузлів виконують на спеціальних відведених майданчиках або місцях з використанням засобів механізації, підйимально-транспортних механізмів відповідної вантажо-підйомності і підставок достатньої міцності.

Під час обслуговування машин на підйомнику (гідравлічному, електромеханічному), на механізмі або пульті його управління повинна бути вивішена табличка з написом «Не чіпати - під машиною працюють люди».

Під час ремонту й обслуговування машин із високим розміщенням вузлів і деталей працівники повинні бути забезпечені

драбинами-стрем'янками із шириною сходинок не менше 150 мм. Застосовувати приставні драбини не дозволяється.

Від'єднані нестійкі або довгомірні складові частини машин розміщуються на спеціальних підставках чи стелажах. Роботи під піднятим кузовом машини необхідно виконувати тільки при фіксуванні його упором. Зняття та установку підпружинених деталей виконують спеціальними знімачами, які виключають викид підпружинених деталей.

Запресовування і випресовування втулок, підшипників та інших деталей з натягом виконують за допомогою спеціальних пристроїв, пресів або молотків з мідними бойками. Для перевірки співпадань отворів повинні використовуватися спеціальні оправки. Перевіряти співпадань отворів пальцями не дозволяється.

У процесі ремонту машини повинні перевірятись та при виявленні несправностей відновлюватись вузли й деталі, що впливають на безпеку праці:

- каркаси й панелі кабін, їх ущільнювачі, шумовіброзахист;
- контрольно-вимірювальні й освітлювальні прилади;
- система гальм; - світлову та звукову сигналізацію;
- блокування запуску двигуна з ввімкненою передачею;
- захисні огороження, захисні кожухи небезпечних місць;
- вентиляцію та кондиціювання;
- видаляються масляно-грязеві плівки з внутрішніх панелей кабін.

3.2.6.6. Вимоги безпеки під час проведення вогневих робіт

Під вогневими роботами розуміють промислові операції з джерелами відкритого вогню, які супроводжуються іскроутворенням та нагріванням до небезпечних температур і які здатні спричинити аварійне загорання матеріалів та конструкцій.

Перелік вогневих робіт:

- електро та газозварювання;

- бензогазорізка;
- роботи з використанням паяльних ламп;
- розігрів бітумів, смол тощо.

Загальні вимоги. Організація та обладнання робочих місць для виконання зварювальних і вогневих робіт, напрямки і різання повинні відповідати вимогам діючих нормативно-правових актів. Вогневі роботи необхідно виконувати тільки в світлий час доби (за винятком аварійних ситуацій). В місцях вогневих робіт повинні бути вжиті заходи по недопущенню розлітання іскор.

Місце здійснення вогневої роботи може бути:

- а) постійним – призначене для регулярних робіт;
- б) тимчасовим – за місцем проведення конкретної роботи (наприклад, монтаж обладнання).

В будь-якому випадку, надане для роботи приміщення має бути обладнане спеціальними засобами протипожежної безпеки і оформлене переважно із негорючих матеріалів.

Відповідно до вимог діючих нормативно-правових актів роботодавець чи керівник структурного підрозділу, де проводяться вогневі роботи на тимчасових місцях зобов'язаний оформити наряд-допуск з відомостями про обсяг та час виконання цих робіт.

До початку роботи необхідно переконатись у такому:

- робоче місце працівника звільнене від зайвих небезпечних матеріалів та речовин;
- неподалік від робітника розміщений інвентар необхідний для пожежогасіння;
- підлога, горючі конструкції та механізми надійно захищені від можливого возгоряння;
- в приміщенні, де будуть проводитись роботи з хімічними речовинами та газами, справно функціонують системи вентиляції;
- суміжні приміщення, устаткування, монтажні отвори та перекриття закриті протипожежними матеріалами, а двері приміщення можливо щільно закрити;

- інвентар та механізми, яких потребує співробітник під час вогневих робіт, приведені у вибухопожежобезпечний стан.

Протягом всього часу роботи здійснюється постійний експертний аналіз вмісту шкідливих речовин в повітрі у відповідному приміщенні. Робоче місце співробітника закрито протипожежною перегородкою висотою, мінімум 1,8 м та протипожежним екраном. При виході на перерву та в кінці робочої зміни устаткування та обладнання слід відключати від електромережі і прибирати до спеціально призначених місць.

Суворо заборонено залучати до вогневих робіт співробітників, які не пройшли курс навчальних інструктажів та не мають кваліфікованих посвідчень. На одязі співробітника не повинні бути наявні сліди жиру, масел, бензину тощо. Після закінчення робочої зміни працівник та керівник повинні оглянути робоче місце на предмет відсутності на ньому речей або матеріалів, що можуть спричинити ризик виникнення пожежі.

При зварюванні і різанні великих деталей, форм, балок, станин тощо повинні вживатися заходи по запобіганню падіння відрізаних частин на працівників.

Приміщення зварювальних дільниць повинні бути ізольовані від інших виробничих і допоміжних приміщень. Підлога в зварювальних дільницях повинна бути вогнестійка, не слизька, рівна і малотеплопровідна.

Постійне робоче місце зварювальника повинно бути обладнане столом, сидінням із спинкою, яке регулюється по висоті, пристроєм, який допомагає утримувати чи переміщувати оброблювану деталь, а також відсосом у нижній частині стола. Дільниці, де систематично проводять зварювання виробів масою більш 20 кг, обладнують підйимально-транспортними механізмами відповідної вантажопідйомності. Приміщення зварювальних дільниць повинні бути обладнані припливно-витяжною вентиляцією.

Вироби і деталі, що йдуть на зварювання і газове різання, очищають від фарби (особливо на свинцевій основі), масла, окалини, бруду. Ширина смуги металу, що очищається, повинна бути не менше 200 мм (по 100 мм на сторону). Застосування для цієї мети газового полум'я не дозволяється.

Під час зварювання й різання поблизу струмоведучих частин місця роботи слід обгородити щитами, які виключають можливість випадкового доторкування до струмоведучих частин і виникнення короткого замикання. На щитах повинні бути зроблені написи, які попереджують про небезпеку.

Над установками для зварювання, що знаходяться на відкритому повітрі повинні бути навіси з не горючих матеріалів. При неможливості встановлення навісів електрозварювальні роботи під час дощу чи снігу повинні припинятися.

Електрозварювальні роботи. Живлення електричної дуги дозволяється тільки від зварювальних трансформаторів, зварювальних генераторів і випрямлячів. Під'єднання і від'єднання від мережі електрозварювальних агрегатів, а також нагляд за їх станом в процесі експлуатації повинні виконуватися атестованими електромонтерами з групою електробезпеки не нижче III.

Проходи поміж зварювальними агрегатами, а також із кожного боку стелажа або стола, для виконання ручних зварювальних робіт повинні бути шириною не менше 1,5 м. Під час переміщення пересувних зварювальних агрегатів їх необхідно відключати від мережі живлення.

Машини для контактного зварювання повинні бути забезпечені спеціальним щитком, який захищає від іскор і дозволяє безпечно вести спостереження за процесом зварювання. Усі маховички, рукоятки, кнопки тощо, до яких торкається зварювальник у процесі зварювання, повинні бути зроблені з діелектричного матеріалу. Зварювальні пости необхідно обладнувати пристроями для укладання електродотримачів під час перерви у роботі.

Для захисту працівників від дії променевої енергії електричної дуги робочі місця електрозварювальників, які знаходяться в приміщенні та на відкритому повітрі, повинні мати переносні огороження (щити, ширми) не менше як із трьох боків. Переносні огороження повинні бути міцними та легкими.

Довжина проводів між живильною мережею і пересувним зварювальним агрегатом не повинна перевищувати 10 м. Тримач електродів із'єднується зі зварювальним агрегатом проводом марки ПРГД або кабелем типу РТП. Заміна електрозварювального кабелю проводом іншої марки, а також застосування його з пошкодженою ізоляцією не дозволяється. Під'єднання проводу до тримача і зворотного проводу до деталі, що зварюється повинно бути надійне та здійснюватися механічними затискачами. Місця з'єднання проводу з тримачем ізолюються.

В пересувних зварювальних агрегатах зворотний провід ізолюється так як і провід, під'єднаний до тримача електродів. Ця вимога не поширюється на ті випадки, коли виріб, що зварюється, є зворотним проводом.

Перед проведенням зварювальних робіт на сільськогосподарських машинах або знаряддях, що мають гумові колеса, машину (знаряддя), а також корпус пересувного зварювального трансформатора необхідно надійно заземлити. Кабелі електрозварювальних машин не повинні доторкатися або перехрещуватися з трубопроводами кисню, ацетилену та інших горючих газів. Зварювальників необхідно забезпечувати світлофільтрами відповідної щільності для захисного щитка, в залежності від сили струму.

З'єднання зварювальних проводів виконується методом гарячого паяння, зварювання або за допомогою з'єднувальних муфт з ізолюючою оболонкою. Місця паяних і зварних з'єднань проводів старанно ізолюється.

Рукоятка тримача повинна бути виготовлена з діелектричного теплоізолюючого матеріалу та мати екран, який захищає руку електрозварника від іскор і зісковзування.

При одночасній роботі зварювальників на різних висотах в одній вертикалі повинні бути завбачені надійні засоби, які би захищали зварювальників від падаючих бризок розплавленого металу, огарків електродів та інших предметів.

Підключення до електромережі електрозварювальних агрегатів, трансформаторів або електродвигунів генераторів постійного струму повинно проводитися тільки за допомогою пускової апаратури. При однопостовому зварюванні повинні бути передбачені індивідуальні щити, обладнані вольтметром або сигнальною лампочкою, яка показує зварювальнику наявність або відсутність напруги в зварювальній установці.

Не дозволяється:

- працювати без захисного щитка із світлофільтром;
- виконувати зварювальні роботи на відстані менше 10 м від легкозаймистих і вогненебезпечних матеріалів;
- зберігати в приміщенні для зварювання і на відстані менше 10 м від місця зварювання легкозаймисті матеріали;
- виконувати електрозварювання без заземлення зварювальних агрегатів, зварювальних плит, столів та ізольованих деталей, які зварюють;
- виконувати зварювання при недостатній ізоляції проводів, що йдуть від зварювальних машин до щитів і від щитів до місць зварювання;
- працювати з електродотримачем незахищеними руками;
- залишати включеною електрозварювальну установку після закінчення роботи або під час тимчасового відлучення;
- проводити зварювання трубопроводів і резервуарів, які знаходяться під тиском, незалежно від того, яким газом або рідиною вони заповнені.

Газозварювальні роботи. Зварювальні пости необхідно обладнувати стійкою з гачком, і вилкою для підвіски погашених пальників і різаків під час перерв у роботі. Періодичний огляд і випробовування переносних газогенераторів ацетилену проводить комісія не рідше одного разу на рік, про результати огляду робиться відповідний запис у паспорті газогенератора. Якщо під час огляду генератора були виявлені несправності, подальша його експлуатація не допускається.

При тимчасових роботах дозволяється встановлення в робочому приміщенні не більше одного переносного газогенератора при умовах:

- максимальна зарядка карбіду кальцію повинна бути не більше 10 кг;
- кількість пальників, якими користуються одночасно - не більше двох.

Установлювати переносні газогенератори в котельних і кузнях, а також поблизу повітрозбірників, вентиляторів, повітродувок і компресорів не допускається.

Водяні затвори ацетиленових генераторів повинні бути справними, міцно закріпленими на корпусі генератора і встановленими у вертикальному положенні. Щоденно, не рідше двох разів за зміну і, обов'язково, перед роботою, а також після зворотного удару перевіряється рівень рідини у водяному затворі. Експлуатація генераторів без водяних затворів не дозволяється.

Ацетиленові переносні газогенератори повинні мати паспорти встановленої форми та експлуатаційну документацію заводу-виготовлювача.

Газогенератор слід розташовувати на відстані не менше 10 м від вогню й іскор. Під час роботи й транспортування генератор слід оберігати від поштовхів, ударів і падіння.

Не дозволяється:

- працювати від переносного газогенератора, розташованого на одному візку з кисневим балоном (відстань між кисневим і

ацетиленовим балонами або газогенератором повинна бути не менше 10 м);

- встановлювати ацетиленові газогенератори у проходах, проїздах, на сходових площадках, а також у місцях скупчення людей і неосвітлених місцях.

Під час експлуатації переносних газогенераторів на відкритому повітрі та в неопалюваних приміщеннях при температурі нижче 0°C необхідно вживати заходів, які запобігають замерзанню газогенераторів.

Після закінчення роботи карбід кальцію в газогенераторі повинен бути повністю відпрацьований, злитий мул, корпус і реторти промиті водою. Карбідний мул, що видаляється під час перезаряджання газогенератора, необхідно вивантажувати в пристосовану для цього тару і зливати в мулову яму або спеціальний бункер (ящик), встановлений в безпечному в пожежному відношенні місці. Приміщення, в якому був установлений діючий переносний газогенератор, після закінчення роботи повинно бути ретельно провітрено.

Барабани з карбідом кальцію необхідно зберігати в закритому сухому приміщенні. Склади карбіду ємкістю більше двох тон розташовують на відстані не менш ніж 15 м від житлових будівель. Барабани з карбідом кальцію вкладаються в штабелі. Ширина проходів між штабелями не менше 1,5 м. Не дозволяється зберігання барабанів із карбідом кальцію в підвалах.

Тару з-під карбіду необхідно зберігати на спеціально відведених огорожених майданчиках поза виробничими приміщеннями. Під час навантаження (розвантаження) кидати або наносити удари по барабанах із карбідом кальцію не дозволяється. Не можна курити поблизу місць навантаження й розвантаження карбіду кальцію.

Відкриття барабанів з карбідом кальцію, його зважування, відсівання дрібних часток, пилу й відбір феросиліцію проводиться в спеціально відведених приміщеннях за допомогою інструменту,

виготовленого з матеріалу, що не викликає іскор. Використовувати інструмент, виготовлений з міді та її сплавів (уміст міді понад 70%), не дозволяється. Відкриті, але не повністю використані барабани з карбідом кальцію закривають кришками, які забезпечують герметизацію. Зберігання на складі пошкоджених барабанів із карбідом кальцію не дозволяється.

Переміщення кисневих і ацетиленових балонів дозволяється тільки на спеціально пристосованих для цього ручних візках або на носилках. Під час навантаження й розвантаження балонів не дозволяється:

- кидати їх, а також розвантажувати вентилями вниз;
- навантажувати балони на автомобілі і причіпний транспорт при наявності в кузові бруду, сміття і слідів мастила.

Навантаження, розвантаження, перевезення, зберігання, видача і отримання балонів повинні проводитися особами, які пройшли спеціальне навчання і склали іспит із правил поводження з балонами для кисню, ацетилену і горючих газів.

Спільне зберігання на складах і транспортування кисневих, ацетиленових балонів і балонів з іншими зрідженими газами на необладнаних видах транспорту не дозволяється, за виключенням переміщення двох балонів на спеціальному візку до робочого місця. В літній час балони повинні бути захищені від попадання прямих сонячних променів.

При живленні зварювальних постів ацетиленом і киснем балони встановлюються у вертикальному положенні в спеціальних стійках і міцно закріплюються хомутами або ланцюгами. Балони встановлюють на відстані не менше 5 м від нагрівальних печей та інших джерел тепла. Відбір кисню з балону проводять до залишкового тиску не нижче 0,5 кгс/см².

Різаки, пальники, редуктори, шланги, газорізальні машини та інше зварювальне обладнання закріплюються за працівниками персонально. Різаки, пальники не рідше одного разу на місяць

перевіряють на газонепроникність із послідуною реєстрацією результатів перевірки в журналі.

Не рідше одного разу на квартал проводять технічний огляд і випробування кисневих і ацетиленових редукторів. Нове газозварювальне обладнання (різакі, пальники, редуктори тощо), що поступило на підприємство, перед вводом в експлуатацію перевіряється й реєструється в журналі.

Проводити ремонт пальників, різаків, вентилів балонів та іншої апаратури на робочому місці газозварників не дозволяється. Несправна апаратура повинна бути здана на ремонт у спеціалізовану майстерню. У випадках, коли через несправність вентилів балонів газ не може бути використаний, балон підлягає поверненню на наповнювальну станцію. На балоні повинен бути зроблений крейдою напис «Обережно, повний».

Приєднання редуктора до балону слід проводити спеціальним ключем. Газозварювальні шланги, зіставлені з різних відрізків (більше двох), використовувати не дозволяється. Шланги на з'єднувальних ніпелях апаратури (пальників, різаків, редукторів тощо) надійно закріплюють, а на ніпелі водяних затворів щільно надівають, але не закріплюють.

Шланги повинні використовуватися в залежності від їхнього призначення. Не дозволяється використання кисневих шлангів для подачі ацетилену або навпаки. Довжина шлангів для газового зварювання не повинна перевищувати 20 м і бути менше ніж 5 м, щоб не обмежувати рухів зварника. Мінімальна довжина відрізків шлангів до стику повинна бути не менше ніж 3 м; кількість стиків у шлангах не більше двох.

Шланги, редуктори, водяні затвори та інше газове обладнання, що пропускає газ (мають нещільності), повинні негайно замінюватися справними, попередньо випробуваними на газонепроникність. При виявленні витікання горючих газів із балонів або трубопроводів у приміщення роботи з відкритим вогнем повинні бути негайно припинені. Роботи можуть бути

відновлені після усунення несправності та вентильовання приміщень.

Не дозволяється:

- користуватися саморобними ацетиленовими апаратами;
- виконувати роботу від одного генератора кількома пальниками або різаками;
- залишати без нагляду переносний генератор під час роботи;
- проводити роботу без захисних окулярів і щитків із спеціальним склом;
- виконувати зварювальні роботи на відстані менше 10 м від легкозаймистих і вогненебезпечних матеріалів;
- зберігати у зварювальному приміщенні на відстані менше 10 м від місця зварювання легкозаймисті матеріали;
- переносити балони на руках без носилок, пристроїв і на плечах;
- застосовувати для кисню редуктори й шланги, які раніше використовувались для роботи зі зрідженим газом.

3.2.6.7. Вимоги безпеки під час виконання ковальсько-пресових робіт

Організація ковальсько-пресових робіт повинна відповідати вимогам діючих нормативно-правових актів, експлуатаційної документації на обладнання.

Заготовки, поковки й відходи слід вкладати в тару, на стелажі й у штабеля. Висота штабелю при наявності упорів (стовпів) і стелажів не повинна перевищувати 2 м, а в разі відсутності упорів - 1 м. На стелажах на видному місці вказується допустиме навантаження. Перевантаження стелажів не дозволяється.

При виконанні налагоджувальних і ремонтних робіт слід використовувати пристрої, що втримують траверси (баби) молотів і гідравлічних пресів у верхньому положенні.

Для загартування деталей у воді або маслі виготовляють баки об'ємом в 4,5 рази більше об'єму деталей, що будуть

завантажуватися. Масляний бак повинен закриватися металевою кришкою.

На робочих місцях ковальське обладнання повинно мати спеціальні пристрої для зберігання інструменту. На пускові пристрої необхідно наносити чіткі написи, що позначають найменування механізмів.

Продукти очистки, вилучені з лежаків, до подальшої переробки не допускаються. Вони повинні негайно видалятися з території у місця, погоджені з органами санітарного нагляду.

Вивантаження заготовок з печі й подача їх до молотів і пресів повинні бути механізовані (крани зі спеціальними захватами, захватні кліщі на монорейках, спускні жолоби тощо).

В цеху повинні бути схеми трубопроводів (магістрального і біля кожної печі), рідкого палива, газу, пари, повітря з указанням номерів вентилів і засувок та місць їх розміщення. Для зручності обслуговування й нагляду трубопроводи фарбують у відповідні кольори.

Ручна подача заготовок в штамп і ручне видалення відштампованих деталей зі штампа допускаються тільки при наявності на штампі ефективних захисних пристроїв, що виключають можливість травмування працівників. На невеликих штампах, що застосовуються на пресах з малим ходом повзуна, для запобігання травмуванню рук повинні передбачатися зазори безпеки між рухомими й нерухомими частинами.

3.2.6.8. Вимоги безпеки під час виконання жерстяно-мідницьких робіт

Організація й обладнання робочих місць для виконання жерстяницько-мідницьких робіт повинні відповідати вимогам вимогам діючих нормативно-правових актів, експлуатаційної документації на обладнання.

Жерстяно-мідницькі роботи виконуються в ізольованих приміщеннях, обладнаних загальною припливно-витяжною

вентиляцією й водопроводом. Роботи, пов'язані з виділенням шкідливих випарів, а також роботи по зачищенню деталей перед паянням або лудінням проводять під панелями витяжної вентиляції.

Робочі місця для паяння й лудіння необхідно обладнувати витяжними зонтами. Верстати і робочі столи оббивають листовим залізом. Припливне повітря подається рівномірно у верхню зону приміщення в кількості, що складає не менше 90% об'єму повітря, що відсмоктується.

Використане ганчір'я, яке містить свинець, складається в ящики з кришками і після закінчення зміни спалюється. Повторне його використання не дозволяється. Приміщення і робочі місця для виконання паяльних робіт обладнують вогнестійкими матеріалами, які дозволяють проводити їх ретельне очищення від свинцевого пилу.

Паяльні лампи необхідно тримати в справності і не рідше одного разу в місяць перевіряти їх на міцність і герметичність із занесенням результатів і дати перевірки в спеціальний журнал. Крім цього, не рідше одного разу на рік повинні проводитися контрольні гідравлічні випробовування тиском.

Наповнювати паяльну лампу паливом дозволяється не більше, ніж на $3/4$ об'єму резервуара. Використовувати етилований бензин як пальне не дозволяється. Після закінченні роботи пальне з лампи зливається, а вона здається у склад.

Травлення кислоти проводиться в кислотостійкій ємкості, що не б'ється, і тільки у витяжних шафах. Опускати в кислоту цинк слід невеликими порціями.

Флюс і матеріал для приготування флюсу (кислоти, луги тощо) зберігають у спеціальному приміщенні, що має справну вентиляцію або у витяжних шафах. Пляшки з кислотою закупорюють і зберігають у справній тарі. На робочому місці кислоту і флюси зберігають у зручному скляному або фарфоровому посуді з притертими пробками в кількості, яка не перевищує потребу для однієї зміни.

Перенесення, правка й різання листового металу здійснюється тільки в рукавицях. Під час виготовлення ремонтних деталей і латок з листової сталі, а також при вирізанні пошкоджених місць, гострі кути, краї й задирки слід затупити.

Ремонт ємкостей з-під пального виконується після попереднього очищення, промивання й пропарювання до повного видалення парів і горючих матеріалів. Зварювання або паяння проводяться при відкритих пробках (кришках). Паяння виробів необхідно проводити на спеціальних підставках, обладнаних піддонами для стікання припою. Обрізки металу складаються в спеціально відведене місце. Кожне робоче місце комплектується щіткою для змивання дрібних металевих відходів і пилу.

Під час запланованих перерв, перед уживанням їжі і після закінчення роботи працівники зобов'язані чистити зуби і полоскати ротову порожнину. В кімнаті для вмивання для працівників, зайнятих паянням, встановлюються шафи з індивідуальними місцями (гніздами) для зберігання зубного порошку, пасти, щітки й склянки. Біля умивальників, незалежно від місця їхнього розміщення, передбачаються бачки з 1-% розчином оцтової кислоти для попереднього обмивання рук.

Після закінчення робочої зміни на ділянці паяння повинно проводитися миття підлоги. Сухі способи прибирання забороняються. Не рідше одного разу у два тижні повинно проводитися вологе прибирання всього робочого приміщення.

Якщо пости для паяння у потоковій лінії чергуються з іншими робочими місцями, необхідно дотримуватися вимог, які встановлюються до ділянок паяння. Ванни для перевірки серцевини радіатора на герметичність повинні бути стійкими і зручно розміщеними. Для доставки на робочі місця свинцю, свинцевого сплаву й виробів із них необхідно застосовувати зручну тару, що легко миється.

Плавка припою повинна здійснюватися в тиглях, які встановлюються в окремих приміщеннях, обладнаних припливно-

втяжною вентиляцією. При розміщенні тиглів у загальних приміщеннях останні необхідно обладнувати місцевими відсмоктувачами. Для зберігання припою, призначеного для витрат, повинні бути спеціальні металеві ящики з щільно прилягаючими кришками.

Правку крил машин та інших деталей слід проводити на спеціальних підставках або оправках. Проводити правку деталей, що знаходяться у висячому положенні не дозволяється.

Не дозволяється:

- підключати вентиляційну систему робочих місць, де проводиться паяння, в загальну вентиляційну мережу;
- охолоджувати нагрітий паяльник у рідині;
- перевіряти ступінь нагрівання паяльника руками на дотик;
- зберігати одяг у приміщенні, де проводиться паяння.

3.2.6.9. Вимоги безпеки під час виконання ремонту та випробування електрообладнання

Організація та обладнання робочих місць по ремонту й випробуванню силового й автотракторного електрообладнання повинні відповідати вимогам ДНАОП 0.00–1.21–98. Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів, наказ Держнаглядохоронпраці України від 09.01.98 N 4., експлуатаційній документації на обладнання та інших діючих нормативно-правових актів України.

Дільниця розбирання електричних машин повинна бути забезпечена знімачами й пресами для розбирання вузлів та механізмів, що мають посадку з натягом. Дільниці для розбирання електричних машин і трансформаторів, випалювання ізоляції та видалення обмоток повинні бути забезпечені підіймально-транспортними засобами. Печі для випалювання ізоляції повинні бути обладнані вентиляційними пристроями для видалення газів. Для остигання вийнятих із печей електричних машин повинно бути обладнане та огорожене спеціальне місце.

Обертові частини верстатів намотування секцій, реставрації та ізоляції проводів повинні бути обладнані захисними засобами. Столи й верстаки для укладання секцій обмоток повинні бути забезпечені боковими буртами (виступами), які запобігають скочуванню кондукторів.

Кислотні ванни для електричної обробки кінців обмотувального матеріалу повинні мати витяжну вентиляцію. Робота на цих дільницях дозволяється тільки в кислотостійкому спецодязі, гумових рукавичках та захисних окулярах. Ванни для полуди кінців обмоток ламелей та інших частин електричних машин повинні бути обладнані вентиляцією і контрольними приладами для визначення температури розплавленого припою.

Електротехнічний персонал випробувальних станцій і лабораторій повинен:

а) пройти:

- навчання з безпечних методів роботи на робочому місці під керівництвом досвідченого працівника;
- перевірку знань кваліфікаційною комісією, яка встановлює кваліфікаційну групу.

б) мати відповідні групи по електробезпеці:

- начальник випробувальної станції, начальник лабораторії і прирівняні до них особи, начальник зміни, старший інженер, старший майстер - не нижче V групи;
- інженери, механіки, майстри, старші електромонтери і прирівняні до них особи - не нижче IV групи;
- електромонтери, електрослюсарі, лаборанти, контролери - не нижче III групи;
- допоміжний персонал, який бере участь у випробуваннях - не нижче II групи.

Випробувальні станції, лабораторії, випробувальні поля і контрольні пункти цехів повинні бути захищені постійними або тимчасовими огороженнями під час проведення випробувань із напругою, яка перевищує:

- 42 В - у приміщеннях із підвищеною небезпекою;
- 12 В - у приміщеннях особливо небезпечних.

Постійні огороження, відкриті зверху, повинні бути висотою не нижче 1,7 м, а тимчасові - не нижче 1,2 м. Конструкція огорожень повинна виключати можливість випадкового доторкання до струмопровідних частин. Двері постійних огорожень повинні відчинятись назовні або розсуватись. Замки дверей повинні бути такими, які самі запираються, а двері повинні відчинятись із середини без ключа за допомогою рукоятки.

Двері огороження випробувального поля, об'ємних елементів огороження, що відкриваються (двері, кришки тощо), всього випробувального обладнання, розміщеного у виробничих приміщеннях, повинні мати блокувальні пристрої.

Блокування огорожень випробувального поля повинно відповідати таким вимогам:

- при відкриванні дверей повинна повністю зніматись напруга з випробувального поля (стенда);
- при відкритих дверях запобігати подачі напруги на випробувальне поле (стенд);
- при закриванні дверей напруга повинна відновлюватись після повторного включення пускового пристрою.

На випробувальному пульті та розподільчому щиті повинні бути передбачені пристрої для відключення всіх джерел живлення випробувальної схеми або клемних колодок стенда. Біля дверей випробувальних полів повинні бути встановлені сигнальні ліхтарі з червоним склом та попереджувальним написом «Стій! Висока напруга».

Станини, кожухи виробів, що випробовуються, та випробовувального електрообладнання, пересувні випробувальні пульти, переносні апарати, металеві огороження, металеві корпуси приладів та інше обладнання і металеві конструкції, які можуть потрапити під напругу через несправність або при пробіі ізоляції, необхідно заземлити.

Установка на стенд і знімання зі стенда (поля) виробів, що випробовуються повинна виконуватись тільки при повному відключенні випробовувальної схеми від виробу та знятій напрузі з пунктів підключення (клемних колодок). Складання схеми на випробовувальному стенді повинно виконуватися при повному знятті напруги з пунктів підключення (клемних колодок, проводів тощо). Обладнання значної електричної ємності, яке не входить в електричну схему, але розташоване на випробовувальному полі, повинно бути закорочене та заземлене.

Перед початком випробувань необхідно перевірити:

- правильність складання випробовувальної схеми;
- наявність і надійність заземлення всіх об'єктів схеми й обладнання;
- наявність необхідних захисних засобів;
- надійність роботи сигналізації, блокування та комутаційної апаратури;
- відсутність людей біля випробовувальних об'єктів.

Перед подачею напруги на випробовувані вироби або поле працівник, який умикає напругу повинен оголосити усно: «Вмикаю напругу» та подати звуковий або світловий сигнал у випадку, коли випробовувальний апарат або поле знаходиться поза межами видимості. Конденсатори, ввімкнуті у випробувальну схему, по закінченні випробувань підлягають розрядці й замиканню на землю.

Переносні кабелі та ізольовані проводи, які застосовуються для приєднання випробовувальних апаратів до пунктів підключення, повинні перевірятись перед кожним випробуванням. Дата й результати випробувань фіксуються в спеціальному протоколі випробувань.

Вимірювальну установку необхідно огорожувати, а на огороження перед кожним випробуванням необхідно вивішувати плакати, які попереджують про наявність напруги.

Перед випробовуванням на підвищену швидкість обертання (рознос) необхідно переконатися, що всі кріплення стенда і випробовувальної машини справні і послаблення не виникло. Проведення випробовувань на підвищеній швидкості обертання дозволяється тільки на повністю зібраних машинах, встановлених на відкритому майданчику, при умові надійної безпеки для персоналу у випадку руйнування машини (виведення на безпечну відстань, в укриття тощо).

Виміряти опір ізоляції електричних машин дозволяється тільки на машинах, які не обертаються, та в разі відсутності напруги.

Агрегати та вузли автотракторного електрообладнання, які розбираються, повинні бути чисті, сухі, охолоджені до температури навколишнього середовища та без слідів мийного розчину.

Печі випалювання ізоляції якорів улаштовуються з тепловою ізоляцією, яка не повинна допускати температуру нагріву її зовнішньої стіни вище 45°C , а також з ефективною вентиляцією для видалення газів. Робочі місця для видалення випаленої ізоляції з пазів якорів повинні бути обладнані витяжною вентиляцією.

Верстати для проточування колекторів і міжламельної ізоляції необхідно обладнувати прозорими екранами для спостереження за процесом проточування та місцевим відсмоктуванням для видалення пилу. Тиглі для плавлення припою необхідно забезпечувати обладнанням, яке автоматично підтримує температуру розплаву та місцевим відсмоктуванням для видалення парів свинцю.

3.2.6.10. Вимоги безпеки під час шиномонтажних роботах

Організація та обладнання робочих місць для виконання шиномонтажних робіт повинні відповідати вимогам діючих нормативно-правових актів України, експлуатаційній документації на обладнання. До роботи на вулканізаційних апаратах допускаються особи, які пройшли навчання, перевірку знань з охорони праці і мають посвідчення на виконання цих робіт.

Приміщення для виконання вулканізаційних робіт повинні бути ізольованими та обладнаними припливно-витяжною вентиляцією. Приміщення в яких встановлені вулканізаційні апарати із самостійною топкою, повинні бути ізольовані від приміщень, в яких застосовується бензин або гумовий клей.

Силові та інше електрообладнання повинно бути у вибухобезпечному виконанні. Шерехувальні верстати повинні бути обладнані пристроями для відсмоктування пилу, мати огородження обертових частин та мати заземлення. Шерехування пошкоджених місць камер на заточувальному верстаті необхідно проводити в захисних окулярах і при ввімкненому пиловловлювачі.

З'єднання (фланці, шланги, штуцера тощо) паропроводів, гідравлічних, пневматичних устаткувань повинні бути ущільнені і забезпечувати герметичність. Парогенератор, який використовується для подачі пари у вулканізаційний апарат, повинен мати запобіжний клапан, відрегульований на гранично допустимий тиск, а також справні термометр, водомірне скло та манометр. Манометр повинен бути опломбований, з червоною відміткою, яка вказує на гранично допустимий тиск для даного парогенератора.

Для монтажу й демонтажу шин виділяється спеціальне місце, яке оснащується необхідним обладнанням, пристроями та інструментом. Шини необхідно приймати в ремонт чистими та сухими. Знімання, встановлення та переміщення коліс і шин для машин великої вантажопідйомності необхідно виконувати з використанням засобів механізації.

Перед демонтажем шини повітря з камери необхідно повністю випустити. Демонтаж і монтаж шин необхідно виконувати спеціальними пристроями. Ободи не повинні мати механічних пошкоджень, зім'ятих країв та задирок. Періодично необхідно їх очищати від іржі та фарбувати.

Не допускається працювати на електровулканізаторі:

- в разі відсутності заземлення;

- при відсутності під основою настільного електровулканізатора прокладки теплоізоляційного та електроізоляційного матеріалу;

- в разі відсутності на підлозі діелектричного килимка;

- в випадку пошкодження ізоляції проводів та вилки.

Під час роботи на вулканізаторах необхідно користуватись рукавицями. Запас бензину та клею необхідно зберігати на спеціальному складі. У виробничих приміщеннях на робочих місцях дозволяється зберігати бензин та клей у кількості, що не перевищує трьохгодинної потреби. Зберігати бензин та клей необхідно в металевих посудинах, що щільно закриваються; відкривають їх тільки при необхідності. Клей необхідно наносити щіткою, рукоятка якої повинна бути з відбивачем, який запобігає травмуванню рук.

Розкрій матеріалу на заготовки та вирізку пошкоджених місць необхідно проводити за допомогою спеціальних ножів і шаблонів. Ніж повинен мати справну рукоятку та гостро заточене лезо. У приміщеннях для вулканізаційних робіт застосовується тільки мідний, латунний та дерев'яний інструмент.

Накачування шин необхідно проводити у спеціальному огороженні або із застосуванням запобіжної вилки. Шини до робочих місць повинні доставлятися підйимально-транспортними засобами, конвеєрами, транспортерами або спеціальними візками.

Мити шини необхідно в ізольованому приміщенні у спеціальних мийних машинах. Приміщення повинно бути обладнане каналізацією для відведення забрудненої води.

Сушіння шин повинно проводитися у спеціальних приміщеннях, обладнаних стелажми та підйимальними механізмами. Огляд та вирізку місцевих пошкоджень покриттів необхідно проводити на спредері.

Розшарування покриттів для виготовлення манжет необхідно проводити на спеціальному верстаті. Неробоча частина ножа на машинах, які застосовуються для зрізання країв манжет, повинна

бути огороженою. Шерехування внутрішніх ділянок покришок та нанесення клею повинно виконуватись на спеціальному стенді або на верстаку з використанням розпірок та борторозширювачів.

Сушіння промазаних клеєм покришок необхідно проводити у закритих сушильних камерах. Сушильні камери необхідно обладнувати примусовою витяжною вентиляцією з припливом нагрітого повітря.

Для пресування покришок при вулканізації слід застосовувати повітряні мішки, варильні камери, розміри яких повинні відповідати розмірам покришок, що вулканізуються.

Не дозволяється:

- заміна одного мішка варильної камери іншим;
- використовувати варильні камери для вулканізації покришок у секторних формах.

Габаритні розміри і зовнішній профіль повітряного мішка (варильної камери) повинні відповідати внутрішньому профілю покришки, яку вулканізують, кут обхвату пресуючої частини мішка не повинен перевищувати кута обхвату секторної форми більше ніж на 5° . Повітряний мішок та варильна камера повинні бути з клеймом за воду-виготовлювача й датою виготовлення.

Перед початком роботи на кільцевому вулканізаторі необхідно перевірити справність фіксуючого пристрою, який утримує кришку вулканізаційного апарата у верхньому положенні, дію запобіжного пристрою (запобіжна штанга) і справність аварійного вимикача. При несправності вищевказаних пристроїв виконувати роботи на вулканізаційному апараті не дозволяється.

Витягування повітряного мішка з покришки необхідно проводити при допомозі петель з тканини, а з варильних камер - спеціальними пристроями.

Завантаження форм із виробами у вулканізаційний котел необхідно проводити за допомогою пристроїв (візка), а вивантаження - спеціальними гаками. Пару у вулканізаційний котел необхідно подавати після перевірки правильності закриття кришки.

Для зменшення тепловиділення і захисту обслуговуючого персоналу від опіків уся гаряча частина неробочої поверхні вулканізаційних апаратів та паропроводів повинна бути теплоізована. Столи повинні бути покриті рівною й гладкою оцинкованою бляхою. Ребро стола з боку робочого місця необхідно оббивати смугою м'якої гуми товщиною 6-8 мм.

Обладнання, яке застосовується для вулканізації варильних мішків (заготовок) із використанням пари, повинно бути обладнане пристроєм для регулювання подачі пари, термометром та манометром. Після виготовлення варильні мішки повинні пройти перевірку на герметичність та міцність.

Прибирання приміщень необхідно проводити не менш ніж 2 рази на зміну, видаляти пил, який накопичується у пилоуловлюючих установках, повітропроводах і вентиляторах за допомогою пилососів промислового типу, а з верстатів, столів, стін - вологим методом.

Варильні мішки повинні зберігатися на стелажах, на висоту не більше двох рядів, в затемненому приміщенні при температурі не нижче 20⁰ С та відносній вологості повітря 50-60 %, на відстані не менше 1 м від опалювальних приладів. Не дозволяється зберігати варильні мішки сумісно з паливом, мастильними матеріалами, хімікатами та іншими речовинами, що руйнують гуму.

Тиск повітря перевіряють тільки в охолоджених шинах (до температури навколишнього середовища). На посту накачування шин необхідно встановлювати дозатор тиску повітря або манометр, яким періодично перевіряють тиск у камері.

Не дозволяється:

- при накачуванні камер виправляти їх положення на колесі постукуванням;
- вибивати диски кувалдою або молотком;
- підвищувати тиск повітря в шинах вище встановленої норми;
- працювати на несправному парогенераторі і вулканізаційній установці, а також виконувати їх ремонт при наявності в них пари;

- перекочувати покриття по підлозі;
- направляти струмінь повітря на людей.

3.2.6.11. Вимоги безпеки під час обслуговування та ремонту акумуляторів

Зарядку акумуляторів необхідно проводити в ізольованих приміщеннях, обладнаних припливно-витяжною вентиляцією та водопроводом. В окремих випадках дозволяється заряджати акумулятори у витяжній шафі загального приміщення.

Стіни, стеля, двері, віконні рами й стелажі приміщень для заряджання акумуляторів необхідно фарбувати кислотостійкою фарбою, а стекла вікон захищати від проникнення прямих сонячних променів. Робочі місця обладнуються витяжними зонтами або місцевим відсмоктуванням, які мають ізольовані виходи у атмосферу. Виводити вентиляційні канали у димоходи або вентиляційну систему не дозволяється.

Розвантаження (завантаження) акумуляторних батарей у транспортні засоби необхідно проводити з використанням засобів механізації. Акумуляторні батареї вагою більше 20 кг необхідно перевозити по території на спеціальних візках, платформа яких виключає можливість падіння батарей. Перенесення акумуляторних батарей вручну дозволяється в гумових рукавицях із використанням спеціальних захватів, пристроїв і носилок, які виключають можливість попадання електроліту на шкіру працівників.

У приміщенні для заряджання акумуляторних батарей використовується електрообладнання у вибухобезпечному виконанні. Електроапаратуру управління випрямлячі, трансформатори, генератори, реостати тощо необхідно розміщувати в ізольованих приміщеннях.

Електроліт готують у посудинах із кислотостійкого матеріалу (керамічного, пластмасового тощо). При цьому спочатку наливають дистильовану воду, а потім у неї тонкою цівкою вливають кислоту

при безперервному помішуванні. Кислоту (луг) із бутлів у посудини наливають за допомогою спеціальних пристроїв (качалок, сифонів тощо).

Під час подрібнення шматків їдкого калію або натрію слід користуватися захисними окулярами, гумовими рукавичками, фартухом, совками та мішковиною. У приміщеннях для зберігання кислоти або лугів проводити інші роботи, крім приготування електроліту, не дозволяється. Бутлі з кислотою або електролітом необхідно переносити удвох на спеціальних носилках, що виключають їх падіння, або перевозити міцно закріпленими на візках. Пробки на бутлях повинні бути щільно закриті. Перед підняттям бутлів із кислотою, лугом або електролітом необхідно переконатися в міцності обплетення або каркаса. На посудини з кислотою, лугом або електролітом необхідно навішувати або наклеювати відповідні етикетки.

Для з'єднування акумуляторних батарей у групи та підключення до пристроїв для заряджання слід застосовувати багатодієві ізольовані проводи з щільно прилягаючими (пружинними) освинцьованими затискачами (для кислотних акумуляторів), що мають надійний електричний контакт, який виключає можливість іскроутворення. Для розміщення на час заряджання акумуляторів повинні бути передбачені стелажі. Для огляду акумуляторних батарей необхідно використовувати переносні електросвітільники у вибухобезпечному виконанні напругою не вище 42 В.

Заливання електроліту та дистильованої води в акумуляторні банки необхідно виконувати гумовою грушею. Ремонт корпусів акумуляторних батарей необхідно проводити електростамескою з використанням захисних окулярів і рукавичок, попередньо зливши електроліт.

Видалення газів з приміщення повинно проводитись через шахту, яка повинна бути вище коника даху не менш ніж на 1,5 м. Відсмоктування газів повинно проводитись як з верхньої, так із

нижньої частини приміщення з боку, протилежного припливу свіжого повітря.

Опалення приміщень рекомендується здійснювати за допомогою калориферних установок, які розташовуються поза приміщенням і подають тепле повітря через вентиляційні канали. При цьому необхідно вжити заходів проти занесення іскор через канал.

Паяння пластин в акумуляторній дозволяється за таких умов:

- паяння дозволяється не раніше, ніж через 2 години після закінчення заряджання (за 2 години до початку паяння батареї, що працюють за методом постійного заряджання, необхідно перевести у режим розряджання, а приміщення до початку робіт необхідно провентилювати);

- під час паяння необхідно проводити безперервну вентиляцію;

- місце паяння необхідно відгородити від решти батарей вогнестійкими щитами;

- для запобігання отруєнню свинцем та його сполуками вживають спеціальні застережні заходи та визначають режим робочого дня відповідно до інструкції з експлуатації та ремонту акумуляторних батарей.

Плавити мастику потрібно у спеціальних електротиглях із закритими кришками та обладнаними витяжною вентиляцією. Корпус електротигля повинен бути заземлений.

Шматки бітуму, які завантажуються в електротиглі повинні бути сухими. Заливання мастики повинно проводитися за допомогою спеціальних ковшів. Ковші повинні бути справними, сухими та підігрітими.

Розігрів мастики необхідно проводити у спеціальних лампових, індукційних або інших печах. Не дозволяється розігрівати мастику паяльною лампою або іншим пристроями з відкритим вогнем. Печі для розігріву заливальної мастики повинні бути з пристроями для відсмоктування парів та газів.

Для знімання кришок акумуляторів необхідно використовувати справні спеціальні знімачі. Розбирання напівблоків акумуляторних пластин повинно проводитися тільки після промивання.

Верстати, столи та робочі місця, де проводиться видалення сульфату із свинцевих пластин, складання пластин у напівблоці, встановлення сепараторів та інші роботи, що пов'язані з виділенням свинцевого пилу, повинні бути обладнані вентиляцією з відсмоктуванням забрудненого повітря з робочої зони за допомогою перфорації, вмонтовані у кришки столів та верстатів.

Відлиті свинцеві вироби, чистий свинець та сурма повинні зберігатися й транспортуватися у спеціальній тарі в закритому вигляді, а свинцевий шлам, згар та акумуляторні пластини - тільки у герметично закритих контейнерах або в іншій герметичній тарі.

Хімічна обробка дерев'яного шпону повинна виконуватись у спеціально відведених місцях, обладнаних вентиляцією, каналізацією та водопроводом.

Форми для відливання вивідних клем, міжелементних сполучень, бареток, прутків та інших деталей повинні бути сухими, підігрітими, з нанесеною на внутрішні поверхні емульсією.

Для розливання свинцю у форми повинні застосовуватися справні сухі та підігріті ковші. Брати ковшем розплавлений свинець необхідно в такій кількості, щоб його вистачило на заливання тільки однієї форми. Виплески, що утворилися під час заливання повинні бути забрані.

Кислотний електроліт, розлитий на стелажі, видаляють ганчір'ям, змоченим в 10% розчині двовуглекислої соди. Якщо електроліт розлитий на підлогу, то його необхідно посипати тирсою, зібрати її, а потім змочувати підлогу нейтралізуючим розчином та насухо витерти.

Акумуляторні приміщення забезпечують умивальником, милом, ватою в упаковці, рушником і закритою посудиною з 5-10 % нейтралізуючим розчином питної соди для шкіри (одна чайна ложка на склянку води) та 2-3 % нейтралізуючим розчином питної

соди для очей. Баки з водою для умивання, із нейтралізуючими розчинами потрібно фарбувати в яскраві кольори і встановлювати на спеціальні підставки на доступній висоті. На одному із боків яскравою фарбою необхідно нанести напис «Обмивальна вода», «Пити не дозволяється», «Застосовувати для нейтралізації кислоти», «Застосовувати для інших цілей не дозволяється».

При попаданні кислоти, лугу або електроліту на шкіру необхідно промити цю ділянку тіла спочатку водою, а потім нейтралізуючим розчином.

Не дозволяється:

- переносити на плечах та на спині акумуляторні батареї, бутлі з кислотою та інші ємкості з агресивними або вогнебезпечними рідинами;
- знаходитися попереду візка при транспортуванні вантажу;
- застосовувати для приготування кислотного електроліту скляну тару;
- переливати кислоту вручну, без застосування відповідних пристроїв;
- уливати воду в кислоту;
- з'єднувати дротом затискачі акумуляторних батарей під час заряджання;
- перевіряти акумуляторні батареї шляхом короткого замикання;
- зберігати в акумуляторному приміщенні посудини з сірчаною кислотою більше добової потреби, а також порожні пляшки й посудини;
- стороннім особам знаходитися у приміщенні для заряджання акумуляторних батарей;
- зберігати та вживати їжу у приміщенні акумуляторного відділення;
- захарашувати підходи до баків із водою для обмивання і нейтралізуючими розчинами;
- застосовувати відкритий вогонь, курити.

3.2.6.12. Вимоги безпеки під час ремонту і технічного обслуговування в польових умовах

Для проведення технічного обслуговування машинно-тракторних агрегатів у польових умовах необхідно виділяти автопересувну майстерню або спеціальну автомашину, обладнану необхідним інструментом та пристроями. Вона повинна бути обладнана первинними засобами пожежогасіння та мати справні іскрогасники.

Ремонт машинно-тракторних агрегатів допускається не ближче 30 м від хлібних масивів та інших посівів. Пересувну майстерню для технічного обслуговування розміщують на горизонтальному майданчику, в найбільш зручному по відношенню до машини, що буде обслуговуватися, місці, загальмовують та заземлюють.

Причіплювання мобільної електрозварювальної установки виконують підтягуванням її до буксирного пристрою мобільної ремонтної майстерні. Під'їжджати автомайстернею заднім ходом до зварювальної установки не дозволяється.

При уведенні електрозварювального агрегату в робочий стан його заземлюють, фіксують раму опорою, а під колеса підкладають противідкатні башмаки. Інструмент та пристрої для технічного обслуговування машин повинні бути справними, відповідати вимогам нормативно-правових актів і забезпечувати безпеку виконання робіт.

Ремонт і технічне обслуговування машин у польових умовах проводиться у світлий час доби. Дозволяється проведення технічного обслуговування в нічний час при умові достатнього штучного освітлення. У цьому випадку роботи виконуються не менше ніж двома працівниками. Усі операції з ремонту і технічного обслуговування, за винятком операцій, які обумовлені інструкціями з експлуатації заводів-виготовлювачів, виконуються при зупиненій машині, непрацюючому двигуні і виключеному валу відбору потужності.

Під час ремонту і технічного обслуговування навісних машин й знарядь їх робочі органи опускають на землю, педаль гальма трактора встановлюють у загальмованому положенні і блокують заскочкою. Піддомкращування і зачалування повинно проводитися у відповідних місцях, зазначених в експлуатаційній документації.

Перед виконанням операцій технічного обслуговування й ремонту деталі, вузли та агрегати очищають від рослинних решток і забруднень. Під час очищення машин стиснутим повітрям слід користуватися захисними окулярами й респіратором, а струмінь повітря направляти від себе.

Під час заміни пневмоколіс, що складаються з двох полудисків скріплених стяжними болтами, а також під час їхнього демонтажу повинно бути випущене повітря з камери. Не дозволяється накачування таких коліс, якщо відсутній хоча б один болт.

Перед піддомкращуванням машину або знаряддя розміщують на рівному горизонтальному майданчику. Під основу домкрата підкладають дерев'яні підкладки. Під машину або знаряддя поряд із домкратом установлюють надійну підставку, яка забезпечує стійкість та запобігає падінню машини чи знаряддя. Користуватися випадковими підставками не дозволяється.

Під час проведення технічного обслуговування не дозволяється:

- працювати з несправною лебідкою вантажопідіймального механізму або якщо маса вантажу перевищує вантажопідйомність механізму;
- установлювати й перевозити в кузові майстерні ацетиленові генератори в заправленому стані;
- використовувати відкритий вогонь у майстерні;
- знаходитись у зоні повітряного потоку подрібнювачів (викиду технологічного продукту) під час прокручування окремих вузлів і механізмів комбайнів;
- знаходитися напроти механізмів із ріжучими елементами високої інерції;

- працювати на агрегаті для заправки, якщо немає заземлення і передбачених засобів пожежогасіння;
- відходити від агрегату для заправки до закінчення заповнення його місткостей нафтопродуктами, а також до закінчення заправки машини, що обслуговується;
- знімати кришку бункера солідолонагнітача з надлишковим тиском солідолу;
- зливати гарячу воду й масло із систем при працюючому двигуні.

Обслуговування й ремонт машин, що використовувалися на роботах із застосуванням пестицидів і агрохімікатів, необхідно проводити тільки після знешкодження пестицидів і агрохімікатів.

Роботи під машинами проводять на спеціальному настилі або брезенті. При заміні лемешів плуга під польові дошки переднього й заднього корпусів підкладаються міцні дерев'яні підкладки. Заміну ножів різальних апаратів проводять, вдвох застосовуючи рукавиці. Ротор повинен бути заблокований від провертання.

Ремонт і технічне обслуговування платформ або робочих органів у піднятому стані слід проводити тільки після фіксування упором. Буксирування несправних тракторів і самохідних машин із поля в ремонтні майстерні проводять на зчіпці або шляхом часткового навантаження на платформу або спеціальний підйомний опорний пристрій буксирувального трактора згідно з Правилами дорожнього руху. Застосовувати для буксирування машин і знарядь канати, троси й ланцюги, які не пройшли випробовування, не дозволяється.

При буксируванні із застосуванням жорсткої або гнучкої зчіпки за кермом трактора (машини), що буксирується повинен знаходитися тракторист (водій), крім випадку, коли конструкція жорсткої зчіпки забезпечує рух трактора (машини), що буксирується по колії буксируючого.

При буксируванні на гнучкій зчіпці у машині, що буксирується повинні бути справні гальма і рульове керування, а при

буксируванні на жорсткій зчипці - рульове керування. Трактор (машина) із несправним рульовим керуванням буксирується шляхом його часткового навантаження. При цьому знаходження в кабіні тракториста (водія) або інших осіб не дозволяється.

При буксируванні у світлий час доби (незалежно від умов видимості), на машині, яка буксирує, включають фари ближнього світла, а на тій, що буксирують, включають габаритні вогні у будь-який час. В темний час доби та в інших умовах недостатньої видимості на транспортному засобі, що буксирується, повинні бути включені задні габаритні вогні, а при буксируванні на гнучкій зчипці, ще й передні габаритні вогні.

Жорстка зчипка підбирається з урахуванням забезпечення відстані між машинами не більше 4 м, гнучка - в межах 4-6 м. При гнучкій зчипці зв'язуючи ланки через кожний метр позначаються сигнальними щитками або прапорцями розміром 200^X200 мм.

Буксирування не дозволяється:

- якщо фактична маса буксируваного транспортного засобу з несправною гальмовою системою (або за її відсутністю) перевищує половину фактичної маси транспортного засобу, що буксирує;
- під час ожеледиці;
- на гірських дорогах і крутих спусках на гнучкій зчипці;
- якщо загальна довжина зчеплених транспортних засобів перевищує 22 м (маршрутних транспортних засобів - 30 м);
- мотоциклами без бокового причепа, а також таких мотоциклів;
- більше одного механічного транспортного засобу;
- транспортним засобом із причепом.

3.2.6.13. Вимоги безпеки під час ремонту і технічного обслуговування стаціонарного обладнання

Під час проведення ремонту і технічного обслуговування стаціонарних машин і обладнання повинні виконуватися вимоги експлуатаційної документації на конкретну машину. Роботи з

монтажу й ремонту стаціонарного обладнання повинні проводитися у відповідності зі діючими нормативно-правовими актами України.

Не дозволяється проведення ремонтних електрогазозварювальних робіт при наявності худоби у тваринницькому приміщенні. Роботи з ремонту обладнання повинні виконуватися тільки після повної зупинки його, при виключеній напрузі, відключеному приводі і при забезпеченні необхідних заходів вибухопожежобезпеки.

З початку ремонту і до його закінчення, обладнання, що знаходиться у ремонті, відключають від джерел енергоживлення, а в місцях пуску обладнання (у приміщенні розподільного пункту і на пункті диспетчерського керування), вивішують плакат «Не включати! Працюють люди».

Ремонт зерносушарок, теплогенераторів, теплових кондиціонерів, автоматів для пропарювання зерна, парових сушарок, варильних апаратів та інших машин для теплової обробки продукції у кормоцехах дозволяється виконувати тільки після повного припинення їхньої роботи й охолодження.

Монтаж вузлів устаткування, ланок трубопроводів і повітроводів поблизу електричних проводів (у межах відстані, що перевищує найбільшу довжину вузла або ланки, яка монтується) повинен проводитися при знятій напрузі. При неможливості зняття напруги роботи необхідно виконувати по наряду-допуску, оформленому у встановленому порядку.

При виконанні монтажних робіт не дозволяється використовувати для закріплення технологічного й монтажного оснащення устаткування й трубопроводи, а також технологічні й будівельні конструкції без узгодження з особами, відповідальними за правильну їхню експлуатацію.

Одночасне розбирання або ремонт конструкцій, обладнання у двох або більше ярусах по одній вертикалі не дозволяється без відповідних захисних пристроїв (настилів, сіток, козирків), що забезпечують безпечну роботу на всіх рівнях. Роботи на висоті

повинні проводитись відповідно до вимог діючих нормативно-правових актів України.

Ремонт і технічне обслуговування на висоті більше 1,3 м слід виконувати з використанням спеціальних стійких настилів і підмостків, а при їх відсутності з обов'язковим застосуванням запобіжного пояса, надійно прикріпленого до конструктивних елементів будівлі. При виконанні нескладних робіт під час установки, складання, кріплення, обслуговування різних конструктивних елементів машин і обладнання необхідно використовувати приставні драбини, довжина яких не повинна перевищувати 5 м.

Для виконання робіт на висоті по ремонту, монтажу й демонтажу обладнання повинні застосовуватися запобіжні пояси. Виконання робіт без застосування запобіжних поясів, запобіжних канатів і касок неприпустимо. Місця закріплення запобіжних поясів повинні бути вказані працівникам завчасно.

Улаштування й експлуатація механізмів і пристроїв для роботи на висоті (люльки, лебідки, троси, пояси тощо) повинні відповідати вимогам чинних стандартів і нормативно-правовим актам України. Щоразу, перед початком робіт повинен бути зроблений ретельний огляд піднімальних механізмів, гальмових пристроїв і захисних пристосувань, а також перевірена правильність і міцність строповки.

У процесі монтажу необхідно забезпечувати стійкість усіх вузлів устаткування. Великі блоки або вузли устаткування, що будуть встановлюватися у вертикальне положення, але не мають достатньої стійкості, необхідно розчалювати при монтажі не менше ніж трьома розчалками. Розчалювання знімається тільки після остаточного закріплення устаткування.

При ремонті, демонтажі або монтажі устаткування у вибухонебезпечних приміщеннях не дозволяється застосовувати відкритий вогонь та механізми й пристрої, що можуть викликати утворення іскор. Відігрівати вузли й частини устаткування та

пристроїв слід тільки парою або гарячою водою. Використані промаслені обтиральні матеріали (дрантя, ганчірки й ін.) необхідно складати у сталеві ящики або контейнери, які щільно закриваються, і видаляти з приміщення після закінчення робіт.

Роботи з ремонту й демонтажу устаткування, у якому можуть знаходитися отруйні речовини, проводять після видалення цих речовин та знешкодження устаткування з використанням працівниками засобів індивідуального захисту (протигази, окуляри, спецодяг).

Спуск працівників у силоси й бункера для зберігання зерна, борошна, висівки, комбікормів та інших продуктів може робитися лише у виняткових випадках при обґрунтованій виробничій необхідності. Спуск повинен проводитися у присутності керівника робіт і при наявності наряду-допуску на проведення робіт.

Перед спуском у силос або бункер необхідно забезпечувати їхнє ретельне провітрювання. Після цього зробити аналіз повітря, взятого із силосу газоаналізатором типу АУХ-2 з індикаторними трубками або індикаторним папером на наявність вуглекислого газу. Без проведення аналізу повітря, спуск без шлангового протигаза не дозволяється.

Спуск працівників у силоси й бункери повинен проводитися тільки за допомогою спеціальної лебідки, призначеної для спуску й підйому людей. Опускання людей у силоси й бункера висотою більш ніж 3 м за допомогою мотузяних складаних драбин не дозволяється.

Спуск повинен бути організований за участю трьох працівників, із них перший - що спускається; другий - що працює на лебідці; третій - спостерігач, що знаходиться протягом усієї роботи біля місця спуску для надання, при потребі, необхідної допомоги. Спостерігач повинен стежити за шлангом протигаза (респіратора) і не випускати з рук запобіжний канат, закріплений іншим кінцем до запобіжного поясу працівника, що опускається, поступово попускати їх при спуску або вибирати при підйомі

робітника. Запобіжний канат служить для передачі сигналів від працівника, що знаходиться в силосі. Керівник робіт (начальник цеху, його заступник, майстер) повинен до початку спуску в силос проінструктувати на робочому місці всіх працівників, що беруть участь у спуску. Під час перебування працівника в силосі відходити від силосу особам, що беруть участь у спуску, не дозволяється.

Якщо довжина шланга понад 12 м, повітря необхідно подавати за допомогою повітродувки, із приводом від електродвигуна. Шланговий протигаз необхідно також застосовувати при виконанні робіт в особливо запилених умовах (при обмітанні стін силосів, бункерів тощо).

Під час перебування працівника в силосі, бункері необхідно запобігти випадковому впуску й випуску зерна або інших продуктів. На впускному й випускному пристроях вивішується плакат «Не відчиняти! У силосі працюють люди!». Під час спуску для роботи в силосах і бункерах та при доступі в силоси й бункера через нижній люк працівники повинні одягати монтажні каски для захисту голови від предметів, що можуть упасти випадково з висоти.

Силоси й бункери (при необхідності) повинні освітлюватися зверху через люки переносними світильниками прожекторного типу пилонепроникного виконання або переносними акумуляторними ліхтарями. Освітлення бункерів і силосів дозволяється при виключених вивантажувальних (випускних) механізмах і устаткуванні переносними світильниками при напрузі в мережі не вище 12 В (у металевих ємкостях) і 42 В (у залізобетонних і дерев'яних ємкостях). Переносні світильники для освітлення бункерів і силосів повинні мати пилонепроникне виконання. Скляні ковпаки переносних світильників повинні бути захищені металевою сіткою.

Під час спуску працівника в силос (бункер) за допомогою лебідки необхідно виконувати наступні вимоги безпеки:

1. Виключити можливість впуску й випуску зерна або інших продуктів, які зберігаються в силосі (бункері), або випадкове падіння зверху сторонніх предметів.

2. Пристебнути працівника, який спускається в сідлі або колисці спеціальним поясом на обидві пряжки до стрижня сідла, а також прикріпити запобіжний канат до запобіжного пояса.

3. Працівник, який спускається повинен надіти ізолюючий протигаз.

4. Опустити сідло або люльку плавно, без ривків.

Запобіжний канат і шланг респіратора або протигазу попускають у міру опускання робітника, при цьому другий кінець запобіжного каната повинен бути надійно закріплений для попередження випадкового випускання його з рук працівника, що попускає цей канат. Попускання каната повинно робитися через нерухому опору, навколо якої канат повинен бути обкручений не менше ніж на 360^0 . Працівник, що спускається в силос, не повинен відстібати запобіжний канат від пояса і покидати сідло. Другий працівник, що тримає інший кінець каната, не повинен випускати його з рук на увесь час спуску, знаходження працівника в силосі і його піднімання.

Доступ працівників у силоси й бункера через нижній люк може робитися тільки при наявності наряду-допуску з дозволу начальника дільниці або зміни і під його спостереженням. Зачищати силос методом «підкопу» не дозволяється.

Перед входом людей у силоси або бункери через люки в днищі, або через нижні бокові люки, спорудження необхідно оглянути зверху з метою перевірки наявності на стінах склепінь або зависань мас зерна чи інших продуктів. При наявності таких зависань працівник може бути допущений лише після руйнування цих зависань. Верхній лазовий люк повинен бути закритий кришкою, щоб запобігти випадковому падінню зверху будь-якого предмета.

Під час руйнування склепінь і мас продуктів, що зависли, не дозволяється знаходження людей під силосом або бункером.

Працівник, що знаходиться у силосі повинен знаходитися в сидлі або колісці над склепінням або вище рівня продукту, що завис. Не дозволяється знаходження людей, що не беруть участь у руйнуванні склепінь або мас продукту, що зависли, у зоні лазових і завантажувальних люків. При руйнуванні склепінь і мас зерна, що зависли, або інших продуктів лазові і завантажувальні люки силосів і бункерів повинні бути відкриті.

Спуск працівника в колодязь, колектор тощо при наявності наряду-допуску може бути зроблений тільки після їхнього попереднього провітрювання.

Після ремонту й монтажу устаткування, апаратура й трубопроводи повинні пройти технічне опосвідчення. Приймання стаціонарного обладнання в експлуатацію після капітального ремонту та заново встановлених оформляється актом. Пуск стаціонарного устаткування в роботу після зупинок на технічне обслуговування може бути здійснений з дозволу відповідальної особи, за умови перевірки справності цього устаткування.

Перед пуском машин у роботу необхідно переконатися в тому, що їхній пуск не створює небезпеки для працюючих, а при дистанційному керуванні необхідно подати сигнал про запуск машин. Під час роботи машин і механізмів не дозволяється чистити, змащувати, знімати огороження передач, проводити регулювання, техобслуговування тощо.

Обладнання, що може створювати небезпеку, а також небезпечні ділянки водопровідних, каналізаційних споруд санітарно-технічних систем повинні бути огорожені, освітлені, пофарбовані у сигнальні кольори та позначені знаками безпеки.

При обслуговуванні електроустановок не дозволяється проводити зміни у схемах комутації. Перед проведенням робіт по ремонту і технічному обслуговуванню вакуум-провідних систем доїльних установок необхідно перевірити заземлення електродвигуна вакуумного насоса, технологічних трубопроводів і системи вирівнюючих потенціалів (за її наявністю), наявність

діелектричної вставки між вакуум-насосом та вакуум-проводом. Усі роботи по технічному обслуговуванню доїльних установок (крім промивання) і усунення несправностей слід проводити тільки при відключеній напрузі.

3.2.6.14. Безпека праці під час монтажу, пусконаладжування, ремонту, технічного обслуговування машин і обладнання тваринницьких ферм

Роботи з монтажу, пусконаладки, технічного обслуговування машин і обладнання тваринницьких ферм виконують відповідно з вимогами діючих нормативно-правових актів, експлуатаційній документації на обладнання, а також технологічних карт. Територія передбачуваної монтажної площадки повинна бути вирівняна й спланована так, щоб було забезпечене відведення стічних вод до водостоків будівель, площадок, проїздів.

Не дозволяється проводити монтажні роботи на висоті і на відкритих місцях при швидкості вітру 15 м/с і більше, під час ожеледі, грози або туману, а також при температурі нижче мінус 20⁰С. Не дозволяється проведення монтажних робіт при наявності худоби у тваринницькому приміщенні. При виконанні монтажних робіт необхідно передбачати їх максимальну механізацію, автоматизацію, застосування дистанційного управління.

Під час виконання монтажних робіт в умовах діючого підприємства електромережі та інші діючі інженерні системи, що експлуатуються в зоні виконання робіт, повинні бути відключеними, а обладнання й трубопроводи вивільнені від вибухонебезпечних, горючих і шкідливих речовин. Люльки, на яких не проводиться робота повинні бути спущені на землю. По сигналу «Стоп» всі роботи по підйому, переміщенню й монтажу вантажів повинні бути зупинені.

На ділянці, де проводяться монтажні роботи, не дозволяється виконання інших робіт та знаходження сторонніх осіб. Розпакування та розконсервування обладнання, що підлягає

ремонту (монтажу), проводиться в зоні, відведеній згідно з проектом робіт, та виконується на спеціальних стелажах або підкладках висотою не менше ніж 0,1 м.

Під час розконсервування не дозволяється застосування матеріалів із вибухо- і пожежонебезпечними властивостями. Перед установленням машини на фундамент необхідно її оглянути та перевірити справність.

Не дозволяється підйом і опускання працюючих безпосередньо по обладнанню, що монтується, а також знаходження під цим обладнанням. В зоні дії скребків і ланцюгів транспортера не можна залишати які-небудь предмети, а також переміщувати сторонні вантажі за допомогою транспортерів, накидати на приводний ролик стрічки різні предмети для усунення її пробуксовування.

До початку виконання земляних робіт у місцях розміщення діючих підземних комунікацій повинні бути розроблені й узгоджені з організаціями, що експлуатують ці комунікації, заходи з охорони праці. Розміщення підземних комунікацій на місцевості позначено відповідними знаками й написами.

Під час переміщення вантажу з використанням канатів відстань, на якій дозволяється знаходження людей, повинна бути не менше відстані між вантажем і тяговим засобом. Під час переміщення вантажу по горизонтальній ділянці будь-яким способом працівники повинні знаходитись збоку від вантажу або позаду його. При переміщенні вантажу по похилій ділянці працівники повинні знаходитись з підвищеної сторони.

Перед підйомом вантаж повинен бути піднятий на висоту не більше 0,2-0,3 м над землею (площадкою), щоб упевнитись у стійкості вантажопідіймальної машини, правильності й надійності стропування вантажу, після чого виконати його підйом.

При горизонтальному переміщенні вантажу в підвішеному стані відстань між низом вантажу і частинами обладнання, що виступають, повинна бути не менше ніж 0,5 м. Боковий зазор між вантажем і частинами обладнання, що виступають, повинен бути не

менше ніж 1,0 м з урахуванням амплітуд розкачування вантажу. Не дозволяється знаходження людей у боковому зазорі під час підйому вантажу та під вантажем.

Під час підйому розвантажувача сінажної башти натяг запобіжного троса триноги повинен бути відрегульований так, щоб не було бокових навантажень від ніг триноги на стіни башти. Ноги триноги повинні бути надійно закріплені запобіжними стрижнями.

Не дозволяється:

- знаходитись у башті під час підйому й опускання розвантажувача;
- підйом башти при швидкості вітру 10 м/с і більше;
- знаходитись ближче 20 м від башти при її підйомі;
- знаходитись у зоні дії тягового й гальмового тросів;
- регулювання бокового розчалювання під час підйому.

У випадку відхилення башти від вертикального положення, підйом необхідно припинити, башту опустити, несправності усунути.

Монтажні роботи по зведенню сінажної башти необхідно проводити з підйомної монтажної площадки й люльки. При монтажі сінажної башти блоки, що розвантажуються на монтажній площадці треба складувати таким чином, щоб висота складування блоків була не більше 2 м (8 блоків), а проходи між рядами - не менше ніж 0,75 м.

Блоки й деталі металоконструкції треба складувати на дерев'яні підкладки. Навколо башти повинна бути розчищена зона шириною не менше 1,2 м від стіни башти.

На відстані 10 м від башти необхідно встановлювати інвентарні переносні захисні огороження, на видних місцях вивісити знаки, що забороняють прохід у зону й написи «Небезпечна зона». Затягувати стяжні кільця сінажної башти до заданого зусилля працівник повинен тільки з підвісної люльки з обов'язковим застосуванням запобіжного поясу.

Водонапірні башти слід піднімати без ривків і перерв до закріплення їх у проєктному положенні. Під час опускання труб у свердловину необхідно застосовувати пластинчасті стяжки, виконані зі штабового металу з болтовими затискачами. Водопровідні труби у свердловину або колодязь необхідно встановлювати за допомогою блоків або поліспасту. Не можна держатися руками за трос під час його руху.

Для електрозахисту вакуумного трубопроводу від напруги при замиканні електродвигуна, потрібно встановити у вакуумній магістралі від насосу ізоляційну вставку з гумового шланга або поліетилену довжиною не менше ніж 1 м.

Під час прокладання водопроводу, каналізації повинен здійснюватися контроль, щоб вони не дотикались і не перехрещувались з електричними проводами. Якщо це не можна зробити, то вживають заходи безпеки, що передбачені діючими нормативно-правовими актами.

Різання, згинання та інші операції з передмонтажної обробки труб повинні здійснюватися поза підмостками, що використовуються для монтажу трубопроводів. Труби, деталі і трубні заготовки потрібно вкладати горизонтально. Не можна притуляти їх до стіни.

В місцях приготування ізоляційних мастик і нанесення на труби ґрунтовки необхідно дотримуватися вимог діючих Правил пожежної безпеки в Україні. Під час монтажу обладнання в умовах пожежо- і вибухонебезпечного середовища необхідно застосовувати пристрої й оснащення, що виключають можливість іскроутворення.

Відгалуження від металічних трубопроводів до автопоїлок або загальне відгалуження від магістральної лінії до трубопроводу, який живить автопоїлки і доїльні установки, повинні мати ізолюючі вставки довжиною не менше 1,0 м, які виготовлені з матеріалів із високим електричним опором.

Монтаж повітропроводів усередині приміщень потрібно проводити тільки з підмостків, риштувань, люльок, настилів, виготовлених із міцного матеріалу. Збирання і довиготовлення конструкцій і обладнання, що підлягають монтажу повинні виконуватися на спеціально призначених для цього площадках. Ширина проходів на збиральній площадці повинна бути не менше ніж 2 м.

Під час виконання крупноблокового монтажу необхідно передбачити можливість розстропування блоків на висоті (закріплення монтажних драбин, улаштування площадок тощо). Вентилятори, калорифери та інше обладнання можна встановлювати на кронштейни, зароблені в стіну, тільки після затвердіння бетону.

Фланцеві, зварні та інші з'єднання трубопроводів не повинні розміщуватися у стінах, перекриттях і незручних для доступу місцях. Усі пусконаладжувальні роботи технологічного обладнання, необхідно проводити при виключеному рубильнику. На рубильнику повинен бути вивішений плакат із написом «Не включати! Працюють люди».

Перед запуском електродвигуна будь-якої складової частини технологічного обладнання необхідно впевнитися у відсутності в ньому і на його поверхні сторонніх предметів. Не можна проводити налагоджування й очищення електродвигунів, вентиляторів, насосів та іншого обладнання, а також надівати й знімати приводні паси до повної зупинки електродвигуна.

Не дозволяються роботи всередині повітропроводів, вентиляційних камер, бункерів, укриттів, охолоджувачів та інших улаштувань до повної зупинки вентиляційної системи і її провітрювання.

Проводи ручного електроінструмента не повинні дотикатися до гарячих, вологих, рухомих, гострих елементів та елементів, покритих мастилами. При визначенні якості роботи окремих складових частин обладнання пуск можна проводити тільки після

подачі звукового сигналу. Не дозволяється підігрів балона під час заповнення системи хладагентом.

Пристрої для розчалування, такелажне та монтажне устаткування (щогли, стріли тощо) повинні бути розташовані від обладнання на відстані не менше висоти самого обладнання. Скляні труби при монтажі молокопроводів потрібно різати спеціальними пристроями. Для різання електронагріванням необхідно користуватися електричними джерелами напруги не більше 42 В.

3.2.6.15. Вимоги безпеки до застосування засобів захисту працівників

Засоби індивідуального захисту працівників повинні відповідати діючим нормативно-правовим актам. Застосування засобів захисту працівників повинно забезпечувати:

- видалення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, притаманних прийнятій технології та умовам роботи, із робочої зони;
- зниження вмісту (рівня) шкідливих і небезпечних виробничих факторів у робочій зоні до допустимих рівнів чинними санітарними нормами, як у штатному режимі, так і у випадках виникнення аварій;
- послаблення впливу шкідливих факторів виробничого середовища (шуму, теплового випромінювання, вібрації тощо) на організм працівників.

Вибір конкретного типу засобів захисту працівників необхідно здійснювати з урахуванням вимог безпеки для даного процесу або виду робіт і наявності небезпечних і шкідливих виробничих факторів.

Засоби колективного захисту працівників конструктивно повинні бути з'єднані з виробничим обладнанням або його

елементами керування таким чином, щоб у випадку необхідності, виникла примусова дія засобу захисту. Вони повинні бути розміщені на виробничому обладнанні або робочому місці таким чином, щоб постійно забезпечувалась можливість контролю його роботи, а також безпечне обслуговування та ремонт.

Засоби індивідуального захисту необхідно застосовувати у тих випадках, коли безпека робіт не може бути забезпечена конструкцією обладнання, організацією виробничих процесів, архітектурно-планувальними рішеннями та засобами колективного захисту. Працівники, що не використовують виданих засобів індивідуального захисту до роботи не допускаються.

Засоби індивідуального захисту повинні мати інструкцію із зазначенням призначення й строку служби виробу, правил їх експлуатації та зберігання, з якою працівник повинен бути ознайомлений під час інструктажу. Працівники повинні забезпечуватися спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту.

Засоби індивідуального захисту (спецодяг, спецвзуття, рукавиці, рукавички гумові, захисні окуляри, респіратори, протигази тощо) повинні відповідати характеру та умовам роботи, забезпечувати безпеку праці і закріплюватися за кожним працівником. Підбір засобів індивідуального захисту проводять індивідуально для кожного працівника.

До респіраторів і протигазів видають інструкції з користування та паспорти на протиаерозольні і газові фільтри, в яких відмічається тривалість їх роботи й найменування пестициду тощо.

Під час видачі засобів індивідуального захисту роботодавець повинен організувати навчання працівників правилам користування ними та найпростішим методам перевірки їх справності.

Спецодяг необхідно зберігати окремо від особистого одягу працівників. Після закінчення роботи засоби індивідуального захисту підлягають очищенню, знезараженню, знешкодженню чи сушінню (залежно від виду робіт).

Прання, хімічне чищення, знезараження, знешкодження та ремонт спецодягу необхідно проводити централізовано. Не дозволяється його брати додому для прання й ремонту. Працівникам, що працюють на підлозі, землі, металічних поверхнях лежачи або з коліна для користування під час роботи повинні видаватися спеціальні мати або лежаки. Працювати без матів (лежаків) не дозволяється.

Працівникам, зайнятим на роботах по очищенню деталей або виробів від іржі, фарби, бруду, видаються засоби індивідуального захисту.

Запобіжні пояси, що видаються працівникам, повинні мати паспорти і через кожні 6 місяців випробовуватися на статичне навантаження (225 кг на протязі 5 хв.). На поясі повинен бути номер і дата випробовування.

Під час роботи з каустичним розчином, кислотами та іншими хімічними речовинами, а також під час очистки гальванічних ванн, приготуванні розчинів працівники повинні забезпечуватися захисним одягом, гумовими рукавичками, окулярами. Допоміжним працівникам під час електрозварювання повинні видаватися світлозахисні окуляри і діелектричні рукавиці.

Для захисту шкіри працівникам повинні видаватися захисні пасти й мазі. Для захисту органів слуху при рівні шуму 85 дБ і вище працівники повинні забезпечуватися протишумовими навушниками. Рівень, еквівалентний рівню шуму за робочу зміну не повинен перевищувати (з урахуванням виду трудової діяльності) гранично допустимих значень

Під час виконання фарбувальних робіт, а також приготуванні фарб працівники повинні забезпечуватися респіраторами. Під час виконання газозварювальних робіт працівники повинні бути забезпечені захисними окулярами із світлофільтрами.

Для запобігання виникненню вібраційної хвороби у працівників під час роботи з пневмоінструментом працівники повинні забезпечуватись м'якими рукавицями. Під час

використання казеїнових і синтетичних смоляних клеїв працівники повинні забезпечуватися гумовими рукавицями.

Заливальники металу повинні допускатися до роботи тільки в спецодезії й спецвзутті. Робота по обрубуванню ливарних виробів повинна проводитись в захисних окулярах із безосколочним склом.

3.2.7. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час експлуатації електроустановок сільськогосподарських підприємств

Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час експлуатації електроустановок сільськогосподарських підприємств повинні відповідати НПАОП 40.1-1.21-98 Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів, наказ Держнаглядохоронпраці України від 09.01.98 N 4. Поширюються на працівників, що обслуговують діючі електроустановки споживачів напругою до 220 кВ включно і є обов'язковими для всіх споживачів та виробників електроенергії, незалежно від їх відомчої належності і форм власності на засоби виробництва.

Заходи додаткового підвищення безпеки, які передбачаються безпосередньо на місці проведення робіт, не повинні суперечити Правилам безпечної експлуатації електроустановок споживачів або послаблювати їхню дію.

Організація безпечної експлуатації електроустановок. Керівник підприємства зобов'язаний забезпечити утримання, експлуатацію і обслуговування електроустановок відповідно до вимог чинних нормативних документів. *Для цього він повинен:*

- призначити відповідального за справний стан і безпечну експлуатацію електрогосподарства з числа інженерно-технічних

працівників, які мають електротехнічну підготовку і пройшли перевірку знань у встановленому порядку;

- забезпечити достатню кількість електротехнічних працівників;

- затвердити Положення про енергетичну службу підприємства, а також посадові інструкції і інструкції з охорони праці;

- встановити такий порядок, щоб працівники, на яких покладено обов'язки з обслуговування електроустановок, вели ретельні спостереження за дорученим їм обладнанням і мережами - оглядом, перевіркою дії, випробуванням і вимірюванням;

- забезпечити перевірку знань працівників у встановлені строки;

- забезпечити проведення протиаварійних, приймально-здавальних і профілактичних випробувань та вимірювань електроустановок;

- забезпечити проведення технічного огляду електроустановок.

3.2.7.1. Основні вимоги безпеки під час обслуговування електроустановок

Вимоги до працівників. Працівники, що обслуговують електроустановки, зобов'язані знати Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів відповідно до займаної посади чи роботи, яку вони виконують, і мати відповідну групу з електробезпеки. Вони проходять обов'язкове навчання та перевірку знань згідно діючих нормативно-правових актів України

Кожний працівник особисто відповідає за свої дії в частині дотримання вимог Правил безпечної експлуатації електроустановок. У випадку, якщо працівник самотійно не спроможний вжити дійових заходів з усунення виявлених ним порушень Правил, він зобов'язаний негайно повідомити про це безпосереднього керівника, а у випадку його відсутності - керівника вищого рівня.

Забороняється:

- допускати до роботи працівників з ознаками алкогольного або наркотичного сп'яніння, а також з явними ознаками захворювання;
- виконувати розпорядження та завдання, що суперечать вимогам Правил безпечної експлуатації електроустановок споживачів.

В разі нещасних випадків з людьми зняття напруги для звільнення потерпілого від дії електричного струму має бути виконано негайно, без попереднього дозволу.

Працівники, що порушили вимоги Правил, усуваються від роботи і несуть відповідальність (дисциплінарну, адміністративну, кримінальну) згідно з чинним законодавством. До роботи вони допускаються після позачергової перевірки знань.

Виконання робіт. Роботи в електроустановках стосовно заходів безпеки поділяються на три категорії:

- зі зняттям напруги - належать роботи, що проводяться в електроустановці (або її частині), в якій зі струмовідних частин знято напругу і доступ в електроустановки (або їх частини), що перебувають під напругою, унеможливлено;
- без зняття напруги на струмовідних частинах та поблизу них - належать роботи, що проводяться безпосередньо на цих частинах;
- без зняття напруги віддалік від струмовідних частин, що перебувають під напругою - належать роботи, під час яких неможливе випадкове наближення працівників і ремонтного оснащення та інструменту, що застосовуються ними, до струмовідних частин на небезпечну відстань, при яких проведення технічних або організаційних заходів для запобігання такому наближенню не потрібно.

Під час роботи в електроустановках напругою до 1000 В без зняття напруги на струмовідних частинах чи поблизу від них необхідно:

- обгородити розташовані поблизу робочого місця інші струмовідні частини, що перебувають під напругою, і до яких можливий випадковий дотик;

- працювати в діелектричному взутті чи стоячи на ізолювальній підставці або на діелектричному килимі;

- застосовувати інструмент із ізолювальними руків'ями, за відсутності такого інструменту слід користуватися діелектричними рукавичками.

Під час виконання робіт без зняття напруги на струмовідних частинах за допомогою ізолювальних засобів захисту необхідно:

- тримати ізолювальні частини засобів захисту за руків'я до обмежувального кільця;

- розміщувати ізолювальні частини засобів захисту так, щоб не виникла небезпека перекриття по поверхні ізоляції між струмовідними частинами двох фаз чи замикання на землю;

- користуватися тільки сухими і чистими ізолювальними частинами засобів захисту з непошкодженим лаковим покриттям.

В разі виявлення порушень лакового покриття чи інших несправностей ізолювальних частин засобів захисту користування ними забороняється.

В процесі роботи із застосуванням електрозахисних засобів (ізолювальні штанги та кліщі, електровимірювальні кліщі, покажчики напруги) допускається наближення працівника до струмовідних частин на відстань, яка визначається довжиною ізолювальної частини цих засобів. Без застосування електрозахисних засобів забороняється торкатися ізоляторів електроустановки, що перебуває під напругою.

В процесі виконання робіт біля необгороджених струмовідних частин забороняється розташовуватися таким чином, щоб ці частини знаходилися позаду чи з двох боків.

В процесі обслуговування та ремонту електроустановок застосування металевих драбин забороняється. Роботу із застосуванням драбин виконують два працівники, один з яких перебуває знизу. Стоячи на ящиках та інших сторонніх предметах виконувати роботи забороняється.

В темний час доби ділянки робіт, робочі місця і підходи до них повинні освітлюватися. Освітленість має бути рівномірною, без засліплювальної дії на працівників освітлювальних пристроїв. Забороняється виконання робіт в неосвітлених місцях.

3.2.7.2. Організаційні заходи, що забезпечують працівників під час роботи

Роботи в електроустановках стосовно їх організації поділяються на такі, що виконуються:

- за нарядом-допуском;
- за розпорядженням;
- в порядку поточної експлуатації.

Організаційними заходами, якими досягається безпека робіт в електроустановках, є:

- затвердження переліку робіт, що виконуються за нарядами, розпорядженнями і в порядку поточної експлуатації;
- призначення осіб, відповідальних за безпечне проведення робіт;
- оформлення робіт нарядом, розпорядженням або затвердженням переліку робіт, що виконуються в порядку поточної експлуатації;
- підготовка робочих місць;
- допуск до роботи;
- нагляд під час виконання робіт;
- переведення на інше робоче місце;
- оформлення перерв в роботі та її закінчення.

Відповідальними за безпеку робіт, що виконуються в електроустановках, є:

- працівник, який видає наряд, розпорядження;
- працівник, який дає дозвіл на підготовку робочого місця;
- працівник, який готує робоче місце, допуск;
- працівник, який допускає до роботи (допускач);
- керівник робіт;

- працівник, який наглядає за безпечним виконанням робіт (наглядач);
- члени бригади.

Працівник, який видає наряд, розпорядження, встановлює можливість безпечного виконання роботи. Він відповідає за:

- достатність і правильність зазначених у наряді заходів безпеки;
- якісний і кількісний склад бригади;
- призначення працівників, відповідальних за безпечне виконання робіт;
- відповідність груп з електробезпеки працівників, які зазначені в наряді, роботі, що виконується.

Він зобов'язаний визначити зміст рядків наряду «Окремі вказівки», де вказуються додаткові заходи безпеки при виконанні робіт за нарядом, розпорядженням.

Право видачі нарядів та розпоряджень надається адміністративно-технічним працівникам підприємства, які мають групу V в електроустановках понад 1000 В та групу IV - в електроустановках до 1000 В.

Працівник, який дає дозвіл на підготовку робочих місць і на допуск, несе відповідальність за достатність передбачених для безпечного виконання робіт заходів по вимкненню та заземленню устаткування і можливість їх здійснення, а також за координацію часу і місця роботи бригад, що допускаються. Давати дозвіл на підготовку робочих місць і на допуск мають право оперативні працівники з групою V - в електроустановках понад 1000 В і групою IV - в електроустановках до 1000 В.

Працівник, який готує робоче місце, відповідає за правильне виконання заходів щодо підготовки робочого місця, вказаних у наряді, а також тих, що вимагаються умовами роботи (встановлення замків, плакатів, огорож). Готувати робочі місця мають право чергові або оперативно-ремонтні працівники, які допущені до оперативних перемикачів в даній електроустановці.

Допускач відповідає за правильність і достатність вжитих заходів безпеки та їх відповідність до характеру і місця роботи, зазначених у наряді, за правильний допуск до роботи, а також за повноту та якість проведеного ним інструктажу. Допускачами призначаються оперативні або оперативно-ремонтні працівники. В електроустановках понад 1000 В допускачі повинні мати групу IV, а в електроустановках до 1000 В - групу III.

Керівник робіт відповідає за:

- вжиття заходів безпеки, передбачених нарядом чи розпорядженням, та їх достатність;
- чіткість і повноту інструктажу членів бригади;
- наявність, справність і правильне застосування необхідних засобів захисту, інструменту, інвентарю та пристосувань;
- збереження та постійність перебування на робочому місці заземлень, огорожень, знаків і плакатів безпеки, запірних пристроїв протягом робочої зміни;
- організацію і безпечне виконання робіт і дотримання діючих вимог нормативно-правових актів України.

Керівник робіт здійснює постійний нагляд за членами бригади і усуває від роботи членів бригади, які порушують вимоги діючих нормативно-правових актів, не допускає до роботи тих, що перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, або хворих.

Керівник робіт повинен мати групу з електробезпеки IV під час виконання робіт в електроустановках понад 1000 В і групу III - в електроустановках до 1000 В.

Наглядач призначається для нагляду за бригадами будівельних робітників, різноробочих, такелажників та інших неелектротехнічних працівників під час виконання ними робіт в електроустановках за нарядами та розпорядженнями.

Наглядач за електротехнічними працівниками, у тому числі відрядженими, призначається у випадку проведення робіт в електроустановках у особливо небезпечних умовах, які визначає

особа, відповідальна за електрогосподарство підприємства. Наглядач контролює наявність встановлених на місці роботи заземлень, огорожень, плакатів, запірних пристроїв та відповідає за безпеку членів бригади відносно ураження електричним струмом. Їм забороняється поєднувати нагляд з виконанням будь-якої роботи і залишати бригаду без нагляду під час роботи. Наглядачами призначаються електротехнічні працівники з групою ІІІ.

Списки працівників, які мають право на видачу нарядів, розпоряджень, керівників робіт, допускачів, переліки робіт, що виконуються за нарядами, розпорядженнями і в порядку поточної експлуатації, визначаються особою, відповідальною за електрогосподарство, і затверджуються керівником підприємства. Списки і переліки підлягають щорічному перегляду та поновленню затвердженню.

Допускається суміщення обов'язків відповідальних працівників, суміщення відображені в таблиці № 2.7.1.

Таблиця № 2.7.1

Суміщення обов'язків відповідальних працівників

Відповідальний працівник	Обов'язки, що суміщуються
Працівник, який видає наряд	Керівник робіт. Допускач в електроустановках без місцевих чергових працівників.
Допускач	Працівник, який готує робоче місце. Керівник робіт. Член бригади.
Керівник робіт	Працівник, який готує робоче місце. Допускач в електроустановках без місцевих чергових працівників.

В разі суміщення обов'язків відповідальний працівник повинен мати групу з електробезпеки не нижче тієї, яка вимагається для працівників, обов'язки котрих вона суміщає.

Порядок видачі та оформлення наряду. Наряд на роботу виписується у двох примірниках за умови дотримання чіткості і ясності записів в обох примірниках. Заповнення наряду олівцем, виправлення і перекреслювання написаного тексту є неприпустимим.

Наряд передається оперативному працівнику або працівнику, який готує робоче місце в електроустановках без місцевих чергових працівників, перед початком підготовки робочого місця. Допускається передача наряду по телефону працівником, який видає наряд, старшому в зміні оперативному працівнику зазначеної в наряді електроустановки, або керівнику робіт. В цьому разі наряд заповнюється в трьох примірниках: один примірник заповнює працівник, який видає наряд, а два - працівник, який приймає його по телефону.

Наряд виписують на одного керівника робіт (наглядача) з однією бригадою. На руки керівнику робіт видається тільки один наряд.

На однотипні роботи, що виконуються без зняття напруги однією бригадою, може бути виданий один спільний наряд для виконання їх в порядку черги на кількох приєднаннях, в одному або різних розподільчих устаткуваннях (РУ), у різних приміщеннях підстанцій. Оформлення переведення з одного робочого місця на друге вимагається тільки в разі переходу з одного РУ на інше, з одного поверху РУ на інший.

В разі розширення робочого місця чи зміни кількості робочих місць слід видавати новий наряд. В разі заміни керівника робіт, а також зміни складу бригади більше ніж наполовину, має бути виданий новий наряд.

Наряд видається на термін не більше 15 календарних днів від дня початку роботи. Наряд може бути продовжений один раз на

термін не більше 15-ти календарних днів від дня продовження. Продовжити наряд може працівник, який видав наряд, або інший працівник, який має право видачі нарядів на роботи в даній електроустановці. Наряди, роботи за якими закінчені повністю, зберігаються протягом 30-ти діб.

В кожному електрогосподарстві підприємства роботи за нарядами і розпорядженнями слід обліковувати в призначеному для цього журналі обліку робіт за нарядами і розпорядженнями. Відповідальність за ведення і цілісність журналу покладається на особу, відповідальну за електрогосподарство. Журнал має бути пронумерований, прошнурований і скріплений печаткою. Термін його зберігання після останнього запису - 6 місяців.

Склад бригади, що працює за нарядом. Чисельність бригади та її склад з врахуванням кваліфікації і груп з електробезпеки працівників визначає працівник, який видає наряд (розпорядження), виходячи зі складності роботи, умов її виконання, потреби забезпечення можливості повноцінного нагляду за безпечним виконанням робіт всіма членами бригади з боку керівника робіт (наглядача). У випадку роботи за нарядом бригада повинна складатися не менше ніж із двох працівників, включно з керівником робіт. Змінювати склад бригади дозволяється працівнику, який видав наряд, або іншому працівнику, який має право видачі нарядів на виконання робіт в даній електроустановці.

В разі зміни складу бригади, керівник робіт зобов'язаний проінструктувати працівників, заново введених до складу бригади, про заходи по безпечному проведенню робіт.

Підготовка робочого місця і допуск до виконання робіт. Підготовка робочих місць і допуск можуть проводитись тільки з дозволу оперативних працівників, а на підприємствах, де таких працівників немає - з дозволу особи, яка видала наряд чи розпорядження за узгодженням з особою, відповідальною за електрогосподарство. Забороняється змінювати передбачені нарядом (розпорядженням) заходи по підготовці робочих місць. В

разі виникнення сумніву в достатності і правильності заходів з підготовки робочого місця і можливості безпечного виконання роботи ця підготовка має бути припинена.

Підготовку робочих місць, як правило, виконують два працівники (керівник робіт з одним із членів бригади), які мають право на оперативні перемикання в даній електроустановці. Підготовку робочого місця може виконувати один працівник, крім встановлення переносних заземлень в електроустановках понад 1000 В і виконання перемикань, що здійснюються на двох і більше приєднаннях в електроустановках понад 1000 В, що не мають діючих пристроїв блокування роз'єднувачів від неправильних дій.

Допускач разом з керівником робіт повинні перевірити виконання технічних заходів з підготовки робочого місця. При суміщенні обов'язків керівника робіт і допускача таку перевірку керівник робіт виконує з одним із членів бригади, який має групу III. Допуск до роботи за нарядами та розпорядженнями слід провадити безпосередньо на робочому місці.

Допуск проводиться після перевірки технічних заходів з підготовки робочого місця. В цьому разі допускач має:

- перевірити, чи відповідає склад бригади зазначеному у наряді або розпорядженні, та наявність у членів бригади посвідчень про перевірку знань;

- провести інструктаж щодо виконання робіт та безпеки;

- довести бригаді, що напруга відсутня показом встановлених заземлень та перевіркою відсутності напруги, якщо заземлення не видно з робочого місця, а в електроустановках 35 кВ і нижче (де дозволяє конструктивне виконання) з наступним дотиком рукою до струмовідних частин, після перевірки відсутності напруги.

Після інструктажу допускача бригаду повинен проінструктувати керівник робіт щодо безпечного виконання робіт, використання інструменту, пристосувань, механізмів і вантажопідіймальних машин. Без проведення інструктажу допуск бригади забороняється.

Нагляд під час виконання робіт за нарядом. З моменту допуску бригади до робіт нагляд за нею, з метою запобігання порушенням вимог Правил, покладається на керівника робіт або наглядача. Керівник робіт і наглядач повинні весь час перебувати на місці робіт, в міру можливості - на тій ділянці, де виконується найвідповідальніша і найбільш травмонебезпечна робота. Наглядачеві забороняється поєднувати нагляд з виконанням будь-якої роботи.

З дозволу керівника робіт можливе тимчасове залишення робочого місця одним або декількома членами бригади. Члени бригади з групою ІІ можуть виходити з РУ чи повертатися на робоче місце самостійно. Члени бригади з групою І і ІІ - тільки у супроводі члена бригади з групою ІІІ або особи, яка має право одноособового огляду електроустановок. Кількість членів бригади, що залишаються на робочому місці, має бути не менше двох, включно з керівником робіт. Члени бригади, які повернулися, можуть стати до роботи тільки з дозволу керівника робіт.

Під час короткочасних відлучень членів бригади виводити їх з наряду не вимагається. До їх повернення керівнику робіт (наглядачеві) забороняється залишати робоче місце, якщо приміщення, де розміщується електроустановка, не можна замкнути на замок.

Залишатися в закритих і відкритих РУ одному керівнику робіт або членам бригади без керівника робіт не дозволяється, за винятком таких випадків:

- в разі необхідності, викликані умовами виконання роботи, одночасного перебування одного чи кількох працівників з групою ІІІ зі складу бригади в різних приміщеннях, на різних робочих місцях одного приєднання. Членів бригади, які працюють окремо від керівника робіт, останній повинен привести на їх робоче місце і дати необхідні вказівки щодо безпечного виконання робіт;

- у випадку проведення робіт однією бригадою на різних приєднаннях. На такі роботи може бути виписаний один наряд для

їх одночасного проведення на різних приєднаннях або, залежно від характеру робіт, наряд з переведенням з одного приєднання на інше з оформленням переведення в загальному порядку.

В РУ, з яких знято напругу, можна залишатися на робочому місці і продовжувати роботу одному працівнику зі складу бригади.

У випадку необхідності відлучитися керівник робіт (наглядач), якщо на цей час його не може замінити працівник, який видав даний наряд, або оперативний працівник, зобов'язаний вивести бригаду із РУ і замкнути за собою двері; оформити перерву в наряді.

Працівник, який видав наряд, і оперативні працівники повинні періодично перевіряти дотримання членами бригади правил безпеки. В разі виявлення порушень правил безпеки або виявленні інших обставин, що загрожують безпеці працівників, у керівника робіт вилучається наряд і бригада виводиться з місця роботи, наряд закривається. Після усунення виявлених порушень і неполадок бригада знову може бути в загальному порядку допущена до роботи з оформленням допуску у наряді. Якщо порушення правил безпеки було допущене одним із членів бригади, то він повинен бути відсторонений від роботи.

Оформлення перерв у роботі. Під час перерв у роботі протягом робочого дня (на обід, за умовами проведення робіт) бригада у повному складі виводиться з робочого місця. Двері приміщень РУ і огорожень електроустановки замикаються на замок. Плакати, огороження, заземлення залишаються на місці. Члени бригади не мають права повертатися на робоче місце за відсутності керівника робіт (наглядача). Допуск бригади до роботи після такої перерви здійснюється керівником робіт без оформлення в наряді.

Під час перерв у роботі, пов'язаних із закінченням робочого дня, увесь склад бригади виводиться з робочого місця (РУ, електроустановки, ПЛ). Двері приміщень РУ та огорожень

електроустановки замикаються на замок. Плакати, огородження, заземлення залишаються на місці.

Повторний допуск в наступні дні на підготовлене робоче місце здійснює допускач. В цьому разі дозволу від старшого в зміні оперативного працівника не вимагається. Керівник робіт (наглядач) з дозволу допускача може самостійно допускати бригаду до роботи на підготовлене робоче місце, якщо йому це доручено в рядку наряду «Окремі вказівки». Перед повторним допуском бригади на робоче місце керівник робіт (наглядач) повинен упевнитися в наявності необхідних заземлень, огорожень, плакатів тощо.

Закінчення робіт. Закриття наряду. Після повного закінчення робіт робочому місцю слід надати належного стану. Послідовно виконуються:

- виведення бригади з робочого місця;
- зняття тимчасових огорожень і плакатів;
- зняття заземлень;- встановлення на місце стаціонарних огорожень і плакатів, зняття огорожень і плакатів, вивішених перед початком робіт;
- закриття на замки дверей, приміщень.

Наряд може бути закритим лише після огляду устаткування і місць роботи, перевірки відсутності людей, сторонніх предметів і інструменту на робочих місцях і у разі надання належної чистоти. Закриття наряду оформлюється керівником робіт записом у наряді та журналі обліку робіт за нарядами і розпорядженнями.

Оформлення робіт, що виконуються за розпорядженням і в порядку поточної експлуатації. Всі роботи, які проводяться в електроустановках, що не вимагають оформлення наряду, виконуються:

- за розпорядженнями осіб, уповноважених на це, з попереднім оформленням у журналі обліку робіт за нарядами і розпорядженнями або в оперативному журналі;
- в порядку поточної експлуатації.

Розпорядження про проведення робіт має разовий характер. Термін його дії визначається тривалістю робочого дня виконавців. За необхідності продовження роботи, в разі зміни її умов або складу бригади, розпорядження віддається знову.

Працівник, який віддав розпорядження, призначає керівника робіт (наглядача), членів бригади, визначає можливість безпечного проведення робіт і визначає необхідні для цього організаційні та технічні заходи. Розпорядження записується в журнал обліку робіт за нарядами і розпорядженнями особою, яка його віддала, або оперативним працівником, де вказується:

- ким віддано розпорядження;
- зміст і місце роботи;
- заходи безпеки;
- час виконання роботи;
- прізвища, ініціали, групи з електробезпеки керівника робіт (наглядача) і всіх членів бригади.

Змінювати склад бригади, що працює за розпорядженням, в процесі роботи забороняється.

Розпорядження про роботу віддається керівнику робіт і допускачеві або працівникові, який дає дозвіл на підготовку робочого місця і на допуск. В електроустановках без місцевих чергових працівників в тих випадках, коли допуск до роботи не вимагається, розпорядження може бути віддано безпосередньо працівнику, який виконує роботу.

Інформація про закінчення робіт, виконаних за розпорядженням, повідомляється працівникові, який віддав розпорядження, з відповідним записом у журналі.

Організація безпечного виконання окремих робіт в електроустановках за розпорядженням. За розпорядженням можуть виконуватися:

- роботи без зняття напруги віддалік від струмовідних частин, що перебувають під напругою, тривалістю не більше однієї зміни;
- аварійно-відбудівельні роботи тривалістю до 1 години;

- роботи зі зняттям напруги з електроустановок напругою до 1000 В тривалістю не більше однієї зміни.

Роботи, які дозволяється виконувати за розпорядженням, на розсуд особи, яка видає наряд (розпорядження), можуть виконуватися за нарядом.

За розпорядженням протягом однієї зміни без зняття напруги віддалік від струмовідних частин можуть виконуватися такі роботи:

- прибирання коридорів та службових приміщень закритого розподільчого устаткування (ЗРУ) до постійного огороження, приміщень щитів керування, в тому числі прибирання за панелями релейної, вимірювальної та іншої апаратури тощо (може виконувати працівник з групою II);

- прибирання та упорядкування території відкритого розподільчого устаткування (ВРУ), скошування трави, очищення від снігу доріг і проходів, проїзд по території ВРУ автомашини, транспортування вантажів, їх розвантаження чи завантаження тощо;

- ремонт освітлювальної апаратури і заміна ламп, розташованих поза камерою та комірками (в разі зняття напруги на ділянці освітлювальної мережі, на якій проводяться роботи); ремонт апаратури телефонного зв'язку; догляд за щітками електродвигунів та їх заміна; догляд за кільцями і колекторами електричних машин, відновлювання написів на кожухах устаткування і огороження тощо;

- ремонт будівельної частини ПЛ, кабельних ліній електропередавання (КЛ), трансформаторних підстанцій (ТП), ЗРУ; ремонт фундаментів і порталів, перекриттів кабельних каналів, шляхів, огорож тощо, будівель ЗРУ та будівель, розташованих на території ВРУ (можуть виконуватися неелектротехнічними працівниками під наглядом оперативних працівників або наглядача з групою III);

- нагляд за сушінням тимчасово виведених зі схеми трансформаторів та іншого обладнання, обслуговування

маслоочищувальної та іншої допоміжної апаратури в процесі очищення і сушіння масла обладнання, що виведене зі схеми;

- перевірка повітросушильних фільтрів та заміна в них сорбентів.

Роботи можуть виконуватися одноособово електротехнічним працівником з групою III.

Керівник робіт (наглядач) з моменту отримання дозволу на проведення робіт за розпорядженням здійснює нагляд за працівниками, які входять до складу бригади, щодо дотримання ними правил безпеки. Після закінчення робіт керівник робіт має вивести бригаду з місця роботи, перевірити робоче місце і повідомити про це працівнику, який віддав розпорядження. Закінчення робіт оформлюється в журналі обліку робіт за нарядами і розпорядженнями.

3.2.7.3. Технічні заходи, що створюють безпечні умови виконання робіт

Порядок підготовки робочого місця. Для підготовки робочого місця до роботи, яка вимагає зняття напруги, слід вжити у вказаному порядку таких технічних заходів:

- здійснити необхідні відключення і вжити заходів, що перешкоджають помилковому або самочинному ввімкненню комутаційної апаратури;

- вивісити заборонні плакати на приводах ручного і на ключах дистанційного керування комутаційною апаратурою;

- перевірити відсутність напруги на струмовідних частинах, які слід заземлити для захисту людей від ураження електричним струмом;

- встановити заземлення (ввімкнути заземлювальні ножі, встановити переносні заземлення);

- обгородити, за необхідності, робочі місця або струмовідні частини, що залишилися під напругою, і вивісити на огороженнях

плакати безпеки. Залежно від місцевих умов, струмовідні частини обгородити до чи після їх заземлення.

Під час оперативного обслуговування електроустановки двома і більше працівниками в зміну перелічені в цьому пункті заходи мають виконувати два працівники. В разі одноособового обслуговування їх може виконувати одна особа, крім накладання переносних заземлень і здійснення перемикань, що проводяться на двох і більше приєднаннях в електроустановках напругою понад 1000 В, які не мають діючих пристроїв блокування роз'єднувачів від неправильних дій.

Вимикання (зняття напруги). В разі роботи на струмовідних частинах, що потребують зняття напруги, повинні бути вимкнені:

- струмовідні частини, на яких буде виконуватися робота;
- необгороджені струмовідні частини, до яких можливе наближення людей, або ремонтного оснащення та інструменту, механізмів і вантажопідіймальних машин.

Під час підготовки робочого місця після вимкнення роз'єднувачів і вимикачів навантаження з ручним управлінням необхідно візуально впевнитися в їх вимкненому положенні і відсутності шунтувальних перемичок.

В електроустановках напругою понад 1000 В для запобігання помилковому або самочинному ввімкненню комутаційних апаратів, котрими може бути подана напруга до місця роботи, слід вжити таких заходів:

- у роз'єднувачів, відокремлювачів, вимикачів навантаження ручні приводи у вимкненому положенні замкнути механічним замком;
- у роз'єднувачів, керування якими здійснюється оперативною штангою, стаціонарні огороження слід замкнути механічним замком;
- у приводів комутаційних апаратів, що мають дистанційне керування, слід відключити кола силові та керування, а у пневматичних приводів і, окрім того, на трубопроводі, що

підводить стиснене повітря - зачинити і замкнути на механічний замок засувку, а стиснене повітря - випускати, випускні клапани залишити у відкритому положенні;

- у вантажних та пружинних приводів вантаж або пружини, що їх вмикають, слід привести в неробочий стан.

Заходи із запобігання помилковому вмиканню комутаційних апаратів КРУ з викотними візками мають бути здійснені у відповідності до вимог діючих нормативно-правових актів України.

В електроустановках напругою від 6 до 10 кВ з однополюсними роз'єднувачами для запобігання їх помилковому ввімкненню дозволяється встановлювати на ножі спеціальні ізоляційні накладки.

В електроустановках до 1000 В з усіх боків струмовідних частин, на яких буде проводитися робота, напруга має бути знята відключенням комутаційних апаратів з ручним приводом, а за наявності в схемі запобіжників - зняттям останніх. В разі відсутності в схемі запобіжників запобігання помилковому ввімкненню комутаційних апаратів мають бути забезпечені такими заходами, як замикання рукояток або дверцят шафи, закриття кнопок, встановлення між контактами комутаційного апарату ізолювальних накладок тощо. У разі зняття напруги комутаційним апаратом з дистанційним керуванням необхідно відключити вмикальну котушку.

Якщо дозволяє конструктивне виконання апаратів і характер роботи, то перелічені вище заходи можуть бути замінені розшиновкою або від'єднанням кінців кабелю, проводів від комутаційного апарата чи від устаткування, на якому слід провадити роботу.

Розшиновку чи від'єднання кабелю під час підготовки робочого місця може виконувати ремонтний працівник, що має групу III, під наглядом чергового або оперативно-ремонтного працівника. З найближчих до робочого місця струмовідних частин, доступних для дотику, необхідно зняти напругу або обгородити ці частини.

Вимкнене положення комутаційних апаратів до 1000 В з недоступними для огляду контактами (автомати невкочуваного типу, пакетні вимикачі, рубильники у закритому виконанні тощо) визначається перевіркою відсутності напруги на їхніх затискачах чи на шинах, що відходять, проводах або затискачах устаткування, яке вмикається цими комутаційними апаратами.

Контрольні питання

1. Вимоги безпеки та захист здоров'я працівників, які працюють з виробничим обладнанням у нормативно-правових актах України.
2. Загальні обов'язки роботодавців щодо вживання необхідних заходів до виробничого обладнання.
3. Мінімальні вимоги безпеки до виробничого обладнання.
4. Захисні огороження та пристрої виробничого обладнання: види, вимоги до них.
5. Вимоги безпеки щодо використання виробничого обладнання та організації робочих місць.
6. Перевезення працівників на пересувному виробничому обладнанні.
7. Виробниче обладнання для тимчасової роботи на висоті.
8. Організація робочих місць офісних працівників сільськогосподарських підприємств.
9. Угрупування робочих місць: розстановка меблів в офісі.
10. Вимоги безпеки під час використання пестицидів та мінеральних добрив.
11. Вимоги безпеки під час збирання зернових, зернобобових та круп'яних культур.
12. Вимоги безпеки під час обробітку ґрунту, сівби, садіння і догляду за посівами.
13. Безпека працівників під час роботи на верстатах.

14. Організаційні заходи, що забезпечують працівників під час роботи в електроустановках електростанцій, підстанцій і на кабельних лініях електропередачі.

15. Організаційні заходи, що забезпечують працівників під час роботи на повітряних лініях електропередавання.

16. Організація безпечного виконання робіт за нарядом на ПЛ, кабельних лініях електропередавання, засобів диспетчерського і технологічного керування в енергосистемах, у ЗРУ і ВРУ підстанцій.

17. Організація безпечного виконання окремих робіт в електроустановках за розпорядженням.

18. Організація безпечного виконання окремих видів робіт в електроустановках в порядку поточної експлуатації.

19. Технічні заходи, що створюють безпечні умови виконання робіт.

20. Правила безпеки під час виконання окремих видів робіт в електроустановках спеціального призначення.

Тестові завдання

1. Чи суперечить законодавству встановлення роботодавцем більш жорстких вимог щодо безпеки і захисту здоров'я та життя своїх працівників чим вимоги нормативно-правових актів України під час використання ними виробничого обладнання?

1. Нормативно-правові акти обмежують право роботодавця встановлювати більш жорсткі вимоги щодо безпеки і захисту здоров'я та життя своїх працівників.

2. Нормативно-правові акти не обмежують право роботодавця встановлювати більш жорсткі вимоги щодо безпеки і захисту здоров'я та життя своїх працівників.

3. Нормативно-правові акти не тільки обмежують право роботодавця встановлювати більш жорсткі вимоги щодо безпеки і захисту здоров'я та життя своїх працівників, вони забороняють змінювати вимоги.

2. Які види зберігання документів і предметів на робочому місці працівників офісу (банківський установи) закладають для більш ефективної роботи співробітників?

1. Надстільний рівень зберігання документації.
2. Настільний рівень зберігання документації.
3. Підстільний рівень зберігання документації.
4. Всі три рівня зберігання документації.

3. Який об'єм приміщення має бути встановлена на одне робоче місце з візуальним дисплейним терміналом електронно-обчислювальної машини та персональної електронно-обчислювальної машини?

1. Не менше ніж $12,0 \text{ м}^3$.
2. Не менше ніж $15,0 \text{ м}^3$.
3. Не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$.
4. Не менше ніж $25,0 \text{ м}^3$.

4. Угрупування робочих місць: розстановка меблів при плануванні офісу повинна врівноважувати два основних роду офісної діяльності:

1. Інформаційність і комунікативність.
2. Функціональність та презентабельність.
3. Компактність і практичність.
4. Нестандартність та багатофункціональність.
5. Концентрацію і спілкування.

5. Яке розташування столів у офісі недостатнє для зорової і звукової ізоляваності співробітників?

1. У вигляді букви П.
2. У вигляді букви Т.
3. У вигляді букви U.
4. Кутове розташування столів.

8. Яка особа повинна вживати необхідних заходів, щоб виробниче обладнання, яке використовується працівниками було належним чином пристосоване для виконання роботи?

1. Роботодавець.
2. Начальник служби охорони праці.
3. Інженер з охорони праці.
4. Працівник, який працює на робочому місці.

9. Які перерви передбачаються для працівників, виконуючих основну роботу з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин і персональних електронно-обчислювальних машин згідно трудових норм?

1. Додаткові перерви.
2. Перерви для відпочинку і вживання їжі.
3. Перерви для відпочинку і особистих потреб.

8. Як організм людини сприймає несприятливий вплив інфразвуку?

10. Які відомості мають бути в інформації, яка надається працівнику щодо безпеки, захисту його здоров'я та життя під час експлуатації виробничого обладнання?

1. Про небезпеку, що може виникнути в робочій зоні або на майданчику під час використання виробничого обладнання.
2. Про передбачувані нештатні ситуації.
3. Про небезпеку, пов'язану з виробничим обладнанням, розташованим у їх робочій зоні або на майданчику.
4. Про будь-які зміни, що впливають на виробниче обладнання, розташоване в їх безпосередній робочій зоні або на майданчику.
5. Всі правильні відповіді.

11. Нанесені позначення маркування виробничого обладнання інформують працівників про:

1. Практичні рекомендації з урахуванням досвіду безпечного використання виробничого обладнання.

2. Небезпеку, що може виникнути на робочому місці під час використання виробничого обладнання
3. Умови використання виробничого обладнання.
4. Будь-які зміни, що впливають на виробниче обладнання.
5. Ступінь захисту або можливі небезпеки.

12. Що не входить до інженерного забезпечення офісу?

1. Кабель-канали, кабельні шлюзи, підвісні лотки для комунікацій.
2. Система кондиціонування та вентиляції офісів.
3. Електропостачання та освітлення.
4. Водопровід з підведенням гарячої і холодної води.

13. Про що роботодавець не повинен інформувати працівників під розписку на початку роботи в офісі (банківський установі)?

1. Про умови праці та наявність на їх робочих місцях небезпечних та шкідливих виробничих факторів, які виникають під час роботи з екранними пристроями.
2. Про умови праці та наявність на їх робочих місцях небезпечних та шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто.
3. Про умови праці та наявність на робочих місцях можливих наслідків впливу на здоров'я працівників небезпечних та шкідливих виробничих факторів.
4. Роботодавець повинен інформувати працівників під розписку на початку роботи про всі вищезазначені фактори.

14. Тривалість безперервної роботи з візуальним дисплейним терміналом не повинна перевищувати:

1. 2 години.
2. 3 години.
3. 4 години.
4. 5 годин.

15. Які полімерні матеріали мають бути застосовані для оздоблення інтер'єру приміщень візуальних дисплейних терміналів?

1. Деревинно-стружкові плити.
2. Шпалери, що миються.
3. Рулонні синтетичні матеріали.
4. Шаруватий паперовий пластик.
5. Правильної відповіді немає.

16. Яка площа має бути встановлена на одне робоче місце з візуальним дисплейним терміналом електронно-обчислювальної машини та персональної електронно-обчислювальної машини?

1. Має становити не менше ніж $20,0 \text{ м}^2$.
2. Має становити не менше ніж $15,0 \text{ м}^2$.
3. Має становити не менше ніж $10,0 \text{ м}^2$.
4. Має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$.

17. При небезпеки яка була спричинена запуском або зупинкою виробничого обладнання працівник, відкритий для зовнішнього впливу, повинен мати:

1. Інструкцію про уникнення небезпеки.
2. Розпорядження роботодавці про усунення небезпеки.
3. Час і шляхи для швидкого уникнення небезпеки.
4. Схему налаштування обладнання у разі небезпеки.

18. За основну роботу з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин і персональних електронно-обчислювальних машин слід вважати таку, що займає:

1. Не менше 10% часу впродовж робочої зміни.
2. Не менше 20% часу впродовж робочої зміни.
3. Не менше 30% часу впродовж робочої зміни.
4. Не менше 40% часу впродовж робочої зміни.
5. Не менше 50% часу впродовж робочої зміни.
6. Повну робочу зміну.

19. Яке розташування столів у офісі найбільш підходяще для зосередженої роботи співробітників?

1. У вигляді букви U.
2. У вигляді букви П.
3. У вигляді букви Т.
4. Кутове розташування столів.

20. Яка особа повинна вживати усіх необхідних заходів щодо утримання виробничого обладнання протягом строку його експлуатації згідно з вимогами нормативно-правових актів шляхом належного технічного обслуговування?

1. Роботодавець.
2. Начальник служби охорони праці.
3. Інженер з охорони праці.
4. Працівник, який працює на робочому місці.

21. Робочий стіл з візуальними дисплейними терміналами повинен мати простір для ніг заввишки не менше:

1. Ніж 500 мм.
2. Ніж 600 мм.
3. Ніж 700 мм.
4. ніж 1000 мм.

22. Які перерви передбачаються для працівників, виконуючих основну роботу з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин і персональних електронно-обчислювальних машин згідно чинного законодавства про працю?

1. Перерви для відпочинку і особистих потреб.
2. Додаткові перерви.
3. Перерви для відпочинку і вживання їжі.

3.3. Соціальний захист громадян у зв'язку з нещасними випадками на виробництві

3.3.1. Розслідування нещасних випадків на підприємстві

Майже щодня, виходячи зранку з дому, ми не уявляємо як пройде наш трудовий день. Ніхто і ніколи не сподівається, що саме сьогодні з ним може статися щось не передбачене, що потягне за собою в кращому випадку тимчасову непрацездатність - це нещасний випадок на виробництві. Травми на виробництві – прикрі явища і велике горе, бо призводять до непоправного – втрати здоров'я, а іноді життя працівника. Які вживати заходи роботодавцю, якщо з працівником підприємства стався нещасний випадок?

У разі настання нещасних випадків, які завдали шкоди робітникам або іншим людям, роботодавець зобов'язаний вжити всіх зусиль для організації неупередженої та повної перевірки обставин таких подій.

Загальна процедура розслідування нещасних випадків, ведення обліку та порядок проведення розслідування нещасних випадків в умовах підприємства (незалежно від форми власності, виду економічної діяльності) регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337 «Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві».

Згідно ПКМУ від 17.04.2019р. № 337 уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *нещасний випадок* - обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків або в дорозі (на транспортному засобі підприємства чи за дорученням роботодавця), внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання (отруєння) та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного та рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, зникнення тощо;

- *територія підприємства (установи, організації)* - земельна ділянка, що надана у користування підприємству (установі, організації), а також ділянка, яка віднесена до його території згідно з рішенням відповідного місцевого органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, включаючи виробничі, адміністративні та побутові приміщення, будівлі, споруди, розміщені на такій земельній ділянці, на (в) яких провадиться виробнича діяльність;

- *безпосередній керівник робіт* - спеціаліст, фахівець відповідної кваліфікації, який дає завдання працівникові щодо виконання робіт, здійснює особистий контроль за ходом їх виконання і дотриманням заходів безпеки на робочих місцях;

- *медичний висновок* - висновок у формі рішення лікарсько-консультативної комісії (лікарсько-експертної комісії) закладу

охорони здоров'я (у разі нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та висновок у формі рішення лікарсько-експертної комісії високоспеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я (у разі хронічного професійного захворювання (отруєння) за місцем амбулаторного обліку, лікування або обстеження потерпілого про встановлення зв'язку погіршення стану здоров'я працівника з впливом на нього важкості та напруженості трудового процесу, небезпечних, шкідливих виробничих факторів, психоемоційних причин або протипоказань за станом здоров'я виконувати роботу;

- *прихований нещасний випадок на виробництві* - нещасний випадок, про який роботодавець, потерпілий або працівник, який його виявив, не повідомив у встановлений цим Порядком строк відповідним органам та установам, та/або нещасний випадок, розслідування якого не проведено комісією підприємства (установи, організації).

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Законах України «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Порядок розслідування нещасних випадків на виробництві поширюється на:

- усіх юридичних і фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю;

- осіб, які працюють за трудовим, цивільно-правовим договором, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах незалежно від форми власності та господарювання, зокрема в іноземних дипломатичних і консульських установах, інших представництвах нерезидентів, або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах, фізичних осіб -

підприємців, осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, членів фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на інших підставах;

- студентів навчальних закладів, аспірантів, докторантів, залучених до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

- осіб, яких утримують у виправних закладах та залучають до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами.

Проведення розслідування вимагається щодо всіх категорій нещасних випадків як техногенного, так і природного походження (випадки травматизму, поранень, теплового удару, обмороження, ураження струмом, ушкодження внаслідок землетрусу, повіні тощо).

Розслідування проводиться у разі:

1. Заподіяння шкоди здоров'ю зокрема від :

- а) одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного захворювання (отруєння) та інших отруєнь;

- б) одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження;

- в) у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням;

- г) одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуви, повені, урагани тощо).

2. Контакт з представниками тваринного і рослинного світу, що призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день.

3. У разі зникнення працівника під час виконання ним трудових обов'язків.

Якщо роботодавця своєчасно не повідомлено про настання нещасного випадку чи внаслідок яких втрата працездатності потерпілого настала не одразу, строк давності для розслідування визначається згідно ПКМУ № 337 - три роки з дня їх настання. У разі встановлення факту нещасного випадку рішенням суду розслідування проводиться незалежно від дати їх настання.

Першочергові кроки при настанні нещасного випадку на виробництві. Після того, як на підприємстві стався нещасний випадок, потерпілий або працівник, який виявив нещасний випадок, інша особа - свідок нещасного випадку, повинні вжити всіх можливих заходів, необхідних для надання допомоги потерпілому та негайно повідомити про нещасний випадок безпосередньому керівникові робіт, службі охорони праці або іншій уповноваженій особі підприємства.

Безпосередній керівник робіт чи інша уповноважена особа підприємства повинен терміново забезпечити надання домедичної допомоги всім потерпілим та негайно повідомити роботодавцю про те, що сталося. Від того наскільки швидко й повно будуть здійснені всі необхідні заходи, залежатиме тяжкість втрат та масштабність наслідків від нещасного випадку.

Важливо зберегти до прибуття комісії з розслідування нещасного випадку обстановку на робочому місці, машини, механізми, обладнання такими, якими вони були на момент нещасного випадку. Однак це потрібно робити лише у тих випадках, якщо ніщо не загрожує життю та здоров'ю інших працівників і зміна обстановки не призведе до більш тяжких наслідків або порушення виробничих процесів.

До роботодавця інформація про нещасний випадок може надійти від потерпілого, членів його сім'ї чи уповноваженої ним особи (заява), закладу охорони здоров'я, куди звернувся потерпілий з посиланням на нещасний випадок на виробництві.

Після звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок на виробництві заклад охорони здоров'я зобов'язаний невідкладно передати з використанням засобів зв'язку (факс, телефонограма, електронна пошта тощо) та протягом доби на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення потерпілого (додаток № 1) підприємству, де працює потерпілий або на якому він виконував роботу. Крім того провести необхідні дослідження для визначення наявності в організмі потерпілого алкоголю (наркотичних засобів чи токсичних або отруйних речовин) і визначити ступінь його сп'яніння.

Відповідний висновок чи витяг з протоколу (з окремим позначенням у разі відмови потерпілого визначити ступінь сп'яніння), довідку із зазначенням діагнозу та його коду згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я (МКХ-10) і висновок про ступінь тяжкості травми згідно з Класифікатором розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженим МОЗ, заклад охорони здоров'я безоплатно надає протягом однієї доби з моменту одержання запиту від роботодавця та/або голови комісії з розслідування нещасного випадку.

Крім підприємства, де працює потерпілий або на якому він виконував роботу заклад охорони здоров'я зобов'язаний невідкладно передати з використанням засобів зв'язку та протягом доби на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок на виробництві (у разі можливості з висновком про ступінь тяжкості травм) за формою:

- територіальному органів Держпраці за місцем настання нещасного випадку;
- робочому органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування за місцем настання нещасного випадку (робочий орган Фонду).

Після отримання інформації про нещасний випадок роботодавець зобов'язаний протягом двох годин з використанням засобів зв'язку повідомити про нещасний випадок:

- територіальний орган Держпраці;
- робочий орган Фонду;
- керівника підприємства, на території якого стався нещасний випадок, якщо потерпілий є працівником іншого підприємства;
- керівника первинної організації профспілки незалежно від членства потерпілого в профспілці, а у разі відсутності профспілки – уповноваженого найманими працівниками особу з питань охорони праці;
- уповноваженому органів чи наглядовій раді підприємства (у разі її утворення);
- органів ДСНС у разі, коли нещасний випадок стався внаслідок пожежі.

Також, вищезазначеним організаціям, не пізніше наступного робочого дня роботодавець надає на паперовому носії повідомлення про нещасний випадок встановленого зразка.

Після отримання інформації про нещасний випадок роботодавець зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня після отримання інформації утворити комісію з розслідування нещасного випадку (наказ).

До складу комісії входять:

- голова комісії - керівник (спеціаліст) служби охорони праці або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці;
- члени комісії - представник робочого органу Фонду; представник первинної організації профспілки (у разі її відсутності - уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці); інші представники підприємства, посадові особи органів Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба),

Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) - у разі потреби та за відповідним погодженням.

До складу комісії не може входити безпосередній керівник потерпілого; потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа.

У разі коли нещасний випадок сталися з працівником фізичної особи - підприємця або підприємства, де відсутня необхідна кількість працівників для утворення комісії, розслідування проводиться комісією, утвореною підприємством чи фізичною особою - підприємцем за місцем настання нещасного випадку, до складу якої входять:

- голова комісії – представник підприємства чи фізичної особи - підприємця;

- члени комісії – представники робочого органу Фонду; профспілки, членом якої є потерпілий, або територіального профоб'єднання за місцем настання нещасного випадку, якщо потерпілий не є членом профспілки; місцевої держадміністрації або органу місцевого самоврядування; підприємства, на території якого стався нещасний випадок; представники органів Держпродспоживслужби, ДСНС - у разі потреби та за відповідним погодженням.

Нещасний випадок, що сталися з працівником під час виконання завдання в інтересах свого підприємства на території іншого підприємства, розслідуються комісією, утвореною підприємством, де сталися нещасний випадок, за участю представників підприємства, працівником якого є потерпілий, і представника первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий (у разі її відсутності - уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці). Такий нещасний випадок береться на облік підприємством, працівником якого є потерпілий.

Нещасний випадок, що сталися з працівником, який тимчасово переведений в установленому порядку на інше підприємство, або

виконував роботу за сумісництвом, розслідуються та беруться на облік підприємством, на яке працівника переведено або на якому він виконував роботу за сумісництвом.

Нещасні випадки, що сталися з студентами, аспірантами, докторантами закладів освіти під час проходження виробничої практики на підприємстві під керівництвом посадових осіб цього підприємства, розслідуються комісією підприємства, де сталися нещасні випадки, за участю представника закладу освіти та беруться на облік підприємством.

Якщо <https://dpss.gov.ua/>факт настання нещасного випадку на виробництві встановлено у судовому порядку і такий факт не підлягає спеціальному розслідуванню, розслідування організовує підприємство, де стався такий випадок, або його правонаступник у разі реорганізації цього підприємства. У разі ліквідації підприємства без правонаступника розслідування нещасного випадку, факт яких встановлено у судовому порядку, проводить спеціальна комісія Держпраці та/або її територіальним органом.

Процедура проведення розслідування нещасних випадків. Розслідування нещасного випадку комісією підприємства проводиться протягом п'яти робочих днів з дня утворення комісії. Розслідування може бути продовжене роботодавцем у випадках:

- виникнення потреби у проведенні лабораторних досліджень, експертизи, випробувань для встановлення обставин і причин настання нещасного випадку;
- коли заклади судово-медичної експертизи, експертно-технічні центри, органи досудового розслідування, інші органи та установи на запит роботодавця, голови комісії, потерпілого (членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи) повинні надати необхідні висновки судово-гістологічної та судово-токсикологічної експертизи.

Продовження строків проведення розслідування нещасного випадку комісією підприємства може бути тільки після письмового погодження з територіальним органом Держпраці за місцем

настання нещасного випадку або за місцезнаходженням підприємства.

Заклади судово-медичної експертизи, експертно-технічні центри, органи досудового розслідування, інші органи та установи на запит роботодавця, голови комісії, потерпілого (членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи) повинні безоплатно надавати у найкоротший строк матеріали та висновки щодо нещасного випадку.

Голова комісії зобов'язаний листом «Запрошення до співпраці» (додаток № 2) до першого засідання комісії поінформувати потерпілого (членів його сім'ї чи уповноважену ними особу) про призначення розслідування, їх права, запросити до співпраці та на засідання комісії, у подальшому надавати інформацію про хід проведення розслідування, ознайомити з матеріалами розслідування на заключному засіданні комісії.

Потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа мають право:

- одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування;
- ознайомлюватися з матеріалами розслідування, отримувати витяги та копії з них;
- вносити пропозиції, подавати документи щодо нещасного випадку;
- надавати відповідні пояснення, з метою сприяння об'єктивному та своєчасному розслідуванню надавати відповідну інформацію, документи та висновки або сприяти їх отриманню від відповідних органів, установ і закладів.

Комісія зобов'язана:

- провести засідання комісії з розслідування нещасного випадку, на якому розглянути інформацію про нещасний випадок, розподілити функції між членами комісії, провести зустріч з потерпілим (членами його сім'ї чи уповноваженою ними особою) та скласти протоколи засідання комісії;

- обстежити місце, де стався нещасний випадок та скласти відповідний протокол огляду місця, де стався нещасний випадок; розробити ескіз місця, де стався нещасний випадок (додаток № 3); провести фотографування місця настання нещасного випадку (у разі потреби та можливості);

- одержати письмові пояснення від роботодавця та його представників, посадових осіб, працівників підприємства, потерпілого (якщо це можливо) (додаток № 4), опитати осіб - свідків нещасного випадку та осіб, причетних до них (додаток № 5);

- вивчити наявні на підприємстві документи та матеріали стосовно нещасного випадку та у разі потреби надіслати запити до відповідних закладів охорони здоров'я для отримання медичних висновків щодо зв'язку нещасного випадку з впливом на потерпілого небезпечних (шкідливих) виробничих факторів та/або факторів важкості та напруженості трудового процесу;

- визначити вид події, що призвела до нещасного випадку, причини нещасного випадку та обладнання, устаткування, машини, механізми, транспортні засоби, експлуатація яких призвела до настання нещасного випадку, відповідно до Класифікатора видів подій, причин, обладнання, устаткування, машин, механізмів, транспортних засобів, що призвели до настання нещасного випадку;

- визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці;

- визначити необхідність проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи тощо для встановлення причин настання нещасного випадку;

- з'ясувати обставини та причини настання нещасного випадку;

- визначити, пов'язаний чи не пов'язаний нещасний випадок з виробництвом;

- установити осіб, які допустили порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

- вивчити документи, що дають змогу відстежити походження нехарчової продукції, під час використання (експлуатації) якої сталися нещасний випадок або використання (експлуатація) якої могло стати їх причиною (договори, товарно-супровідну документацію тощо);

- розробити план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам, у тому числі пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів з охорони праці;

- скласти акти за формою Н-1 «Акт розслідування нещасного випадку» (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення) у кількості, визначеній рішенням комісії (у разі настання групового нещасного випадку акти за формою Н-1 складаються на кожного потерпілого);

- у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаного з виробництвом, крім акта за формою Н-1, скласти картку обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5;

- розглянути та підписати примірники актів за формою Н-1 (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення);

- передати не пізніше наступного робочого дня після підписання актів за формою Н-1 матеріали розслідування та примірники таких актів керівнику підприємства або органу, що утворив комісію, для їх розгляду та затвердження;

- дотримуватися вимог законодавства про інформацію щодо захисту персональних даних потерпілих та інших осіб, які зібрані в межах повноважень комісії під час проведення розслідування та задокументовані в акті за формою Н-1.

У разі незгоди члена комісії із змістом акта форми Н-1 (розділів № 5, № 6, № 8, № 9 акту), він обов'язково підписує акт з відміткою про наявність окремої думки, яка викладається письмово, з обґрунтуванням пропозиції. Окрема думка додається до акту та є невід'ємною його частиною.

Голова комісії має право надсилати необхідні запити під час розслідування нещасного випадку, вносити пропозиції щодо розподілу функцій між членами комісії.

Голова та члени комісії мають право одержувати усні та письмові пояснення щодо нещасного випадку, проводити опитування роботодавця, посадових осіб та інших працівників підприємства, потерпілих, свідків нещасного випадку та причетних до нього осіб.

У разі невиконання членами комісії обов'язків, голова комісії має право надсилати керівникам органів (підприємств), представники яких входять до складу комісії, подання про неналежне виконання ними обов'язків та запит щодо визначення іншого представника для включення до складу комісії.

У разі виявлення в затвердженому акті за формою Н-1 недоліків у оформленні, що не впливають на об'єктивність розслідування, причини настання нещасного випадку та висновки комісії, відповідні зміни вносяться наказом роботодавця або органу, що утворив комісію. Копії наказу надсилаються всім організаціям та особам, представники яких брали участь у розслідуванні і є невід'ємним додатком до матеріалів розслідування.

Рішення щодо визнання нещасного випадку пов'язаними чи не пов'язаними з виробництвом приймається комісією шляхом голосування простою більшістю голосів. У разі рівної кількості голосів членів комісії голос голови комісії є вирішальним.

За рішенням комісії у разі необхідності проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків та експертизи для встановлення обставин і причин нещасного випадку та розроблення плану заходів щодо запобігання виникненню подібних нещасних випадків наказом роботодавця або органу, що утворив комісію, може утворюватися експертна комісія за погодженням з органами, організаціями, установами тощо, представники яких залучаються до її роботи.

До складу експертної комісії можуть включатися компетентні в сфері спеціальних знань фахівці та спеціалісти провідних (базових) науково-дослідних, проєктно-конструкторських, експертних та інших організацій, органів виконавчої влади, а також незалежні експерти відповідних напрямів.

За результатами роботи експертна комісія зобов'язана скласти висновок, в якому повинна надати обґрунтовані та об'єктивні відповіді на поставлені комісією питання. Зазначений висновок використовується комісією під час складання акта за формою Н-1 і є невід'ємною частиною матеріалів розслідування.

Роботодавець зобов'язаний:

- створити належні умови для роботи комісії, забезпечити у разі потреби приміщенням, засобами зв'язку, оргтехнікою, автотранспортом, спецодягом, спецвзуттям, канцелярським приладдям тощо, за рішенням комісії залучити до роботи експертів, інших спеціалістів;

- забезпечити виконання за рішенням комісії додаткової фотозйомки місця, де стався нещасний випадок, об'єктів, устаткування, інструментів, надання технічної документації та інших документів, необхідних для розслідування, а також проведення необхідних лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи (науково-технічної, медичної тощо);

- забезпечити належне виконання обов'язків у роботі комісії представників підприємства, а у разі невиконання - внести відповідні зміни;

- розглянути протягом двох робочих днів після складення актів за формою Н-1 матеріали розслідування нещасного випадку, підготовлені комісією, затвердити примірники актів за формою Н-1;

- організувати друкування, тиражування та формування протягом п'яти робочих днів після затвердження актів за формою

Н-1 необхідної кількості копій матеріалів розслідування разом з актами за формою Н-1, їх прошиття та нумерацію;

- видати протягом двох робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 наказ про вжиття запропонованих комісією заходів до запобігання виникненню подібних нещасних випадків у визначені в акті за формою Н-1 строки та надати (надіслати) його органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні, у подальшому в письмовій формі інформувати їх про стан вжиття заходів;

- притягнути згідно із законодавством до відповідальності працівників, дії або бездіяльність яких призвели до настання нещасного випадку та які допустили порушення вимог нормативно-правових актів про охорону праці, посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці;

- компенсувати витрати, пов'язані з діяльністю комісії та залучених до її роботи експертів, інших спеціалістів, проведенням технічної експертизи чи роботи експертної комісії, на підставі документів, що містять відомості про господарську операцію та підтверджують її здійснення;

- відшкодувати витрати, пов'язані з відрядженням працівників, які є членами комісії, та інших залучених до її роботи осіб, у розмірах, передбачених нормами відшкодування витрат на відрядження.

Протягом трьох робочих днів після формування матеріалів розслідування роботодавець повинен надіслати їх:

- територіальному органу Держпраці за місцем настання нещасного випадку, а у разі події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів - за місцем реєстрації підприємства;

- робочому органу Фонду за місцем реєстрації підприємства;

- органу поліції (у разі настання нещасного випадку, що призвели до тяжких (у тому числі з можливою інвалідністю

потерпілого) чи смертельних наслідків, смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків);

- іншим підприємствам (установам, організаціям), представники яких брали участь у проведенні розслідування (у разі необхідності).

Потерпілому, членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі надається акт за формою Н-1 разом з документами розслідування нещасного випадку.

Кількість актів за формою Н-1 визначається рішенням комісії. Оригінали акта за формою Н-1 надаються потерпілому (членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі), робочому органу Фонду, підприємству або місцевій держадміністрації чи органу місцевого самоврядування (у разі настання нещасного випадку з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства). Іншим органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні нещасного випадку надається копія акта.

Обставини, за яких нещасний випадок визнається пов'язаними з виробництвом.

1. Виконання потерпілим трудових (посадових) обов'язків згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства, у тому числі у відрядженні (згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства, на яке він відряджений).

2. Перебування потерпілого на робочому місці, на території підприємства або в іншому місці під час виконання трудових (посадових) обов'язків чи завдань роботодавця з моменту прибуття на підприємство до відбуття з нього, що фіксується відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства, у тому числі в робочий і надурочний час.

3. Підготовка до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знарядь виробництва, засобів захисту, одягу, а

також здійснення заходів щодо особистої гігієни, пересування працівника з цією метою по території підприємства перед початком роботи та після її закінчення.

4. Виконання завдань за письмовим розпорядженням роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні, святкові та неробочі дні.

5. Виконання потерпілим дій в інтересах підприємства, де він працює, що не належать до його трудових (посадових) обов'язків.

6. Раптова смерть внаслідок гострої серцево-судинної недостатності, ішемічного інсульту, серцево-судинної недостатності або порушення мозкового кровообігу під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, будівництво (реконструкція, капітальний ремонт), технічне переоснащення шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, проведення геологорозвідувальних робіт під землею) або після підйому на поверхню з даною ознакою, що підтверджено медичним висновком.

7. Раптове погіршення стану здоров'я потерпілого, одержання травм або його смерть під час виконання трудових (посадових) обов'язків внаслідок впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, що підтверджено медичним висновком, або у разі, коли потерпілий не пройшов обов'язкового медичного огляду відповідно до законодавства, а робота, що виконувалася, протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку.

8. Проїзд на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підприємству, або на іншому транспортному засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору з іншим підприємством.

9. Проїзд згідно з установленим завданням і маршрутом до місця чи з місця відрядження на транспортному засобі (громадському, власному чи службовому тощо, в тому числі

наданому іншим підприємством на підставі письмової угоди з роботодавцем про надання послуг з перевезення), що підтверджується документально та відшкодовується роботодавцем.

10. Використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця (безпосереднього керівника робіт).

11. Перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, в тому числі під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з впливом на нього шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу.

12. Прямування до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженим маршрутом або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця.

13. Перебування на території підприємства або в іншому визначеному роботодавцем місці у зв'язку з проведенням виробничої наради, одержанням заробітної плати, проходженням обов'язкового медичного огляду, навчання тощо або проведенням з дозволу чи за ініціативою роботодавця професійних і кваліфікаційних конкурсів, спортивних заходів, передбачених колективним договором, за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця.

14. Надання підприємством благодійної допомоги іншим підприємствам за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця.

15. Вплив небезпечних, шкідливих або інших виробничих факторів під час технологічної перерви або перерви для відпочинку чи харчування на території підприємства згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, що підтверджено висновком закладу охорони здоров'я або експертної комісії.

16. Заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень іншою особою або його вбивство під час виконання чи у зв'язку з виконанням

трудових (посадових) обов'язків або дій в інтересах підприємства незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків з'ясування з іншою особою особистих стосунків невиробничого характеру, що встановлено комісією з розслідування та/або підтверджено висновком компетентних органів.

17. Погіршення стану здоров'я внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними засобами, токсичними чи отруйними речовинами, а також їх дії (асфіксія, зупинка серця тощо), що підтверджено медичним висновком, якщо це пов'язано із застосуванням таких речовин у виробничому процесі чи порушенням вимог щодо їх зберігання та транспортування.

18. Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством.

19. Оголошення працівника померлим внаслідок зникнення під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків (відповідно до ухваленого рішення суду).

20. Одержання травм під час використання транспортних засобів, устаткування, інструментів, матеріалів тощо, що належать і використовуються підприємством, у разі їх несправності, що підтверджено відповідними висновками.

21. Одержання травм або смерть потерпілого під час виконання трудових (посадових) обов'язків у разі перебування його у стані алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння, підтвердженого відповідним медичним висновком, за наявності технічних або організаційних причин настання нещасного випадку або у разі, коли потерпілий не був відсторонений від виконання робіт відповідно до вимог правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства або колективного договору.

Нещасний випадок визнається не пов'язаними з виробництвом у разі вчинення потерпілим кримінального правопорушення, що встановлено обвинувальним вироком суду або постановою (ухвалою) про закриття кримінального провадження за

нереабілітуючими підставами; смерті працівника від загального захворювання або самогубства, що підтверджено висновками судово-медичної експертизи та/або відповідною постановою про закриття кримінального провадження.

Контроль, облік і звітність щодо нещасних випадків. Контроль за своєчасністю та об'єктивністю проведення розслідування нещасних випадків, підготовкою матеріалів розслідування, веденням їх обліку, вжиттям заходів до усунення причин їх настання здійснюють Держпраці та робочі органи Фонду відповідно до компетенції. Громадський контроль здійснюють профспілки через свої виборні органи та представників, а також уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці у разі відсутності на підприємстві профспілки.

Посадова особа Держпраці або її територіального органу має право перевіряти об'єктивність розслідування нещасного випадку комісією підприємства, якість оформлених матеріалів та їх відповідність, а також отримувати іншу інформацію та документи від роботодавця, що стосуються нещасного випадку.

За результатами перевірки матеріалів розслідування та/або у разі відмови роботодавця провести розслідування нещасного випадку чи скласти або затвердити акт за формою Н-1, а також у разі приховування факту нещасного випадку посадова особа Держпраці або її територіального органу має право видавати обов'язковий до виконання припис за формою Н-9 щодо проведення розслідування, оформлення матеріалів розслідування.

Роботодавець після одержання обов'язкового до виконання припису за формою Н-9 зобов'язаний протягом 10 робочих днів забезпечити вжиття зазначених у ньому заходів, а також притягти до відповідальності працівників, які допустили порушення вимог законодавства. Про вжиття заходів роботодавець письмово повідомляє Держпраці або її територіальному органу в установленій у приписі строк.

Рішення комісії, зміст акта за формою Н-1 можуть бути оскаржені в судовому порядку потерпілим, членами його сім'ї або уповноваженою ними особою, робочим органом Фонду, а також іншими органами, установами, підприємствами та організаціями, представники яких брали участь у розслідуванні.

Протягом трьох років з дати отримання акта за формою Н-1 потерпілий, член його сім'ї чи уповноважена ними особа або органи, установи та організації, представники яких брали участь у розслідуванні нещасного випадку, мають право звернутися до роботодавця, Держпраці або її територіального органу щодо призначення повторного розслідування у зв'язку з незгодою з обставинами та причинами настання нещасного випадку та/або з висновком комісії, які викладені в акті за формою Н-1.

Оригінали затверджених актів за формою Н-1 разом з іншими матеріалами розслідування зберігаються роботодавцем і робочим органом Фонду відповідно до строків зберігання, нормативно встановлених типовими та галузевими переліками видів документів, затвердженими відповідно до законодавства.

Облік нещасних випадків ведуть:

- підприємства, органи управління та наглядові ради підприємства (у разі їх утворення) - нещасних випадків;
- робочі органи Фонду - усіх нещасних випадків, у розслідуванні яких брали участь представники Фонду.

Облік нещасних випадків, що сталися з особами, які допущені до роботи без оформлення трудового договору (контракту), ведеться роботодавцем, з яким встановлено факт перебування потерпілого у трудових відносинах.

Після закінчення періоду тимчасової непрацездатності потерпілого роботодавець протягом 10 робочих днів складає відомості про наслідки нещасного випадку за формою Н-2. Повідомлення за формою Н-2 протягом трьох робочих днів надсилається роботодавцем організаціям та особам, яким

надсилались акти за формою Н-1, додається до матеріалів розслідування та зберігається разом з ними.

3.3.2. Спеціальне розслідування нещасних випадків на підприємстві

Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» при яких передбачено створення спеціальної комісії Державною службою України з питань праці (Держпраці) та/або її територіальним органом затверджено ПКМУ від 17.04. 2019 № 337. Його дія поширюються на всіх юридичних і фізичних осіб, які відповідно до законодавства працюють на умовах трудового договору (контракту), цивільно-правового договору, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання, або у фізичних осіб, а також на працівників (осіб) в інших випадках, передбачених законодавством.

Спеціальному розслідуванню підлягають:

- нещасні випадки із смертельними наслідками;
- групові нещасні випадки (випадки, що сталися одночасно з двома та більше працівниками незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм);
- випадки смерті працівників під час виконання ними трудових (посадових) обов'язків;
- гострі професійні захворювання (отруєння), що призвели до тяжких чи смертельних наслідків;
- нещасні випадки, факт настання яких встановлено у судовому порядку, а підприємство, на якому вони сталися, ліквідовано без правонаступника;
- нещасні випадки, що спричинили тяжкі наслідки, зокрема з можливою інвалідністю потерпілого;
- випадки зникнення працівника під час виконання трудових (посадових) обов'язків;

- нещасні випадки з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства;

- нещасні випадки, що сталися з особами, фактично допущеними до роботи без оформлення трудового договору (контракту).

Зарахування нещасних випадків до таких, що спричинили тяжкі наслідки, здійснюється на підставі висновку про ступінь тяжкості травми згідно з Класифікатором розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженим наказом МОЗ України від 04.07.2007 № 370.

Згідно ПКМУ № 337 від 17.04.2019р. уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *груповий нещасний випадок* - нещасний випадок, що стався одночасно з двома та більше працівниками незалежно від ступеня тяжкості отриманих ними травм;

- *гостре професійне захворювання (отруєння)* - захворювання (або смерть), що виникло після однократного (протягом не більш як однієї робочої зміни) впливу на працівника шкідливих факторів фізичного, біологічного та хімічного характеру (у тому числі інфекційні, паразитарні, алергійні захворювання);

- *хронічне професійне захворювання (отруєння)* - захворювання, що виникло внаслідок провадження професійної діяльності працівника виключно або переважно впливу шкідливих факторів виробничого середовища та трудового процесу, пов'язаних з роботою.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Законах України «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне

соціальне страхування», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Першочергові кроки при настанні нещасного випадку на виробництві. Після того, як на підприємстві стався нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння), потерпілий або працівник, який виявив нещасний випадок, інша особа - свідок нещасного випадку, повинні вжити всіх можливих заходів, необхідних для надання допомоги потерпілому та негайно повідомити про нещасний випадок безпосередньому керівникові робіт, службі охорони праці або іншій уповноваженій особі підприємства.

Безпосередній керівник робіт чи інша уповноважена особа підприємства повинен терміново забезпечити надання домедичної допомоги всім потерпілим та негайно повідомити роботодавцю про те, що сталося. Від того наскільки швидко й повно будуть здійснені всі необхідні заходи, залежатиме тяжкість втрат та масштабність наслідків від нещасного випадку.

Важливо зберегти до прибуття комісії з розслідування нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння) обстановку на робочому місці, машини, механізми, обладнання такими, якими вони були на момент нещасного випадку. Однак це потрібно робити лише у тих випадках, якщо ніщо не загрожує життю та здоров'ю інших працівників і зміна обстановки не призведе до більш тяжких наслідків або порушення виробничих процесів.

До роботодавця інформація про нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння) може надійти від потерпілого, членів його сім'ї чи уповноваженої ним особи (заява), закладу охорони здоров'я, куди звернувся потерпілий з посиланням на нещасний випадок на виробництві.

Після звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння) на виробництві заклад охорони здоров'я зобов'язаний невідкладно

передати з використанням засобів зв'язку (факс, телефонограма, електронна пошта тощо) та протягом доби на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення потерпілого (додаток № 1) підприємству, де працює потерпілий або на якому він виконував роботу. Крім того провести необхідні дослідження для визначення наявності в організмі потерпілого алкоголю (наркотичних засобів чи токсичних або отруйних речовин) і визначити ступінь його сп'яніння.

Відповідний висновок чи витяг з протоколу (з окремим позначенням у разі відмови потерпілого визначити ступінь сп'яніння), довідку із зазначенням діагнозу та його коду згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я (МКХ-10) і висновок про ступінь тяжкості травми згідно з Класифікатором розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженим МОЗ, заклад охорони здоров'я безоплатно надає протягом однієї доби з моменту одержання запиту від роботодавця та/або голови комісії з розслідування нещасного випадку.

Крім підприємства, де працює потерпілий або на якому він виконував роботу заклад охорони здоров'я зобов'язаний невідкладно передати з використанням засобів зв'язку та протягом доби на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння) на виробництві (у разі можливості з висновком про ступінь тяжкості травм) за формою:

- територіальному органів Держпраці за місцем настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння);
- робочому органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування за місцем настання нещасного випадку (робочий орган Фонду).

Після отримання інформації про нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння) роботодавець зобов'язаний

протягом двох годин з використанням засобів зв'язку повідомити про нещасний випадок:

- територіальний орган Держпраці;
- робочий орган Фонду;
- керівника підприємства, на території якого стався нещасний випадок, якщо потерпілий є працівником іншого підприємства;
- керівника первинної організації профспілки незалежно від членства потерпілого в профспілці, а у разі відсутності профспілки – уповноваженого найманими працівниками особу з питань охорони праці;
- уповноваженому органів чи наглядовій раді підприємства (у разі її утворення);
- органів ДСНС у разі, коли нещасний випадок стався внаслідок пожежі;
- місцевій держадміністрації або органів місцевого самоврядування (у разі відсутності уповноваженого органу чи наглядової ради підприємства);
- органів галузевої профспілки вищого рівня, а у разі його відсутності - територіальному профоб'єднанню;
- органів поліції (у разі настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), що призвели до тяжких (у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого) чи смертельних наслідків, смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків).

У повідомленні про нещасний випадок, що підлягає спеціальному розслідуванню, яке надається територіальному органу Держпраці, роботодавцем зазначаються кандидатури представників підприємства, із зазначенням їх прізвища, імені, по батькові, посади, контактних телефонів, для включення їх до складу спеціальної комісії.

Також, вищезазначеним організаціям, не пізніше наступного робочого дня роботодавець надає на паперовому носії

повідомлення про нещасний випадок, гостре професійне захворювання (отруєння) встановленого зразка.

Після отримання від роботодавця письмового повідомлення про нещасний випадок або за інформацією, отриманою з інших джерел (органу досудового розслідування, звернень потерпілого або членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи, первинних організацій і територіальних об'єднань профспілок) протягом одного робочого дня утворюється Держпрацією та/або її територіальним органом спеціальна комісія.

Розслідування нещасних випадків, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, може проводитися комісією підприємства у разі надання територіальним органом Держпраці письмового доручення роботодавцю протягом наступного робочого дня після отримання повідомлення про нещасний випадок.

До складу спеціальної комісії входять:

- голова комісії - посадова особа Держпраці та/або її територіального органу;
- члени комісії — представник робочого органу Фонду; представник уповноваженого органу чи наглядової ради підприємства (у разі її утворення) або місцевої держадміністрації чи органу місцевого самоврядування у разі, коли зазначений орган відсутній; керівник (спеціаліст) служби охорони праці підприємства або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці, а у разі її відсутності - представник роботодавця; представник первинної організації профспілки, членом якої є постраждалий (у разі її відсутності - уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці); представник профспілкового органу вищого рівня або територіального профоб'єднання; представник місцевої держадміністрації або органу місцевого самоврядування у разі, коли нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) сталися з особами, які працюють на умовах цивільно-

правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства; лікар з гігієни праці територіального органу Держпраці (у разі настання гострого професійного захворювання (отруєння); посадові особи органів Держпродспоживслужби, ДСНС (у разі потреби та за відповідним погодженням).

До складу спеціальної комісії не може входити безпосередній керівник потерпілого; потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа.

Процедура проведення спеціального розслідування нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь). Розслідування нещасного випадку, та/або гострого професійного захворювання (отруєння) комісією підприємства проводиться протягом п'ятнадцяти робочих днів з дня утворення комісії.

Спеціальне розслідування може бути продовжене у випадках:

- виникнення потреби у проведенні лабораторних досліджень, експертизи, випробувань для встановлення обставин і причин настання нещасного випадку;

- коли заклади судово-медичної експертизи, експертно-технічні центри, органи досудового розслідування, інші органи та установи на запит голови спеціальної комісії, потерпілого (членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи) повинні надати необхідні висновки судово-гістологічної та судово-токсикологічної експертизи.

Заклади судово-медичної експертизи, експертно-технічні центри, органи досудового розслідування, інші органи та установи на запит голови спеціальної комісії, потерпілого (членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи) повинні безоплатно надавати у найкоротший строк матеріали та висновки щодо нещасного випадку.

Голова комісії зобов'язаний листом «Запрошення до співпраці» (додаток №2) до першого засідання спеціальної комісії

поінформувати потерпілого (членів його сім'ї чи уповноважену ними особу) про призначення розслідування, їх права, запросити до співпраці та на засідання спеціальної комісії, у подальшому надавати інформацію про хід проведення розслідування, ознайомити з матеріалами розслідування на заключному засіданні спеціальної комісії.

Потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа мають право:

- одержувати від голови спеціальної комісії інформацію про хід проведення розслідування;
- ознайомлюватися з матеріалами спеціального розслідування, отримувати витяги та копії з них;
- вносити пропозиції, подавати документи щодо нещасного випадку, та/або гострого професійного захворювання (отруєння);
- надавати відповідні пояснення, з метою сприяння об'єктивному та своєчасному розслідуванню надавати відповідну інформацію, документи та висновки або сприяти їх отриманню від відповідних органів, установ і закладів.

Комісія зобов'язана:

- провести засідання спеціальної комісії з розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), на якому розглянути інформацію про нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), розподілити функції між членами комісії, провести зустріч з потерпілим (членами його сім'ї чи уповноваженою ними особою) та скласти протоколи засідання комісії;
- обстежити місце, де стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), та скласти відповідний протокол огляду місця, де стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння); розробити ескіз місця, де стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) (додаток № 3); провести фотографування місця настання

нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) (у разі потреби та можливості);

- одержати письмові пояснення від роботодавця та його представників, посадових осіб, працівників підприємства, потерпілого (якщо це можливо) (додаток № 4), опитати осіб - свідків нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та осіб, причетних до них (додаток № 5);

- вивчити наявні на підприємстві документи та матеріали стосовно нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та у разі потреби надіслати запити до відповідних закладів охорони здоров'я для отримання медичних висновків щодо зв'язку нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) з впливом на потерпілого небезпечних (шкідливих) виробничих факторів та/або факторів важкості та напруженості трудового процесу;

- визначити вид події, що призвела до нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), причини нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та обладнання, устаткування, машини, механізми, транспортні засоби, експлуатація яких призвела до настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), відповідно до Класифікатора видів подій, причин, обладнання, устаткування, машин, механізмів, транспортних засобів, що призвели до настання нещасного випадку, гострого професійного захворювання (отруєння);

- визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці;

- визначити необхідність проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи тощо для встановлення причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- з'ясувати обставини та причини настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння);

- визначити, пов'язані чи не пов'язані нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) з виробництвом;
- установити осіб, які допустили порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці;
- вивчити документи, що дають змогу відстежити походження нехарчової продукції, під час використання (експлуатації) якої сталися нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) або використання (експлуатація) якої могло стати їх причиною (договори, товарно-супровідну документацію тощо), і подати інформацію про таку продукцію та документи про її походження до відповідного органу державного ринкового нагляду;
- розробити план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам та/або гострим професійним захворюванням (отруєнням), у тому числі пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів з охорони праці;
- скласти акти за формою Н-1 «Акт розслідування нещасного випадку» (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення) у кількості, визначеній рішенням спеціальної комісії (у разі настання групового нещасного випадку акти за формою Н-1 складаються на кожного потерпілого);
- розглянути та підписати примірники актів за формою Н-1 (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення);
- у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаного з виробництвом, крім акта за формою Н-1, скласти картку обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5;
- передати не пізніше наступного робочого дня після підписання актів за формою Н-1 матеріали спеціального розслідування та примірники таких актів органу, що утворив комісію, для їх розгляду та затвердження;
- дотримуватися вимог законодавства про інформацію щодо захисту персональних даних потерпілих та інших осіб, які зібрані в

межах повноважень спеціальної комісії під час проведення розслідування та задокументовані в акті за формою Н-1.

У разі незгоди члена спеціальної комісії із змістом акта форми Н-1 (розділів № 5, № 6, № 8, № 9 акту), він обов'язково підписує акт з відміткою про наявність окремої думки, яка викладається письмово, з обґрунтуванням пропозиції. Окрема думка додається до акту та є невід'ємною його частиною.

Голова спеціальної комісії має право надсилати необхідні запити під час розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), вносити пропозиції щодо розподілу функцій між членами комісії.

Голова та члени спеціальної комісії мають право одержувати усні та письмові пояснення щодо нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), проводити опитування роботодавця, посадових осіб та інших працівників підприємства, потерпілих, свідків нещасного випадку та причетних до нього осіб.

У разі невиконання членами спеціальної комісії обов'язків, голова спеціальної комісії має право надсилати керівникам органів (підприємств), представники яких входять до складу комісії, подання про неналежне виконання ними обов'язків та запит щодо визначення іншого представника для включення до складу комісії.

У разі виявлення в затвердженому акті за формою Н-1 недоліків у оформленні, що не впливають на об'єктивність розслідування, причини настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) та висновки спеціальної комісії, відповідні зміни вносяться наказом органу, що утворив комісію. Копії наказу надсилаються всім організаціям та особам, представники яких брали участь у розслідуванні і є невід'ємним додатком до матеріалів розслідування.

Рішення щодо визнання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) пов'язаними чи не пов'язаними з виробництвом приймається спеціальною комісією

иляхом голосування простою більшістю голосів. У разі рівної кількості голосів членів комісії голос голови комісії є вирішальним.

У разі коли спеціальна комісія під час розслідування випадку зникнення потерпілого під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків отримає висновок від органів досудового розслідування та/або встановить, що обставини зникнення потерпілого дають підстави припускати його загибель від нещасного випадку, пов'язаного з виконанням трудових (посадових) обов'язків, складається та затверджується тимчасовий акт за формою Н-1 з відповідним висновком, що видається сім'ї потерпілого або уповноваженій особі, яка представляє її інтереси, для звернення до суду із заявою про оголошення потерпілого померлим.

Після оголошення судом потерпілого померлим спеціальна комісія складає та подає на затвердження керівнику територіального органу, що утворив спеціальну комісію, акт за формою Н-1, у розділі 8 якого зазначаються відомості про скасування тимчасового акта за формою Н-1 і втрату ним чинності.

За рішенням спеціальної комісії у разі необхідності проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків та експертизи для встановлення обставин і причин нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння), та розроблення плану заходів щодо запобігання виникненню подібних нещасних випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) наказом органу, що утворив комісію, може утворюватися експертна комісія за погодженням з органами, організаціями, установами тощо, представники яких залучаються до її роботи.

До складу експертної комісії можуть включатися компетентні в сфері спеціальних знань фахівці та спеціалісти провідних (базових) науково-дослідних, проектно-конструкторських, експертних та інших організацій, органів виконавчої влади, а також незалежні експерти відповідних напрямів.

За результатами роботи експертна комісія зобов'язана скласти висновок, в якому повинна надати обґрунтовані та об'єктивні відповіді на поставлені комісією питання. Зазначений висновок використовується комісією під час складання акта за формою Н-1 і є невід'ємною частиною матеріалів розслідування.

Роботодавець зобов'язаний:

- створити належні умови для роботи комісії, забезпечити у разі потреби приміщенням, засобами зв'язку, оргтехнікою, автотранспортом, спецодягом, спецвзуттям, канцелярським приладдям тощо, за рішенням комісії залучити до роботи експертів, інших спеціалістів;

- забезпечити виконання за рішенням спеціальної комісії додаткової фотозйомки місця, де стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння), об'єктів, устаткування, інструментів, надання технічної документації та інших документів, необхідних для розслідування, а також проведення необхідних лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи (науково-технічної, медичної тощо);

- забезпечити належне виконання обов'язків у роботі спеціальної комісії представників підприємства, а у разі невиконання - внести відповідні зміни;

- розглянути протягом двох робочих днів після складення актів за формою Н-1 матеріали розслідування нещасного випадку, підготовлені спеціальною комісією, затвердити примірники актів за формою Н-1;

- організувати друкування, тиражування та формування протягом п'яти робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 необхідної кількості копій матеріалів розслідування разом з актами за формою Н-1, їх прошиття та нумерацію;

- видати протягом двох робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 наказ про вжиття запропонованих спеціальною комісією заходів до запобігання виникненню подібних нещасних

випадків та/або гострих професійних захворювань (отруєнь) у визначені в акті за формою Н-1 строки та надати (надіслати) його органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні, у подальшому в письмовій формі інформувати їх про стан вжиття заходів;

- притягнути згідно із законодавством до відповідальності працівників, дії або бездіяльність яких призвели до настання нещасного випадку та які допустили порушення вимог нормативно-правових актів про охорону праці, посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці;

- компенсувати витрати, пов'язані з діяльністю спеціальної комісії та залучених до її роботи експертів, інших спеціалістів, проведенням технічної експертизи чи роботи експертної комісії, на підставі документів, що містять відомості про господарську операцію та підтверджують її здійснення;

- відшкодувати витрати, пов'язані з відрядженням працівників, які є членами спеціальної комісії, та інших залучених до її роботи осіб, у розмірах, передбачених нормами відшкодування витрат на відрядження.

Голова (заступник Голови) Держпраці або керівник її територіального органу, що утворив спеціальну комісію, повинен протягом трьох робочих днів після надходження матеріалів спеціального розслідування розглянути їх та затвердити примірники акта за формою Н-1.

У разі невстановлення причин настання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння); невизнання нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) пов'язаним з виробництвом за наявних обставин, за яких нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) визнаються пов'язаними з виробництвом; невстановлення осіб, які допустили порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці; нерозроблення плану заходів щодо запобігання виникненню подібних нещасних випадків та/або

гострих професійних захворювань (отруєнь) обґрунтовано повернути їх на доопрацювання, продовживши наказом строк розслідування до п'яти робочих днів.

Якщо спеціальне розслідування нещасного випадку та/або гострого професійного захворювання (отруєння) проводиться за дорученням Держпраці на підприємстві роботодавцем, протягом трьох робочих днів після формування матеріалів розслідування він повинен надіслати їх:

- Держпраці;

- Національному науково-дослідному інституту промислової безпеки та охорони праці для проведення аналізу стану виробничого травматизму та аварій на виробництві, розроблення відповідних профілактичних заходів щодо запобігання їм;

- лікарю-профпатологу за місцезнаходженням підприємства, їх об'єктів, на яких сталося гостре професійне захворювання (отруєння);

- робочому органу Фонду за місцем реєстрації підприємства;

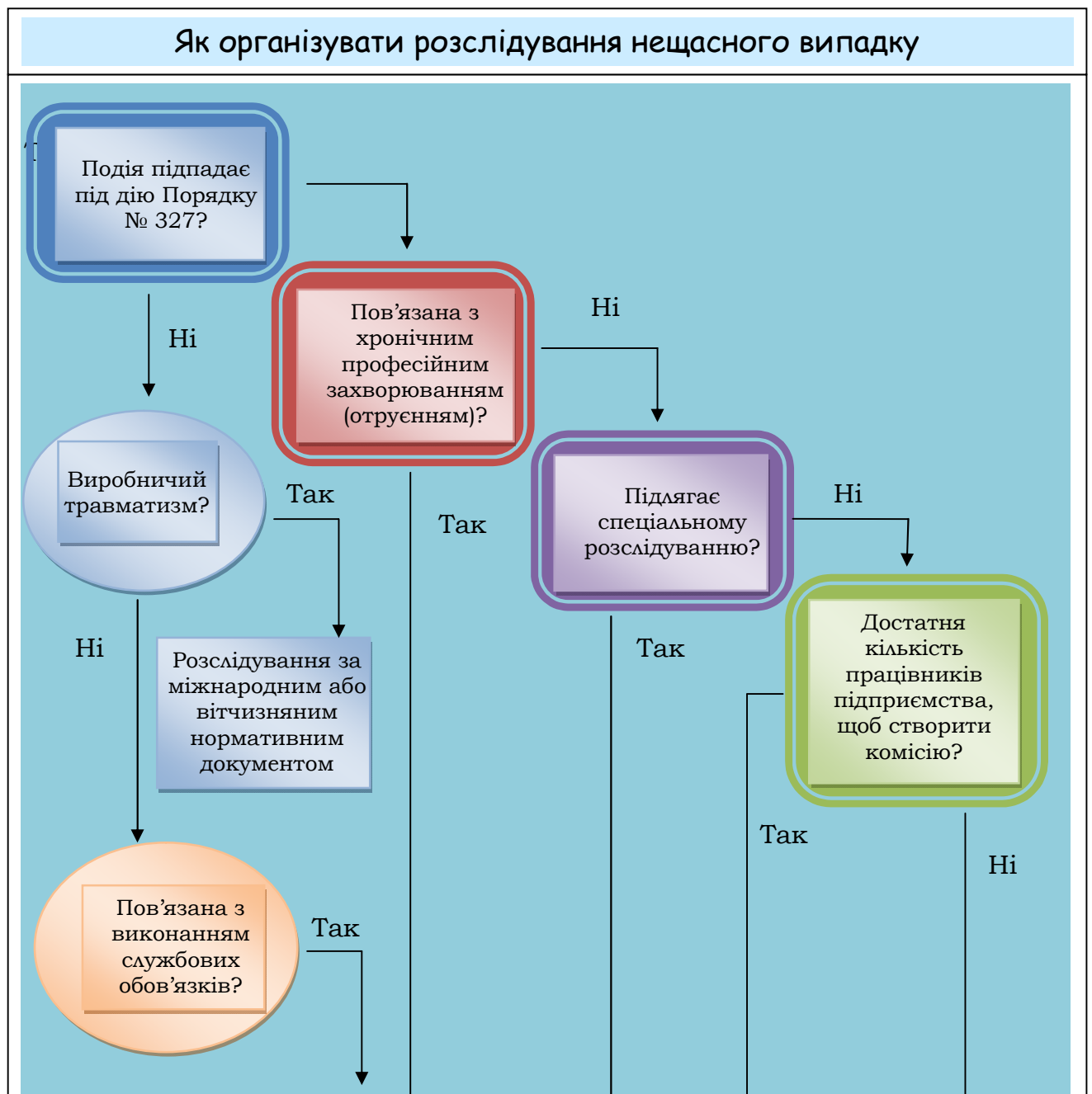
- органу поліції (у разі настання нещасного випадку, що призвели до тяжких (у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого) чи смертельних наслідків, смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків);

- іншим підприємствам (установам, організаціям), представники яких брали участь у проведенні розслідування (у разі необхідності).

Потерпілому, членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі надається акт за формою Н-1 разом з документами спеціального розслідування нещасного випадку.

Кількість актів за формою Н-1 визначається рішенням спеціальної комісії. Оригінали акта за формою Н-1 надаються потерпілому (членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі), робочому органу Фонду, підприємству або місцевій держадміністрації чи органу місцевого самоврядування (у разі настання нещасного випадку з особами, які працюють на умовах

цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства). Іншим органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні нещасного випадку надається копія акта.

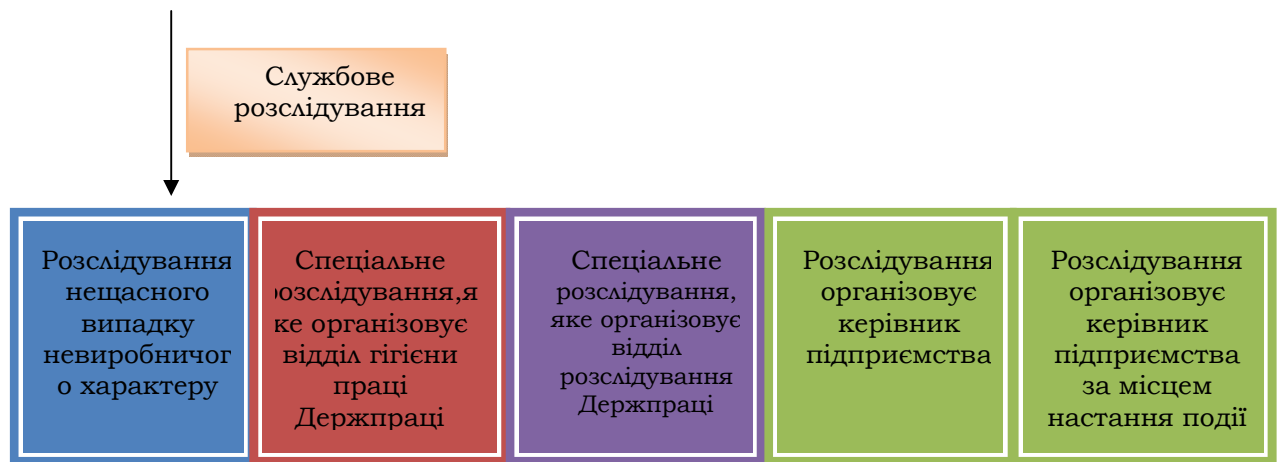

Рисунок № 3.7. Розслідування нещасного випадку.

3.3.3. Порядок розслідування обставин і причин виникнення гострих професійних захворювань (отруєнь)

Професійні захворювання загрожують працівникам найрізноманітніших галузей в Україні. Будь-яка, навіть улюблена і бажана робота, не застрахована від певних ризиків і неприємностей. Багато професій пов'язані з небезпекою і шкодою для здоров'я. Звичайні офісні працівники і ті ризикують здоров'ям: просиджуючи нерухомо по кілька годин у своїх кабінетах, вони наражають себе на ризик отримати певний, зумовлений роботою розлад здоров'я.

Професійне захворювання - це хронічне або гостре захворювання, причиною якого став тривалий вплив на працівника шкідливих виробничих факторів. Не варто плутати його з нещасним випадком на виробництві, це зовсім інша категорія.

В Україні існують певні норми, а також список професійних захворювань. Чітко прописана і процедура оформлення, яка, як завжди, займає багато часу і зустрічає на шляху безліч перешкод. Однак це не означає, що ви повинні відмовитися від своїх прав на належну державну підтримку, якщо вас спіткала біда.

Професійні захворювання діляться на два основні види: гострі і хронічні. Гострі - недуга, що виникає в результаті короткого (протягом не більше однієї робочої зміни або робочого дня) впливу отруйних речовин або шкідливих чинників фізичного, біологічного та хімічного характеру. Це можуть бути інфекційні, паразитарні, алергійні захворювання.

Якщо якийсь фактор впливав на працівника впродовж певного часу, ефект від нього накопичувався тривалий термін, то мова про хронічне професійне захворювання. Вид профзахворювання обов'язково враховується при встановленні діагнозу «профзахворювання» і призначенні разових та постійних компенсацій і пільг.

Ранні прояви порушення здоров'я працівника, пов'язані з роботою, можуть бути встановлені при проведенні планових медичних оглядів працівників. На жаль, сьогодні більшість хворих із професійними захворюваннями, виявленими вперше, складають особи, які самостійно звертаються до лікарського закладу, а не хворі, профзахворювання яких виявлено під час проведення обов'язкових медичних оглядів.

Працівники, які звертаються до лікарського закладу самостійно, вже мають такі прояви та ознаки профзахворювання, що створюють значні труднощі при виконанні ними роботи і призводять до непрацездатності, а іноді – інвалідності (смерті).

В Україні існують певні норми, а також Перелік професійних захворювань, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2000 № 1662 – основний документ, яким регламентується встановлення діагнозу професійного захворювання, його зв'язок з виконуваною роботою або професією, вирішення питань медичної і трудової реабілітації, розгляд питань, пов'язаних із відшкодуванням власником підприємства шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я, пов'язаного з виконанням ним трудових обов'язків.

Список професійних захворювань ділиться на сім основних груп:

1. Захворювання, що зумовлені гострим впливом хімічних факторів. Належать хронічні отруєння та їх наслідки, самостійні чи в поєднанні з іншими ураженнями: анемією, нефропатією, гепатитом, ураженням очей, кісток, нервової системи, органів дихання токсичного характеру. Сюди ж відносять хвороби шкіри, металеву лихоманку тощо.

2. Захворювання, що виникли через вплив промислових аерозолів. Це різні пневмоконіози, професійні бронхіти, бісиноз, емфізема легенів, дистрофічні зміни верхніх дихальних шляхів.

3. Хвороби, що виникли в результаті впливу фізичних факторів. Очолює цей список променева хвороба і променеві ураження в гострих і хронічних стадіях, розлади вегето-судинної системи, ангіоневроз. Належать електрофтальмія, вібраційна хвороба, нейросенсорна приглухуватість, катаракта, кесонна хвороба, перегрів, механічні епідермози, опіки і поразки лазерним випромінюванням.

4. Захворювання, що виникли в результаті фізичних перевантажень та окремих перенапружень систем і органів тіла - координаторні неврози, полі- і мононевропатії, радикулопатії шийно-плечової та попереково-крижової частин, хронічні міофібрози плеча та передпліччя, тендовагініти, периартроз, варикозне розширення вен, неврози і багато інших хвороб, у тому числі деякі розлади статевої сфери.

5. Хвороби, зумовлені впливом біологічних факторів - інфекційні та паразитарні хвороби, набуті в процесі професійної діяльності в результаті контакту з хворими, дисбактеріози і кандидози, обумовлені контактом із зараженими речовинами, мікози відкритих ділянок шкіри.

6. Алергічні захворювання: риніти, бронхіти й інші прояви алергії, що виникли в результаті необхідного контакту з речовинами та сполуками, які містять алергени.

7. Новоутворення злоякісного характеру (рак). Це пухлини печінки, шкіри, сечового міхура, лейкоз, ракові захворювання шлунка, пухлини рота та органів дихання, кісток, спричинені впливом шкідливих речовин, присутніх на робочому місці.

Пацієнта обстежують у спеціалізованому міському
стаціонарі профзахворювань

Рисунок № 3.8. Алгоритм встановлення професійного захворювання

Першочергові кроки при настанні гострих професійних захворювань (отруєнь) на виробництві. Розслідування професійних захворювань відбувається відповідно до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві (ПКМУ від 17.04.2019 № 337). *Згідно з Порядком усі випадки хронічних професійних захворювань незалежно від строку їх настання підлягають розслідуванню.*

Після того, як на підприємстві стався випадок гострого професійного захворювання (отруєння), потерпілий або працівник, який виявив цей факт, інша особа - свідок випадку, повинні вжити всіх можливих заходів, необхідних для надання допомоги потерпілому та негайно повідомити про гостре професійне захворювання (отруєння) безпосередньому керівникові робіт, службі охорони праці або іншій уповноваженій особі підприємства.

Безпосередній керівник робіт чи інша уповноважена особа підприємства повинен терміново забезпечити надання домедичної допомоги всім потерпілим та негайно повідомити роботодавцю про те, що сталося. Від того наскільки швидко й повно будуть здійснені всі необхідні заходи, залежатиме тяжкість втрат та масштабність наслідків від гострого професійного захворювання (отруєння).

Важливо зберегти до прибуття комісії з розслідування гострого професійного захворювання (отруєння) обстановку на робочому місці, машини, механізми, обладнання такими, якими вони були на момент нещасного випадку. Однак це потрібно робити лише у тих випадках, якщо ніщо не загрожує життю та здоров'ю інших працівників і зміна обстановки не призведе до більш тяжких наслідків або порушення виробничих процесів.

До роботодавця інформація про гостре професійне захворювання (отруєння) може надійти від потерпілого, членів його сім'ї чи уповноваженої ним особи (заява), закладу охорони здоров'я, куди звернувся потерпілий з посиланням на гостре професійне захворювання (отруєння) яке пов'язане з виробництвом.

Після звернення потерпілого з посиланням на гостре професійне захворювання (отруєння) на виробництві заклад охорони здоров'я зобов'язаний невідкладно передати з використанням засобів зв'язку (факс, телефонограма, електронна пошта тощо) та протягом доби на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення потерпілого (додаток № 1) підприємству, де працює потерпілий або на якому він виконував роботу. Крім того провести необхідні дослідження для визначення наявності в організмі потерпілого алкоголю (наркотичних засобів чи токсичних або отруйних речовин) і визначити ступінь його сп'яніння.

Відповідний висновок чи витяг з протоколу (з окремим позначенням у разі відмови потерпілого визначити ступінь сп'яніння), довідку із зазначенням діагнозу та його коду згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я (МКХ-10) і висновок про ступінь тяжкості травми згідно з Класифікатором розподілу травм за ступенем тяжкості, затвердженим МОЗ, заклад охорони здоров'я безоплатно надає протягом однієї доби з моменту одержання запиту від роботодавця та/або голови комісії з розслідування гострого професійного захворювання (отруєння).

Крім підприємства, де працює потерпілий або на якому він виконував роботу заклад охорони здоров'я зобов'язаний невідкладно передати з використанням засобів зв'язку та протягом доби на паперовому носії екстрене повідомлення про звернення потерпілого з посиланням на гостре професійне захворювання (отруєння) на виробництві (у разі можливості з висновком про ступінь тяжкості травм) за формою:

- територіальному органів Держпраці за місцем настання гострого професійного захворювання (отруєння);
- робочому органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування за місцем настання гострого професійного захворювання (отруєння) (робочий орган Фонду).

Після отримання інформації про гостре професійне захворювання (отруєння) роботодавець зобов'язаний протягом двох годин з використанням засобів зв'язку повідомити про гостре професійне захворювання (отруєння):

- територіальний орган Держпраці;
- робочий орган Фонду;
- керівника підприємства, на території якого сталося гостре професійне захворювання (отруєння), якщо потерпілий є працівником іншого підприємства;
- керівника первинної організації профспілки незалежно від членства потерпілого в профспілці, а у разі відсутності профспілки – уповноваженого найманими працівниками особу з питань охорони праці;
- уповноваженому органів чи наглядовій раді підприємства (у разі її утворення).

Якщо гостре професійне захворювання (отруєння) підлягає спеціальному розслідуванню повідомлення про гостре професійне захворювання (отруєння) додатково надсилається:

- місцевій держадміністрації або органів місцевого самоврядування (у разі відсутності уповноваженого органу чи наглядової ради підприємства);
- органів галузевої профспілки вищого рівня, а у разі його відсутності - територіальному профоб'єднанню;
- органів поліції (у разі настання гострого професійного захворювання (отруєння), що призвели до тяжких (у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого) чи смертельних наслідків, смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків).

Для випадків, що підлягають спеціальному розслідуванню, у повідомленні про нещасний випадок, що надається територіальному органу Держпраці, роботодавцем зазначаються кандидатури представників підприємства із зазначенням їх прізвища, імені, по батькові, посади, контактних телефонів, для включення їх до складу спеціальної комісії.

Також, вищезазначеним організаціям, не пізніше наступного робочого дня роботодавець надає на паперовому носії повідомлення про гостре професійне захворювання (отруєння) встановленого зразка.

Після отримання інформації про гостре професійне захворювання (отруєння) роботодавець зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня після отримання інформації утворити комісію з розслідування гострого професійного захворювання (отруєння) (наказ).

До складу комісії входять:

- голова комісії - керівник (спеціаліст) служби охорони праці або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці;

- члени комісії - представник робочого органу Фонду; представник первинної організації профспілки (у разі її відсутності - уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці); лікар з гігієни праці територіального органу Держпраці; інші представники підприємства, посадові особи органів Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба), Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) - у разі потреби та за відповідним погодженням.

До складу комісії не може входити безпосередній керівник потерпілого; потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа.

У разі коли гостре професійне захворювання (отруєння) сталися з працівником фізичної особи - підприємця або

підприємства, де відсутня необхідна кількість працівників для утворення комісії, розслідування проводиться комісією, утвореною підприємством чи фізичною особою - підприємцем за місцем настання гострого професійного захворювання (отруєння), до складу якої входять:

- голова комісії – представник підприємства чи фізичної особи - підприємця;

- члени комісії – представники робочого органу Фонду; профспілки, членом якої є потерпілий, або територіального профоб'єднання за місцем настання нещасного випадку, якщо потерпілий не є членом профспілки; місцевої держадміністрації або органу місцевого самоврядування; підприємства, на території якого стався нещасний випадок; представники органів Держпродспоживслужби у разі потреби та за відповідним погодженням; лікар з гігієни праці територіального органу Держпраці.

Гостре професійне захворювання (отруєння), що сталися з працівником під час виконання завдання в інтересах свого підприємства на території іншого підприємства, розслідуються комісією, утвореною підприємством, де сталися гостре професійне захворювання (отруєння), за участю представників підприємства, працівником якого є потерпілий, і представника первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий (у разі її відсутності - уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці). Такий випадок береться на облік підприємством, працівником якого є потерпілий.

Гостре професійне захворювання (отруєння), що сталося з працівником, який тимчасово переведений в установленому порядку на інше підприємство, або виконував роботу за сумісництвом, розслідуються та беруться на облік підприємством, на яке працівника переведено або на якому він виконував роботу за сумісництвом.

Гостре професійне захворювання (отруєння), що сталося з студентами, аспірантами, докторантами закладів освіти під час проходження виробничої практики на підприємстві під керівництвом посадових осіб цього підприємства, розслідуються комісією підприємства, де сталося гостре професійне захворювання (отруєння), за участю представника закладу освіти та беруться на облік підприємством.

Якщо <https://dpss.gov.ua/>факт настання гострого професійного захворювання (отруєння) на виробництві встановлено у судовому порядку і такий факт не підлягає спеціальному розслідуванню, розслідування організовує підприємство, де стався такий випадок, або його правонаступник у разі реорганізації цього підприємства. У разі ліквідації підприємства без правонаступника розслідування гострого професійного захворювання (отруєння), факт якого встановлено у судовому порядку, проводить спеціальна комісія Держпраці та/або її територіальним органом.

Процедура проведення розслідування гострого професійного захворювання (отруєння). Розслідування гострого професійного захворювання (отруєння) комісією підприємства проводиться протягом п'яти робочих днів з дня утворення комісії. Розслідування може бути продовжене роботодавцем у випадках:

- виникнення потреби у проведенні лабораторних досліджень, експертизи, випробувань для встановлення обставин і причин настання гострого професійного захворювання (отруєння);

- коли заклади судово-медичної експертизи, експертно-технічні центри, органи досудового розслідування, інші органи та установи на запит роботодавця, голови комісії, потерпілого (членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи) повинні надати необхідні висновки судово-гістологічної та судово-токсикологічної експертизи.

Продовження строків проведення розслідування гострого професійного захворювання (отруєння) комісією підприємства може бути тільки після письмового погодження з територіальним

органом Держпраці за місцем настання нещасного випадку або за місцезнаходженням підприємства.

Заклади судово-медичної експертизи, експертно-технічні центри, органи досудового розслідування, інші органи та установи на запит роботодавця, голови комісії, потерпілого (членів його сім'ї чи уповноваженої ними особи) повинні безоплатно надавати у найкоротший строк матеріали та висновки щодо гострого професійного захворювання (отруєння).

Голова комісії зобов'язаний листом «Запрошення до співпраці» (додаток №2) до першого засідання комісії поінформувати потерпілого (членів його сім'ї чи уповноважену ними особу) про призначення розслідування, їх права, запросити до співпраці та на засідання комісії, у подальшому надавати інформацію про хід проведення розслідування, ознайомити з матеріалами розслідування на заключному засіданні комісії.

Потерпілий, члени його сім'ї або уповноважена ними особа мають право:

- одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування;
- ознайомлюватися з матеріалами розслідування, отримувати витяги та копії з них;
- вносити пропозиції, подавати документи щодо гострого професійного захворювання (отруєння);
- надавати відповідні пояснення, з метою сприяння об'єктивному та своєчасному розслідуванню надавати відповідну інформацію, документи та висновки або сприяти їх отриманню від відповідних органів, установ і закладів.

Комісія зобов'язана:

- провести засідання комісії з розслідування гострого професійного захворювання (отруєння), на якому розглянути інформацію про випадок, розподілити функції між членами комісії, провести зустріч з потерпілим (членами його сім'ї чи

уповноваженою ними особою) та скласти протоколи засідання комісії;

- обстежити місце, де сталося гостре професійне захворювання (отруєння) та скласти відповідний протокол огляду місця, де стався цей випадок; розробити ескіз місця, де сталося гостре професійне захворювання (отруєння) (додаток № 3); провести фотографування місця настання гострого професійного захворювання (отруєння) (у разі потреби та можливості);

- одержати письмові пояснення від роботодавця та його представників, посадових осіб, працівників підприємства, потерпілого (якщо це можливо) (додаток № 4), опитати осіб - свідків гострого професійного захворювання (отруєння) та осіб, причетних до них (додаток № 5);

- вивчити наявні на підприємстві документи та матеріали стосовно гострого професійного захворювання (отруєння) та у разі потреби надіслати запити до відповідних закладів охорони здоров'я для отримання медичних висновків щодо зв'язку цього випадку з впливом на потерпілого небезпечних (шкідливих) виробничих факторів та/або факторів важкості та напруженості трудового процесу;

- визначити вид події, що призвела до гострого професійного захворювання (отруєння), причини гострого професійного захворювання (отруєння) та обладнання, устаткування, машини, механізми, транспортні засоби, експлуатація яких призвела до настання цього випадку, відповідно до Класифікатора видів подій, причин, обладнання, устаткування, машин, механізмів, транспортних засобів, що призвели до настання гострого професійного захворювання (отруєння);

- визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці;

- визначити необхідність проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи тощо для

встановлення причин настання гострого професійного захворювання (отруєння);

- з'ясувати обставини та причини настання гострого професійного захворювання (отруєння);

- визначити, пов'язаний чи не пов'язаний випадок гострого професійного захворювання (отруєння) з виробництвом;

- установити осіб, які допустили порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

- вивчити документи, що дають змогу відстежити походження нехарчової продукції, під час використання (експлуатації) якої сталося гостре професійне захворювання (отруєння) або використання (експлуатація) якої могло стати їх причиною (договори, товарно-супровідну документацію тощо), і подати інформацію про таку продукцію та документи про її походження до відповідного органу державного ринкового нагляду (у разі проведення спеціального розслідування);

- розробити план заходів щодо запобігання подібним нещасним випадкам, у тому числі пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів з охорони праці;

- скласти акти за формою Н-1 «Акт розслідування нещасного випадку» (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення) у кількості, визначеній рішенням комісії (у разі настання групового нещасного випадку акти за формою Н-1 складаються на кожного потерпілого);

- у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаного з виробництвом, крім акта за формою Н-1, скласти картку обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5;

- розглянути та підписати примірники актів за формою Н-1 (тимчасові акти за формою Н-1 у разі їх складення);

- передати не пізніше наступного робочого дня після підписання актів за формою Н-1 матеріали розслідування та

примірники таких актів керівнику підприємства або органу, що утворив комісію, для їх розгляду та затвердження;

- дотримуватися вимог законодавства про інформацію щодо захисту персональних даних потерпілих та інших осіб, які зібрані в межах повноважень комісії під час проведення розслідування та задокументовані в акті за формою Н-1.

У разі незгоди члена комісії із змістом акта форми Н-1 (розділів № 5, № 6, № 8, № 9 акту), він обов'язково підписує акт з відміткою про наявність окремої думки, яка викладається письмово, з обґрунтуванням пропозиції. Окрема думка додається до акту та є невід'ємною його частиною.

Голова комісії має право надсилати необхідні запити під час розслідування гострого професійного захворювання (отруєння), вносити пропозиції щодо розподілу функцій між членами комісії.

Голова та члени комісії мають право одержувати усні та письмові пояснення щодо гострого професійного захворювання (отруєння), проводити опитування роботодавця, посадових осіб та інших працівників підприємства, потерпілих, свідків гострого професійного захворювання (отруєння) та причетних до нього осіб.

У разі невиконання членами комісії обов'язків, голова комісії має право надсилати керівникам органів (підприємств), представники яких входять до складу комісії, подання про неналежне виконання ними обов'язків та запит щодо визначення іншого представника для включення до складу комісії.

У разі виявлення в затвердженому акті за формою Н-1 недоліків у оформленні, що не впливають на об'єктивність розслідування, причини настання гострого професійного захворювання (отруєння) та висновки комісії, відповідні зміни вносяться наказом роботодавця або органу, що утворив комісію. Копії наказу надсилаються всім організаціям та особам, представники яких брали участь у розслідуванні і є невід'ємним додатком до матеріалів розслідування.

Рішення щодо визнання гострого професійного захворювання (отруєння) пов'язаними чи не пов'язаними з виробництвом приймається комісією шляхом голосування простою більшістю голосів. У разі рівної кількості голосів членів комісії голос голови комісії є вирішальним.

За рішенням комісії у разі необхідності проведення лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків та експертизи для встановлення обставин і причин гострого професійного захворювання (отруєння) та розроблення плану заходів щодо запобігання виникненню подібних випадків наказом роботодавця або органу, що утворив комісію, може утворюватися експертна комісія за погодженням з органами, організаціями, установами тощо, представники яких залучаються до її роботи.

До складу експертної комісії можуть включатися компетентні в сфері спеціальних знань фахівці та спеціалісти провідних (базових) науково-дослідних, проектно-конструкторських, експертних та інших організацій, органів виконавчої влади, а також незалежні експерти відповідних напрямів.

За результатами роботи експертна комісія зобов'язана скласти висновок, в якому повинна надати обґрунтовані та об'єктивні відповіді на поставлені комісією питання. Зазначений висновок використовується комісією під час складання акта за формою Н-1 і є невід'ємною частиною матеріалів розслідування.

Роботодавець зобов'язаний:

- створити належні умови для роботи комісії, забезпечити у разі потреби приміщенням, засобами зв'язку, оргтехнікою, автотранспортом, спецодягом, спецвзуттям, канцелярським приладдям тощо, за рішенням комісії залучити до роботи експертів, інших спеціалістів;

- забезпечити виконання за рішенням комісії додаткової фотозйомки місця, де сталося гостре професійне захворювання (отруєння), об'єктів, устаткування, інструментів, надання технічної документації та інших документів, необхідних для розслідування, а

також проведення необхідних лабораторних досліджень, випробувань, технічних розрахунків, експертизи (науково-технічної, медичної тощо);

- забезпечити належне виконання обов'язків у роботі комісії представників підприємства, а у разі невиконання - внести відповідні зміни;

- розглянути протягом двох робочих днів після складення актів за формою Н-1 матеріали розслідування гострого професійного захворювання (отруєння), підготовлені комісією, затвердити примірники актів за формою Н-1;

- організувати друкування, тиражування та формування протягом п'яти робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 необхідної кількості копій матеріалів розслідування разом з актами за формою Н-1, їх прошиття та нумерацію;

- видати протягом двох робочих днів після затвердження актів за формою Н-1 наказ про вжиття запропонованих комісією заходів до запобігання виникненню подібних нещасних випадків у визначені в акті за формою Н-1 строки та надати (надіслати) його органам та установам, представники яких брали участь у розслідуванні, у подальшому в письмовій формі інформувати їх про стан вжиття заходів;

- притягнути згідно із законодавством до відповідальності працівників, дії або бездіяльність яких призвели до настання гострого професійного захворювання (отруєння) та які допустили порушення вимог нормативно-правових актів про охорону праці, посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці;

- компенсувати витрати, пов'язані з діяльністю комісії та залучених до її роботи експертів, інших спеціалістів, проведенням технічної експертизи чи роботи експертної комісії, на підставі документів, що містять відомості про господарську операцію та підтверджують її здійснення;

- відшкодувати витрати, пов'язані з відрядженням працівників, які є членами комісії, та інших залучених до її роботи осіб, у

розмірах, передбачених нормами відшкодування витрат на відрядження.

Протягом трьох робочих днів після формування матеріалів розслідування роботодавець повинен надіслати їх:

- територіальному органу Держпраці за місцем настання нещасного випадку, а у разі події (аварії, катастрофи тощо) під час руху транспортних засобів усіх видів - за місцем реєстрації підприємства;

- лікарю-профпатологу за місцезнаходженням підприємства, їх об'єктів, на яких сталося гостре професійне захворювання (отруєння);

- робочому органу Фонду за місцем реєстрації підприємства;

- органу поліції (у разі настання нещасного випадку, що призвели до тяжких (у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого) чи смертельних наслідків, смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків);

- іншим підприємствам (установам, організаціям), представники яких брали участь у проведенні розслідування (у разі необхідності).

Потерпілому, членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі надається акт за формою Н-1 разом з документами розслідування гострого професійного захворювання (отруєння).

Кількість актів за формою Н-1 визначається рішенням комісії. Оригінали акта за формою Н-1 надаються потерпілому (членам його сім'ї чи уповноваженій ними особі), робочому органу Фонду, підприємству або місцевій держадміністрації чи органу місцевого самоврядування (у разі настання гострого професійного захворювання (отруєння) з особами, які працюють на умовах цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, фізичними особами - підприємцями, особами, які провадять незалежну професійну діяльність, членами фермерського господарства). Іншим органам та установам, представники яких

брали участь у розслідуванні гострого професійного захворювання (отруєння) надається копія акта.

Обставини, за яких гостре професійне захворювання (отруєння) визнається пов'язаними з виробництвом.

1. Виконання потерпілим трудових (посадових) обов'язків згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства, у тому числі у відрядженні (згідно з внутрішнім трудовим розпорядком підприємства, на яке він відряджений).

2. Перебування потерпілого на робочому місці, на території підприємства або в іншому місці під час виконання трудових (посадових) обов'язків чи завдань роботодавця з моменту прибуття на підприємство до відбуття з нього, що фіксується відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства, у тому числі в робочий і надурочний час.

3. Підготовка до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знарядь виробництва, засобів захисту, одягу, а також здійснення заходів щодо особистої гігієни, пересування працівника з цією метою по території підприємства перед початком роботи та після її закінчення.

4. Виконання завдань за письмовим розпорядженням роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні, святкові та неробочі дні.

5. Виконання потерпілим дій в інтересах підприємства, де він працює, що не належать до його трудових (посадових) обов'язків.

6. Раптова смерть внаслідок гострої серцево-судинної недостатності, ішемічного інсульту, серцево-судинної недостатності або порушення мозкового кровообігу під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, будівництво (реконструкція, капітальний ремонт), технічне переоснащення шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, проведення геологорозвідувальних робіт під землею) або після підйому на

поверхню з даною ознакою, що підтверджено медичним висновком.

7. Раптове погіршення стану здоров'я потерпілого, одержання травм або його смерть під час виконання трудових (посадових) обов'язків внаслідок впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, що підтверджено медичним висновком, або у разі, коли потерпілий не пройшов обов'язкового медичного огляду відповідно до законодавства, а робота, що виконувалася, протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку.

8. Проїзд на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підприємству, або на іншому транспортному засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору з іншим підприємством.

9. Проїзд згідно з установленим завданням і маршрутом до місця чи з місця відрядження на транспортному засобі (громадському, власному чи службовому тощо, в тому числі наданому іншим підприємством на підставі письмової угоди з роботодавцем про надання послуг з перевезення), що підтверджується документально та відшкодовується роботодавцем.

10. Використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця (безпосереднього керівника робіт).

11. Перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, в тому числі під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з впливом на нього шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу.

12. Прямування до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженим маршрутом або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця.

13. Перебування на території підприємства або в іншому визначеному роботодавцем місці у зв'язку з проведенням виробничої наради, одержанням заробітної плати, проходженням обов'язкового медичного огляду, навчання тощо або проведенням з дозволу чи за ініціативою роботодавця професійних і кваліфікаційних конкурсів, спортивних заходів, передбачених колективним договором, за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця.

14. Надання підприємством благодійної допомоги іншим підприємствам за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця.

15. Вплив небезпечних, шкідливих або інших виробничих факторів під час технологічної перерви або перерви для відпочинку чи харчування на території підприємства згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, що підтверджено висновком закладу охорони здоров'я або експертної комісії.

16. Заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень іншою особою або його вбивство під час виконання чи у зв'язку з виконанням трудових (посадових) обов'язків або дій в інтересах підприємства незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків з'ясування з іншою особою особистих стосунків невикробничого характеру, що встановлено комісією з розслідування та/або підтверджено висновком компетентних органів.

17. Погіршення стану здоров'я внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними засобами, токсичними чи отруйними речовинами, а також їх дії (асфіксія, зупинка серця тощо), що підтверджено медичним висновком, якщо це пов'язано із застосуванням таких речовин у виробничому процесі чи порушенням вимог щодо їх зберігання та транспортування.

18. Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством.

19. Оголошення працівника померлим внаслідок зникнення під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків (відповідно до ухваленого рішення суду).

20. Одержання травм під час використання транспортних засобів, устаткування, інструментів, матеріалів тощо, що належать і використовуються підприємством, у разі їх несправності, що підтверджено відповідними висновками.

21. Одержання травм або смерть потерпілого під час виконання трудових (посадових) обов'язків у разі перебування його у стані алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння, підтвердженого відповідним медичним висновком, за наявності технічних або організаційних причин гострого професійного захворювання (отруєння) або у разі, коли потерпілий не був відсторонений від виконання робіт відповідно до вимог правил внутрішнього трудового розпорядку підприємства або колективного договору.

Гостре професійне захворювання (отруєння) визнається не пов'язаними з виробництвом у разі вчинення потерпілим кримінального правопорушення, що встановлено обвинувальним вироком суду або постановою (ухвалою) про закриття кримінального провадження за nereабілітуючими підставами; смерті працівника від загального захворювання або самогубства, що підтверджено висновками судово-медичної експертизи та/або відповідною постановою про закриття кримінального провадження.

Контроль, облік і звітність випадків гострих професійних захворювань (отруєнь). Контроль за своєчасністю та об'єктивністю проведення розслідування гострих професійних захворювань (отруєнь), підготовкою матеріалів розслідування, веденням їх обліку, вжиттям заходів до усунення причин їх настання здійснюють Держпраці та робочі органи Фонду відповідно до компетенції. Громадський контроль здійснюють профспілки через свої виборні органи та представників, а також

уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці у разі відсутності на підприємстві профспілки.

Посадова особа Держпраці або її територіального органу має право перевіряти об'єктивність розслідування гострого професійного захворювання (отруєння) комісією підприємства, якість оформлених матеріалів та їх відповідність, а також отримувати іншу інформацію та документи від роботодавця, що стосуються гострого професійного захворювання (отруєння).

За результатами перевірки матеріалів розслідування та/або у разі відмови роботодавця провести розслідування гострого професійного захворювання (отруєння) чи скласти або затвердити акт за формою Н-1, а також у разі приховування факту гострого професійного захворювання (отруєння) посадова особа Держпраці або її територіального органу має право видавати обов'язковий до виконання припис за формою Н-9 щодо проведення розслідування, оформлення матеріалів розслідування.

Роботодавець після одержання обов'язкового до виконання припису за формою Н-9 зобов'язаний протягом 10 робочих днів забезпечити вжиття зазначених у ньому заходів, а також притягти до відповідальності працівників, які допустили порушення вимог законодавства. Про вжиття заходів роботодавець письмово повідомляє Держпраці або її територіальному органу в установленій у приписі строк.

Рішення комісії, зміст акта за формою Н-1 можуть бути оскаржені в судовому порядку потерпілим, членами його сім'ї або уповноваженою ними особою, робочим органом Фонду, а також іншими органами, установами, підприємствами та організаціями, представники яких брали участь у розслідуванні.

Протягом трьох років з дати отримання акта за формою Н-1 потерпілий, член його сім'ї чи уповноважена ними особа або органи, установи та організації, представники яких брали участь у розслідуванні гострого професійного захворювання (отруєння), мають право звернутися до роботодавця, Держпраці або її

територіального органу щодо призначення повторного розслідування у зв'язку з незгодою з обставинами та причинами настання гострого професійного захворювання (отруєння) та/або з висновком комісії, які викладені в акті за формою Н-1.

Оригінали затверджених актів за формою Н-1 разом з іншими матеріалами розслідування зберігаються роботодавцем і робочим органом Фонду відповідно до строків зберігання, нормативно встановлених типовими та галузевими переліками видів документів, затвердженими відповідно до законодавства.

Облік випадків гострих професійних захворювань (отруєння) ведуть:

- підприємства, органи управління та наглядові ради підприємства (у разі їх утворення) - нещасних випадків;
- робочі органи Фонду - усіх нещасних випадків, у розслідуванні яких брали участь представники Фонду.

Облік випадків гострих професійних захворювань (отруєння), що сталися з особами, які допущені до роботи без оформлення трудового договору (контракту), ведеться роботодавцем, з яким встановлено факт перебування потерпілого у трудових відносинах.

Після закінчення періоду тимчасової непрацездатності потерпілого роботодавець протягом 10 робочих днів складає відомості про наслідки гострого професійного захворювання (отруєнь) за формою Н-2. Повідомлення за формою Н-2 протягом трьох робочих днів надсилається роботодавцем організаціям та особам, яким надсилались акти за формою Н-1, додається до матеріалів розслідування та зберігається разом з ними.

Реєстрація та облік випадків гострих професійних захворювань (отруєнь). Реєстрацію та облік випадків гострих професійних захворювань (отруєнь) здійснюють:

- на підприємстві, роботодавцем у журналі обліку гострих та хронічних професійних захворювань (отруєнь);
- у робочих органах Фонду - на підставі повідомлень за формою П-3 та актів за формою П-4;

- в територіальних органах Держпраці - на підставі повідомлень за формою П-3 та актів за формою П-4;

- у закладах охорони здоров'я - на підставі медичних висновків лікарсько-експертної комісії, а також повідомлень за формою П-3.

У разі виявлення кількох гострих професійних захворювань хворий реєструється в журналі один раз із зазначенням усіх діагнозів.

Територіальні органи Держпраці на підставі актів за формою П-4 складають картки за формою П-5. Картки за формою П-5 надсилаються МОЗ щороку до 1 лютого та 1 серпня. Форми звітності щодо гострих професійних захворювань (отруєнь) затверджуються МОЗ.

Реєстрація та ведення обліку випадків гострих професійних захворювань у працівників, які направлені на роботу за межі підприємства, здійснюються підприємством, працівником якого є хворий, робочим органом Фонду за місцезнаходженням такого підприємства та територіальним органом Держпраці, який здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог санітарних норм і правил у сфері гігієни праці за підприємством.

3.3.4. Порядок розслідування обставин і причин виникнення хронічних професійних захворювань (отруєнь)

Порядок складання санітарно-гігієнічних характеристик умов праці та вимоги до них. У разі підозри наявності в працівника хронічного професійного захворювання (отруєння) з метою встановлення діагнозу складається санітарно-гігієнічна характеристика умов праці (санітарно-гігієнічна характеристика), що є одним з документів, з урахуванням якого вирішується питання про зв'язок хронічного професійного захворювання (отруєння) з впливом шкідливих і небезпечних факторів виробничого

середовища, важкості та напруженості трудового процесу (виробничі фактори).

Санітарно-гігієнічна характеристика складається лікарем з гігієни праці територіального органу Держпраці за фактичним місцезнаходженням підприємства, де працює хворий, на запит керівника закладу охорони здоров'я, що забезпечує надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, за поданням лікаря-профпатолога із залученням (у разі потреби) голови та членів комісії закладу охорони здоров'я, який проводить періодичні медичні огляди.

Запит щодо складення санітарно-гігієнічної характеристики заклад охорони здоров'я протягом трьох робочих днів після виявлення у працівника підозри на хронічне професійне захворювання (отруєння) надає керівнику територіального органу Держпраці за фактичним місцезнаходженням підприємства, де працює (працював) хворий.

Копії запиту надсилаються:

- робочому органу Фонду за фактичним місцезнаходженням підприємства, де працює (працював) хворий;
- роботодавцю.

Високоспеціалізовані профпатологічні заклади охорони здоров'я, яким надано право встановлювати остаточний діагноз щодо професійних захворювань, можуть надсилати запити до територіальних органів Держпраці з обґрунтуванням необхідності внесення доповнень до санітарно-гігієнічних характеристик.

Для складення санітарно-гігієнічної характеристики керівник територіального органу Держпраці надсилає припис роботодавцю для надання необхідних документів. Строк надання документів не повинен перевищувати 15 робочих днів з часу отримання зазначеного припису. У разі потреби зазначений строк може бути продовжено за згодою керівника територіального органу Держпраці з метою проведення роботодавцем додаткових лабораторних, інструментальних, хронометражних та інших вимірювань

(досліджень) умов праці, необхідних для складення санітарно-гігієнічної характеристики. Завірені в установленому порядку та узгоджені з робочим органом Фонду матеріали подаються до територіального органу Держпраці разом із супровідним листом. *Роботодавець несе відповідальність згідно із законодавством за повноту та достовірність поданих документів.*

Територіальний орган Держпраці протягом 15 робочих днів після одержання матеріалів від роботодавця проводить вивчення та аналіз документів, поданих власником підприємства.

Протягом п'яти робочих днів з дня проведення обстеження об'єкта складається відповідний акт у трьох примірниках, що зберігаються:

- у територіальному органі Держпраці;
- на підприємстві, де працює (працював) хворий;
- у робочому органі Фонду.

Акт підписується головою та всіма членами комісії. У разі незгоди із змістом акта член комісії підписує його з відміткою про наявність окремої думки, яку викладає письмово та додає до акта як його невід'ємну частину. З актом ознайомлюють працівника, робоче місце якого обстежувалося, або уповноважену ним особу, що засвідчується їх підписами. У разі відмови їх від підпису акт підписується свідками. Працівник або його уповноважена особа мають право обґрунтувати свою відмову.

Територіальний орган Держпраці протягом п'яти робочих днів після складення та підписання акта всіма членами комісії готує санітарно-гігієнічну характеристику. Строк складення санітарно-гігієнічної характеристики не повинен перевищувати 45 днів з моменту отримання відповідного запиту.

Санітарно-гігієнічна характеристика підписується лікарем з гігієни праці та затверджується керівником територіального органу Держпраці. Особи, які підписали акт обстеження умов праці, а також ті, що склали санітарно-гігієнічну характеристику, несуть

відповідальність за достовірність зазначеної у них інформації щодо умов праці та трудового процесу згідно з вимогами законодавства.

Санітарно-гігієнічна характеристика складається територіальним органом Держпраці у чотирьох примірниках та надсилається:

- закладу охорони здоров'я, який надіслав запит щодо її отримання;
- робочому органу Фонду;
- підприємству, де працює (працював) працівник.

Санітарно-гігієнічна характеристика зберігається протягом строку, визначеного типовими та галузевими переліками видів документів, затверджених відповідно до законодавства. Може бути використана протягом п'яти років, якщо умови праці працівника за цей час не змінилися, що підтверджується довідкою роботодавця (особи) або відповідного територіального органу Держпраці. Облік санітарно-гігієнічних характеристик та інформаційних довідок ведеться територіальними органами Держпраці в журналі. У разі незгоди із санітарно-гігієнічною характеристикою заявник має право оскаржити її в судовому порядку.

Встановлення зв'язку захворювання з умовами праці, розслідування причин та облік випадків хронічних професійних захворювань (отруєнь). Усі випадки хронічних професійних захворювань незалежно від строку їх настання підлягають розслідуванню.

Хронічне профзахворювання не завжди супроводжується втратою працездатності. Випадки професійних інфекційних захворювань та хронічних професійних інтоксикацій розслідуються як хронічні професійні захворювання (отруєння).

Віднесення захворювання до хронічного професійного здійснюється відповідно до процедури встановлення зв'язку захворювання з умовами праці згідно з ПКМУ від 17.04.2019р. № 337 та Переліком професійних захворювань (ПКМУ від 08.11.2000 № 1662.

Перелік установ і закладів, що мають право встановлювати остаточний діагноз хронічних професійних захворювань, затверджується МОЗ і переглядається кожні п'ять років.

У разі підозри на хронічне професійне захворювання (отруєння) заклад охорони здоров'я направляє працівника на консультацію до лікаря-профпатолога області або міста з документами.

Для встановлення остаточного діагнозу та зв'язку захворювання з впливом шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу лікар-профпатолог області або міста направляє хворого до високоспеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я, якому МОЗ надало право встановлювати остаточний зв'язок захворювання з умовами праці, з відповідними документами.

Високоспеціалізовані профпатологічні заклади охорони здоров'я проводять амбулаторне та/або стаціонарне обстеження хворих і встановлюють діагноз хронічного професійного захворювання (отруєння). Відповідальність за встановлення діагнозу хронічного професійного захворювання (отруєння) покладається на керівників таких закладів і голів лікарсько-експертних комісій. Оскарження рішення зазначеної комісії у разі незгоди хворого або роботодавця здійснюється у судовому порядку.

За наявності ознак стійкої втрати професійної працездатності внаслідок хронічного професійного захворювання (отруєння) заклад охорони здоров'я, що надає медичну допомогу працівникам підприємства, де працює хворий, або заклад охорони здоров'я за місцем його проживання направляє хворого на огляд до медико-соціальної експертної комісії для встановлення ступеня стійкої втрати професійної працездатності.

Порядок встановлення зв'язку захворювання з умовами праці.
Професійний характер хронічного захворювання (отруєння) встановлюється лікарсько-експертною комісією

високоспеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я (лікарсько-експертна комісія), склад якої затверджує керівник такого закладу.

До роботи лікарсько-експертної комісії можуть залучатися:

- спеціалісти територіальних органів Держпраці;
- представники підприємства;
- представники робочого органу Фонду;
- представники первинної організації профспілки, членом якої є хворий, або уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці у разі, коли профспілка на підприємстві відсутня.

Рішення про зв'язок захворювання з умовами праці приймається на підставі клінічних, функціональних досліджень (амбулаторних або стаціонарних) з урахуванням відомостей, зазначених у:

- трудовій книжці - для визначення стажу роботи в умовах дії виробничих факторів;
- виписці з амбулаторної картки;
- історії хвороби за весь період спостереження;
- направленні хворого на огляд до лікарсько-експертної комісії з медичним висновком лікаря-профпатолога;
- санітарно-гігієнічній характеристиці умов праці;
- інформаційній довідці про умови праці працівника, що складається лікарями з гігієни праці територіального органу Держпраці, який здійснює нагляд за підприємством, у разі підозри в нього хронічного професійного захворювання (отруєння);
- висновку фтизіатра, нарколога та інших документах (у разі потреби);
- акті форми Н-1 (у разі гострого професійного захворювання (отруєння)).

Висновок лікарсько-експертної комісії про наявність (відсутність) хронічного професійного захворювання (отруєння) видається працівникові.

Копії висновку надсилаються:

головному спеціалістові з професійної патології області або міста за місцем роботи або проживання працівника;

- робочому органів Фонду.

Хворому видається довідка про стаціонарне обстеження у високоспеціалізованому профпатологічному закладі охорони здоров'я.

У зазначеному висновку, крім діагнозу, обов'язково зазначаються відомості про наявність (відсутність) професійного захворювання та придатність (непридатність) до роботи за професією у несприятливих (шкідливих) умовах праці.

Повідомлення про хронічне професійне захворювання (отруєння). Високоспеціалізованими профпатологічними закладами охорони здоров'я стосовно кожного хворого складається повідомлення про хронічне професійне захворювання (отруєння) за формою П-3 (повідомлення за формою П-3).

Повідомлення за формою П-3 протягом трьох робочих днів після встановлення діагнозу надсилається:

- керівникові підприємства, шкідливі виробничі фактори на якому призвели до виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння);

- територіальному органу Держпраці, який здійснює державний нагляд (контроль) за підприємством;

- робочому органів Фонду за фактичним місцезнаходженням підприємства;

- профпатологу, який направив хворого до високоспеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я.

Строк дії повідомлення за формою П-3 становить шість місяців з моменту встановлення діагнозу хронічного професійного захворювання (отруєння) у працівника.

У разі коли хворий працював на кількох підприємствах, де були умови для розвитку хронічного професійного захворювання (отруєння), або за кількома професіями, під час роботи за якими

були умови для розвитку хронічного професійного захворювання (отруєння), повідомлення за формою П-3 надсилається на останнє підприємство, де він працював за професією, під час роботи за якою були умови для розвитку хронічного професійного захворювання (отруєння).

Працівникові видається під розписку медичний висновок лікарсько-експертної комісії про наявність (відсутність) у нього хронічного професійного захворювання (отруєння).

Медичний висновок також надсилається лікарю-профпатологу, який направляв хворого до високоспеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я за місцем його роботи або проживання (якщо він не працює).

Відповідальність за несвоєчасне повідомлення про хронічне професійне захворювання (отруєння) несе керівник високоспеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я, який встановив або відмінив діагноз хронічного професійного захворювання (отруєння).

Порядок розслідування обставин і причин виникнення хронічних професійних захворювань (отруєнь). Після отримання повідомлення за формою П-3 керівник територіального органу Держпраці утворює протягом трьох робочих днів комісію з проведення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння) (комісія з розслідування).

До складу комісії з розслідування входять:

- голова комісії - представник територіального органу Держпраці;
- члени комісії - представник закладу охорони здоров'я, що надає медичну допомогу працівникам підприємства, де працює хворий, або за місцем його проживання (якщо він не працює);
- представник роботодавця;
- представник первинної організації відповідної профспілки або уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці (у разі, коли профспілка на підприємстві відсутня);

- представник вищого органу профспілки;
- представник робочого органу Фонду за фактичним місцезнаходженням підприємства;
- представники інших органів, у разі потреби.

Зазначені заклади, органи та організації протягом однієї доби з моменту одержання повідомлення за формою П-3 повинні надати територіальному органу Держпраці письмову інформацію про прізвище, ім'я, по батькові та посаду представника, якого пропонується включити до складу комісії з розслідування.

Розслідування випадку хронічного професійного захворювання (отруєння) проводиться протягом 10 робочих днів після утворення комісії з розслідування. Якщо з об'єктивних причин розслідування не може бути проведене у зазначений строк, він може бути продовжений керівником територіального органу Держпраці, що утворив комісію, але не більш як на один місяць. Копія відповідного наказу надсилається всім членам комісії з розслідування.

У розслідуванні причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння) інфекційної та паразитарної етіології беруть участь лікарі-епідеміологи.

Розслідування причин виникнення двох і більше хронічних професійних захворювань, на які страждає одна особа, проводиться з урахуванням фактів встановлення професійного характеру таких захворювань за наявності повідомлення за формою П-3. В акті розслідування зазначаються відомості щодо виявлення раніше у такої особи хронічного професійного захворювання (отруєння), діагноз, рік його виявлення, а також усі супутні захворювання загального профілю.

Роботодавець зобов'язаний в установлений для проведення розслідування строк подати комісії з розслідування:

- відомості про професійні обов'язки працівника, документи та матеріали, що характеризують умови праці на робочому місці (дільниці, цеху);

- необхідні результати експертизи, лабораторних досліджень для проведення оцінки умов праці;
- матеріали, що підтверджують проведення інструктажів з охорони праці, копії документів, що підтверджують видачу працівникові засобів індивідуального захисту;
- приписи або інші документи, що раніше видані територіальним органом Держпраці та стосуються даного хронічного професійного захворювання (отруєння);
- результати медичних оглядів працівника (працівників), інші матеріали.

Роботодавець повинен забезпечити комісію з розслідування приміщенням, транспортними засобами та засобами зв'язку, організувати друкування, тиражування та оформлення в необхідній кількості матеріалів розслідування, у тому числі акта розслідування хронічного професійного захворювання (отруєння).

Комісія з розслідування зобов'язана:

- розробити програму розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння);
- розподілити функції між членами комісії, розглянути питання щодо необхідності залучення до її роботи експертів;
- провести розслідування обставин і причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння);
- скласти акт розслідування хронічного професійного захворювання (отруєння).

Комісія з розслідування:

а) проводить оцінку

- умов праці працівника за матеріалами раніше проведеної атестації робочих місць, архівних даних підприємства, територіального органу Держпраці, наукових установ;
- оцінку характеристики виробничих факторів на аналогічних виробництвах;

- оцінку результатів обстежень і досліджень, проведених атестованими лабораторіями в установленому законодавством порядку;

б) вивчає:

- приписи органів державного нагляду за охороною праці;
- подання посадових осіб робочих органів Фонду та представників профспілок;
- інструкції з охорони праці працівників;
- первинну медичну документацію хворого;
- заключні акти періодичних медичних оглядів;
- накази (рішення, розпорядження) адміністрації підприємства про порушення працівником вимог правил та інструкцій з охорони праці;
- строків проходження періодичних медичних оглядів;
- картки обліку індивідуальних доз опромінення на робочому місці із джерелами іонізуючого випромінювання;

в) одержує:

- письмові пояснення посадових осіб, інших працівників з питань, пов'язаних із розслідуванням причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння);

г) вимагає:

- проведення додаткових досліджень на робочому місці та бере участь у них (у разі потреби).

Розслідування причин виникнення професійних захворювань у працівників, направлених на роботу за межі підприємства, проводиться комісією з розслідування, головою якої є представник територіального органу Держпраці, що здійснює нагляд за підприємством, шкідливі виробничі фактори на якому призвели до виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння). Підприємство, де виявлено хронічне професійне захворювання (отруєння), повинно повідомити про це підприємству, працівником якого є хворий, та робочому органу Фонду.

В роботі комісії з розслідування такого випадку обов'язково беруть участь представники підприємства, працівником якого є хворий, первинної організації відповідної профспілки або уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці (у разі, коли профспілка на підприємстві відсутня), представник вищого профспілкового органу, робочого органу Фонду за місцезнаходженням підприємства.

Оформлення акта розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння). За результатами розслідування комісія складає акт розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння) за формою П-4 (акт за формою П-4).

Акт за формою П-4 є документом, в якому зазначаються основні умови, обставини та причини виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння), заходи щодо запобігання розвитку хронічного професійного захворювання (отруєння) та забезпечення нормалізації умов праці, а також встановлюються особи, які не виконали відповідні вимоги законодавства.

Акт підписується головою та всіма членами комісії з розслідування. У разі незгоди із змістом акта член комісії з розслідування підписує його з відміткою про наявність окремої думки, яку викладає письмово, підписує та додає до акта як його невід'ємну частину.

Акт за формою П-4, підписаний членами комісії з розслідування, протягом доби затверджується керівником територіального органу Держпраці та завіряється печаткою. Акт за формою П-4 складається протягом трьох днів після закінчення розслідування у семи примірниках і надсилається роботодавцем:

- територіальному органу Держпраці;
- хворому;
- робочому органу Фонду;

- первинній організації відповідної профспілки або уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці (у разі, коли профспілка на підприємстві відсутня);
- вищому профспілковому органу;
- лікарю-профпатологу, який направив хворого до високоспеціалізованого профпатологічного закладу охорони здоров'я;
- підприємству.

Заходи щодо запобігання виникненню хронічних професійних захворювань (отруєнь). Роботодавець зобов'язаний у п'ятиденний строк після закінчення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння) розглянути матеріали розслідування та видати наказ про вжиття заходів до запобігання виникненню хронічних професійних захворювань (отруєнь).

Про вжиття запропонованих комісією з розслідування заходів до запобігання виникненню хронічних професійних захворювань (отруєнь) роботодавець письмово інформує територіальний орган Держпраці, який здійснює нагляд за підприємством, та робочий орган Фонду протягом зазначеного в акті за формою П-4 строку.

Контроль за своєчасністю та об'єктивністю проведення розслідування причин виникнення хронічних професійних захворювань (отруєнь), документальним оформленням, вжиттям заходів до усунення зазначених причин здійснюють територіальні органи Держпраці, робочі органи Фонду, профспілки або уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці відповідно до їх повноважень.

Реєстрація та облік випадків хронічних професійних захворювань (отруєнь). Реєстрацію та облік випадків та хронічних професійних захворювань (отруєнь) здійснюють:

- на підприємстві, роботодавцем у журналі обліку гострих та хронічних професійних захворювань (отруєнь);

- у робочих органах Фонду - на підставі повідомлень за формою П-3 та актів за формою П-4;
- в територіальних органах Держпраці - на підставі повідомлень за формою П-3 та актів за формою П-4;
- у закладах охорони здоров'я - на підставі медичних висновків лікарсько-експертної комісії, а також повідомлень за формою П-3.

У разі виявлення кількох хронічних професійних захворювань хворий реєструється в журналі один раз із зазначенням усіх діагнозів.

Територіальні органи Держпраці на підставі актів за формою П-4 складають картки за формою П-5. Картки за формою П-5 надсилаються МОЗ щороку до 1 лютого та 1 серпня. Форми звітності щодо хронічних професійних захворювань (отруень) затверджуються МОЗ.

Реєстрація та ведення обліку випадків хронічних професійних захворювань у працівників, які направлені на роботу за межі підприємства, здійснюються підприємством, працівником якого є хворий, робочим органом Фонду за місцезнаходженням такого підприємства та територіальним органом Держпраці, який здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог санітарних норм і правил у сфері гігієни праці за підприємством.

3.3.5. Порядок розслідування обставин і причин виникнення нещасних випадків невиробничого характеру

Загальна процедура розслідування нещасних випадків, ведення обліку та порядок проведення розслідування обставин і причин виникнення нещасних випадків невиробничого характеру регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України № 270 від 22 березня 2001 року «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру».

Згідно ПКМУ від 22.03.2001р. № 270 уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *нещасні випадки невиробничого характеру* - не пов'язані з виконанням трудових обов'язків травми, у тому числі отримані внаслідок заподіяних тілесних ушкоджень іншою особою, отруєння, самогубства, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою, травми, отримані внаслідок стихійного лиха, контакту з тваринами тощо (нещасні випадки), які призвели до ушкодження здоров'я або смерті потерпілих.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Законах України «Про охорону праці».

Розслідуванню підлягають нещасні випадки, що сталися під час:

- прямування на роботу чи з роботи пішки, на громадському, власному або іншому транспортному засобі, що не належить підприємству і не використовувався в інтересах цієї організації;

- переміщення повітряним, залізничним, морським, внутрішнім водним, автомобільним транспортом, в електротранспорті, метрополітені, на канатній дорозі, фунікулері та на інших видах транспортних засобів;

- виконання громадських обов'язків (рятування людей, захист власності, правопорядку тощо, якщо це не входить до службових обов'язків);

- виконання донорських функцій;

- участі в громадських акціях (мітингах, демонстраціях, агітаційно-пропагандистській діяльності тощо);

- участі у культурно-масових заходах, спортивних змаганнях;

- проведення культурних, спортивних та оздоровчих заходів, не пов'язаних з навчально-виховним процесом у навчальних закладах;

- використання газу у побуті;

- вчинення протиправних дій проти особи, її майна;

- користування або контакту із зброєю, боєприпасами та вибуховими матеріалами;
- виконання робіт у домашньому господарстві, використання побутової техніки;
- стихійного лиха;
- перебування в громадських місцях, на об'єктах торгівлі та побутового обслуговування, у закладах лікувально-оздоровчого, культурно-освітнього та спортивно-розважального призначення, в інших організаціях, а також у рекреаційних зонах;
- контакту з тваринами (у тому числі птахами, плазунами, комахами тощо) та рослинами (у тому числі грибами, водоростями тощо), що призвело до ушкодження здоров'я або смерті потерпілих;
- споживання (використання) нехарчової продукції.

Факт ушкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку встановлює і засвідчує лікувально-профілактичний заклад. Документом, який підтверджує ушкодження здоров'я особи, є листок непрацездатності чи довідка лікувально-профілактичного закладу.

Нещасні випадки розслідуються незалежно від того, чи був потерпілий у стані психічного розладу, алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Повідомлення про нещасні випадки. Лікувально-профілактичні заклади, до яких звернулися або були доставлені потерпілі внаслідок нещасних випадків, протягом доби надсилають письмове повідомлення:

- районній держадміністрації (виконавчого органу міської, районної у місті ради) - про кожний нещасний випадок;
- органу державного ринкового нагляду у відповідній сфері відповідальності - про кожний нещасний випадок, що стався внаслідок споживання (користування) нехарчової продукції;
- прокурору та органу досудового розслідування - про нещасний випадок із смертельним наслідком, пов'язаний із заподіянням тілесних ушкоджень іншою особою, а також нещасний випадок, що

стався внаслідок контакту із зброєю, боєприпасами та вибуховими матеріалами або під час дорожньо-транспортної пригоди.

Лікувально-профілактичні заклади, до яких звернулися або були доставлені потерпілі, ведуть реєстрацію нещасних випадків в окремому журналі за встановленою формою.

Розслідування нещасних випадків. Проводиться з метою визначення їх обставин та причин. На підставі результатів розслідування розробляються заходи щодо запобігання подібним випадкам, а також щодо вирішення питань соціального захисту потерпілих. Технічне розслідування - встановлення технічних і організаційних причин виникнення аварії та розроблення заходів щодо запобігання таким аваріям.

У процесі розслідування беруться до уваги листок непрацездатності чи довідка лікувально-профілактичного закладу, пояснення потерпілого та свідчення очевидців, а у разі потреби - керівника підприємства, на території чи об'єкті якого стався нещасний випадок.

Розслідування нещасних випадків із смертельним наслідком, групових нещасних випадків у разі смерті хоча б одного з потерпілих, нещасних випадків, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень іншою особою, а також нещасних випадків, які сталися внаслідок контакту із зброєю, боєприпасами та вибуховими матеріалами або дорожньо-транспортної пригоди, проводиться органом досудового розслідування.

Районна держадміністрація (виконавчий орган міської, районної у місті ради) протягом доби з часу надходження від лікувально-профілактичного закладу повідомлення про нещасний випадок (за винятком нещасних випадків із смертельним наслідком) приймає рішення щодо утворення комісії з розслідування нещасного випадку у складі не менш як трьох осіб.

До роботи комісії з розслідування нещасного випадку можуть залучатися представники районної держадміністрації (виконавчого органу міської, районної у місті ради), Фонду соціального

страхування з тимчасової втрати працездатності, підприємства, де працюють потерпілі, підприємства, на території чи об'єкті якої стався нещасний випадок, а також представники органів охорони здоров'я, захисту прав споживачів, експерти страхової компанії (якщо потерпілий був застрахований).

До розслідування нещасних випадків, які сталися під час прямування на роботу чи з роботи, залучаються представники відповідного профспілкового органу або уповноважені трудового колективу, якщо потерпілий не є членом профспілки.

У разі звернення потерпілого або особи, яка представляє його інтереси (якщо не надходило повідомлення від лікувально-профілактичного закладу про нещасний випадок), районна держадміністрація (виконавчий орган міської, районної у місті ради) приймає рішення щодо необхідності проведення розслідування і визначення організації, яка повинна проводити розслідування, та направляє її керівнику копію рішення.

Керівник організації протягом доби з часу надходження рішення про уповноваження її на проведення розслідування призначає комісію у складі не менше трьох осіб.

Технічне розслідування причин виникнення аварії, пов'язаної з використанням газу в побуті, проводиться Держпраці в установленому порядку за участю експертно-технічних центрів, які забезпечують науково-технічну підтримку державного нагляду у сфері промислової безпеки та охорони праці.

Нещасні випадки (за винятком групових), які сталися з працюючими особами, розслідуються комісією, утвореною підприємством, де працює потерпілий, у складі:

- голова комісії - посадова особа, яку визначає керівник підприємства

- члени комісії - керівник відповідного структурного підрозділу; представник профспілкової організації, членом якої є потерпілий, або уповноваженого трудового колективу, якщо потерпілий не є членом профспілки.

Рішення щодо розслідування нещасного випадку приймається керівником підприємства на підставі звернення потерпілого або особи, яка представляє його інтереси, листка непрацездатності або довідки лікувально-профілактичного закладу.

У разі відмови організації провести розслідування нещасного випадку потерпілий або особа, яка представляє його інтереси, може звернутися до районної держадміністрації (виконавчого органу міської, районної у місті ради), яка вирішує питання щодо проведення цього розслідування.

Розслідування нещасного випадку проводиться протягом 10 календарних днів після утворення комісії. У разі потреби цей термін може бути продовжений керівником органу (підприємства), який призначив розслідування.

За результатами розслідування нещасного випадку або технічного розслідування причин виникнення аварії, пов'язаної з використанням газу в побуті, складається акт за формою НТ (невиробничий травматизм), який затверджується керівником органу (підприємства), що проводив розслідування. Член комісії, незгодний із змістом складеного акта, письмово викладає свою окрему думку, яка додається до акта, складеного за формою НТ. Необхідна кількість примірників акта визначається в кожному окремому випадку.

Акт за формою НТ надсилається:

- потерпілому або особі, яка представляє його інтереси;
- районній держадміністрації (виконавчому органу міської, районної у місті ради, на території якої стався нещасний випадок);
- підприємству, де працює або навчається потерпілий;
- підприємству, яке відповідає за безпечний стан території чи об'єкта, де стався нещасний випадок.

Копія акта надсилається прокурору, органу досудового розслідування та іншим організаціям на їх запит.

Під час розслідування групових нещасних випадків акт за формою НТ складається на кожного потерпілого окремо.

Для складання акта за формою НТ використовуються класифікатори подій, що призвели до нещасного випадку, причин нещасного випадку, місця подій.

Акти за формою НТ, які складаються за результатами розслідування нещасних випадків з працюючими особами, зберігаються на підприємстві разом з матеріалами розслідування протягом 45 років. Акти за формою НТ та матеріали розслідування нещасних випадків з непрацюючими особами зберігаються протягом трьох років у архіві районної держадміністрації (виконавчих органів міських, районних у містах рад).

Реєстрація нещасних випадків, за результатами розслідування яких складаються акти за формою НТ, проводиться районними держадміністраціями (виконавчими органами міських, районних у містах рад) та підприємствами, які проводили розслідування, у журналі за встановленою формою.

Підприємство, яке відповідально за безпечну життєдіяльність населення на території чи об'єкті, де стався нещасний випадок, здійснює запропоновані комісією, що проводила розслідування, заходи щодо усунення причин подібних випадків. Про здійснення зазначених заходів керівник підприємства у письмовій формі повідомляє районну держадміністрацію (виконавчий орган міської, районної у місті ради) у термін, зазначений в акті за формою НТ.

3.3.6. Порядок розслідування обставин і причин виникнення нещасних випадків в умовах воєнного стану

На значній території України йдуть активні бойові дії, внаслідок яких гинуть люди, руйнуються інфраструктура, виробничі та житлові споруди та будинки, школи, лікарні тощо. Не зважаючи на складні та трагічні обставини, працівники різних галузей економіки, зокрема суб'єктів господарювання, віднесених до критичної інфраструктури, ризикуючи життям, виконують свої трудові (посадові) обов'язки.

На жаль, в результаті ведення бойових дій трапляються випадки травмування (поранення) та загибелі працівників під час виконання трудових (посадових) обов'язків. Незалежно від наявності впливу небезпечних, шкідливих або інших виробничих чинників, випадки травмування (поранення) та загибелі громадян України, які сталися або можуть статися під час виконання трудових (посадових) обов'язків унаслідок ведення бойових дій підлягають розслідуванню згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337 «Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві».

Через нагальну потребу до переліку подій, що призвели до нещасних випадків, гострих професійних захворювань (отруєнь), аварій на виробництві, уряд вніс необхідні зміни та виклав у Постанову Кабінету Міністрів України № 337 події суспільного життя, як оголошена та неоголошена війна, терористичний акт, протиправні дії третіх осіб тощо. Окрім того, надалі держава повинна забезпечити конституційні гарантії реалізації застрахованими особами своїх прав на соціальний захист.

Процедуру розслідування нещасних випадків, що сталися з працівниками внаслідок отримання поранень під час ведення бойових дій така сама, як і для всіх інших видів нещасних випадків. Водночас через воєнний стан і реальну небезпеку рекомендовано ухвалювати рішення про створення комісії (спеціальної комісії) та проведення розслідування в кожному конкретному нещасному випадку, зважаючи на міркування безпеки для членів комісії та саму можливість проведення розслідування.

Якщо провести розслідування неможливо через загрозу життю і здоров'ю членів комісії, необхідно максимально фіксувати, збирати та документувати інформацію, що надходить або стає відомою про нещасні випадки на виробництві, щоб надалі розслідувати їх після нормалізації ситуації. Щодо розпочатих і незавершених через бойові дії розслідувань (спеціальних розслідувань) нещасних

випадків пропонується продовжити строки їх розслідування до створення умов належного їх завершення.

З метою забезпечення належного соціального захисту потерпілих від нещасних випадків на виробництві, членів їх сімей, недопущення приховування випадків виробничого травматизму рекомендовано підприємствам, відповідним органам:

- постійно проводити моніторинг інформації про нещасні випадки, що сталися в результаті проведення бойових дій з працівниками - членами профспілок;

- аналізувати інформацію про такі нещасні випадки, незалежно від джерел її отримання;

- збирати інформацію щодо яких нещасних випадків проводиться розслідування, утворена комісія (спеціальна комісія), щодо яких ні;

- вживати заходів щодо забезпечення організації проведення розслідування нещасних випадків (якщо така можливість є);

- у разі відсутності можливості проведення розслідування максимально документувати інформацію, яка є підтвердженням настання нещасного випадку, зокрема інформацію про обставини настання нещасного випадку, фото, відео факти, збирати відомості про потерпілого (потерпілих) тощо, з метою забезпечення проведення розслідування у майбутньому.

Щодо розпочатих та незавершених через бойові дії розслідувань (спецрозслідувань) нещасних випадків, пропонуємо продовжити терміни їх розслідування до створення умов щодо належного їх завершення.

Дії роботодавця, якщо під час виконання трудових/посадових обов'язків працівник травмувався, поранився чи загинув через ведення в Україні бойових дій:

- повідомити про нещасний випадок територіальний орган Держпраці або його посадових осіб будь-якими засобами зв'язку - телефон, електронна пошта, месенджер тощо;

- розглянути питання щодо утворення комісії і проведення розслідування, якщо випадок має розслідувати комісія підприємства. Так вчиняти, якщо для цього є умови та можливість забезпечити безпеку членів комісії;

- максимально фіксувати, збирати та документувати інформацію про нещасний випадок на виробництві, щоб у подальшому його розслідувати у відповідності до вимог діючих нормативно-правових актів після нормалізації ситуації.

Роботодавцю треба пам'ятати, жодних змін та особливостей щодо розслідування нещасного випадку на підприємстві під час запровадження воєнного стану не передбачено.

3.3.7. Приховані нещасні випадки на виробництві

Професійні захворювання і травми на виробництві – прикрі явища і велике горе, бо призводять до непоправного – втрати здоров'я, а іноді життя працівника. За статистичними даними кількість травм із року в рік на виробництві зростає.

Аналіз причин показує, що більше половини нещасних випадків сталися через організаційні недоліки та похибки в роботі керівників підприємств, фахівців з охорони праці, адмінперсоналу. Решта відбулася через технічні причини: незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, засобів виробництва, транспортних засобів.

Але це тільки офіційна статистика! Не секрет, що іноді при виробничих травмах роботодавець приховує факт настання такого випадку. Мотивацією для такого вчинку здебільшого є:

- необізнаність із вимогами Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (найчастіше приватними підприємствами малого та середнього бізнесу);

- допущення до роботи працівників без оформлення трудового договору;

- не визнання постраждалими факту травмування на виробництві через страх втрати роботи;

- наявність вищестоящих організацій, які не хочуть псувати собі імідж, а відповідно, змушують підприємства, які їм підпорядковуються, приховувати нещасні випадки на виробництві.

А є роботодавці, які просто бояться перевірок стану охорони праці. Бо якщо стається нещасний випадок, автоматично під час роботи комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві відбувається всебічна перевірка стану безпеки та умов праці.

Також серед роботодавців часто формується думка, що якщо стався нещасний випадок на виробництві – це тягне за собою глобальні фінансові затрати, але фактично на сьогоднішній день підприємство жодної матеріальної відповідальності перед потерпілим не несе, а всі витрати здійснює Фонд соціального страхування України.

Є випадки, коли нещасний випадок був прихований, розслідування не було проведено. Роботодавець оплатив лікування, надав одноразову матеріальну допомогу за прихований нещасний випадок, працівник вилікувався - питання нібито й вирішилось за згодою та взаємним задоволенням сторін.

Пройшов час після травмування, травма через деякий період дає про себе знати, працівник відчуває дискомфорт, стан здоров'я знову погіршується. Але тепер весь тягар лягає на потерпілого і все відбувається за його власні кошти. Люди у такому разі абсолютно безправні і можуть розраховувати лише на співчуття оточуючих.

У випадках правильного оформлення виробничої травми працівник отримує від Фонду соціального страхування України соціальні послуги та виплати, які здійснюються у встановленому законодавством порядку.

А саме:

- допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

- одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого;
- щомісячну грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;
- пенсію за інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
- пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
- допомогу дитині;
- відшкодування вартості організації поховання померлого та пов'язаних із цим ритуальних послуг;
- лікування потерпілого у лікувально-профілактичних закладах з метою якнайшвидшого відновлення здоров'я застрахованого;
- утримання в лікарні, реабілітаційному закладі, санаторії або в іншому лікувально-профілактичному закладі;
- забезпечення необхідними лікарськими засобами, протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування, зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), залучення осіб з інвалідністю до участі у громадському житті тощо.

Порядок розслідування нещасних випадків (ПКМУ від 17.04.2019 № 337) не зобов'язує власника у разі настання нещасного випадку на виробництві виплачувати підприємством матеріальну допомогу потерпілому чи членам його родини.

Працівники повинні захистити свої конституційні права та:

- не позбавляти себе прав шляхом погодження на роботу без оформлення у встановленому порядку з роботодавцем трудових відносин;
- у разі травмування під час виконання своїх трудових обов'язків не йти назустріч та не приймати пропозицій роботодавця

показати виробничу травму, як побутову, або приховати факт настання нещасного випадку;

- не жити днем нинішнім, віддаючи перевагу тимчасовим вигодам.

Працівник повинен мати впевненість у завтрашньому дні, забезпечуючи своїм родинам добробут і спокій, отримувати певні соціальні гарантії.

Не всі наші громадяни вміють користуватися правами, закріпленими за ними у законодавчих і нормативно-правових актах, мають достатній рівень правової освіти. Тому роботодавець згідно з статтею 22 Закону України «Про охорону праці» повинен неухильно виконувати вимоги щодо організації розслідування та ведення обліку нещасних випадків на виробництві тим самим дбати про здоров'я та соціальний захист працюючих на підприємстві.

3.3.8. Соціальний захист працівників на підприємстві

Сучасне життя динамічне та непередбачуване. Пересуваючись з місця на місце, стикаючись з технікою та іншими людьми, ми постійно схильні до впливу непередбачених ситуацій, у тому числі несприятливих. На роботі, у побуті, у дорозі – скрізь ймовірний нещасний випадок – несподівана ситуація, непередбачена подія, випадковий збіг обставин, які можуть спричинити шкоду здоров'ю чи смерть.

У системі соціального захисту населення значну роль відіграє Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Його діяльність безпосередньо пов'язана із розв'язанням важливих проблем у житті людини. Свій професійний досвід і вміння працівники Фонду зосереджують на тому, аби регулярно і в повному обсязі отримували матеріальне забезпечення та соціальні послуги застраховані особи. А це – виплата допомог по тимчасовій втраті працездатності.

Конституцією України гарантовано, що кожен має право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі

повної, часткової або тимчасової втрати працездатності. Це право гарантується, зокрема, загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення.

Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності, за чим у слідкують профспілки у процесі здійснення своєї діяльності.

Загальна процедура соціального страхування від нещасного випадку на виробництві регламентована Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (Закон 1105-XIV).

Згідно Закону 1105-XIV уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- загальнообов'язкове державне соціальне страхування (соціальне страхування) - система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України;

- електронний реєстр листків непрацездатності - система накопичення, зберігання та використання інформації про видані, продовжені та обліковані листки непрацездатності, що створюється як складова частина реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- мінімальний страховий внесок - сума коштів, що визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати і розміру єдиного внеску на соціальне страхування, встановлених законом на місяць, за який нараховується заробітна плата (дохід);

- *об'єкт соціального страхування* - страховий ризик та страховий випадок, із настанням яких у застрахованих осіб (членів їх сімей, інших осіб) виникає право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги відповідно до цього Закону залежно від видів соціального страхування;

- *страховий стаж* - період (строк), протягом якого особа підлягає соціальному страхуванню відповідно до видів соціального страхування;

- *страховик* - Фонд соціального страхування України (Фонд);

- *страхові внески* - кошти відрахувань на окремі види загальнообов'язкового державного соціального страхування, сплачені згідно із законодавством, кошти, що надходять від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

- *страхові кошти* - акумульовані страхові внески, суми від фінансових санкцій та інші надходження відповідно до законодавства для здійснення матеріального забезпечення, страхових виплат та надання соціальних послуг згідно з цим Законом;

- *суб'єкти соціального страхування* - застрахована особа, члени її сім'ї або інша особа у випадках, передбачених цим Законом, страхувальник та страховик.

- *страхові ризики за соціальним страхуванням від нещасного випадку* - обставини, внаслідок яких може статися нещасний випадок або професійне захворювання;

- *страхові ризики за соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності* - обставина, внаслідок якої застрахована особа або члени її сім'ї можуть тимчасово втратити засоби існування та потребувати матеріального забезпечення або надання соціальних послуг.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Законах України

«Про охорону праці», «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Держава гарантує усім застрахованим громадянам забезпечення прав у страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання:

- у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (страхування від нещасного випадку).

Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється страхування (працівник).

Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.

Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, а в окремих випадках – члени їх сімей та інші особи, страхувальники та страховик.

Страхувальниками є роботодавці, а в окремих випадках – застраховані особи.

Страховик – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Фонд соціального страхування України (Фонд) є органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом.

Роботодавцем відповідно до Закону вважається:

1. Власник підприємства або уповноважений ним орган та фізична особа, яка використовує найману працю.

2. Власник розташованого в Україні іноземного підприємства, установи, організації (у тому числі міжнародних), філії або представництва, який використовує найману працю.

Роботодавець як страхувальник зобов'язаний:

- надавати та оплачувати застрахованим особам у разі настання страхового випадку відповідний вид матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг;

- інформувати про кожний нещасний випадок або професійне захворювання на підприємстві;

- повідомляти працівникам підприємства про адреси та номери телефонів Фонду, а також лікувально-профілактичних закладів та лікарів, які за угодами з Фондом обслуговують підприємство.

Права, обов'язки та відповідальність застрахованих осіб.
Застраховані особи мають право на:

- безоплатне отримання інформації та роз'яснення з питань соціального страхування;

- отримання у разі настання страхового випадку матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг, передбачених діючими нормативно-правовими актами України;

- участь у розслідуванні страхового випадку, у тому числі за участі представника профспілкового органу або своєї довіреної особи;

- послуги з реабілітації (професійної, соціальної) у сфері охорони здоров'я та відшкодування витрат щодо реабілітації у сфері охорони здоров'я і професійної реабілітації згідно діючих нормативно-правових актів України;

- оскарження дії страховика, страхувальника-роботодавця щодо надання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг.

Застраховані особи зобов'язані:

- надавати страхувальнику, страховику достовірні документи, на підставі яких призначається матеріальне забезпечення та надаються соціальні послуги;

- своєчасно повідомляти страхувальника та страховика про обставини, що впливають на умови або зміни розміру матеріального забезпечення та соціальних послуг;

- знати та виконувати вимоги законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, що стосуються застрахованого;

- у разі настання нещасного випадку або професійного захворювання лікуватися в лікувально-профілактичних закладах або в медичних працівників, з якими Фонд уклав угоди на медичне обслуговування, не ухилятися від професійної реабілітації та виконання вказівок, спрямованих на якнайшвидше повернення його до трудової діяльності.

Застрахована особа несе відповідальність згідно із законом за незаконне одержання з її вини (підроблення, виправлення в документах, подання недостовірних відомостей тощо) матеріального забезпечення та соціальних послуг за соціальним страхуванням.

Всі спори, що виникають із правовідносин щодо матеріального забезпечення та соціальних послуг за соціальним страхуванням вирішуються в судовому порядку.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності підлягають:

- особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), гіг-контракту, іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання;

- фізичні особи - підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності на інших підставах.

Право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності мають застраховані особи та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Це право виникає з настанням страхового випадку в період роботи (включаючи час випробування та день звільнення), зайняття підприємницькою та іншою діяльністю, якщо інше не передбачено законом.

Члени особистого селянського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню відповідно до Закону, мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за умови сплати страхових внесків до Фонду згідно із законом.

За страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

- допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
- допомога по вагітності та пологах;
- допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);
- оплата лікування та/або реабілітаційної допомоги у відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з страхових випадків, який відповідає статті № 22 Закону.

Допомога по тимчасовій непрацездатності не надається:

- у разі одержання застрахованою особою травм або її захворювання при вчиненні нею кримінального правопорушення;
- у разі навмисного заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків або симуляції хвороби;
- за час перебування під арештом і за час проведення судово-медичної експертизи;
- за час примусового лікування, призначеного за постановою суду;
- у разі тимчасової непрацездатності у зв'язку із захворюванням або травмою, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій, пов'язаних з таким сп'янінням;
- за період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

Застрахована особа може втратити право на допомогу у випадку якщо в період отримання допомоги по тимчасовій непрацездатності порушує режим, встановлений лікарем, або не з'являється без поважних причин у призначений строк на медичний огляд, у тому числі на лікарсько-консультативну комісію (ЛКК) чи медико-соціальну експертну комісію (МСЕК).

Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності застрахованим особам, які працюють на умовах трудового договору (контракту), іншого цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених законом, призначаються та надаються за основним місцем роботи.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування - це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає:

- матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин;

- матеріальне забезпечення громадян у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Матеріальне забезпечення здійснюється за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (роботодавець), громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням забезпечується Законом України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Залежно від страхового випадку є такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- медичне страхування;
- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття;
- інші види страхування, передбачені законами України.

Згідно Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *страховий ризик* - обставини, внаслідок яких громадяни та/або члени їх сімей можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування і потребують матеріальної підтримки або соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;

- *страховий випадок* - подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг, передбачених законами України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

- *страховий ризик* - обставини, внаслідок яких громадяни та/або члени їх сімей можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування і потребують матеріальної підтримки або соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;

- *страховий випадок* - подія, з настанням якої виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення або соціальних послуг, передбачених законами України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають:

1. Особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту):

а) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від їх форм власності та господарювання;

б) у фізичних осіб.

2. Особи, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.
Страхуванню від нещасного випадку підлягають:

- особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання;

- фізичні особи - підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на інших підставах;

- учні та студенти навчальних закладів, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася з інвалідністю, прирівнюється до нещасного випадку, який трапився із застрахованим. Така дитина відповідно до медичного висновку вважається застрахованою і до 18 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення нею 23 років, їй надається допомога Фонду.

Добровільно від нещасного випадку можуть застрахуватися члени особистого селянського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на інших підставах.

Підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення реабілітації у сфері охорони здоров'я, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння) за встановленими формами.

Порушення правил охорони праці застрахованим, яке спричинило нещасний випадок або професійне захворювання, не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим.

Страхові виплати складаються із:

- страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (щомісячна страхова виплата);

- страхової виплати в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);

- страхової виплати дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

- страхових витрат на соціальну допомогу.

Ступінь втрати працездатності потерпілим установлюється МСЕК за участю Фонду і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я. МСЕК установлює обмеження рівня життєдіяльності потерпілого, визначає професію, з якою пов'язане ушкодження здоров'я, причину, час настання та групу інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також необхідні види допомоги.

Для розгляду справ про страхові виплати до Фонду подаються:

- акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання за встановленими формами та/або висновок МСЕК про ступінь втрати професійної працездатності застрахованого чи копія свідоцтва про його смерть;

- документи про необхідність подання додаткових видів допомоги.

Фонд розглядає справу про страхові виплати на підставі заяви потерпілого або заінтересованої особи за наявності усіх необхідних документів і приймає відповідні рішення у десятиденний строк, не враховуючи дня надходження зазначених документів. Рішення оформляється постановою, в якій зазначаються дані про осіб, які мають право на страхові виплати, розміри виплат на кожного члена сім'ї та їх строки або обґрунтування відмови у виплатах; до постанови додаються копії необхідних документів.

Фонд відмовляє у страхових виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо мали місце:

- навмисні дії, а також бездіяльність (приховування захворювань, невиконання приписів та обмежень лікаря)

потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку;

- подання роботодавцем, іншими органами, що беруть участь у встановленні страхового випадку, або потерпілим Фонду свідомо неправдивих відомостей про страховий випадок;

- вчинення застрахованим умисного кримінального правопорушення, що призвів до настання страхового випадку.

Фонд відмовляє у виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо нещасний випадок згідно із законодавством не визнаний пов'язаним з виробництвом.

Страхові виплати і надання соціальних послуг припиняються:

- на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

- на весь час, протягом якого потерпілий перебуває на державному утриманні, за умови, що частка виплати, яка перевищує вартість такого утримання, надається особам, які перебувають на утриманні потерпілого;

- якщо з'ясувалося, що виплати призначено на підставі документів, які містять неправдиві відомості;

- якщо страховий випадок настав внаслідок навмисного наміру заподіяння собі травми;

- якщо потерпілий ухиляється від реабілітації у сфері охорони здоров'я чи професійної реабілітації або не виконує правил, пов'язаних з установами чи переглядом обставин страхового випадку, або порушує правила поведінки та встановлений для нього режим, що перешкоджає одужанню та функціональному відновленню;

- в інших випадках, передбачених законодавством.

Соціальне страхування під час епідемії COVID-19. У 2020 році Верховна Рада України внесла зміни до статей № 22, № 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», запровадивши новий випадок виплати допомоги по

тимчасовій непрацездатності за період перебування в закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій.

Допомога за цей період повинна сплачуватись за рахунок коштів Фонду соціального страхування України з 6-го дня непрацездатності за весь період до відновлення працездатності або до встановлення медико-соціальною експертною комісією інвалідності (встановлення іншої групи, підтвердження раніше встановленої групи інвалідності) незалежно від звільнення, припинення підприємницької або іншої діяльності застрахованої особи в період втрати працездатності.

Розмір такої допомоги становить 50% середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу, за винятком медичних працівників, яким допомога по тимчасовій непрацездатності у таких випадках виплачується в розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу.

Сучасне суспільство наполегливо вимагає повноцінного соціального захисту для того, щоб і населення в цілому, і окремі соціальні групи отримували широку соціальну підтримку. Економічні перетворення країни, спричинені розвитком ринкових відносин, обумовлюють відповідні зміни в галузі соціальної політики, розробку механізмів соціального захисту, заснованих на принципах саморегулювання та взаємопідтримки.

Важливим компонентом у діяльності суб'єктів соціального захисту є соціальний захист працівників підприємств, реалізація ідей соціальної справедливості в рамках організації задоволення не тільки матеріальних, але й інших потреб персоналу.

Необхідність удосконалення та розвитку соціального захисту на підприємствах охоплює комплекс відносин між працівниками та роботодавцями, суспільними організаціями та державою,

пов'язаних із мінімізацією впливу факторів, які впливають на якість життя, умови праці та соціальний статус громадян. Від вирішення цих проблем залежить не тільки успішна робота конкретного підприємства чи галузі, але і вкрай необхідна сьогодні стабілізація економіки країни в цілому.

Створення ефективної системи соціального захисту на підприємствах є невід'ємною умовою розвитку всякого суспільства, особливо в умовах ринку, виступає необхідною платою суспільства та бізнесу за соціальний мир, стабільність соціальної системи та можливість нормальної господарської діяльності. В умовах сучасного виробництва окремі приватні заходи щодо поліпшення умов праці, для попередження травматизму є неефективними. Тому здійснення їх повинно проходити комплексно, створюючи в загальній системі управління виробництвом підсистему керування безпекою праці, спрямованої на збереження здоров'я та працездатності людини. Розвиток цивілізованої держави може здійснюватись тільки разом з дією соціального захисту населення.

Контрольні питання

1. Загальна процедура розслідування нещасних випадків, ведення обліку та порядок проведення розслідування нещасних випадків в умовах підприємства.
2. Першочергові кроки при настанні нещасного випадку на виробництві.
3. Утворення комісії з розслідування нещасного випадку на підприємстві.
4. Процедура проведення розслідування нещасних випадків.
5. Обставини, за яких нещасний випадок визнається пов'язаними з виробництвом.
6. Спеціальне розслідування нещасних випадків на підприємстві.
7. Розслідування інцидентів та невідповідностей.

8. Порядок розслідування обставин і причин виникнення нещасних випадків невиробничого характеру.
9. Порядок розслідування обставин і причин виникнення гострих професійних захворювань (отруєнь).
10. Обставини, за яких гостре професійне захворювання (отруєння) визнається пов'язаними з виробництвом.
11. Порядок розслідування обставин і причин виникнення хронічних професійних захворювань (отруєнь).
12. Порядок розслідування обставин і причин виникнення нещасних випадків в умовах воєнного стану.
13. Експертна комісія з метою надання обґрунтованих відповідей на поставлені комісією (спеціальною комісією) питання під час своєї роботи має право.
14. Приховані нещасні випадки на виробництві.
15. Соціальний захист працівників на підприємстві.
16. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.
17. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.
18. Соціальне страхування під час епідемії COVID-19.

Тестові завдання

1. Яка особа не може бути включена до складу комісії з розслідування нещасного випадку?
 1. Керівник служби охорони праці підприємства.
 2. Представник Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за місцезнаходженням підприємства.
 3. Особа, яка представляє інтереси потерпілого.

4. Представник первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий.

2. У який термін проводиться спеціальне розслідування нещасних випадків на виробництві?

1. Терміном в 3 дні.
2. Терміном в 5 днів.
3. Терміном в 7 днів.
4. Терміном в 10 днів.

3. Порухення правил охорони праці застрахованим, яке спричинило нещасний випадок або професійне захворювання:

1. Звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим.
2. Не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим.
3. Вирішують судові органи.
4. Вирішує прокурор територіального органу на території якого розташовано підприємство.

4. Який документ складає спеціалізований лікувально-профілактичний заклад стосовно хворого, якого направили для встановлення діагнозу і зв'язку захворювання з впливом шкідливих виробничих факторів і трудового процесу?

1. Повідомлення за формою П-3.
2. Акт за формою Н-5.
3. Акт за формою НТ.
4. Акт за формою НПВ.
5. Акт за формою Н-1.

5. У який термін комісія з розслідування нещасного випадку зобов'язана обстежити місце нещасного випадку?

1. Протягом одної доби.
2. Протягом трьох діб.
3. Протягом п'яти діб.
4. Протягом семи діб.

5. Протягом десяти діб.

6. Яку особу безпосередній керівник робіт внаслідок настання нещасного випадку, терміново не повідомляє про те, що сталося?

1. Роботодавця.
2. Керівника первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий.
3. Родичів потерпілого.
4. Уповноважену найманими працівниками особу з питань охорони праці.

7. Які дії керівника робіт, який безпосередньо відповідає за стан охорони праці на робочому місці, де стався нещасний випадок є неправомірними?

1. Брати участь у засіданнях комісії з розслідування нещасних випадків, висловлювати свої пропозиції.
2. Додавати до матеріалів розслідування документи, що стосуються нещасного випадку.
3. Давати відповідні пояснення, в тому числі викладати в усній і письмовій формі особисту думку щодо обставин і причин нещасного випадку.
4. Бути обраним у склад комісії з розслідування нещасного випадку.

8. До якого акту член комісії з розслідування нещасного випадку у разі незгоди із змістом складених актів розслідування нещасного випадку додає письмово свою окрему думку?

1. До акта форми Н-5.
2. До акта форми Н-1.
3. До акта форми НПВ.
4. До акта форми НТ.

9. Який факт нещасного випадку не виробничого характеру не підлягає розслідуванню?

1. Прямування на роботу чи з роботи пішки.
2. Участь у культурно-масових заходах, спортивних змаганнях у стані алкогольного сп'яніння.
3. Використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства з дозволу або за дорученням роботодавця в установленому роботодавцем порядку.
4. Участь в громадських акціях.

10. Який документ складають за результатами спеціального розслідування, якщо нещасний випадок, не пов'язаний з виробництвом?

1. Акт за формою Н-1, повідомлення за формою П-3, акт за формою П-5.
2. Повідомлення за формою П-3, акт за формою Н-5.
3. Акт за формою Н-5, акт за формою НПВ.
4. Акт за формою Н-5, акт за формою Н-1.
5. Акт за формою Н-5, акт за формою Н-1, акт за формою П-5.

11. Який документ не підписують голова і члени комісії за результатами розслідування нещасного випадку на виробництві?

1. Акт за формою Н-1.
2. Акт за формою Н-5.
3. Акт за формою НПВ.
4. Карту обліку за формою П-5.

12. Який документ складається комісією після закінчення розслідування випадку професійного захворювання на виробництві?

1. Акт за формою П-4.
2. Повідомлення за формою П-3.
3. Карта обліку професійного захворювання за формою П-5.
4. Повідомлення про наслідки нещасного випадку по формі П-2.

13. Де потерпілий або члени його сім'ї у разі незгоди із змістом затверджених актів оскаржують рішення спеціальної комісії із розслідування нещасного випадку?

1. У роботодавця.
2. У територіальному органі Держпраці.
3. У судовому порядку.
4. У Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за місцезнаходженням підприємства.

14. Який орган встановлює і засвідчує факт ушкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку невиробничого характеру?

1. Комісія з розслідування нещасного випадку.
2. Представник Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
3. Лікувально-профілактичний заклад.
4. Керівник служби охорони праці підприємства разом з представником первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий.

15. Яких прав не має потерпілий при розслідуванні нещасного випадку?

1. Брати участь у засіданнях комісії з розслідування нещасних випадків, висловлювати свої пропозиції.
2. Додавати до матеріалів розслідування документи, що стосуються нещасного випадку.
3. Одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування.
4. Визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці.

16. Які нещасні випадки визнаються пов'язаними з виробництвом, що сталися з працівниками?

1. Прямування працівника до об'єкта обслуговування за дорученням роботодавця.

2. За місцем постійного проживання на території польових і вахтових селищ.
3. Під час використання ними в особистих цілях транспортних засобів, що належать або використовуються підприємством.
4. Під час скоєння ними злочину, що встановлено обвинувальним вироком суду.

17. Який орган призначає комісію із спеціального розслідування нещасного випадку?

1. Керівник територіального органу Держпраці за місцезнаходженням підприємства.
2. Керівник Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
3. Керівник підприємства на території якого стався нещасний випадок.
4. Керівник служби охорони праці підприємства разом з представником первинної організації профспілки, членом якої є потерпілий.

18. Який документ складають за результатами розслідування нещасного випадку не виробничого характеру?

1. Акт за формою Н-1.
2. Акт за формою НТ.
3. Акт за формою Н-5, акт за формою НПВ.
4. Акт за формою НПВ, акт за формою Н-1.
5. Повідомлення про наслідки нещасного випадку по формі П-2.

19. Які документи складається після розслідування обставин і причин аварії на підприємстві?

1. Акт форми Н-1.
2. Акт за формою НТ.
3. Акт за формою Н-5.
4. Акт за формою НПВ.
5. Карта обліку за формою П-5.

20. У який термін після закінчення розслідування причин професійного захворювання роботодавець зобов'язаний розглянути матеріали розслідування та видати наказ про заходи щодо запобігання професійним захворюванням на підприємстві?

1. У одноденний строк після закінчення розслідування.
2. У трьохденний строк після закінчення розслідування.
3. У п'ятиденний строк після закінчення розслідування.
4. У семиденний строк після закінчення розслідування.
5. У десятиденний строк після закінчення розслідування.

РОЗДІЛ 4 ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА ГАЛУЗЕВИХ ОБ'ЄКТІВ

4.1. Основні заходи пожежної профілактики на об'єктах господарювання

4.1.1. Організаційні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки

Будь яка пожежа це не тільки надзвичайна ситуація, це трагедія. Щорічно в Україні реєструється майже 100 тисяч пожеж, збитки складають понад 12 мільярдів гривень, кожного дня безповоротно руйнується понад 60 будівель та споруд, щорічно на пожежах гине понад 1700 осіб.

Стає закономірне питання - невже у 21 столітті не можливо цього уникнути? Адже алгоритм проведення пожежно-профілактичної роботи в нашій країні існує не одне тисячоліття - порядок запровадження запобіжних протипожежних заходів ми можемо знайти навіть у літописах часів Київської Русі. Так, чому продовжується до цього часу ця негативна тенденція - гинуть люди та щоденно втрачається народне надбання.

Як показують дослідження, справа не в законах і нормативах, а саме у вчинках та діях, і головне у тому, що більша частина сучасних керівників нездатні усвідомити, що гонитва виключно за чистим прибутком обов'язково призведе до трагедії, у тому числі і до втрати посади або бізнесу.

За основними економічними законами розвиток будь-якого підприємства повинен передбачати застосування цілої низки обов'язкових витрат:

- на забезпечення життєдіяльності системи управління;
- підготовку та перепідготовку персоналу;
- переоснащення та удосконалення обладнання;
- проведення технічного обслуговування технологічних систем;
- впровадження заходів з охорони праці, пожежної безпеки тощо.

І це аксіома, без цих витрат підприємство працювати не буде. Тому, за умови ефективного вирішення виробничих та соціально-економічних проблем на підприємстві, завжди стоятимуть завдання щодо зниження пожежних ризиків до мінімуму, забезпечуючи цим загальну пожежну безпеку того чи іншого суб'єкта господарювання.

Пожежна безпека входить у комплекс заходів з охорони праці. Основним нормативно-правовим актом з питань пожежної

безпеки є НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», наказ № 1417 МВС України від 30.12. 2014 року.

Правила встановлюють загальні вимоги з пожежної безпеки до будівель, споруд різного призначення та прилеглих до них територій, іншого нерухомого майна, обладнання, устаткування, що експлуатуються, будівельних майданчиків, а також під час проведення робіт з будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, технічного переоснащення будівель та споруд.

Зафіксовані на законодавчому рівні вимоги пожежної безпеки зобов'язані виконувати, незалежно від розміру статутного капіталу, обороту, кількості співробітників, форми власності, сфери роботи та інших аспектів, будь-які суб'єкти, що ведуть свою господарську діяльність на українській території. Ці Правила є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

Пожежна безпека забезпечується шляхом проведення організаційних заходів та технічних засобів, спрямованих на запобігання пожежам, забезпечення безпеки людей, зниження можливих майнових втрат і зменшення негативних екологічних наслідків у разі їх виникнення, створення умов для успішного гасіння пожеж.

Досягненню цих цілей повинні сприяти законодавче врегулювання відповідних правовідносин та позитивні економічні й фінансові фактори.

Згідно з пунктом № 3 розділу № I Правил пожежної безпеки в Україні центральні органи виконавчої влади з урахуванням специфічних умов та особливостей щодо забезпечення пожежної безпеки об'єктів, віднесених до їх сфери управління, за необхідності можуть видавати галузеві правила пожежної безпеки. Проекти таких галузевих правил погоджуються ДСНС України.

Важливим законодавчим документом у сфері пожежної безпеки є Кодекс цивільного захисту України (Кодекс), який регламентує відносини, пов'язані із захистом від пожеж, визначає повноваження органів державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання.

Згідно Кодексом цивільного захисту України уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *пожежа* - неконтрольований процес знищування або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для істот та навколишнього природного середовища;

- *пожежна безпека* - відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю;

- *пожежна охорона* - вид діяльності, який полягає у запобіганні виникненню пожеж і захисті життя та здоров'я населення, матеріальних цінностей, навколишнього природного середовища від впливу небезпечних чинників пожежі;

- *засоби протипожежного захисту* - технічні засоби, призначені для запобігання, виявлення, локалізації та ліквідації пожеж, захисту людей, матеріальних цінностей та довкілля від впливу небезпечних факторів пожежі.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», Кримінальному процесуальному кодексі України, Законі України «Про охорону праці».

Відповідно до статті № 55 Кодексу обов'язок із забезпечення пожежної безпеки покладається:

- на власників та керівників суб'єктів господарювання;
- на органи архітектури, замовників, забудовників, проєктні та будівельні організації під час проєктування та забудови населених пунктів, будівництва будівель і споруд;

- в жилих приміщеннях державного, комунального, громадського житлового фонду, фонду житлово-будівельних кооперативів – на квартиронаймачів і власників квартир;

- в жилих приміщеннях приватного житлового фонду та інших спорудах, приватних житлових будинках садибного типу, дачних і садових будинках з господарськими спорудами та будівлями – на їх власників або наймачів, якщо це обумовлено договором найму.

Діяльність із забезпечення пожежної безпеки є складовою виробничої та іншої діяльності посадових осіб і працівників підприємств та об'єктів (стаття № 55 Кодексу цивільного захисту України, ППБУ п. 2.1).

Кодексом цивільного захисту України врегульовано питання щодо:

- початку роботи новоутворених підприємств та використання суб'єктом господарювання об'єктів нерухомості;

- визначення видів пожежної охорони та встановлення завдань охоронним службам;

- державного нагляду у сфері пожежної безпеки;

- підстав для зупинення роботи підприємств, об'єктів, діляниць, механізмів, устаткування, транспортних засобів тощо;

- визначення повноважень центрального органу виконавчої влади, який здійснює нагляд у сфері пожежної безпеки, в тому числі і порядок видачі ним приписів, постанов і розпоряджень.

У статті № 20 Кодексу цивільного захисту визначено, що належить до завдань і обов'язків суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту. Зокрема, забезпечення пожежної безпеки на підприємстві передбачає здійснення таких заходів:

- проведення оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій та забезпечення виконання заходів у сфері цивільного захисту;

- навчання працівників правилам пожежної безпеки;

- проведення об'єктових тренувань і навчань;

- здійснення за власні кошти заходів цивільного захисту;

- створення і використання матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- розроблення заходів щодо забезпечення пожежної безпеки, впровадження досягнень науки, позитивного досвіду;
- забезпечення виконання вимог законодавства у сфері пожежної безпеки, виконання вимог відповідних приписів, постанов та розпоряджень центрального органу виконавчої влади;
- утримання у справному стані засобів цивільного та протипожежного захисту, недопущення їх використання не за призначенням;
- здійснення заходів щодо впровадження автоматичних засобів виявлення та гасіння пожеж;
- розроблення і затвердження інструкцій та видання наказів з питань пожежної безпеки, здійснення постійного контролю за їх виконанням.

До організаційних заходів, спрямованих на забезпечення пожежної безпеки на підприємстві відносять:

- створення умов для безпечної праці;
- мінімізації ризику виникнення пожеж;
- забезпечення технічними засобами забігання виникнення та гасіння пожеж, а також мінімізації їх наслідків;
- контроль дотримання протипожежних вимог і норм законодавства;
- розробка і впровадження регламентів по гасінню пожеж, евакуації та порятунку з місць пожежі й задимлення людей і майна (матеріальних цінностей);
- проведення інструктажів і навчання з питань пожежної безпеки посадових осіб та працівників зайнятих на роботах з підвищеною пожежною небезпекою.

Якщо підприємство проводить виробничу діяльність на площах орендованих у іншої юридичної особи, то сторони повинні в письмовій формі домовитись про те, хто з них і на яких умовах здійснює ці роботи.

Сьогодні державна політика в галузі забезпечення пожежної безпеки базується на принципах пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці.

Питання створення безпечних умов праці, профілактики виникнення пожеж на виробництві були, є і повинні залишатися одними з найважливіших та актуальних на будь-якому підприємстві, незалежно від форми власності, його розмірів та кількості працівників.

Виконання правил пожежної безпеки є обов'язковими для всіх посадових осіб та працівників підприємств, незалежно від виду їх діяльності та форм власності.

Забезпечення пожежної безпеки на підприємствах покладається на їх керівників. Вони повинні здійснити комплекс обов'язкових організаційних заходів, згідно «Правил пожежної безпеки в Україні», а саме:

1. Визначити обов'язки посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки.

2. Призначити відповідальних за пожежну безпеку окремих будівель, споруд, приміщень, діляниць, технологічного та інженерного устаткування, за утримання і експлуатацію технічних засобів протипожежного захисту.

3. Організувати та провести навчання з питань пожежної безпеки (проходження посадовими особами навчання й перевірки знань з питань пожежної безпеки, а також проведення з працівниками протипожежних інструктажів та занять з пожежно-технічного мінімуму з призначенням відповідальних за їх проведення).

4. Встановити відповідний протипожежний режим.

5. Підготувати й затвердити загальнооб'єктову інструкцію про заходи пожежної безпеки й відповідні інструкції для кожного приміщення об'єкта, а також ознайомити з інструкціями всіх працівників.

6. Скласти плани (схеми) евакуації людей у разі пожежі.

7. Затвердити порядок (систему) сповіщення людей про пожежу, ознайомити з ним усіх працівників.

8. Розробити інструкцію для працівників охорони в якій визначити їх обов'язки щодо контролю за дотриманням протипожежного режиму, огляду території і приміщень, порядок дій в разі виявлення пожежі, спрацювання систем протипожежного захисту, а також указати, хто з посадових осіб об'єкта має бути викликаний у нічний час у разі пожежі (працівники охорони повинні мати список посадових осіб об'єкта із зазначенням їх місць проживання, службових, домашніх (мобільних) телефонів).

9. Визначити категорії будівель і приміщень за вибухопожежною та пожежною небезпекою відповідно до вимог чинних нормативних документів, а також визначити класи зон за «Правилами будови електроустановок».

10. Встановити на території об'єкта, у будинках, спорудах, приміщеннях відповідні знаки пожежної безпеки, таблички із зазначенням номера телефону для виклику пожежно-рятувальних підрозділів (кількість, а також місця встановлення знаків пожежної безпеки повинні відповідати ДСТУ ISO 6309:2007 «Протипожежний захист. Знаки безпеки. Форма та колір»).

Посадові особи до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на три роки) проходять навчання та перевірку знань з пожежної безпеки.

У статті № 40 Кодексу цивільного захисту України та пункту № 16 Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 444 встановлено, що навчання працюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях є обов'язковим і здійснюється в робочий час за рахунок коштів роботодавця за відповідними програмами.

Порядком затвердження програм навчання та інструктажів з питань пожежної безпеки, організації та контролю за їх

виконанням, затвердженим наказом МВС від 05.12.2019 № 1021 (Порядок № 1021), передбачено, що особи, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною небезпекою, повинні попередньо пройти спеціальне навчання (пожежно-технічний мінімум).

Йдеться про осіб, які здійснюють роботи в приміщеннях, будинках та зовнішніх установках з категорією щодо вибухопожежної, пожежної небезпеки А, Б, В та у вибухонебезпечних та пожежонебезпечних зонах або здійснюють електро-, газозварювальні роботи та роботи з відкритим вогнем, а також інших працівників, діяльність яких потребує додаткових знань з питань пожежної безпеки та навичок на випадок виникнення пожежі.

Таке навчання передбачає поглиблене вивчення специфіки пожежонебезпечних робіт під час застосування обладнання і матеріалів, що використовують на робочому місці, з практичним відпрацюванням навичок їх використання.

Спеціальне навчання здійснюють суб'єкти, які навчають, відповідно за програмами навчання посадових осіб з питань пожежної безпеки та за програмами спеціального навчання (пожежно-технічний мінімум).

Особи під час прийняття на роботу та працівники щороку за місцем роботи проходять інструктажі. Інструктажі проводять посадові особи, що пройшли у суб'єктів, які навчають, відповідне навчання і спеціальну підготовку та мають Посвідчення.

Приступати до роботи особам, які не пройшли навчання, протипожежного інструктажу і перевірки знань з питань пожежної безпеки, забороняється.

З метою проведення заходів із запобігання виникненню пожеж та організації їх гасіння на підприємствах створюється добровільна пожежна охорона, для забезпечення функціонування якої утворюються пожежно-рятувальні підрозділи. Порядок функціонування добровільної пожежної охорони затверджено

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 564.

Основними напрямками забезпечення пожежної безпеки є усунення умов виникнення пожежі та мінімізація її наслідків.

4.1.2. Протипожежний режим на підприємстві

Кодекс цивільного захисту України (глава № 13) та Правила пожежної безпеки в Україні (наказ МВС від 30.12.2014 № 1417), вимагають від керівництва підприємств реалізацію низки заходів, призначених для запобігання виникненню пожеж у приміщеннях, спорудах, об'єктах підприємств - забезпечення протипожежного режиму.

Перш за все, протипожежний режим підприємства слід розуміти як комплекс заходів, які повинні бути реалізовані підприємством для забезпечення нормального протипожежного стану підприємства.

Нормативне визначення цього поняття наявне в ДСТУ 2272:2006 «Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять», згідно з яким *протипожежний режим - це комплекс установлених норм поведінки людей, правил виконання робіт та експлуатування об'єкта, спрямованих на забезпечення пожежної безпеки.*

Протипожежний режим включає:

- порядок утримання шляхів евакуації;
- визначення спеціальних місць для куріння;
- порядок застосування відкритого вогню;
- порядок використання побутових нагрівальних приладів;
- порядок проведення тимчасових пожежонебезпечних робіт;
- правила проїзду та стоянки транспортних засобів;
- місця для зберігання і допустиму кількість сировини, напівфабрикатів та готової продукції, що можуть одночасно знаходитися у приміщеннях і на території;

- порядок прибирання горючого пилю й відходів, зберігання промасленого спецодягу та ганчір'я, очищення елементів вентиляційних систем від горючих відкладень;
- порядок відключення від мережі електроживлення обладнання та вентиляційних систем у разі пожежі;
- порядок огляду й зачинення приміщень після закінчення роботи;
- порядок проходження посадовими особами навчання й перевірки знань з питань пожежної безпеки, проведення з працівниками протипожежних інструктажів та занять з пожежно-технічного мінімуму з призначенням відповідальних за їх проведення;
- порядок організації експлуатації і обслуговування наявних засобів протипожежного захисту;
- порядок проведення планово-попереджувальних ремонтів та оглядів електроустановок, опалювального, вентиляційного, технологічного та іншого інженерного обладнання;
- порядок збирання членів пожежно-рятувального підрозділу добровільної пожежної охорони та посадових осіб, відповідальних за пожежну безпеку, у разі виникнення пожежі, виклику вночі, у вихідні й святкові дні;
- порядок дій у разі виникнення пожежі: порядок і способи оповіщення людей, виклику пожежно-рятувальних підрозділів, зупинки технологічного устаткування, вимкнення ліфтів, підйомників, вентиляційних установок, електроспоживачів, застосування засобів пожежогасіння;
- послідовність евакуації людей та матеріальних цінностей з урахуванням дотримання правил безпеки.

Керівник підприємства видає спеціальні накази, розпорядження, затверджує положення, правила, інструкції, порядки та інші документи, у яких врегулюються всі питання, які входять до обсягу заходів протипожежного режиму підприємства.

Важливою складовою протипожежного режиму на будь-якому підприємстві є розробка і впровадження порядку дій при виникненні (виявленні) пожежі. Має бути розроблений та вивішений на видному місці план евакуації на випадок пожежі. При розробленні інструкцій дій у разі виникнення (виявлення) пожежі необхідно використовувати розділ VIII Правил пожежної безпеки в Україні.

Заходи протипожежного режиму, як правило, не вимагають значних матеріальних затрат, їх виконання залежить в основному від адміністрації підприємства та можуть бути самостійно виконані як адміністрацією, так і обслуговуючим персоналом будь-якого структурного підрозділу підприємства.

4.1.3. Інструкції про заходи пожежної безпеки

Основними напрямками забезпечення пожежної безпеки є усунення умов виникнення пожежі та мінімізація її наслідків. Для того, щоб уникнути пожежі, працюючий персонал об'єкта господарювання повинен користатися інструкціями з пожежної безпеки, розробленими для різних приміщень та об'єкта в цілому.

Кодекс цивільного захисту України (стаття № 20) та НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» (наказ № 1417 МВС України від 30.12. 2014 року) (розділ II) зобов'язує суб'єктів господарювання розробляти і затверджувати інструкції з питань пожежної безпеки. Такі інструкції повинні розробляється з урахуванням вимог Правил пожежної безпеки України та вимог загальнодержавних, міжгалузевих і галузевих нормативних актів з питань пожежної безпеки.

Інструкції мають розроблятися як загальнообов'язкові для підприємств, так і для окремих структурних підрозділів, окремих технологічних операцій, машин і обладнання. На об'єктах де існує потенційна загроза виникнення пожежі, для встановлення належного протипожежного режиму, мають бути розроблені відповідні інструкції про заходи пожежної безпеки.

Розробку інструкцій здійснюють після детального аналізу пожежної небезпеки підприємства, діляниці чи технологічного процесу на підставі нормативно-технічної документації та правил пожежної безпеки. При розробці інструкцій має враховуватися специфіка пожежної небезпеки технологічних процесів, виробничого обладнання, категорія приміщень, будівель і зовнішніх установок тощо.

Вони вивішуються на робочих місцях. Інструкції про заходи пожежної безпеки мають вивчатися під час проведення протипожежних інструктажів, проходження навчання за програмою пожежно-технічного мінімуму, в системі виробничого навчання.

В інструкціях про заходи пожежної безпеки повинні вказуватися:

- категорія приміщення з вибухопожежної та пожежної небезпеки (для виробничих, складських приміщень та лабораторій);
- вимоги щодо утримання евакуаційних шляхів та виходів;
- спеціальні місця для куріння та вимоги до них;
- порядок утримання приміщень, робочих місць;
- порядок зберігання та застосування легкозаймистих рідин, горючих рідин (ЛЗР, ГР), пожежовибухонебезпечних речовин і матеріалів;
- порядок прибирання робочих місць, збирання, зберігання та видалення горючих відходів, промасленого ганчір'я;
- порядок утримання та зберігання спецодягу;
- місця, порядок та норми одночасного зберігання в приміщенні сировини, напівфабрикатів та готової продукції;
- порядок проведення зварювальних та інших вогневих робіт;
- порядок огляду, вимкнення електроустановок, приведення в пожежобезпечний стан приміщень та робочих місць, закриття приміщень після закінчення роботи;
- заходи пожежної безпеки при роботі на технологічних установках та апаратах, які мають підвищену пожежну небезпеку;

- граничні показання контрольно-вимірювальних приладів, відхилення від яких можуть викликати пожежу або вибух;
- обов'язки та дії працівників у разі виникнення пожежі;
- інші важливі для встановлення протипожежного режиму вимоги.

Інструкції про заходи пожежної безпеки на підприємстві є нормативними актами підприємства з питань пожежної безпеки. Керівник (власник), посадова особа того чи іншого підрозділу несе відповідальність за організацію своєчасної розробки та забезпечення всіх працівників необхідними інструкціями.

Розробка інструкцій про заходи пожежної безпеки на підприємстві. Керівник (власник) підприємства до розроблення проекту інструкції залучає спеціалістів служби охорони праці підприємства, кваліфікованих спеціалістів підприємства, представників добровільної пожежної охорони (за наявності), інших фахівців підрозділів та служб підприємства, до компетенції яких належить цей нормативний акт. У разі необхідності на договірній основі можуть залучатися до опрацювання проекту інструкції фахівці сторонніх організацій.

Перед опрацюванням проекту нормативного акта проводиться підготовча робота:

- збирання необхідних матеріалів;
- вивчення чинних типових документів з питань, що розглядаються;
- аналіз раніше виданих нормативних актів підприємства, які стосуються пожежної безпеки тощо.

Особа, яка опрацьовує проєкт нормативного акта, за участю відповідних спеціалістів складає план опрацювання, який затверджується керівником (власником) підприємства.

Структура, побудова, оформлення та викладення нормативного акта мають відповідати вимогам чинних документів, які регламентують ці питання. Якщо при доопрацюванні проєкту інструкції виникає необхідність перегляду, зміни або скасування

пов'язаних з ним інших нормативних документів підприємства, то одночасно готуються обґрунтовані пропозиції щодо перегляду, зміни або скасування цих документів.

Проект інструкції підлягає узгодженню з добровільною пожежною охороною (у разі її наявності), а також з іншими зацікавленими службами, підрозділами та посадовими особами підприємства (розробником може бути визначена необхідність узгодження інструкції з територіальним підрозділом Державної служби з надзвичайних ситуацій України).

Керівник (власник) має забезпечувати періодичну перевірку інструкцій, своєчасне внесення змін або опрацювання нової інструкції у зв'язку зі змінами в організації виробництва, впровадженням нових технологічних процесів, введенням у дію нових загальнодержавних, міжгалузевих і галузевих нормативних актів з питань пожежної безпеки.

Затвердження нових та скасування інструкцій, що втратили чинність, здійснюється керівником (власником) підприємства або особою, яка очолює той чи інший підрозділ (наказ).

Реєстрація інструкцій на підприємствах здійснюється у журналі реєстрації інструкцій про заходи пожежної безпеки.

У тексті інструкцій не дозволяється:

- вживати скорочення слів, крім тих, що встановлені чинними нормативними документами, довільні словосполучення, а також вживати звороти розмовної мови;

- використовувати для визначення одного й того ж поняття різні науково-технічні терміни, близькі за змістом, а також іншомовні слова та терміни за наявності рівнозначних слів і термінів в українській мові;

В інструкціях допускається скорочення словосполучень за умови повного відтворення цього словосполучення при першому згадуванні у тексті із зазначенням у дужках відповідного скорочення чи аббревіатури. Для наочності окремі вимоги

інструкцій можуть бути ілюстровані графічним матеріалом (рисунками, схемами тощо).

Інструкції про заходи пожежної безпеки мають вивчатися під час проведення протипожежних інструктажів, проходження навчання за програмою пожежно-технічного мінімуму, а також в системі виробничого навчання і вивішуватися на видимих місцях.

Види інструкцій про заходи пожежної безпеки підприємства. Інструкції про заходи пожежної безпеки поділяються на такі види:

1. Загальнооб'єктова інструкція про заходи пожежної безпеки на підприємстві.
2. Інструкції для службових приміщень, окремих цехів, виробничих ділянок, лабораторій, тощо.
3. Інструкції про проведення пожежонебезпечних видів робіт, експлуатацію технологічних установок, обладнання тощо.
4. Інструкції для працівників охорони (вартових, охоронців, вахтерів, сторожів тощо).
5. Спеціальні інструкції щодо дій у разі пожежі.

Загальнооб'єктова інструкція про заходи пожежної безпеки на підприємстві. Розробляється відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України та Правила пожежної безпеки в Україні (наказ МВС України від 30.12.2014 № 1417). Документ поширюється на територію, будинки, будівлі, споруди, виробничі, службові, складські, допоміжні приміщення підприємства, а також встановлює основні вимоги до забезпечення пожежної безпеки всіма працівниками.

У загальнооб'єктовій інструкції відображаються основні положення з питань пожежної безпеки, у тому числі:

- порядок утримання території, будівель, приміщень, споруд, протипожежних розривів, під'їздів до будівель, споруд, вододжерел;
- вимоги щодо утримання шляхів евакуації;
- правила проїзду та стоянки транспортних засобів;

- місця зберігання (на території) та допустиму кількість розташування там сировини, напівфабрикатів та готової продукції;
- допустимість (місця) паління;
- порядок використання відкритого вогню, проведення вогневих та інших пожежонебезпечних робіт;
- порядок збирання, зберігання та видалення горючих відходів виробництва;
- утримання та зберігання спецодягу;
- основні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки технологічних процесів;
- вимоги щодо зберігання пожежовибухонебезпечних речовин та матеріалів;
- правила утримання технічних засобів протипожежного захисту, у тому числі автоматичних установок та первинних засобів пожежогасіння;
- порядок огляду, приведення в пожежобезпечний стан і закриття приміщень після закінчення роботи;
- особливості утримання електроустановок, вентиляційного та іншого інженерного обладнання, застосування опалювальних та інших нагрівальних приладів;
- обов'язки та дії працівників у разі пожежі із зазначенням: порядку (системи) оповіщення людей про пожежу та виклику пожежної охорони; порядку евакуації людей та матеріальних цінностей; правил застосування засобів пожежогасіння та установок пожежної автоматики; порядку аварійного вимкнення електрообладнання, вентиляції, зупинення роботи технологічного обладнання тощо.

Інструкції для службових приміщень, окремих цехів, виробничих ділянок, лабораторій. Розробляються відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України та Правила пожежної безпеки в Україні (наказ МВС України від 30.12.2014 № 1417). Поширюються на територію, будинки, будівлі, споруди, виробничі, службові, складські, допоміжні приміщення структурного

підрозділу підприємства, а також встановлює основні вимоги до забезпечення пожежної безпеки всіма працівниками відповідних підрозділів підприємства.

В інструкціях для службових приміщень, окремих цехів, виробничих ділянок, лабораторій вказується:

- категорія приміщення з вибухопожежної та пожежної небезпеки з урахуванням ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою» (для виробничих, складських приміщень, лабораторій тощо);

- вимоги щодо утримання евакуаційних шляхів та виходів;

- місця для паління та вимоги до них;

- правила утримання приміщень, робочих місць, зберігання та застосування легкозаймистих і горючих речовин, пожежо- і вибухонебезпечних речовин і матеріалів;

- порядок прибирання робочих місць, збирання, зберігання та видалення горючих відходів, промасленого шмаття;

- утримання та зберігання спецодягу;

- місця, порядок та норми одночасного зберігання в приміщенні сировини, напівфабрикатів та готової продукції;

- умови проведення зварювальних та інших вогневих робіт;

- порядок огляду, вимкнення електроустановок, приведення в пожежобезпечний стан приміщень та робочих місць, закриття приміщень після закінчення роботи;

- заходи пожежної безпеки при роботі на технологічних установках та апаратах, які мають підвищену пожежну небезпеку;

- граничні показання контрольно-вимірювальних приладів (манометрів, термометрів тощо), відхилення від яких можуть викликати пожежу або вибух;

- обов'язки та дії працівників у разі виникнення пожежі: порядок і способи оповіщення людей, виклику пожежної охорони, зупинки технологічного устаткування, вимкнення ліфтів, підйомників, вентиляційних установок, електроспоживачів,

застосування засобів пожежогасіння; послідовність евакуації людей та матеріальних цінностей з урахуванням дотримання техніки безпеки.

Інструкції про проведення пожежонебезпечних видів робіт, експлуатацію технологічних установок, обладнання. В інструкціях щодо проведення пожежонебезпечних видів робіт необхідно відображати специфічні протипожежні заходи для даного виду робіт з урахуванням вимог розділів 5-8 Правил пожежної безпеки в Україні.

Інструкції для працівників охорони (вартових, охоронців, вахтерів, сторожів тощо). Інструкція про заходи пожежної безпеки для працівників охорони встановлює вимоги до пожежної безпеки об'єкта, який охороняється, порядок дій у разі пожежі та є обов'язковою для вивчення і виконання охоронниками.

У інструкції для працівників охорони (вартових, охоронців, вахтерів, сторожів тощо) відображаються:

- обов'язки щодо контролю за дотриманням протипожежного режиму, огляду територій та приміщень;
- порядок дій при спрацюванні засобів пожежної сигналізації та автоматичного пожежогасіння (за їх наявності);
- порядок застосування та прийоми гасіння первинними засобами пожежогасіння;
- порядок повідомлення Державної пожежної охорони та адміністрації підприємства відповідно до списку посадових осіб, які мають викликатися в нічний час у разі пожежі (в списку повинні зазначатися домашні адреси, службові та домашні телефони);
- порядок виклику та взаємодії з аварійними службами міста, району, а саме: електротехнічною, сантехнічною, матеріально-технічною, транспортною службами (за їх наявності);
- порядок проведення евакуації людей та матеріальних цінностей (в окремих випадках з урахуванням вимог іншої спеціальної інструкції);

- порядок зустрічі та надання допомоги підрозділам пожежної охорони (штабу пожежогасіння).

Спеціальні інструкції щодо дій у разі пожежі. В інструкціях необхідно відображати обов'язки та дії працівників у разі виникнення пожежі, а саме:

- порядок і способи оповіщення людей про пожежу та виклику пожежної охорони;
- порядок аварійного вимкнення електрообладнання, вентиляції, зупинення роботи технологічного обладнання тощо;
- порядок евакуації людей та матеріальних цінностей з урахуванням дотримання техніки безпеки;
- правила застосування первинних засобів пожежогасіння та установок пожежної автоматики;
- порядок взаємодії з підрозділами пожежної охорони (за необхідності).

4.1.4. Плани евакуації людей на випадок пожежі

До головних завдань і обов'язків керівника (власника) підприємства належить забезпечення виконання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, організація та здійснення під час виникнення пожежі (надзвичайних ситуацій) евакуаційних заходів щодо працівників, відвідувачів та майна суб'єкта господарювання.

Згідно пункту № 5 розділу II НАПБ А.01.001-2014 Правила пожежної безпеки в Україні на об'єктах з постійним або тимчасовим перебуванням на них 100 і більше осіб або таких, що мають хоча б одне окреме приміщення із одночасним перебуванням 50 і більше осіб (об'єкти з масовим перебуванням людей), у будинках та спорудах (крім житлових будинків), котрі мають два поверхи і більше, у разі одночасного перебування на поверсі більше 25 осіб, а для одноповерхових - більше 50 осіб, мають бути розроблені і вивішені на видимих місцях плани (схеми) евакуації людей на випадок пожежі.

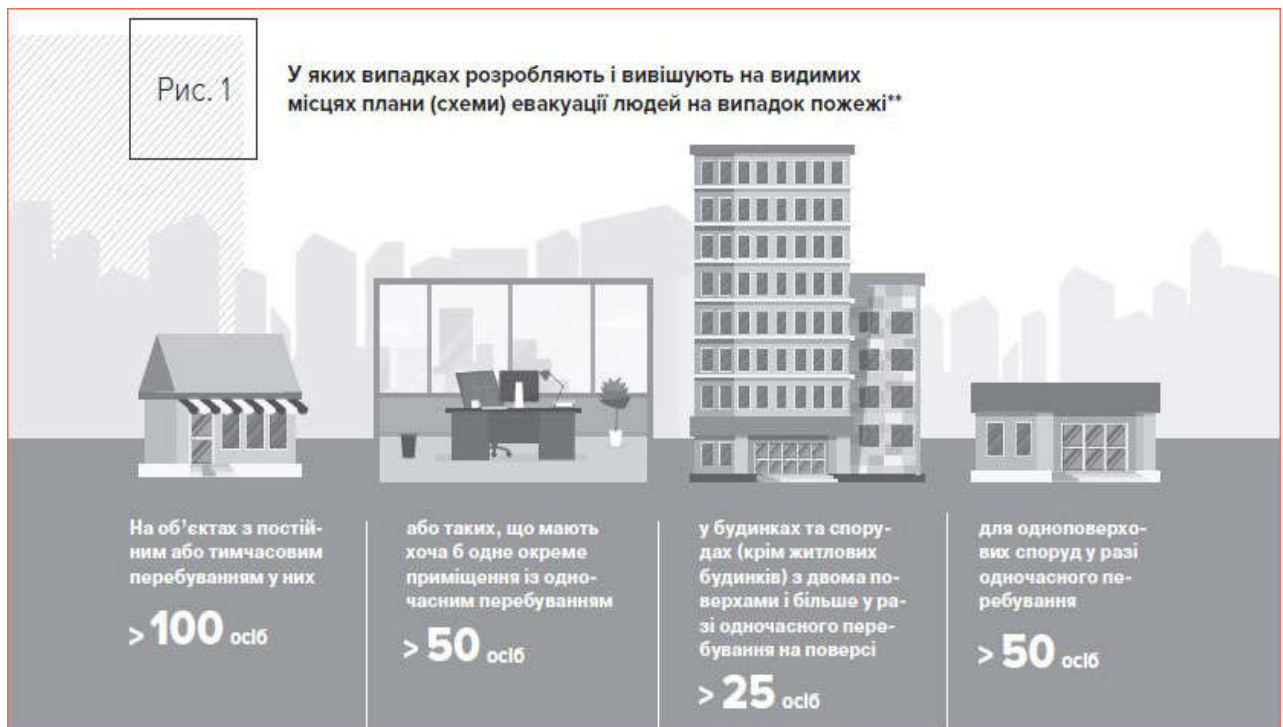

Рисунок № 4.9. Розробка планів (схем) евакуації людей на випадок пожежі.

На об'єктах з масовим перебуванням людей на доповнення до схематичного плану евакуації повинна бути розроблена та затверджена керівником інструкція, що визначає дії персоналу щодо забезпечення безпечної та швидкої евакуації людей, за якою не рідше одного разу на півроку мають проводитися практичні тренування всіх задіяних працівників. Для об'єктів, у яких передбачається перебування людей уночі, інструкції повинні передбачати також дії у нічний час.

Згідно Кодексом цивільного захисту України уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *евакуація* - організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення;

- *оповіщення* - доведення сигналів і повідомлень органів управління цивільного захисту про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, аварій, катастроф, епідемій, пожеж тощо до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення;

- *система оповіщення* - комплекс організаційно-технічних заходів, апаратури і технічних засобів оповіщення, апаратури, засобів та каналів зв'язку, призначених для своєчасного доведення сигналів та інформації про виникнення надзвичайних ситуацій до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», Кримінальному процесуальному кодексі України, Законі України «Про охорону праці», ДСТУ 2272-2006 «Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять» інших нормативно-правових актах України.

Згідно з ДСТУ 2272-2006 «Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять» *План евакуації під час пожежі* - документ, у якому вказано евакуаційні шляхи і виходи, визначено правила поведінки людей, а також порядок і послідовність дій обслуговуючого персоналу на об'єкті в разі виникнення пожежі

Згідно ДСТУ 2272-2006 «Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять» уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *евакуація людей під час пожежі* - вимушене переміщення людей із зони можливого впливу небезпечних чинників пожежі;

- *система керування евакуацією* - сукупність засобів та організаційних заходів, призначених для оповіщення про виникнення пожежі та подавання сигналів керування евакуюванням;

- *шлях евакуації* - шлях до евакуювального виходу з будь-якої точки приміщення, будівлі або споруди;

- *евакуаційний вихід* - вихід із будівлі або споруди безпосередньо назовні, а також вихід із приміщення до коридору чи сходової клітки безпосередньо або через суміжне приміщення.

Евакуація людей на випадок пожежі повинна передбачатися по шляхах евакуації через евакуаційні виходи. Для визначення основних та запасних маршрутів евакуації, їхнього графічного відображення з метою візуального сприйняття та запам'ятовування персоналом і відвідувачами на об'єктах розробляються, вивішуються та відпрацьовуються спеціальні плани евакуації.

НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» вимагають вивішувати план евакуації при пожежі «на видимих місцях» без додаткової конкретизації, віддаючи прийняття цього рішення «на відкуп» посадовим особам об'єкта. Нагадаємо, що серед них, у повній відповідності до НАПБ А.01.001-2014, мають бути особи, відповідальні за пожежну безпеку (одна або декілька, залежно від виду, особливостей і «масштабів» об'єкта).

Складають плани евакуації відповідальні за пожежну безпеку, зазначаючи на них шляхи евакуації, евакуаційні та аварійні виходи, правила поведінки у надзвичайних ситуаціях, а також порядок і послідовність дій у разі їх виникнення. На плані евакуації вказують місця розташування первинних засобів пожежогасіння, ручних пожежних сповіщувачів, а також телефонних апаратів і, звичайно ж, номери, за якими потрібно телефонувати у разі виникнення пожежі. Затверджує плани евакуації керівник об'єкта.

Еталонних планів евакуації не існує, та це й не дивно, адже всі об'єкти унікальні. І що далі віддаляються часи, коли левову частку будинків і споруд зводили за так званими типовими проєктами, що складнішими стають архітектурно-планувальні рішення, то різноманітнішими стають умови задач щодо складання планів евакуації з них.

Найпростіше, що спадає на думку необізнаної особи – це просто «намалювати» схеми руху людей з усіх приміщень у напрямку евакуаційних виходів. Часто так і буває, оскільки далеко не кожен власник чи керівник знайде і зможе втримувати достатньо обізнаного фахівця відповідного профілю. Але насправді все далеко не так просто, адже існують вимоги нормативних документів, до того ж, вміння «читати» тривимірні креслення та інтуїція (не кажучи вже про знання і досвід) – це першочергові складники успіху.

ДБН В.1.1-7-2002 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» містить ряд вимог щодо того, де мають проходити і якими повинні бути евакуаційні шляхи і виходи. Цей основоположний документ містить ряд заборон щодо їх «прокладання». Він фігурально висловлюючись, написано кров'ю, ігнорувати його вимоги неможна аж ніяк.

Окрім цього документа існують численні будівельні норми на об'єкти різного призначення (громадські будинки, об'єкти торгівлі, спортивні споруди, заклади дозвілля тощо), які конкретизують вимоги щодо організації евакуації у випадку пожежі з урахуванням специфіки таких об'єктів.

Слід зазначити що значна частка новобудов (будинки, споруди) у теперішній час будуються з численними відхиленнями від будівельних норм.

Аби їх «узаконити», для кожного об'єкта будівництва розробляють Концепцію забезпечення пожежної безпеки, що містить, окрім усього іншого, вимоги щодо організації та забезпечення безпечної евакуації у разі пожежі.

Цей документ охоплює багато питань і підлягає погодженню з уповноваженими органами державної влади. Але саме тут і можуть бути численні «підводні камені», оминати які може бути складно навіть доволі досвідченому фахівцеві.

Нікому не хотілося б стати винним у загибелі чи травмуванні людини або її отруєнні токсичними продуктами згоряння. Тому у

невеликих і приватних компаніях план евакуації замовляють в спеціалізованій організації. Фахівці вивчають об'єкт і документацію, після чого в професійних програмах створюють документацію в точній відповідності з усіма діючими стандартами. Відповідальному за пожежну безпеку залишиться тільки вивчити вимоги до документу та перевірити правильність складання плану евакуації.

Інший шлях складання плану евакуації при пожежі - фахівці, яких «обрадували» призначенням в якості відповідальних за пожежну безпеку шукають в Інтернеті «еталонну документацію», трохи редагують під особливості будівлі - і все, готово.

Створювати план евакуації при пожежі повинна людина, що глибоко знає державні норми, що стосується пожежної безпеки. Відповідальний керівник (власник) завжди буде мати у своєму штаті добре навченого профільного фахівця, який знає вимоги будівельних норм, Правил пожежної безпеки інших нормативно-правових актів та вміє застосовувати їх належним чином до кожного конкретного об'єкта та його частин. Це зовсім не просто.

Складання плану евакуації при пожежі. План евакуації складається з двох частин: графічної (малюнка) і текстової (пояснення до плану). Якщо будівля багатоповерхова, план евакуації складається для кожного поверху. Приміщення нумеруються і в першу чергу позначаються стрілками шляхи евакуації людей, двері показують відчиненими.

У текстовій частині вказують:

а) організацію системи оповіщення людей про пожежу (з якими необхідно ознайомити всіх працівників);

б) порядок та послідовність евакуації;

в) обов'язки відповідальних осіб за евакуацію;

г) можливість використання спеціального обладнання, а також різної техніки та інженерних систем (автоматичних систем пожежогасіння, внутрішнього телефонного зв'язку, радіостанцій тощо) для організації евакуації та її успішного проведення.

У графічній частині викреслюються:

а) плани будівлі (контури приміщень, коридорів, сходових маршів), які не повинні захаращуватися другорядними деталями.

б) складається схема евакуації людей. Показуються:

- основні рекомендовані шляхи евакуації - суцільними зеленими стрілками;

- запасні шляхи евакуації - пунктирними зеленими стрілками.

- розміщення вогнегасників, пожежних кранів, телефонів, місць включення систем пожежної автоматики і ін. - умовними знаками.

Для поліпшення умов просторової орієнтації під час розроблення індивідуальних планів евакуації слід використовувати знак «Ви перебуваєте тут».

Вимоги до проектування та графічного зображення планів евакуації подані у ДСТУ ISO 23601:2019 «Ідентифікація безпечності. Знаки на планах евакуації», затвердженому 24.06.2019.

Цей стандарт встановлює принципи проектування планів евакуації, які містять інформацію, що відноситься до пожежної безпеки, рятування, евакуації і порятунку осіб, які перебувають у будівлі.

Згідно ДСТУ ISO 23601:2019 «Ідентифікація безпечності. Знаки на планах евакуації» уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

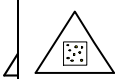
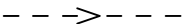
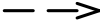
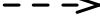
- *план евакуації* - план, з яким ознайомлено осіб, які перебувають на об'єкті, на якому зображено необхідні елементи для порятунку та на якому може бути відображено інформацію, потрібну для евакуації, рятування та першого оперативного реагування;

- *евакуаційний маршрут* - визначений маршрут до безпечного місця;

- *інструкція про порядок дій під час пожежі* - вказівки для осіб, які перебувають на об'єкті під час пожежі.

Таблиця № 4.1.1.

Знаки на планах евакуації

№ з/п	Найменування	Символ
1	Переносний вогнегасник	
2	Переносний водяний вогнегасник	
3	Переносний порошковий вогнегасник	
4	Переносний вуглекислотний вогнегасник	
5	Пересувний ВС-вогнегасник	
6	Телефон	
7	Ручний пожежний сповіщувач	
8	Кран пожежний	
9	Головний евакуаційний шлях	
10	Запасний евакуаційний шлях	
11	Основний вихід	
12	Запасний вихід	
13	Знак просторової орієнтації «Ви перебуваєте тут»	

Символи слід наносити так, щоб їх було чітко видно. Лінії, що вказують на шляхи евакуації, треба проводити з приміщення до виходу в безпечне місце або безпосередньо назовні.

При відпрацюванні плану евакуації, евакуація вважається проведеною вдало, якщо працівники підприємства в достатньо короткий проміжок часу

безпеку на підприємстві. Іноді роботодавці, користуючись цією лакуною, покладають обов'язки щодо організації пожежної безпеки на фахівців з охорони праці. Однак так чинити неправильно.

Нормативною основою цього питання є Кодекс цивільного захисту України (розділ № 13, частина № 3 стаття № 55) та Правила пожежної безпеки України (наказ МВС України від 30.12.2014 № 1417). Згідно цих нормативно-правових актів керівник (власник) підприємства несе повну адміністративну та кримінальну відповідальність за своєчасне і правильне введення і підтримання протипожежного режиму та забезпечення пожежної безпеки на підприємстві.

Зокрема, він має:

- проводити навчання працівників з питань цивільного захисту, зокрема правилам техногенної та пожежної безпеки;
- розробляти заходи щодо забезпечення пожежної безпеки, впроваджувати досягнення науки і техніки, позитивного досвіду із зазначеного питання;
- розробляти і затверджувати інструкції та видавати накази питань пожежної безпеки, здійснювати постійний контроль за їх виконанням;
- забезпечувати виконання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, а також виконання вимог приписів, постанов та розпоряджень центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки;
- утримувати у справному стані засоби цивільного та протипожежного захисту, не допускати, щоб їх використовували не за призначенням;
- вживати заходів для впровадження автоматичних засобів виявлення та гасіння пожеж і використання для цієї мети виробничої автоматики;
- своєчасно інформувати відповідні органи та підрозділи цивільного захисту про несправність протипожежної техніки,

систем протипожежного захисту, водопостачання, а також про закриття доріг і проїздів на відповідній території.

Керівник підприємства зобов'язаний видати спеціальні накази, затвердити положення, порядки та інші акти, в яких потрібно врегулювати всі питання, пов'язані зі встановленням протипожежного режиму на підприємстві.

У Правилах пожежної безпеки України (пункт № 2 розділ II) зазначено, що керівник підприємства повинен визначити обов'язки посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки, призначити відповідальних за пожежну безпеку окремих будівель, споруд, приміщень, діляниць, технологічного та інженерного устаткування, а також за утримання й експлуатацію засобів протипожежного захисту.

Таким чином, Законодавство передбачає призначення на посаду відповідальної особи за протипожежну безпеку в цілому по підприємству та призначення відповідальних осіб окремо за кожен із зазначених вище об'єктів підприємства.

Однак Правила пожежної безпеки України не визначають, хто саме має відповідати за пожежну безпеку на підприємстві. Вони зазначають лише про обов'язок керівника призначити таку особу та про необхідність закріпити цей обов'язок у локальних актах підприємства.

Призначення відповідального за пожежну безпеку. Відповідальну за пожежну безпеку особу призначають наказом керівника з-поміж штатних працівників підприємства.

Перед початком виконання обов'язків відповідальна особа зобов'язана пройти профільне навчання та перевірку знань із питань забезпечення протипожежної безпеки. У подальшому, згідно з законодавством, відповідальний з пожежної безпеки підлягає обов'язковому проходженню навчання у навчальному центрі не рідше ніж один раз на три роки.

Щоб ефективно виконати свої обов'язки, відповідальна особа повинна знати:

- вимоги державних нормативних актів з пожежної, техногенної безпеки, цивільного захисту щодо приміщень, площ, обладнання, за які вона відповідає;
- порядок виклику пожежної допомоги, інших аварійно-рятувальних служб;
- якими мають бути дії у разі пожежі, інших надзвичайних ситуацій;
- як розробляти необхідні документи з організації та забезпечення пожежної безпеки, проводити інструктажі, навчання працівників;
- вміти взаємодіяти з органами контролю.

Призначений співробітник приступає до виконання своїх обов'язків на підставі наказу по підприємству. Відповідальну особу в обов'язковому порядку знайомлять з цим документом, який він запевняє своїм підписом. У кожному з окремих охороняємих приміщень повинна бути розташована інформаційна бирка з прізвищем, ім'ям, по батькові та номером контактної телефону особи, відповідальної за протипожежну безпеку.

Чинними нормами і законодавчими актами України не передбачений точний список вимог, що висуваються до відповідальної особи - вік, гендерна приналежність та інші фактори значення не мають. Найчастіше керівники (власники) підприємств висувають на цю посаду висококваліфікованого фахівця з вищою або середньою технічною професійною освітою, що має безперервний стаж роботи в галузі діяльності підприємства не менше ніж три роки. Крім того, бажано, щоб здобувач мав мінімальний досвід діяльності в сфері пожежної безпеки, деякі технічні вміння та навички.

Обов'язки відповідального за пожежну безпеку. Обов'язки щодо забезпечення пожежної безпеки, утримання та експлуатації засобів протипожежного захисту передбачаються у посадових інструкціях, обов'язках, положеннях про підрозділ.

З урахуванням особливостей виробничої діяльності підприємства та присвоєного їй класу пожежної небезпеки відповідальна особа повинна:

- розробити програму та періодичність організації протипожежних заходів;
- ініціювати проведення навчальних курсів з питань протипожежної безпеки та подальшу перевірку теоретичних знань і практичних вмінь робітників;
- забезпечити проведення спеціального навчання за програмою пожежно-технічного мінімуму для осіб, зайнятих на вогневих роботах (наприклад, електрогазозварювальників, слюсарів);
- закупити та обладнати виробничі приміщення належною кількістю засобів колективного та індивідуального захисту;
- перевіряти порядок зберігання пожежонебезпечних речовин та матеріалів, що використовуються у виробництві;
- заздалегідь скласти і затвердити плани дій працівників у разі виникнення пожежі та довести ці плани до відома працівників;
- визначити обов'язки посадових осіб і персоналу щодо забезпечення пожежної безпеки;
- реалізувати загальний нагляд за дотриманням працівниками підприємства вимог протипожежної безпеки;
- забезпечити організацію і виконання робіт зі встановлення і обладнання місць для куріння, екстреного від'єднання об'єкта від електроенергії у разі виникнення пожежі;
- визначити основні види, кількість, розміщення і порядок обслуговування систем протипожежного захисту, засобів зв'язку та оповіщення про пожежу, первинних засобів пожежогасіння тощо.

Контрольні питання

1. Забезпечення пожежної безпеки на підприємстві.
2. Основні напрямки забезпечення пожежної безпеки.

3. Обов'язки керівника щодо забезпечення пожежної безпеки на підприємствах.
4. Процедура проведення розслідування нещасних випадків.
5. Складові протипожежного режиму на підприємстві.
6. Розробка інструкцій про заходи пожежної безпеки на підприємстві.
7. Види інструкцій про заходи пожежної безпеки підприємства.
8. Загальнооб'єктова інструкція про заходи пожежної безпеки на підприємстві.
9. Інструкції для службових приміщень, окремих цехів, виробничих дільниць, лабораторій.
10. Інструкції про проведення пожежонебезпечних видів робіт, експлуатацію технологічних установок, обладнання.
11. Інструкції для працівників охорони (вартових, охоронців, вахтерів, сторожів).
12. Розроблення планів (схем) евакуації людей на випадок пожежі.
13. Евакуація людей на випадок пожежі.
14. Складання плану евакуації при пожежі.
15. Вимоги до проєктування та графічного зображення планів евакуації.
16. Інструкція про порядок дій під час пожежі.
17. Обов'язки посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки.
18. Призначення відповідального за пожежну безпеку на підприємстві.
19. Обов'язки відповідального за пожежну безпеку.

Тестові завдання

1. Який нормативно-правовий акт є важливим законодавчим документом у сфері пожежної безпеки України?

1. Закон України «Про охорону праці».
2. Кодекс цивільного захисту України.
3. Закон України «Про пожежну безпеку».
4. Кодекс законів про працю.

2. Що не входить до заходів протипожежного режиму на підприємстві?

1. Порядок утримання шляхів евакуації.
2. Визначення спеціальних місць для куріння.
3. Установка у приміщеннях системи оповіщення працюючих про пожежу.
4. Порядок застосування відкритого вогню.
5. Порядок використання побутових нагрівальних приладів.

3. Який документ має бути розроблений та вивішений в обов'язковому порядку на видимих місцях на об'єктах з масовим перебуванням людей?

1. План евакуації людей на випадок пожежі.
2. Посадові інструкції працівників підприємства щодо евакуації з приміщень на випадок пожежі.
3. План заходів пожежної безпеки у об'єктах з масовим перебуванням людей.
4. Вимоги щодо утримання евакуаційних шляхів та виходів.
5. Порядок огляду, вимкнення електроустановок, приведення в пожежобезпечний стан приміщень та робочих місць.

4. Яким нормативно-правовим актом врегульовано питання щодо початку роботи новоутворених підприємств та використання суб'єктом господарювання об'єктів нерухомості?

1. Законом України «Про охорону праці».
2. НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні».
3. ДБН В.1.1-7-2002 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги».
4. Кодексом цивільного захисту України.

5. Яке навчання передбачає поглиблене вивчення специфіки пожежонебезпечних робіт під час застосування обладнання і матеріалів, що використовують на робочому місці, з практичним відпрацюванням навичок їх використання?

1. Вступний протипожежний інструктаж.
2. Первинний протипожежний інструктаж.
3. Позаплановий протипожежний інструктаж.
4. Повторний протипожежний інструктаж.
5. Правильної відповіді немає.

6. Для якої категорії осіб Правила пожежної безпеки в Україні не є обов'язковими для виконання?

1. Органами місцевого самоврядування.
2. Особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.
3. Громадянами України.
4. Для всіх вище перерахованих осіб Правила пожежної безпеки в Україні є обов'язковими.

7. У якій інструкції вказується категорія приміщення з вибухопожежної та пожежної небезпеки?

1. Інструкції для службових приміщень, окремих цехів, виробничих дільниць, лабораторій.
2. Інструкції про проведення пожежонебезпечних видів робіт, експлуатацію технологічних установок, обладнання.
3. Інструкції для працівників охорони (вартових, охоронців, вахтерів, сторожів).
4. Загальнооб'єктовій інструкції про заходи пожежної безпеки на підприємстві.
5. Спеціальній інструкції щодо дій у разі пожежі.

8. Що не вказується у графічній частині плану евакуації на випадок пожежі?

1. Шляхи евакуації.

2. Місця розташування первинних засобів пожежогасіння.
3. Робочі місця працівників.
4. Місця розташування ручних пожежних сповіщувачів.
5. Місця розташування телефонних апаратів.

9. На об'єктах де існує потенційна загроза виникнення пожежі, для встановлення належного протипожежного режиму, мають бути розроблені:

1. Накази та розпорядження щодо діяльності посадових осіб в особливий період.
2. Інструкції щодо евакуації майна у разі виникнення пожежі на одному з об'єктів підприємства.
3. Розпорядження та правила щодо гасіння пожежі добровільними пожежними формуваннями підприємства.
4. Накази, розпорядження, інструкції щодо переоснащення та удосконалення обладнання підприємства для зниження пожежної небезпеки.
5. Відповідні інструкції про заходи пожежної безпеки.

10. Який документ є доповненням до схематичних планів евакуації персоналу при пожежі на підприємстві?

1. Інструкції для службових приміщень, окремих цехів, виробничих дільниць, лабораторій.
2. Інструкція про порядок дій під час пожежі.
3. Інструкції для працівників охорони (вартових, охоронців, вахтерів, сторожів тощо).
4. Спеціальні інструкції щодо дій у разі пожежі.

11. У які терміни посадові особи підприємства проходять навчання та перевірку знань з пожежної безпеки?

1. Періодично (один раз на рік).
2. Періодично (один раз на три роки).

3. До початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на рік).
4. До початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на три роки).
5. До початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на п'ять років).

12. Яким нормативно-правовим актом врегульовано питання щодо державного нагляду у сфері пожежної безпеки?

1. НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні».
2. Законом України «Про охорону праці».
3. Кодексом цивільного захисту України.
4. Постановою КМУ № 564 «Порядок функціонування добровільної пожежної охорони».

13. Для якої категорії осіб Правила пожежної безпеки в Україні не є обов'язковими для виконання?

1. Органами виконавчої влади.
2. Громадянами України.
3. Іноземцями, які перебувають в Україні на законних підставах.
4. Для всіх вище перерахованих осіб Правила пожежної безпеки в Україні є обов'язковими.

14. У якій інструкції не вказується порядок евакуації людей та матеріальних цінностей?

1. Інструкції про проведення пожежонебезпечних видів робіт, експлуатацію технологічних установок, обладнання.
2. Інструкції для працівників охорони (вартових, охоронців, вахтерів, сторожів).
3. Загальнооб'єктовій інструкції про заходи пожежної безпеки на підприємстві.
4. Інструкції для службових приміщень, окремих цехів, виробничих дільниць, лабораторій.
5. Спеціальній інструкції щодо дій у разі пожежі.

15. Що визначає цей знак $\triangle$, який розміщується у графічній частині плану евакуації на випадок пожежі?

1. Знак ручного пожежного сповіщувача.
2. Знак переносного вогнегасника.
3. Знак просторової орієнтації «Ви перебуваєте тут».
4. Знак телефону.
5. Знак пожежного крану.

16. Яким нормативно-правовим актом врегульовано питання щодо визначення видів пожежної охорони та встановлення завдань охоронним службам?

1. Законом України «Про охорону праці».
2. НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні».
3. ДБН В.1.1-7-2002 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги».
4. Кодексом цивільного захисту України.
5. Акт за формою Н-5, акт за формою НТ.

17. При яких умовах вносяться зміни або опрацьовуються інструкції про заходи пожежної безпеки на підприємстві?

1. У зв'язку з порушенням правил пожежної безпеки та вимог інструкції посадовими особами та працівників підприємства.
2. При виникненні пожежі.
3. При оснащенні об'єктів підприємства засобами контролю та спостереження.
4. При виявленні органами державного контролю на підприємстві невідповідностей та порушень вимог Правил пожежної безпеки.

18. Який нормативно-правовий акт визначає повноваження органів місцевого самоврядування, пов'язаних із захистом від пожеж суб'єктів господарювання?

1. Закон України «Про охорону праці».
2. Кодекс цивільного захисту України.
3. Закон України «Про пожежну безпеку».

4. Кодекс законів про працю.

19. Яка особа підприємства складає плани евакуації на випадок пожежі?

1. Посадова особа підприємства в обов'язки якої входить контроль за пожежною безпекою на підприємстві.
2. Спеціаліст служби охорони праці.
3. Керівник підрозділу підприємства.
4. Відповідальні за пожежну безпеку.
5. Керівник підприємства.

20. У тексті інструкцій про заходи пожежної безпеки підприємства дозволяється:

1. Вживати скорочення слів.
2. Вживати довільні словосполучення, звороти розмовної мови.
3. Ілюстрації графічним матеріалом (рисунок, схеми тощо).
4. Іншомовні слова та терміни за наявності рівнозначних слів і термінів в українській мові.
5. Використовувати для визначення одного й того ж поняття різні науково-технічні терміни.

4.2. Загальні вимоги пожежної безпеки на об'єктах господарювання

4.2.1. Забезпечення пожежної безпеки суб'єктів господарювання

Усунення ризиків виникнення пожеж, зменшення їх негативних наслідків, гарантування безпеки людей є однією з умов функціонування будь-якого суб'єкта господарювання. *Пожежна безпека* – це відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж, які супроводжуються неконтрольованим процесом знищення або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для живих істот та навколишнього природного середовища (стаття № 2 Кодексу цивільного захисту України).

Забезпечення пожежної безпеки на території України, регулювання відносин у цій сфері органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання і громадян здійснюються відповідно до Кодексу цивільного захисту України та Правил пожежної безпеки в Україні, наказ МВС від 30.12.2014 № 1417, законів та інших нормативно-правових актів.

Забезпечення пожежної безпеки на підприємствах покладається на керівників (власників) таких суб'єктів господарювання, а також орендарів, обов'язки яких щодо дотримання правил пожежної безпеки повинні бути узгоджені умовами договору (частина № 3 стаття № 55 Кодексу цивільного захисту).

Кожен об'єкт має створити власну систему забезпечення пожежної безпеки, яка складається із системи запобігання пожежі, системи протипожежного захисту та комплексу організаційно-технічних заходів щодо забезпечення пожежної безпеки, спрямованих на запобігання пожежам, забезпечення безпеки людей, зниження можливих майнових втрат і зменшення негативних екологічних наслідків у разі їх виникнення, створення умов для успішного гасіння пожеж.

З метою дотримання вимог пожежної безпеки Кодексом цивільного захисту передбачено, що початок роботи новоутворених підприємств, початок використання об'єктів нерухомості (будівель, споруд, приміщень або їх частин) здійснюється суб'єктом

господарювання на підставі поданої декларації відповідності матеріально-технічної бази цього суб'єкта вимогам законодавства з питань пожежної безпеки, а для суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику - також за наявності позитивного висновку за результатами оцінки (експертизи) протипожежного стану підприємства, об'єкта чи приміщення.

Матеріально-технічна база суб'єкта господарювання - це земельні ділянки, будівлі, приміщення, матеріальні ресурси, засоби виробництва та документи, необхідні для провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності.

Оцінка протипожежного стану проводиться суб'єктом господарювання, який одержав відповідну ліцензію. Висновок за результатами оцінки протипожежного стану оформляється та надається суб'єктом господарювання, який проводив оцінку протипожежного стану.

Позитивний висновок за результатами оцінки протипожежного стану надається до початку роботи новоутворених підприємств, до початку використання суб'єктом господарювання об'єктів нерухомості, за відсутності фактів порушення правил пожежної безпеки та діє до реєстрації декларації.

Процедуру подання і реєстрації декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки, що дає право на початок роботи новоутворених підприємств, початок використання суб'єктом господарювання об'єктів нерухомості врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України від 05 червня 2013 року № 440.

Згідно з вимогами Постанови Кабінету Міністрів України від 07 грудня № 922 «Деякі питання набуття права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності за декларативним принципом» суб'єкт господарювання має право на провадження певних дій щодо

здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності на підставі подання декларації без отримання документа дозвільного характеру. Винятком є ті види господарської діяльності, що включені до переліку певних дій щодо провадження господарської діяльності або видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі подання декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 № 725.

Порядок подання декларації відповідності матеріально-технічної бази. Декларація відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства подається:

- в електронній формі через Єдиний державний портал адміністративних послуг або через інтегровані з ним інформаційні системи відповідних дозвільних органів;
- у паперовій формі - особисто (через уповноважену особу) або поштою.

Суб'єкт господарювання подає декларацію за своїм місцезнаходженням або у випадках, передбачених законом, - за місцем провадження діяльності або місцезнаходженням об'єкта.

Декларація відповідності матеріально-технічної бази в паперовій формі подається за таким порядком: суб'єкт господарювання або уповноважена ним особа подає декларацію особисто чи надсилає рекомендованим листом у двох примірниках адміністратору або відповідному дозвільному органу. Декларація заповнюється державною мовою та підписується керівником або уповноваженою особою суб'єкта господарювання. Датою надходження декларації вважається дата її реєстрації як вхідної кореспонденції адміністратором або відповідним дозвільним органом. Адміністратор не пізніше наступного робочого дня після надходження декларації передає її до відповідного дозвільного органу.

Декларація реєструється за допомогою інформаційних систем відповідного дозвільного органу в установлений законом строк. Потім зареєстровані декларації скануються та скановані їх копії оприлюднюються на офіційному веб-сайті відповідного дозвільного органу протягом наступного робочого дня після реєстрації.

Декларація відповідності матеріально-технічної бази подається в електронній формі до відповідного дозвільного органу суб'єктом господарювання через особистий кабінет за шаблоном, на який накладено електронний цифровий підпис суб'єкта господарювання.

Подання декларації в електронній формі через портал здійснюється у сервісі «Замовити послугу» в такій послідовності:

- вибір відповідного центру надання адміністративних послуг або дозвільного органу;
- вибір послуги;
- заповнення шаблону;
- накладення електронного цифрового підпису;
- замовлення послуги.

Декларація має бути заповнена державною мовою.

Уповноважена особа відповідного дозвільного органу перевіряє надходження декларацій та невідкладно реєструє їх в порядку черговості надходження після проведення перевірки.

Підтвердження з посиланням на зареєстровану декларацію надсилається до особистого кабінету суб'єкта господарювання. Реєстр декларацій відповідності матеріально-технічної бази знайти на офіційних веб-сайтах відповідних дозвільних органів.

Декларації в електронній формі (як і в паперовій) є документами постійного зберігання та зберігаються відповідним дозвільним органом.

Пам'ятайте, суб'єкт господарювання несе відповідальність згідно із законом за подання недостовірної інформації про відповідність матеріально-технічної бази вимогам законодавства з питань охорони праці та промислової безпеки.

Декларація відповідності матеріально технічної бази не має терміну дії, оскільки вона не є дозвільним документом. Зареєстрована декларація свідчить про те, що суб'єкт господарювання набув право здійснювати господарську діяльність.

Порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки. Певні види підприємницької діяльності, що мають високий вплив на екологічну або суспільну безпеку населення, підлягають посиленому контролю з боку уповноважених державних органів. Фізичні або юридичні особи, які бажають здійснювати діяльність, що може становити підвищену небезпеку, повинні узгодити з державою своє право на провадження такої діяльності шляхом отримання відповідних дозволів.

Дозволи на роботи підвищеної небезпеки підприємства отримують відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1107 Порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки (Порядок № 1107).

Законодавство розрізняє такі типи дозволів у галузі особливо небезпечної господарської діяльності:

- а) дозвіл на виконання робіт підвищеної небезпеки та експлуатацію машин і обладнання підвищеної небезпеки;
- б) дозвіл на використання (реалізацію) машин і обладнання підвищеної небезпеки.

Перелік видів робіт підвищеної небезпеки наведений у Додатку № 2 до Порядку № 1107. У ньому види робіт поділені на дві групи:

- група А - 30 позицій;
- група Б - 24 позиції.

Роботи, які виконуються на підставі дозволу, належать до групи А. До групи Б належать види робіт підвищеної небезпеки, які виконуються на підставі декларація відповідності матеріально технічної бази вимогам законодавства з питань охорони праці.

Роботодавець щоб отримати дозвіл, подає заяву до територіального органу Держпраці чи адміністратора центру

надання адміністративних послуг (пункт № 9 Порядку № 1107). Заяву можна подати:

- особисто, через уповноважену особу або надіслати поштою до територіального органу Держпраці;
- адміністратора центру надання адміністративних послуг у паперовій формі;
- в електронній формі через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, у тому числі через інтегровану з ним інформаційну систему Держпраці.

До заяви для отримання дозволу на виконання робіт підвищеної небезпеки потрібно додати висновок експертизи щодо стану охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єкта господарювання під час виконання робіт підвищеної небезпеки.

Строк видачі (продовження строку дії) дозволу або повідомлення роботодавця про відмову у його видачі (продовженні строку дії) становить десять робочих днів з дня отримання передбачених законодавством документів. Якщо центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, не подовжив строк дії дозволу, суб'єкт господарювання втрачає право на виконання заявлених робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки.

У разі, коли під час строку дії дозволу роботодавцем не порушено його умов, строк дії такого дозволу продовжується на наступні п'ять років на підставі заяви роботодавця та оригіналу дозволу. Дозвіл на застосування машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки надається безстроково.

Якщо під час строку дії дозволу роботодавцем порушено його умови, зокрема не дотримано вимог законодавства з питань охорони праці та промислової безпеки чи допущено виникнення аварій та/або пов'язаних з виробництвом нещасних випадків під час виконання робіт підвищеної небезпеки та/або експлуатації (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної

небезпеки, зазначених у дозволі, строк дії такого дозволу продовжується на підставі зазначеної заяви, оригіналу дозволу і нового позитивного висновку експертизи щодо додержання вимог законодавства з питань охорони праці та промислової безпеки під час виконання зазначених у дозволі робіт підвищеної небезпеки та/або експлуатації машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки.

Анулювання дозволу на виконання робіт підвищеної небезпеки. Орган, що видав дозвіл, може анулювати його у випадках, передбачених статтею № 21 Закону України «Про охорону праці». Підставою для цього може бути:

- заява роботодавця або уповноваженої ним особи про анулювання дозволу;
- припинення юридичної особи (злиття, приєднання, поділ, перетворення або ліквідація) або підприємницької діяльності фізичною особою - підприємцем;
- виявлення у поданих роботодавцем документах недостовірних відомостей щодо виконання робіт підвищеної небезпеки або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано дозвіл;
- повторне порушення вимог законодавства про охорону праці під час виконання робіт підвищеної небезпеки або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано дозвіл;
- виникнення аварії, вибуху, пожежі, нещасного випадку, якщо в акті розслідування встановлено, що причиною такої події стало недодержання вимог законодавства про охорону праці під час виконання робіт підвищеної небезпеки або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано дозвіл;
- створення перешкод під час проведення посадовими особами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, або його територіального органу

перевірки додержання вимог законодавства про охорону праці під час виконання робіт підвищеної небезпеки або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано дозвіл.

Про анулювання дозволу роботодавцю повідомляють у письмовій формі із зазначенням підстав щодо анулювання цього дозволу протягом п'яти днів з дня прийняття рішення органом, який видав дозвіл. Дія дозволу припиняється через десять робочих днів з дня прийняття рішення про його анулювання.

Роботодавець повинен протягом десяти робочих днів після одержання повідомлення про анулювання дозволу подати оригінал такого дозволу або його дублікат до органу, що видав дозвіл, особисто чи надіслати рекомендованим листом з описом вкладення. Зазначений орган робить на оригіналі дозволу або його дублікаті позначку про анулювання дозволу, вносить відповідну інформацію до реєстру дозволів та повертає протягом трьох робочих днів оригінал дозволу або його дублікат роботодавцеві, виробникові або постачальникові. Новий дозвіл можна отримати відповідно до вимог Порядку № 1107.

Уникнення помилок при оформленні дозволу. Щоб уникнути непорозумінь під час оформлення дозволів, зверніть увагу на найбільш поширені недоліки в документації за даними Держпраці. *Недоліки в заяві на отримання дозволів:*

- подана заява не відповідає формі, наведеній у додатку № 4 до Порядку № 1107: не від юридичної особи;
- перелік робіт не відповідає переліку, зазначеному у висновку експертизи;
- назва устаткування підвищеної небезпеки не відповідає назві, наведеній у Переліку машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки;
- не зазначено, яке саме устаткування напругою понад 1000 В (електричне устаткування електричних станцій та мереж; технологічне електрообладнання) підприємство випробуватиме.

Недоліки у висновках експертизи:

- висновки надходять без захисту сторінок;
- висновки розробляють експертні організації, в яких у сфері акредитації органу з інспектування не зазначено види робіт і перелік машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, на які розробляють висновки експертизи.

Забезпечення пожежної безпеки у тандемі орендатор – власник. Згідно з пункту №. 6 розділу I Правил пожежної безпеки в Україні у разі передачі в оренду цілісного майнового комплексу або окремих його частин, приміщень, інших об'єктів за домовленістю сторін цивільно-правового договору визначаються права та обов'язки орендаря та орендодавця щодо забезпечення пожежної безпеки та відповідальності за порушення вимог пожежної безпеки на об'єкті оренди. Кожна фізична особа - підприємець, яка є окремим суб'єктом господарювання, зобов'язана самотійно організувати проведення інструктажів для своїх працівників, якщо інше не передбачено окремим договором (зокрема договором суборенди).

Залежно від умов проведення робіт можуть оформлюватися документи, що надають згоду працівникам сторонніх організацій на проведення робіт на території іншого підприємства. У документі, який допускає працівників сторонньої організації на територію іншого підприємства (акті, акті-допуску тощо), визначаються конкретна відповідальна особа діючого підприємства та організаційно-технічні заходи пожежної безпеки, виконання яких передбачене під час перебування залучених працівників сторонніх організацій.

Ураховуючи вимоги Правил пожежної безпеки в Україні (наказ МВС від 30.12.2014 р. № 1417, щодо забезпечення пожежної безпеки суб'єктами господарювання визначаємо, що діяльність із забезпечення пожежної безпеки є складовою виробничої та іншої діяльності посадових осіб і працівників підприємств та об'єктів. Значущість проблеми забезпечення протипожежного захисту

об'єктів господарювання полягає у необхідності реалізації державної політики у сфері пожежної безпеки, яка відповідно до Кодексу цивільного захисту України є невід'ємною частиною діяльності керівників (власників) підприємств щодо охорони життя та здоров'я людей, національного багатства і навколишнього природного середовища.

4.2.2. Вимоги пожежної безпеки до утримання територій на підприємстві

Найкращий спосіб захиститися від пожежі – не допустити її виникнення, а якщо небезпечна подія сталась, ужити заходів щодо мінімізації її наслідків. Заходи, які повинні бути реалізовані підприємством для забезпечення нормального протипожежного стану відносяться до утримання територій.

Вимоги пожежної безпеки до утримання територій регламентовано НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», наказ № 1417 МВС України від 30.12. 2014 року, ДБН В.1.1-7:2016 Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги.

Згідно ДБН В.1.1-7:2016 Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *протипожежна відстань* - нормована відстань між будинками, яку встановлюють для запобігання розвитку пожежі.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Законах України «Про охорону праці» та інших діючих нормативно-правових актів України.

Територія підприємств повинна систематично очищатися від сміття, відходів виробництва, тари, опалого листя, які необхідно регулярно видаляти (вивозити) у спеціально відведені місця.

Влаштовувати звалища горючих відходів забороняється. Між територією підприємства та житловими будинками, дачними та іншими будівлями повинні бути протипожежні відстані, які утримуються завжди вільними, справними, взимку очищаються від снігу.

На в'їзді до території підприємства площею понад 3 га необхідно прикріпити плани території з інформацією про розташування споруд, водойм, гідрантів, схем під'їздів пожежних автомобілів до будівель. У разі установлення електричних воріт для в'їзду на територію підприємства, вони повинні бути обладнані додатковими пристроями для ручного відчинення.

Основні дороги, проїзди, проходи повинні мати тверде покриття. Автомобільні дороги та проїзди для пожежних машин повинні мати дорожнє покриття, придатне для їх проїзду. Влаштовуючи проїзди для пожежних автомобілів до будівель, споруд та вододжерел ґрунтовою дорогою, її треба укріплювати шлаком, гравієм або іншими матеріалами для забезпечення можливості під'їзду будь-якої пори року.

Автомобільні дороги, проїзди й проходи до будівель, споруд повинні зберігатись вільними, не заставлятись прибудовами, тимчасовими спорудами або сторонніми об'єктами, взимку очищатися від снігу. Ширина та якість доріг і внутрішніх проїздів мають бути достатніми для забезпечення безперешкодного руху пожежних автомобілів. На проходах та проїздах, що можуть бути використані для евакуації, забороняється влаштовувати виступи, бар'єри, паркани, які заважатимуть потоку людей. Забороняється довільно зменшувати нормовану ширину доріг та проїздів.

Стоянка транспорту у наскрізних проїздах будівель на відстані менше 10 метрів від в'їзних воріт на територію підприємства і менше 5 метрів від пожежних гідрантів, забірних пристроїв вододжерел, пожежного обладнання та інвентарю, на поворотних майданчиках тупикових проїздів забороняється. У зазначених

місцях повинні встановлюватися (вивішуватися) відповідні заборонні знаки.

На односмугових проїздах повинні влаштовуватися роз'їзні майданчики, а тупикові проїзди мають закінчуватися поворотними майданчиками, які забезпечують можливість розвороту пожежних машин.

Про закриття ділянок доріг або проїздів для ремонту (або з інших причин) необхідно негайно повідомити підрозділи пожежної охорони. На період закриття доріг у відповідних місцях мають бути встановлені покажчики напрямку об'їзду або влаштовані переїзди через ділянки, що ремонтуються.

До всіх будівель і споруд підприємства має бути забезпечений вільний доступ. Протипожежні розриви між будинками, спорудами, відкритими майданчиками для зберігання матеріалів, устаткування тощо повинні відповідати вимогам будівельних норм. Їх не дозволяється захаращувати, використовувати для складування матеріалів, устаткування, стоянок транспорту, будівництва та встановлення тимчасових будинків і споруд, у тому числі інвентарних побутових приміщень, індивідуальних гаражів тощо.

Будівництво на території підприємств нових будівель та споруд (у тому числі тимчасових) може здійснюватися лише за наявності проектної документації, яка пройшла попередню експертизу (перевірку) в органах державного пожежного нагляду на відповідність нормативним актам з пожежної безпеки. Не дозволяється прибудовувати до будівель з обгороджуваними металоконструкціями, що містять горючі полімерні утеплювачі (пінополістирол, пінополіуретан тощо), комори, майстерні та інші приміщення.

Територія підприємств повинна мати зовнішнє освітлення, яке забезпечує швидке знаходження входів до будинків та споруд, пожежних драбин, протипожежного обладнання.

Розводити багаття, спалювати відходи, тару, викидати незагашене вугілля та попіл на відстань менше 15 м від будівель та

споруд, а також у межах, установлених будівельними нормами протипожежних розривів, не дозволяється. Забороняється паління:

- на території та у приміщеннях об'єктів з видобутку, переробки і зберігання ЛЗР, ГР і горючих газів (ГГ), виробництв усіх видів вибухових речовин;

- у будівлях з наявністю вибухопожежонебезпечних приміщень (дільниць), торгових підприємств, складів і баз;

- на хлібних злакових масивах і зерноприймальних пунктах.

На території підприємств, де паління дозволяється, адміністрація зобов'язана визначити і обладнати спеціальні місця для цього, позначити їх знаком або написом, встановити урну або попільницю з негорючих матеріалів. Курити за межами спеціально призначених для цього місць забороняється.

На видних місцях території підприємства встановлюються таблички із зазначенням порядку виклику пожежної охорони, знаки місць розміщення первинних засобів пожежогасіння, схема руху транспорту, в якій слід вказувати розміщення будівель, водойм, гідрантів, пірсів та градирень (необхідність встановлення такої схеми на кожному конкретному підприємстві визначається місцевими органами державного пожежного нагляду).

Дороги, проїзди й проходи до пожежних вододжерел, підступи до зовнішніх стаціонарних пожежних драбин, пожежного інвентарю, обладнання та засобів пожежогасіння мають бути завжди вільними, утримуватися справними, взимку очищатися від снігу.

4.2.3. Вимоги пожежної безпеки до утримання будинків, споруд

Основними напрямками забезпечення пожежної безпеки є усунення умов виникнення пожежі та мінімізація її наслідків.

Вимоги пожежної безпеки до утримання будинків, споруд регламентовано Кодексі цивільного захисту України, НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», наказ № 1417 МВС України від 30.12. 2014 року, ДБН В.1.1-7:2016 Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги.

Згідно ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» уживаються важливі для забезпечення безпеки, здоров'я та життя працівників терміни в таких значеннях:

- *незадимлювана сходовая клітка* - сходовая клітка з конструктивними, планувальними та/або інженерними рішеннями, що унеможлиблюють потрапляння до неї продуктів згоряння під час пожежі;

- *протипожежний відсік* - частина будинку, відокремлена від інших його частин протипожежними стінами 1-го типу та/або протипожежними перекриттями 1-го типу. Призначенням протипожежного відсіку є запобігання поширенню пожежі та її небезпечних чинників за його межі (у разі виникнення пожежі всередині відсіку) або у протипожежний відсік (у разі виникнення пожежі ззовні відсіку) протягом нормованого часу;

- *протипожежна секція* - частина протипожежного відсіку, відокремлена від інших його частин протипожежними перешкодами, крім протипожежних стін 1-го типу та/або протипожежних перекриттів 1-го типу;

- *протипожежний тамбур-шлюз* - об'ємний елемент частини приміщення, відокремлений від інших частин приміщення протипожежними перешкодами та розташований безпосередньо в місцях входу (виходу) з приміщення, сходової клітки, ліфтової шахти. Призначенням протипожежного тамбур-шлюзу є запобігання поширенню пожежі та її небезпечних чинників за межі приміщення або в середину приміщення, сходової клітки, ліфтової шахти;

- *суцільна будівельна конструкція* - будівельна конструкція (стіна, перегородка, перекриття) без прорізів.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Кодексі законів про працю України, Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Законах України «Про охорону праці» та інших діючих нормативно-правових актів України.

Згідно Кодексу цивільного захисту України (стаття № 57) виробничі та інші будівлі та споруди, що вводяться в дію чи експлуатацію після завершення будівництва, реконструкції або технічного переоснащення повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів з пожежної безпеки.

Згідно ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» будинки поділяють:

1. За призначенням:

- а) житлові;
- б) громадські;
- в) виробничі;
- г) складські;
- д) сільськогосподарські та інші.

2. Ступенем вогнестійкості:

I ступінь – будівлі з несучими та огорожувальними негорючими конструкціями, з межею вогнестійкості 1,5 - 3 год.

II ступінь – будівлі з несучими та огорожувальними негорючими конструкціями, з межею вогнестійкості 0,5 - 2,5 год.

III ступінь – будівлі з несучими негорючими та огорожувальними важкогорючими конструкціями (перекриття, перекриття, перегородки), з межею вогнестійкості 0,25 - 2 год:

а) IIIa - будівлі переважно з каркасною конструктивною схемою. Елементи каркаса – з металевих незахищених конструкцій. Огорожувальні конструкції - з негорючих листових матеріалів з негорючим утеплювачем або утеплювачем груп низької та помірної горючості;

б) ІІІб – будівлі переважно одноповерхові з каркасною конструктивною схемою. Елементи каркаса – з деревини, яка зазнала вогнезахисну обробку. Огороджувальні конструкції піддані вогнезахисній обробці або захищені від дії вогню та високих температур.

ІV ступінь – будівлі з несучими та огороджувальними важкогорючими конструкціями, межа вогнестійкості не нормується:

а) ІVа – будівлі переважно одноповерхові з каркасною конструктивною схемою. Елементи каркаса – з металевих незахищених конструкцій. Огороджувальні конструкції – з металевих профільованих листів або інших негорючих матеріалів з утеплювачем груп середньої та підвищеної горючості.

V ступінь – будівлі, до несучих і огороджувальних конструкцій яких не пред'являються вимоги щодо межі вогнестійкості та межі поширення вогню.

3. Умовною висотою (поверховістю):

- а) малоповерхові - заввишки $H < 9$ м;
- б) багатоповерхові - заввишки $9 \text{ м} < H < 26,5$ м;
- в) підвищеної поверховості - заввишки $26,5 \text{ м} < H < 47$ м;
- г) висотні - заввишки $H > 47$ м.

4. За категоріями з вибухопожежної та пожежної небезпеки:

а) вибухопожежонебезпечні:

- категорія А - якщо в будинку сумарний об'єм приміщень категорії А перевищує 5% загального об'єму будинку;

- категорія Б – якщо в будинку одночасно виконуються дві умови: перша - будинок не відносять до категорії А, друга – сумарний об'єм приміщень категорій А і Б перевищує 5 % об'єму будинку.

2. Пожежонебезпечна – категорія В - якщо в будинку одночасно виконуються дві умови: перша - будинок не відносять до категорій А або Б, друга - сумарний об'єм приміщень категорій А,

Б і В перевищує 5 % об'єму будинку та 10%, якщо в будинку відсутні приміщення категорій А і Б.

3. Помірнопожежонебезпечна – категорія Г - якщо в будинку одночасно виконуються дві умови: перша - будинок не відносять до категорій А, Б або В, друга - сумарний об'єм приміщень категорій А, Б, В і Г перевищує 5 % об'єму будинку;

4. Зниженопожежонебезпечна – категорія Д – якщо будинок не відноситься до категорій А, Б, В або Г.

Основна вимога пожежної безпеки будинків, будівель, споруд будь-якого призначення містить таке: будівельні об'єкти повинні проектуватись і зводитись так, щоб у разі виникнення пожежі:

- несуча здатність будівельних конструкцій зберігалась протягом певного проміжку часу;
- поява і поширення вогню та диму всередині об'єкта були обмеженими;
- було обмежене поширення пожежі на сусідні об'єкти;
- люди могли залишити об'єкт або могли бути врятовані іншим способом (забезпечення безпечної евакуації);
- забезпечувалося гасіння пожежі та проведення рятування людей під час пожежі;
- враховувалась безпека пожежно-рятувальних підрозділів;
- застосування систем протипожежного захисту.

Протипожежні відстані між будинками, спорудами забороняється захащувати, використовувати для складування матеріалів, устаткування, стоянок транспорту, будівництва та встановлення тимчасових будинків і споруд, цим самим забезпечується обмеження поширення пожежі між будинками.

Обмеження поширення пожежі між будинками досягається:

- розміщенням вибухопожежонебезпечних та пожежонебезпечних виробничих і складських будинків, зовнішніх установок, складів горючих рідин, горючих газів з урахуванням переважаючого напрямку вітру, а також рельєфу місцевості;

- встановленням протипожежних відстаней між будинками, зовнішніми установками, а також відкритими майданчиками для зберігання пожежонебезпечних речовин і матеріалів;
- зниженням пожежної небезпечності будівельних матеріалів, що використовуються в зовнішніх огорожувальних конструкціях, у тому числі облицювання, оздоблення, опорядження (облицювання) фасадів будинків, а також у покриттях;
- застосуванням конструктивних рішень, спрямованих на створення перешкоди поширенню пожежі між будинками, наприклад: влаштування протипожежних стін, обмеження площі віконних та інших прорізів у зовнішніх стінах, використання вогнестійкого скління віконних прорізів, протипожежних завіс (екранів) тощо.

Протипожежні відстані слід встановлювати залежно від призначення, категорії за вибухопожежною та пожежною небезпекою, ступеня вогнестійкості будинків. Дерев'яні конструкції в будинках усіх ступенів вогнестійкості, крім V, повинні піддаватися вогнезахисному оброблянню, за винятком вікон, дверей, воріт, підлоги, стелажів. Протипожежні двері, ворота, вікна, люки, клапани, завіси (екрани) у протипожежних перешкодах повинні утримуватись у справному стані. Не допускається встановлювати будь-які пристрої, що перешкоджають нормальному зачиненню протипожежних дверей.

Для всіх будівель виробничого, складського призначення повинні бути визначені категорія щодо вибухопожежної та пожежної небезпеки. Категорії за вибухопожежною та пожежною небезпекою визначаються керівниками (технологами) об'єктів, або проєктувальними організаціями, або спеціалізованими науково-дослідними закладами.

Забороняється використовувати горища, технічні поверхи й приміщення (у тому числі вентиляційні камери, електрощитові) під виробничі дільниці та захащувати їх сторонніми предметами. Двері горищ, технічних поверхів, вентиляційних камер,

електрощитових, підвалів повинні утримуватися зачиненими. На дверях слід вказувати місце зберігання ключів. Вікна горщиків, технічних поверхів, підвалів повинні бути засклені.

Приймки віконних прорізів підвальних і цокольних поверхів треба регулярно очищати від горючих матеріалів. Не допускається їх захаращувати або закладати віконні прорізи. У будинках адміністративного та побутового призначення забороняється розміщувати магазини та склади ЛЗР, ГР, вогнебезпечних (горючих) речовин і матеріалів, балонів з газом, майстерні та інші приміщення з категоріями за вибухопожежною небезпекою А і Б.

Стаціонарні зовнішні пожежні сходи, сходи на перепадах висот і огорожі на покриттях будівель та споруд необхідно утримувати справними, пофарбованими.

У разі необхідності встановлення на вікнах приміщень, де перебувають люди, ґрат останні повинні розкриватися, розсуватися або зніматися. Під час перебування в цих приміщеннях людей ґрати мають бути відчинені (зняті). Установлювати глухі ґрати дозволяється у банках, касах, складах, коморах, кімнатах для зберігання зброї і боєприпасів, а також на інших об'єктах, розрахованих на одночасне перебування до 50 осіб (крім навчальних закладів), та в інших випадках, передбачених нормами і правилами, затвердженими в установленому порядку.

У будинках, спорудах забороняється:

- прибирати приміщення і прати одяг із застосуванням бензину, гасу та інших ЛЗР та ГР;
- відігрівати замерзлі труби із застосуванням відкритого вогню;
- розкидати й залишати неприбраними промаслені обтиральні матеріали. Їх необхідно прибирати в металеві ящики, щільно закривати кришками і після закінчення роботи видаляти з приміщення у спеціально відведені за межами будівель місця, забезпечені негорючими збірниками з кришками, які щільно закриваються;

- зберігати у адміністративних, побутових приміщеннях ЛЗР та ГР, а також використану тару з-під них.

Під час організації і проведення масових заходів (концерти, спортивні змагання, вечірки, святкові зібрання, ярмарки, презентації, виставки, ділові зустрічі, прийоми, фуршети, банкети, ювілеї, інші подібні заходи) слід дотримуватись таких вимог: при кількості людей понад 50 осіб використовувати приміщення, забезпечені не менше ніж двома евакуаційними виходами, що не мають на вікнах глухих ґрат.

Для будівель з перекриттями з горючих матеріалів такі заходи можуть проводитись у приміщеннях не вище другого поверху; особи, яким доручено проведення таких заходів, перед їх початком зобов'язані оглянути приміщення, переконатися в забезпеченості нормованою кількістю первинних засобів пожежогасіння, справності засобів зв'язку, систем протипожежного захисту; повинно бути організоване чергування на сцені та у приміщеннях залів членів добровільної пожежної охорони або відповідальних за пожежну безпеку.

При проведенні таких заходів забороняються:

- заповнення приміщень людьми понад установлену норму;
- зменшення ширини проходів між рядами, установка в проходах додаткових посадкових місць;
- повне відключення під час зібрання світла;
- проведення вогневих, фарбувальних та інших пожежо- і вибухонебезпечних робіт;
- використання свічок, бенгальських вогнів, відкритого вогню, феєрверків;
- включення в програму (сценарій) номерів з використанням вогневих ефектів і куріння.

Будинки та інші об'єкти мають бути забезпечені адресними вказівниками (назва вулиці, номер будинку), встановленими на фасадах будівель або інших видних місцях і освітлюваними у темний час доби.

Кількість та розміри евакуаційних виходів з будівель, їхні конструктивні й планувальні рішення, умови освітленості, забезпечення незадимленості, протяжність шляхів евакуації, їх облицювання (оздоблення) повинні відповідати вимогам діючих нормативно-правових актів України.

На випадок відключення електроенергії обслуговуючий персонал будинків, де у вечірній та нічний час можливе перебування людей, повинен мати електричні ліхтарі. Кількість ліхтарів визначається адміністрацією, виходячи з особливостей об'єкта, наявності чергового персоналу, кількості людей у будинку (але не менше одного ліхтаря на кожного працівника, який чергує на об'єкті у вечірній або нічний час).

Обмеження поширення пожежі в будинках досягається:

- застосуванням конструктивних та об'ємно-планувальних рішень, спрямованих на створення перешкод поширенню небезпечних чинників пожежі приміщеннями, між приміщеннями, поверхами, протипожежними відсіками та секціями;

- зменшенням пожежної небезпеки будівельних матеріалів (у тому числі облицювань), конструкцій, елементів систем електропроводки, що застосовуються у приміщеннях і на шляхах евакуації;

- зменшенням вибухопожежної та пожежної небезпеки технологічного процесу, використанням засобів, що перешкоджають розливанню та розтіканню горючих рідин під час пожежі;

- застосуванням систем протипожежного захисту (автоматичних систем пожежогасіння, систем протидимного захисту), а також інших інженерно-технічних рішень, спрямованих на обмеження поширення небезпечних чинників пожежі.

Пожежна безпека об'єктів господарювання безпосередньо залежить від типу використовуваних матеріалів. Матеріали з яких будуються будівлі та споруди, під час зведення споруд, тестуються

на предмет займистості та поведінки в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, зокрема, пожежі.

Відповідно до ДСТУ БВ.2.7-19 «Матеріали будівельні. Методи випробувань на горючість» за горючістю будівельні матеріали поділяють на негорючі (НГ) та горючі (Г). Негорючі будівельні матеріали за іншими показниками пожежної небезпеки не класифікують. Горючі будівельні матеріали поділяють на чотири групи:

- Г1 - низької горючості - речовини та матеріали, які не можуть горіти без джерела полум'я. Проте у відповідних умовах вони здатні виділяти газу, що утворюють дим. Температура останніх складає не більше 135 градусів по Цельсію;

- Г2 - помірної горючості - будматеріали, які після ліквідації джерела полум'я продовжують горіти не більш, ніж 30 секунд. Максимальна температура димових газів при цьому - 235 градусів по Цельсію;

- Г3 - середньої горючості - матеріали, що здатні ще впродовж п'яти хвилин після усунення джерела полум'я, підтримувати процес горіння. Температура газів, які при цьому виділяються, може досягати показника 450 градусів по Цельсію;

- Г4 - підвищеної горючості – матеріали за усіма показниками ідентичні речовинам із групи Г3, Температура газів, які при цьому виділяються, може досягати показника 450 градусів по Цельсію й більше.

4.2.4. Вимоги пожежної безпеки до утримання приміщень

Пожежна безпека в приміщенні повинна забезпечуватися не тільки заходами профілактики, але і активним захистом. *Вимоги пожежної безпеки до утримання приміщень регламентовано Кодексом цивільного захисту України, НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», наказ № 1417 МВС України від 30.12. 2014 року, ДБН В.1.1-7:2016 Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги.*

Приміщення поділяють:

1. За призначенням:

- а) житлові;
- б) громадські;
- в) виробничі;
- г) складські;
- д) сільськогосподарські та інші.

2. За категоріями з вибухопожежної та пожежної небезпеки:

а) вибухопожежонебезпечні - категорія А, Б - наявність у виробничих приміщеннях та будівлях речовин та матеріалів, здатних вибухати і горіти з розрахунковим надлишковим тиском вибуху більше, ніж 5 кПа;

б) пожежонебезпечна — категорія В - характеризується наявністю горючих матеріалів і речовин, здатних тільки горіти;

в) помірнопожежобезпечна — категорія Г — характеризується відсутністю горючих матеріалів, але при цьому в процесах використовуються високі температури;

г) зниженопожежонебезпечна — категорія Д — характеризується із застосуванням не горючих матеріалів у холодному стані.

Згідно Кодексу цивільного захисту України (стаття № 55, пункт № 6 обов'язок із забезпечення пожежної безпеки в приміщеннях покладається на їх власників або наймачів, якщо це обумовлено договором найму. Усі приміщення повинні своєчасно очищатися від горючого сміття та відходів виробництва. Терміни очищення встановлюються технологічними регламентами або інструкціями, що затверджуються керівником об'єкта або підприємства.

Для всіх приміщень виробничого, складського призначення повинні бути визначені категорія щодо вибухопожежної та пожежної небезпеки (ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою»). Категорії за вибухопожежною та пожежною небезпекою визначаються керівниками (технологами)

об'єктів, або проектувальними організаціями, або спеціалізованими науково-дослідними закладами.

Не допускається розміщувати приміщення категорій А і Б за вибухопожежною та пожежною небезпекою безпосередньо над або під приміщеннями, призначеними для одночасного перебування понад 50 осіб.

Зберігати горючі гази, ЛЗР і ГР, вибухові речовини, балони з газами та інші речовини і матеріали, що мають підвищену вибухопожежну небезпеку, потрібно у приміщеннях, розташованих біля зовнішніх стін верхніх поверхів. У підвальних та цокольних поверхах, а також в інших господарських приміщеннях, якщо вхід до них не ізолюваний від загальних евакуаційних сходових кліток, не допускається улаштовувати:

- вибухопожежонебезпечні приміщення категорій А і Б, зберігання та застосування ЛЗР і ГР, вибухових речовин, балонів з газами, карбіду кальцію та інших речовин і матеріалів, що мають підвищену вибухопожежну небезпеку;

- склади горючих матеріалів, майстерні, де використовуються горючі матеріали.

У приміщеннях забороняється:

- прибирати приміщення із застосуванням бензину, гасу та інших ЛЗР та ГР;

- відігрівати замерзлі труби із застосуванням відкритого вогню;

- розкидати й залишати неприбраними промаслені обтиральні матеріали. Їх необхідно прибирати в металеві ящики, щільно закривати кришками і після закінчення роботи видаляти з приміщення у спеціально відведені за межами будівель місця, забезпечені негорючими збірниками з кришками, які щільно закриваються;

- зберігати у адміністративних, побутових приміщеннях ЛЗР та ГР, а також використану тару з-під них.

У разі необхідності встановлення на вікнах приміщень, де перебувають люди, ґрат останні повинні розкриватися, розсуватися

або зніматися. Під час перебування в цих приміщеннях людей грати мають бути відчинені (зняті). Установлювати глухі грати дозволяється у банках, касах, складах, коморах, кімнатах для зберігання зброї і боєприпасів, а також на інших об'єктах, розрахованих на одночасне перебування до 50 осіб та в інших випадках, передбачених нормами і правилами, затвердженими в установленому порядку.

У приміщенні, яке має один евакуаційний вихід, дозволяється одночасно розміщувати (дозволяється перебування) не більше 50 осіб. Двері на шляхах евакуації повинні відчинятися в напрямку виходу з приміщень. За наявності людей у приміщенні двері евакуаційних виходів можуть замикатися лише на внутрішні запори, які відкриваються зсередини без ключа.

Килими, килимові доріжки й інше покриття підлоги у приміщеннях з одночасним перебуванням 50 та більше осіб, коридорах, на сходових клітках повинні кріпитися до підлоги і бути помірно небезпечними щодо токсичності продуктів горіння, мати помірну димоутворювальну здатність.

У приміщеннях категорій А і Б за вибухопожежною та пожежною небезпекою не допускається влаштування підвісних стель, підлог з порожнинами (повітряним простором під покриттям підлоги), а також каналів у підлозі, що не вентилюються. Протипожежні вікна не повинні відчинятися. Протипожежні двері та ворота повинні мати пристрої для самозачинення, ущільнення в притулах.

4.2.5. Вимоги пожежної безпеки до утримання евакуаційних шляхів і виходів

При пожежах причиною загибелі людей стає не тільки вогонь і задимлення, а й неможливість своєчасно евакуювати людей з небезпечної зони. У кожному будинку повинен бути шлях, що дозволяє своєчасно покинути зону ураження полум'ям, високою температурою, обваленнями або задушливим димом при виникненні пожежі. До таких шляхів висувуються особливі вимоги.

Вимоги пожежної безпеки до утримання евакуаційних шляхів і виходів регламентовано Кодексом цивільного захисту України, НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», наказ № 1417 МВС України від 30.12. 2014 року, ДБН В.1.1-7:2016 Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги.

Для забезпечення безпечної евакуації людей повинні передбачатися заходи, спрямовані на:

- створення умов для своєчасної та безперешкодної евакуації людей у разі виникнення пожежі;
- захист людей на шляхах евакуації від дії небезпечних чинників пожежі.

Зазначені заходи забезпечуються комплексом об'ємно-планувальних, конструктивних та інженерно-технічних рішень, які слід приймати з урахуванням призначення, категорії за вибухопожежною та пожежною небезпекою, ступеня вогнестійкості та умовної висоти (поверховості) будинку, кількості людей, які евакуюються. *Евакуація людей у разі пожежі повинна передбачатися по шляхах евакуації через евакуаційні виходи, евакуаційні сходи та сходові клітки.*

Сходи і сходові клітки, які призначені для евакуації людей та для проведення робіт пожежно-рятувальними підрозділами, та зовнішні пожежні драбини, які призначені для проведення робіт пожежно-рятувальними підрозділами, поділяють за типами, які вказані у таблиці № 2.5.1.

Таблиця № 2.5.1.

Типи сходів, сходових кліток та зовнішніх

пожежних драбин

Типи	Планувальні та конструктивні рішення
Сходи	
C1	Внутрішні, що розміщуються в сходових клітках.
C2	Внутрішні відкриті (без огорожувальних стін).
C3	Зовнішні відкриті.
Звичайні сходові клітки	
СК1	З природним освітленням крізь вікна, що відчиняються, в зовнішніх стінах на кожному поверсі
СК2	З природним освітленням крізь заklenі світлові ліхтарі в покритті, що відчиняються.
Незадимлювані сходові клітки	
H1	Із входом до сходової клітки з кожного поверху через зовнішню повітряну зону по відкритих назовні переходах по балконах, лоджіях, галереях та з природним освітленням на кожному поверсі крізь вікна в зовнішніх стінах.
H2	З підпором повітря до сходової клітки в разі пожежі, з природним освітленням на кожному поверсі крізь вікна в зовнішніх стінах та із входом до сходової клітки на кожному поверсі через протипожежні двері 2-го типу (крім дверей виходу зі сходової клітки безпосередньо назовні).
H3	Із входом до сходової клітки на кожному поверсі через протипожежний тамбур-шлюз 1-го типу з підпором повітря в разі пожежі та з природним освітленням на кожному поверсі крізь вікна в зовнішніх стінах.
H4	Без природного освітлення, з підпором повітря до сходової клітки в разі пожежі та із входом до сходової клітки на кожному поверсі через протипожежний тамбур-шлюз 1-го типу з підпором повітря в разі пожежі.

Зовнішні пожежні драбини	
П1	Вертикальна металева, що починається з висоти не більше ніж 2,5 м від рівня землі, має ширину не менше ніж 0,7 м та площадку перед виходом на покрівлю з огорожею заввишки не менше ніж 0,6 м. Починаючи з висоти 10 м драбина повинна мати дуги через кожних 0,7 м з радіусом заокруглення 0,35 м і з центром, віддаленим від драбини на 0,45 м.
П2	Маршова металева, що починається з висоти не більше ніж 2,5 м від рівня землі та має марші з ухилом не більше ніж 6:1, шириною не менше ніж 0,7 м, проступи шириною не менше 0,25 м, площадки не рідше ніж через 8 м по довжині маршу і огорожу заввишки 1,2 м з поручнями.
Примітка 1. У внутрішніх стінах сходових кліток типів Н1-Н4 допускається влаштовувати лише дверні прорізи та прорізи для системи підпору повітря. Примітка 2. Вікна в зовнішніх стінах сходових кліток типів Н2 повинні бути такими, що не відчиняються.	

Приміщення, які розділені на частини перегородками, які трансформуються, або протипожежними завісами (екранами), повинні мати самостійні (окремі) евакуаційні виходи з кожної частини.

Ліфти, у тому числі пожежні ліфти, ескалатори та інші механічні засоби транспортування людей, а також засоби, що передбачені для рятування людей під час пожежі, в тому числі зовнішні пожежні драбини типу П1, П2, не слід враховувати під час проектування шляхів евакуації.

Евакуаційні виходи, шляхи евакуації повинні мати позначення з використанням знаків безпеки.

Евакуаційні виходи. Виходи відносяться до евакуаційних, якщо вони ведуть із приміщень:

- першого поверху - назовні безпосередньо або через коридор, вестибюль (фойє, хол), сходову клітку, сходи;

- будь-якого надземного поверху, крім першого: через коридор, хол, вестибюль (фойє), покрівлю або її ділянку, до сходової клітки або сходів; безпосередньо до сходової клітки (сходів);

- цокольного, підвального, підземного поверхів - назовні безпосередньо, через сходи, сходову клітку, які мають вихід назовні безпосередньо, або через коридор, який веде до таких сходів, сходової клітки. Допускається вихід назовні із зазначених сходів, сходової клітки влаштовувати через тамбур, який відокремлений від поверху суцільною протипожежною перегородкою 1-го типу.

До евакуаційного виходу відноситься вихід, що веде із експлуатованого виду покрівлі до сходової клітки або сходів. Допускається передбачати:

- евакуаційні виходи з цокольних, підвальних і підземних поверхів через загальні сходові клітки будинку з окремим виходом назовні, який відокремлюється від іншої частини сходової клітки суцільною протипожежною перегородкою 1-го типу на висоту одного поверху;

- евакуаційні виходи із вестибюля (фойє, холу), гардеробних, приміщень для куріння, санітарних вузлів, розташованих у цокольних, підвальних і підземних поверхах будинку громадського призначення у вестибюль (фойє, хол), коридор першого поверху по окремих сходах типу С2.

Евакуаційні виходи не влаштовуються через розсувні та піднімально-опускні двері й ворота, двері, що обертаються, та турнікети, що обертаються або розсуваються, за винятком розсувних дверей, які під час пожежі вручну відкриваються та функціонують як розтульні двері,

Евакуаційні виходи назовні допускається передбачати через тамбури. Ширину тамбурів або тамбур-шлюзів слід приймати більше за ширину виходів (прорізів) не менше ніж на 0,5 м (по 0,25

м з кожного боку прорізу), а глибину - більше за ширину виходу (прорізу) на 0,2 м, але не менше за 1,2 м.

Із будинку, з кожного поверху, протипожежного відсіку, приміщення, а також з частини поверху, відокремленої суцільними стінами (перегородками), слід передбачати не менше двох евакуаційних виходів по самостійних (окремих) шляхах евакуації, які ведуть назовні.

Допускається передбачати один евакуаційний вихід із:

а) приміщення з одночасним перебуванням не більше ніж 50 людей, якщо відстань від найвіддаленішої точки підлоги до зазначеного виходу не перевищує 25 м;

б) приміщення площею не більше ніж 300 м^2 , розташоване у цокольному, підвальному, підземному поверхах, якщо кількість людей, які постійно перебувають у ньому, не перевищує 5 осіб.

в) цокольного, підвального, підземного поверхів площею не більше ніж 300 м^2 та призначених для одночасного перебування не більше ніж 5 людей. При кількості людей від 6 до 15 з поверху повинен передбачатися додатковий вихід відповідно до підпункту б) цього пункту.

Кількість евакуаційних виходів з будинку повинна бути не менша за кількість евакуаційних виходів з будь-якого його поверху. Евакуаційні виходи повинні розташовуватися розосереджено.

Висота та ширина у просвіті евакуаційних виходів (дверей) для будинків різного призначення повинна бути не менша за 2,0 м, а ширина - 0,8 м. У разі влаштування на шляхах евакуації двостулкових дверей ширина у просвіті одного з полотен повинна бути не менша ніж 0,8 м. Ширина зовнішніх дверей сходових кліток і дверей, що ведуть зі сходових кліток до вестибюля, а також з вестибюля назовні, повинна бути не менша за нормовану (розрахункову) ширину сходових маршів, але не менша за ширину маршів.

Двері евакуаційних виходів і двері на шляхах евакуації повинні відчинятися в напрямку виходу людей з будинків. Не нормується напрямок відчинення дверей для:

а) приміщень з одночасним перебуванням не більше ніж 15 осіб, крім приміщень категорій А і Б за вибухопожежною та пожежною небезпекою;

б) комор і технічних приміщень площею не більше ніж 200 м і без постійних робочих місць;

в) технічних поверхів площею не більше ніж 200 м², в яких розміщується тільки інженерне обладнання та/або прокладаються інженерні мережі будинку, і в яких відсутні постійні робочі місця;

г) балконів, лоджій (за винятком дверей, що ведуть до зовнішньої повітряної зони сходових кліток типу Н1);

д) виходів на площадки сходів типу СЗ;

е) санітарних вузлів.

Двері евакуаційних виходів з коридорів поверху, сходових кліток, вестибюлів (фойє, холів) та інші двері на шляхах евакуації не повинні мати запорів, що перешкоджають їх вільному відчиненню зсередини без ключа у разі пожежі.

Евакуаційні шляхи. Евакуаційні шляхи не повинні включати ділянки, що ведуть:

а) через ліфтові холи й тамбури перед ліфтами у будинках із сходовими клітками типів Н1 - Н4 та умовною висотою понад 26,5 м;

б) через приміщення, виходи з яких повинні бути закриті відповідно до умов експлуатації;

в) транзитом через сходові клітки, коли площадка сходової клітки є частиною коридору;

г) покрівлею будинку, за винятком: експлуатованого виду покрівлі; спеціально обладнаної ділянки покрівлі;

д) через протипожежні завіси (екрани).

У будинках усіх ступенів вогнестійкості, крім будинків V ступеня вогнестійкості, на шляхах евакуації не допускається

застосовувати будівельні матеріали з вищою пожежною небезпекою ніж:

- Г1, В1, Д2, Т2 - для облицювання стін, стель і заповнення в підвісних стелях вестибюлів, сходових кліток, ліфтових холів;

- Г2, В2, Д2, Т2 - для облицювання стін, стель і заповнення в підвісних стелях коридорів, холів і фойє;

- Г2, РП1, Д2, Т2 — для покриттів підлог вестибюлів, сходів, сходових кліток, ліфтових холів;

- В2, РП2, Д2, Т2 - для покриттів підлог коридорів, холів, фойє.

Допускається в коридорах, холах (окрім ліфтових холів), фойє влаштовувати підлоги з деревини.

У коридорах поверхів не допускається розміщувати:

- а) обладнання, комунікації, які виступають з площини стін на висоті, меншій за 2 м, крім вертикальних комунікацій тепло- та водопостачання, які не зменшують нормовану (розрахункову) ширину евакуаційного шляху;

- б) трубопроводи та інші комунікації для транспортування горючих газів, рідин, матеріалів, пилоповітряних сумішей;

- в) шафи, у тому числі вбудовані, за винятком шаф для комунікацій будинку та пожежних кран-комплектів.

При цьому шафи для пожежних кран-комплектів та для комунікацій повинні виконуватися з негорючих матеріалів та не зменшувати нормовану (розрахункову) ширину евакуаційного шляху.

Висота та ширина шляхів евакуації встановлюється нормативними актами відповідно до призначення будинку. При цьому висота шляхів евакуації повинна бути не меншою ніж 2,0 м, а їх ширина - 1,0 м. Ширину проходів до одиночних робочих місць у межах одного приміщення допускається зменшувати до 0,7 м.

На підлозі по шляху евакуації не допускається влаштовувати перепади висот і виступи, за винятком:

- а) перепаду висот, на якому влаштовано пандус з ухилом не більше ніж 1:6;

б) перепаду висот понад 0,45 м, на якому влаштовані сходи, що мають не менше трьох східців і огорожу з поручнями;

в) порогів, які влаштовуються в евакуаційних виходах і мають висоту не більше ніж 0,05 м.

У вестибюлях допускається розміщувати відкриті гардероби, огорожені робочі місця для охорони таким чином, щоб вони не перешкождали евакуації людей. Огорожі робочих місць для охорони повинні виконуватися з негорючих матеріалів або матеріалів групи горючості Г1.

У будинках I, II, III ступенів вогнестійкості вестибюль, фойє, хол, через які влаштовується вихід назовні зі сходових кліток, повинні відокремлюватися від суміжних приміщень. Допускається не відокремлювати вестибюль, фойє, хол протипожежними перегородками, перекриттями, якщо сходова клітка, крім виходу у вестибюль (фойє, хол), має вихід безпосередньо назовні.

Ширина сходових площадок повинна бути не меншою за ширину маршу, а перед входами до ліфтів з розтульними дверима - не меншою за суму ширини маршу та половину ширини дверей ліфта (але не менше ніж 1,6 м). Проміжні площадки у прямому сходовому марші повинні мати ширину не менше ніж 1 м.

Ширина проступів сходових маршів та окремих сходинок повинна бути не менше ніж 0,25 м, а висота східця - не більше ніж 0,22 м. Допускається:

а) зменшувати до 0,22 м ширину проступів у вузькій частині криволінійних у плані сходів, які допускаються нормативними актами для використання під час евакуації людей;

б) зменшувати до 0,12 м ширину проступів сходів, що ведуть тільки до приміщення, в якому одночасно може перебувати не більше ніж 5 осіб (крім приміщень категорій А і Б за вибухопожежною та пожежною небезпекою).

У будинках з умовною висотою понад 26,5 м слід передбачати незадимлювані сходові клітки типів Н1, Н2, Н3, Н4, крім випадків, обумовлених у нормативних актах. Кількість сходових кліток типу

Н1 повинна бути не менше 50 % від загальної кількості незадимлюваних сходових кліток, крім випадків, обумовлених у нормативних актах.

У сходових клітках, сходах не допускається розміщувати:

- обладнання, яке виступає за площину стін на висоті до 2,2 м від поверхні проступів маршів і сходових площадок;
- паропроводи, газопроводи, трубопроводи для транспортування горючих рідин, повітроводи;
- шафи, в тому числі вбудовані, крім шаф для пожежних кран-комплектів, які не повинні зменшувати нормовану (розрахункову) ширину площадки сходової клітки;
- системи електропроводки, крім прихованої електропроводки для освітлення коридорів і сходових кліток;
- вбудовані приміщення будь-якого призначення.

Сходові клітки повинні мати вихід назовні на прилеглу до будинку територію безпосередньо або через вестибюль (фойє, хол) першого (основного) поверху. При цьому вестибюль (фойє, хол) слід відокремлювати від суміжних приміщень. Сходові клітки типу Н1 повинні мати вихід тільки безпосередньо назовні. Сполучення сходової клітки типу Н2 з вестибюлем (фойє, хол) першого (основного) поверху слід виконувати через протипожежний тамбур-шлюз 1-го типу з підпором повітря в разі пожежі.

Двері сходових кліток типів СК1, СК2, Н1, а також двері виходів на сходи типу С3 повинні бути суцільними або з армованим склом.

Незадимлюваність сходових кліток типу Н1 забезпечується конструктивними й об'ємно-планувальними рішеннями відкритих назовні переходів по балконах, лоджіях, галереях.

Не допускається:

- улаштовувати на шляхах евакуації пороги, виступи, турнікети, двері розсувні, підйомні, такі, що обертаються, та інші пристрої, які перешкоджають вільній евакуації людей;

- захищати шляхи евакуації меблями, обладнанням, різними матеріалами;
- забивати, заварювати, замикати на навісні замки, болтові з'єднання та інші запори, що важко відчиняються зсередини, зовнішні евакуаційні двері будівель;
- розташовувати у тамбурах виходів гардероби, вішалки для одягу, сушарні, пристосовувати їх для торгівлі, а також зберігання, у тому числі тимчасового, будь-якого інвентарю та матеріалу;
- захищати меблями, устаткуванням та іншими предметами двері, люки на балконах і лоджіях, переходи в суміжні секції та виходи на зовнішні евакуаційні драбини, евакуаційні площадки будинків;
- знімати встановлені на балконах (лоджіях) драбини;
- улаштовувати у сходових клітках приміщення будь-якого призначення (кіоски), обладнання;
- улаштовувати у загальних коридорах комори і вбудовані шафи, за винятком шаф для інженерних комунікацій;
- зберігати в шафах (нішах) для інженерних комунікацій горючі матеріали;
- розташовувати в ліфтових холах приміщення різного призначення;
- робити засклення або закладання жалюзі і отворів повітряних зон у незадимлюваних сходових клітках;
- знімати двері вестибюлів, холів, тамбурів і сходових кліток;
- замінювати скло, що не дає скалок при руйнуванні, на звичайне у дверях;
- знімати пристрої для самозачинення дверей сходових кліток, коридорів, холів, тамбурів, а також фіксувати самозакривні двері у відчиненому положенні;
- зменшувати нормативну площу фрамуг у зовнішніх стінах сходових кліток або закладати їх;
- розвішувати у сходових клітках на стінах дзеркала, стенди, панно, інші горючі матеріали.

4.2.6. Вимоги пожежної безпеки до інженерного обладнання

Електроустановки. *Вимоги пожежної безпеки до експлуатації електроустановок регламентовано НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні», наказ № 1417 МВС України від 30.12. 2014 року. Експлуатація електроустановок повинна відповідати вимогам ПУЕ, наказу Мінпаливенерго України від 25 липня 2006 року № 258 «Правил технічної експлуатації електроустановок споживачів» (ПТЕ).*

Електричні машини, апарати, обладнання, електропроводи та кабелі за виконанням та ступенем захисту повинні відповідати класу зони згідно з ПУЕ, мати апаратуру захисту від струмів короткого замикання та інших аварійних режимів. Електрообладнання може застосовуватися у вибухонебезпечних і пожежонебезпечних зонах лише за умови відповідності їх рівня вибухозахисту (ступеня захисту оболонки) класу зони.

Плавкі вставки запобіжників повинні бути калібровані із зазначенням на клеймі номінального струму вставки (клеймо ставиться заводом-виготовлювачем або електротехнічною лабораторією). Застосування саморобних некаліброваних плавких вставок забороняється.

На електродвигуни, світильники, інші електричні машини, апарати та обладнання, встановлені у вибухонебезпечних або пожежонебезпечних зонах, повинні бути нанесені знаки, що вказують на їх ступінь захисту згідно з чинними стандартами. Місця з'єднання жил проводів і кабелів, а також з'єднувальні та відгалужувальні затискачі повинні мати мінімальний перехідний опір, щоб уникнути їх перегрівання і пошкодження ізоляції стиків.

Улаштування та експлуатація тимчасових електромереж забороняються. Винятком можуть бути тимчасові електромережі, які живлять ілюмінаційні установки, а також електропроводки в місцях проведення будівельних, тимчасових ремонтно-монтажних та аварійних робіт.

Відстань між світильниками з лампами розжарювання та

предметами (конструкціями та конструктивними елементами будинків) з горючих матеріалів, за винятком груп Г1, Г2, повинна бути не менше таких значень:

Номінальна потужність Р, Вт	Мінімальна відстань, м
100	0,5
300	0,8
500	1,0

Інші види світильників повинні розміщуватися від горючих матеріалів та предметів на відстані не менше 0,5 м, від будівельних конструкцій, що містять горючі матеріали груп горючості Г3, Г4, - не менше 0,2 м, а від конструкцій із горючих матеріалів груп горючості Г1, Г2 - не менше 0,1 м. У разі неможливості дотримання вказаних відстаней до зазначених матеріалів та предметів (конструкцій та конструктивних елементів будинків) вони повинні бути захищені негорючими теплоізоляційними матеріалами.

Застосування електричних опалювальних приладів у приміщеннях категорій за вибухопожежонебезпекою А та Б забороняється.

Електророзетки, вимикачі, перемикачі та інші подібні апарати повинні встановлюватися на не горючі основи (конструкції) або з підкладанням під них суцільного негорючого матеріалу, що виступає за габарити апарата не менше ніж на 0,01 метра.

Забороняється:

- проходження повітряних ліній електропередач та зовнішніх електропроводок над горючими покрівлями, навісами, штабелями лісу, складами пально-мастильних матеріалів, торфу, дров та інших горючих матеріалів;

- відкрите прокладання електропроводів і кабелів транзитом через пожежонебезпечні і вибухонебезпечні зони будь-якого класу і ближче 1 м і 5 м від них відповідно, а також у сходових клітках;

- експлуатація кабелів і проводів з пошкодженою або такою, що в процесі експлуатації втратила захисні властивості, ізоляцією;

- застосування саморобних подовжувачів, які не відповідають вимогам ПУЕ, що пред'являються до переносних (пересувних) електропроводок;
- застосування для опалення приміщення нестандартного (саморобного) електронагрівального обладнання;
- користування пошкодженими розетками, відгалужувальними та з'єднувальними коробками, вимикачами та іншими електровиробами;
- підвішування світильників безпосередньо на струмопровідні проводи, обгортання електроламп і світильників папером, тканиною та іншими горючими матеріалами, експлуатація їх зі знятими ковпаками (розсіювачами);
- використання в пожежонебезпечних зонах світильників з лампами розжарювання без захисного суцільного скла (ковпаків), а також з відбивачами і розсіювачами, виготовленими з горючих матеріалів;
- складування горючих матеріалів на відстані менше 1 м від електроустаткування та під електрощитами;
- використання побутових електронагрівальних приладів без негорючих теплоізоляційних підставок та в місцях (приміщеннях), де їх застосування заборонено;
- прокладання в сходових клітках електропроводів і кабелів незалежно від їх напруги, крім електропроводки для освітлення звичайних сходових кліток;
- розміщення в кабельних спорудах будь-яких тимчасових пристроїв, зберігання в них матеріалів та устаткування.

У всіх незалежно від призначення приміщеннях, які після закінчення роботи замикаються і не контролюються черговим персоналом, з усіх електроустановок та електроприладів, а також з мереж їх живлення повинна бути відключена напруга (за винятком чергового освітлення, протипожежних та охоронних установок, а також електроустановок, що за вимогами технології працюють цілодобово).

Замір опору ізоляції і перевірка спрацювання приладів захисту електричних мереж та електроустановок від короткого замикання мають проводитись 1 раз на 2 роки, якщо інші терміни не обумовлені ПТЕ.

У приміщеннях категорій А, Б, В за вибухопожежною та пожежною небезпекою має бути забезпечено дотримання вимог електричної іскробезпеки.

Опалення. *Вимоги до систем опалення і внутрішнього теплопостачання, повітряного опалення щодо забезпечення нормованих санітарно-епідеміологічних параметрів мікроклімату приміщень, виконання вимог безпеки та охорони навколишнього середовища, раціонального використання енергетичних ресурсів під час експлуатації встановлює ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування».*

Перед початком опалювального сезону теплові мережі, які розташовані у приміщеннях, котельні, теплогенераторні й калориферні установки, печі та інші опалювальні прилади мають бути перевірені й відремонтовані. Несправні опалювальні пристрої не повинні допускатися до експлуатації. Результати перевірок фіксуються у спеціальному журналі із зазначенням дати, особи, яка здійснювала перевірку, та її підпису.

За устаткуванням має бути організовано постійний та періодичний контроль (діагностування) його технічного стану. Гарячі поверхні теплових мереж, розташованих у приміщеннях, у яких вони можуть створити небезпеку спалахування газів, парів, аерозолів або пилу, треба ізолювати таким чином, щоб температура на поверхні теплоізолюваної конструкції була не менше ніж на 20% нижче температури самоспалахування речовин.

Усі гарячі ділянки поверхонь обладнання і трубопроводів, що розташовані в зоні можливого потрапляння на них легкозаймистих, горючих або вибухонебезпечних речовин, необхідно покрити металевою обшивкою. Не допускається експлуатація теплових

мереж з просоченою легкозаймистими, горючими або вибухонебезпечними речовинами теплоізоляцією.

Топлення печей та котлів на підприємствах повинно проводитися призначеними особами, які пройшли протипожежний інструктаж. Режим, час та тривалість топлення печей встановлюються розпорядженням керівника підприємства з урахуванням місцевих умов. Топлення печей у будинках та спорудах повинно припинятися не менше ніж за дві години до закінчення роботи.

Очищення димоходів та печей від сажі потрібно проводити перед початком, а також протягом усього опалювального сезону, а саме:

- опалювальних печей періодичної дії на твердому та рідкому паливі - не рідше одного разу на три місяці;
- печей безперервної дії - не рідше одного разу на два місяці;
- кухонних плит та кип'ятильників - один раз на місяць.

Печі та інші опалювальні прилади повинні мати протипожежні розділки (відступки) від горючих конструкцій. Підлога з горючих матеріалів повинна захищатися під топковими дверцятами (топковим отвором) металевим листом розміром 0,7 х 0,5 м, що розташовується своїм довгим боком уздовж печі.

На горищах усі димові труби і стіни, в яких проходять димові канали, повинні бути відштукатурені та побілені. Димові труби будинків з покрівлями з горючих матеріалів повинні бути обладнані іскрогасниками.

Улаштування тимчасових печей у приміщеннях забороняється. Як виняток, у разі необхідності дозволяється установка тимчасових металевих печей у приміщеннях адміністративних та допоміжних будинках підприємств, на будівельних майданчиках за умови виконання інструкцій підприємств - виробників цих приладів, а також:

- підлогу з горючих матеріалів під печами необхідно ізолювати одним рядом цеглин, покладених пліском на глиняному розчині,

або негорючим теплоізолювальним матеріалом завтовшки не менше 0,12 м з обшивкою зверху покрівельною сталлю;

- печі треба встановлювати на відстані не менше 1 м від конструкцій з матеріалів груп горючості Г3, Г4 та не менше 0,7 м - від конструкцій з матеріалів груп горючості Г1, Г2;

- металеві димові труби, що прокладаються під стелею або паралельно до стін та перегородок з матеріалів груп горючості Г3, Г4, повинні бути від них на відстані не менше ніж 0,7 м - без ізоляції на трубі; не менше ніж 0,25 м - з ізоляцією, яка не допускає підвищення температури на її зовнішній поверхні понад 90°C ;

- металеві димові труби допускається прокладати через перекриття з горючих матеріалів за умови влаштування перегородки з негорючих матеріалів розміром не менше 0,51 м.

У разі виведення металевої димової труби через вікно (коли відсутнє риштування) в нього треба вставляти лист покрівельного заліза, який замінює переділку, розміром не менше трьох діаметрів димової труби. Кінець труби слід виводити за стіну будинку не менше ніж на 0,7 м та закінчувати спрямованим угору патрубком заввишки не менше 0,5 м. Патрубок, який виводиться з вікна верхнього поверху, повинен підніматися вище карниза на 1 м. На патрубку треба встановлювати пристрої для відведення атмосферних опадів.

Під час експлуатації пічного опалення не допускається:

- залишати печі, які топляться, без догляду;
- користуватися печами, які мають тріщини;
- розміщати паливо й інші горючі речовини і матеріали безпосередньо перед топковим отвором;
- зберігати незагашені вуглини та попіл у металевому посуді, встановленому на дерев'яній підлозі або горючій підставці;
- сушити (складати, підвішувати) на печах одяг, дрова, інші горючі предмети та матеріали;
- застосовувати для розпалювання печей ЛЗР та ГР;

- топити вугіллям, коксом і газом печі, не пристосовані для цієї мети;
- використовувати для топлення дрова, довжина яких перевищує розміри топливника;
- здійснювати топлення печей з відкритими дверцятами топливника;
- використовувати вентиляційні та газові канали як димоходи;
- прокладати димоходи (борови) опалювальних печей поверхнею горючих основ;
- здійснювати топлення печей під час проведення у приміщеннях масових заходів;
- використовувати для димових труб азбестоцементні й металеві труби, влаштовувати глиноплетені та дерев'яні димоходи.

Застосування пічного опалення у приміщеннях категорій за вибухопожежною та пожежною небезпекою А, Б, В забороняється. Біля кожної форсунки котельної або теплогенеруючої установки, яка працює на рідкому паливі, повинен бути встановлений піддон з піском.

У приміщенні котелень та інших теплогенеруючих установок підприємств забороняється:

- допускати до роботи осіб, які не пройшли навчання з пожежно-технічного мінімуму та не отримали відповідних кваліфікаційних посвідчень;
- залишати без догляду працюючі котли і нагрівники;
- експлуатувати установки у разі підтікання рідкого палива або витікання газу із системи паливоподачі;
- розпалювати установки без їх попередньої продувки;
- подавати паливо, коли форсунки або газові пальники згасли;
- працювати при зіпсованих або відключених приладах контролю й регулювання, а також за їх відсутності;
- сушити спецодяг, взуття, інші матеріали на котлах та паропроводах.

Під час експлуатації калориферів необхідно дотримуватися таких вимог:

- відстань між калориферами і конструкціями з горючих та важкогорючих матеріалів має бути не менше 1,5 м за наявності вогневого або електричного підігріву і не менше 0,1 м, коли теплоносієм є вода або пара;
- тримати постійно справними контрольно-вимірвальні прилади;
- не допускати виникнення зазорів між калориферами, а також між калориферними і будівельними конструкціями камер, а виявлені зазори зашпаровувати негорючими матеріалами;
- систематично проводити пневматичним або гідравлічним способом очищення калориферів від забруднень;
- стежити за тим, щоб транзитні канали, якими подається нагріте в калорифері повітря, не мали отворів, крім каналів, призначених для подавання повітря у приміщення.

Вентиляція. *Вимоги до систем загальнообмінної, аварійної та протидимної вентиляції будівель щодо забезпечення нормованих санітарно-епідеміологічних параметрів мікроклімату приміщень, виконання вимог безпеки та охорони навколишнього середовища, раціонального використання енергетичних ресурсів під час експлуатації встановлює ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування».*

Усі металеві повітроводи, трубопроводи, фільтри та інше обладнання витяжних установок, що транспортують горючі та вибухонебезпечні речовини, повинні бути заземлені та захищені від статичної електрики, а також мати пристрої для очищення. При встановленні вибухозахищених вентиляторів поза приміщеннями для них слід влаштовувати спеціальне укриття з негорючих матеріалів.

Під час експлуатації вентиляційних систем забороняється:

- відключати або знімати вогнезатримувальні пристрої;

- випалювати накопичені в повітроводах, зонтах жирові відкладення та інші горючі речовини;
- закривати витяжні канали, отвори й решітки;
- залишати двері вентиляційних камер відчиненими, зберігати в камерах різні матеріали та устаткування;
- використовувати припливно-витяжні повітроводи й канали для відведення газів від приладів опалення, газових колонок, кип'ятильників та інших нагрівальних приладів;
- складувати впритул (на відстані менше 0,5 м) до повітроводів і устаткування горючі матеріали або негорючі матеріали в горючій упаковці;
- видаляти за допомогою однієї системи відсосів різні гази, пар, пил та інші речовини, котрі при змішуванні можуть викликати спалахи, горіння або вибух; експлуатувати переповнені циклони.

Кондиціонування. *Вимоги до систем кондиціонування та охолодження повітря будівель щодо забезпечення нормованих санітарно-епідеміологічних параметрів мікроклімату приміщень, виконання вимог безпеки та охорони навколишнього середовища, раціонального використання енергетичних ресурсів під час експлуатації встановлює ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування».*

Монтаж, підключення, прокладання мереж, улаштування електричного захисту на лініях, які живлять побутові кондиціонери, повинні проводитися відповідно до вимог інструкції виробника. Лінії живлення до кожного побутового кондиціонера, групи кондиціонерів необхідно забезпечувати автономним пристроєм електричного захисту незалежно від наявності захисту на загальній лінії, яка живить групу кондиціонерів. Зовнішній простір та стіни будинків навколо кондиціонерів мають бути розчищені від гілок дерев, витких рослин та інших предметів і конструкцій із горючих матеріалів у радіусі не менше ніж 1,5 метра.

Під час експлуатації побутових кондиціонерів забороняється:

- використовувати як опорні конструкції горючі елементи конструкцій рам замість монтажних кріплень заводського виготовлення або інших металевих конструкцій при встановленні кондиціонера у віконному отворі;

- вносити в конструкцію кондиціонерів зміни, не передбачені заводом-виробником;

- замінювати наявні триполюсні штепсельні роз'єднувачі на двополюсні;

- встановлювати кондиціонери у внутрішніх протипожежних перегородках та стінах;

- встановлювати у виробничих приміщеннях категорій А і Б.

Системи централізованого водовідведення (каналізація).

Скидання (зливання) стоків, які містять ЛЗР та ГР, речовин, що у взаємодії з водою виділяють вибухопожежонебезпечні гази, у систему централізованого водовідведення (каналізацію) забороняється. Для запобігання розповсюдженню вогню під час пожежі промислові системи централізованого водовідведення (каналізації) повинні бути обладнані гідравлічними затворами. Каналізаційні системи та гідрозатвори необхідно періодично оглядати й очищати. Кришки оглядових колодязів систем централізованого водовідведення повинні бути постійно закритими.

На промислових підприємствах кришки каналізаційних колодязів на системах і спорудах стічних вод із наявністю ЛЗР, ГР і вибухонебезпечних речовин мають виконуватися з негорючих матеріалів, що не утворюють іскор під час ударів.

Забороняється:

- експлуатувати виробничу каналізацію з несправними або неправильно виконаними гідрозатворами;

- об'єднувати потоки різних стічних вод, які спроможні в разі змішування утворювати й виділяти вибухонебезпечні суміші;

- з'єднувати витяжну частину каналізаційних стояків із вентиляційними системами та димоходами;

- використовувати для освітлення гідрозатворів і колодязів ліхтарі, факели та інші види відкритого вогню.

Газове обладнання. *Розміщення газових опалювальних котлів, опалювальних апаратів, ємнісних газових водонагрівників, газобалонних установок має відповідати протипожежним вимогам будівельних норм щодо газопостачання згідно з ДБН В.2.5-20:2018 «Газопостачання» та Правилам безпеки систем газопостачання України, наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України 15.05.2015 № 285.*

Застосовувати вогонь для виявлення витoku газу з газопроводів, а також користуватися газовими пальниками й приладами в разі несправності їх чи несправності газопроводів та арматури забороняється.

Виявивши у приміщенні запах газу, слід негайно припинити його подавання, викликати аварійну газову службу і провітрити приміщення. До усунення несправності у приміщенні забороняється запалювати сірники, курити, застосовувати відкритий вогонь, вмикати та вимикати електроприлади.

Улаштування дахових котелень на природному газі має відповідати ДБН В.2.5-77:2014 «Котельні», ДБН В.2.5-56:2010 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Системи протипожежного захисту».

Контрольні питання

1. Порядок подання декларації відповідності матеріально-технічної бази.
2. Порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки.
3. Анулювання дозволу на виконання робіт підвищеної небезпеки.
4. Уникнення помилок при оформленні дозволу.
5. Забезпечення пожежної безпеки у тандемі орендар – власник.

6. Вимоги пожежної безпеки до утримання територій на підприємстві.

7. Класифікація будівель, споруд згідно ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» будинки.

8. Обмеження поширення пожежі між будинками.

9. Організація і проведення масових заходів на підприємстві.

10. Основні напрямки забезпечення пожежної безпеки у будівлях, спорудах на підприємстві.

11. Класифікація будівельних матеріалів за показниками пожежної небезпеки.

12. Визначення категорій приміщень, будинків за вибухопожежною та пожежною небезпекою.

13. Обов'язки власників або наймачів щодо забезпечення пожежної безпеки в приміщеннях на підприємстві.

14. Типи сходів, сходових кліток та зовнішніх пожежних драбин.

15. Вимоги пожежної безпеки до утримання евакуаційних шляхів.

16. Вимоги пожежної безпеки до утримання евакуаційних виходів.

17. Вимоги пожежної безпеки до електроустановок на підприємстві.

18. Вимоги пожежної безпеки до опалення на підприємстві.

19. Вимоги пожежної безпеки до вентиляції на підприємстві.

20. Застосування пічного опалення у приміщеннях.

21. Вимоги до систем внутрішнього теплопостачання, повітряного опалення.

22. Вимоги пожежної безпеки до кондиціонування на підприємстві.

23. Вимоги пожежної безпеки до систем централізованого водовідведення (каналізація) на підприємстві.

24. Вимоги пожежної безпеки до систем газового обладнання на підприємстві.

Тестові завдання

1. Початок роботи новоутворених підприємств здійснюється суб'єктом господарювання на підставі:

1. Наявності позитивного висновку за результатами оцінки (експертизи) протипожежного стану підприємства.
2. Поданої декларації відповідності матеріально-технічної бази цього суб'єкта вимогам законодавства з питань пожежної безпеки.
3. Комплексу організаційно-технічних заходів щодо забезпечення пожежної безпеки.
4. Умовами договору роботодавця з персоналом підприємства про виконання правил пожежної безпеки.

2. Де на об'єктах господарювання допускається стоянка транспорту?

1. У наскрізних проїздах будівель на відстані менше 10 метрів від в'їзних воріт на територію підприємства.
2. Менше 5 метрів від пожежних гідрантів, забірних пристроїв вододжерел, пожежного обладнання та інвентарю.
3. На поворотних майданчиках тупикових проїздів.
4. Правильної відповіді немає.

3. Що не забороняється при проведенні масових заходів (концертів) у приміщеннях об'єктів господарювання?

1. Зменшувати ширину проходів між рядами, установка в проходах додаткових посадкових місць.
2. Організовувати чергування на сцені та у приміщеннях відповідальних за пожежну безпеку.
3. Використовувати свічки, бенгальського вогню, відкритого вогню, феєрверків.
4. Включення в програму (сценарій) номерів з використанням вогневих ефектів і куріння.

4. Які таблички не встановлюються на видних місцях території об'єктів господарювання?

1. Таблички із зазначенням порядку виклику пожежної охорони.
2. Знаки місць розміщення первинних засобів пожежогасіння.
3. Таблички із зазначенням ступеня вогнестійкості та категоріями з вибухопожежної та пожежної небезпеки будівель і споруд об'єкту господарювання.
4. Схема руху транспорту, в якій слід вказувати розміщення будівель, водойм, гідрантів, пірсів та градирень.

5. У яких приміщеннях заборонено застосування електричних опалювальних приладів?

1. У приміщеннях категорій за вибухопожежонебезпекою А та Б.
2. У приміщеннях категорій за вибухопожежонебезпекою В.
3. У приміщеннях категорій за вибухопожежонебезпекою Г.
4. У приміщеннях категорій за вибухопожежонебезпекою Д.

6. Яке інженерне рішення призначене запобіганню поширення пожежі та її небезпечних чинників за межі приміщення або в середину приміщення, сходової клітки, ліфтової шахти?

1. Незадимлювана сходова клітка.
2. Протипожежний тамбур-шлюз.
3. Протипожежна секція.
4. Протипожежний відсік.

7. Початок використання об'єктів нерухомості (будівель, споруд, приміщень або їх частин) здійснюється суб'єктом господарювання на підставі:

1. Наявності позитивного висновку за результатами оцінки (експертизи) протипожежного стану підприємства.
2. Поданої декларації відповідності матеріально-технічної бази цього суб'єкта вимогам законодавства з питань пожежної безпеки.
3. Комплексу організаційно-технічних заходів щодо забезпечення пожежної безпеки.

4. Умовами договору роботодавця з персоналом підприємства про виконання правил пожежної безпеки.

8. Хто визначає на об'єкті господарювання категорії за вибухопожежною та пожежною небезпекою?

1. Керівники (технологи) об'єктів, або проєктувальні організації, або спеціалізовані науково-дослідні заклади.
2. Фахівці Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
3. Фахівці Державної служби з питань праці.
4. Всі вище перелічені фахівці.

9. Чим не облаштовуються спеціальні місця для паління, на об'єктах господарювання, де це дозволено?

1. Знаком або написом «Місце для паління».
2. Урною або попільницею з негорючих матеріалів.
3. Вогнегасником, первинними засобами пожежогасіння.
4. Системою пожежогасіння з автоматичним чи ручним приводом дії.
5. Правильної відповіді немає.

10. Якими критеріями встановлюється висота та ширина шляхів евакуації?

1. Проєктної організацією, розробником проєкту будівлі будинку чи споруди.
2. Обставинами, які склалися на об'єкті господарювання.
3. Нормативними актами відповідно до призначення будинку.
4. Вимогами технологічного процесу виробництва.

11. У яких приміщеннях має бути забезпечено дотримання вимог електричної іскробезпеки?

1. У приміщеннях категорій А, Б, В за вибухопожежною та пожежною небезпекою.
2. У приміщеннях категорій Г за вибухопожежною та пожежною небезпекою.
3. У приміщеннях категорій Д за вибухопожежною та пожежною небезпекою.

4. У приміщеннях категорій В, Г за вибухопожежною та пожежною небезпекою.

5. У приміщеннях категорій А, Б, В, Д за вибухопожежною та пожежною небезпекою.

12. Яке інженерне рішення унеможливилює потрапляння до неї продуктів згорання під час пожежі?

1. Протипожежний тамбур-шлюз.

2. Протипожежна секція.

3. Протипожежний відсік.

4. Незадимлювана сходові клітка.

13. До II ступені вогнестійкості відносять будівлі:

1. З несучими та огорожувальними негорючими конструкціями, з межею вогнестійкості 1,5 - 3 год.

2. З несучими та огорожувальними негорючими конструкціями, з межею вогнестійкості 0,5 - 2,5 год.

3. З несучими негорючими та огорожувальними важкогорючими конструкціями (перекрытия, перекрытия, перегородки), з межею вогнестійкості 0,25 - 2 год.

4. З несучими та огорожувальними важкогорючими конструкціями, межа вогнестійкості яких не нормується.

14. Територія підприємств повинна мати:

1. Зелене насадження, згідно встановлених норм.

2. Зовнішнє освітлення, яке забезпечує швидке знаходження входів до будинків та споруд, пожежних драбин, протипожежного обладнання.

3. Зовнішнє ґрунтове тверде покриття для проїзду аварійно-рятувальних підрозділів.

4. Місця для зберігання відходів виробництва.

5. Всі відповіді вірні.

15. Початок використання суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику здійснюється на підставі:

1. Наявності позитивного висновку за результатами оцінки (експертизи) протипожежного стану підприємства.
2. Поданої декларації відповідності матеріально-технічної бази цього суб'єкта вимогам законодавства з питань пожежної безпеки.
3. Комплексу організаційно-технічних заходів щодо забезпечення пожежної безпеки.
4. Умовами договору роботодавця з персоналом підприємства про виконання правил пожежної безпеки.

16. Декларація відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства подається:

1. В електронній формі через Єдиний державний портал адміністративних послуг або через інтегровані з ним інформаційні системи відповідних дозвільних органів.
2. У паперовій формі - особисто (через уповноважену особу) або поштою.
3. В електронній формі через Єдиний державний портал адміністративних послуг або через інтегровані з ним інформаційні системи та у паперовій формі - особисто або поштою.
4. Правильної відповіді немає.

17. У який термін необхідно проводити замір опору ізоляції і перевірка спрацювання приладів захисту електричних мереж та електроустановок від короткого замикання?

1. Мають проводитись 1 раз на 2 роки, якщо інші терміни не обумовлені ПТЕ.
2. Мають проводитись 1 раз на 3 роки, якщо інші терміни не обумовлені ПТЕ.
3. Мають проводитись 1 раз на 4 роки, якщо інші терміни не обумовлені ПТЕ.
4. Мають проводитись 1 раз на 5 років, якщо інші терміни не обумовлені ПТЕ.
5. Замір опору ізоляції і перевірка спрацювання приладів захисту

електричних мереж та електроустановок від короткого замикання ПТЕ не нормується.

18. У яких приміщеннях забороняється застосування пічного опалення?

1. У приміщеннях категорій за вибухопожежною та пожежною небезпекою Г, Д.
2. У приміщеннях категорій за вибухопожежною та пожежною небезпекою Г, В.
3. У приміщеннях категорій за вибухопожежною та пожежною небезпекою Б, В.
4. У приміщеннях категорій за вибухопожежною та пожежною небезпекою А, Б, В.

19. Яке інженерне рішення призначене запобіганню поширення пожежі та її небезпечних чинників за його межі, у разі виникнення пожежі всередині інженерної споруди?

1. Протипожежна секція.
2. Протипожежний відсік.
3. Незадимлювана сходові клітка.
4. Протипожежний тамбур-шлюз.

20. У разі необхідності встановлення на вікнах приміщень, де перебувають люди, ґрат останні не повинні:

1. Розкриватися.
2. Розсуватися.
3. Зніматися.
4. Бути постійно зачиненими.

4.3. Дії при виникненні пожежі, використання первинних засобів пожежогасіння на об'єктах господарювання

4.3.1. Дії при виникненні пожежі

Майже на кожному підприємстві є ризики виникнення пожежі. Щоб звести до мінімуму рівень матеріальної шкоди та зберегти людські життя, працівники мають знати, як діяти у разі надзвичайної ситуації. Як показує практика, грамотно скоординовані перші дії при пожежі дозволяють якщо не запобігти його подальший розвиток, то істотно мінімізувати ризики.

Адреналін і нерви – природні реакції, які можуть наразити вас на великий ризик. Тому у разі пожежі на робочому місці ви повинні діяти швидко, убезпечивши себе. Щойно ви вловили запах гару або побачили задимлення, а то і вогнище, не зволікаючи необхідно набирати номер служби порятунку – 101. Обов'язково повідомте диспетчеру наступну важливу інформацію: за якою адресою розташований об'єкт господарювання; конкретну сферу утворення пожежі; масштаб розповсюдження вогню; чи є постраждалі. Викликавши рятувальну службу, негайно повідомте про надзвичайну ситуацію охорону, керівництво, а також інших працівників шляхом включення сигналізації або телефоном.

Обстановка, яка може бути під час виникнення пожежі:

- наявність великої кількості людей, які потребують допомоги, і виникнення серед них паніки;
- розповсюдження вогню пустотами, конструкціями, каналами, системами вентиляції, через віконні прорізи, лоджії, балкони, горючими матеріалами, технологічним обладнанням як у вертикальному, так і горизонтальному напрямках;
- швидке зростання температури та переміщення теплових потоків у напрямку відкритих прорізів;
- виділення диму, токсичних продуктів та швидке їх поширення;
- деформація та руйнування конструктивних елементів будівель, споруд, технологічного обладнання;

- наявність інших небезпечних чинників.

Традиційний підхід до боротьби з пожежною ситуацією не на 100% надійний. Треба чітко уявити, самостійно боротися з джерелом пожежі в жодному разі не можна, оскільки такі дії часто закінчуються опіками/травмами.

Дії персоналу об'єкта господарювання під час пожежі повинні бути зваженими, тому вам слід спокійно евакуюватися відповідними шляхами.

Пам'ятайте на кожному об'єкті є характерний перелік вразливих місць:

1. *Затримки у виявленні місця займання.* Потрібно розуміти, що виявлення джерела та місця пожежі пов'язане із затримкою в часі, оскільки задимлення (ключовий маркер пожежі) або запах гару з'являються не відразу. Якщо пожежа виникла в нічний час або у віддалених приміщеннях, її оперативна ліквідація апріорі неможлива.

2. *Людський фактор.* План евакуації, інструкція дій у разі пожежі є у кожному будинку. Однак при утворенні реальної загрози людина не завжди здатна опанувати паніку і дотримуватися приписів.

3. *Затримка дзвінків.* Несвоєчасне виявлення вогнища, паніка працівників – все це заважає вчасно викликати службу, що призводить до збільшення поширення вогню та пізнього приїзду пожежників.

4. *Особисті речі.* Не зупиняйтеся, щоб зібрати будь-які особисті речі, часто цей фактор приводить до втрати часу на евакуацію.

5. *Наявність ліфту.* Ніколи не користуйтеся ліфтом – він може перестати працювати, а ви потрапите у пастку всередині; двері можуть відкритися на пошкодженому поверсі й піддати людей, що знаходяться в ньому, впливу вогню, тепла та отруйних газів.

Порядок дій у разі пожежі наведено в Правилах пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом МВС від 30.12.2014 № 1417.

Якою має бути особиста поведінка в разі пожежі. Якщо ви почуєте крики: «Пожежа!», зберігайте спокій та закликайте до цього довколишніх. Оцініть обстановку, переконайтеся в наявності реальної небезпеки - можливо, хтось цим криком хоче просто привернути увагу людей.

Стоячи на місці, уважно подивіться навколо. Побачивши телефон (скористайтесь мобільним телефоном, дзвінки екстреним службам – безкоштовні) або кнопку пожежної сигналізації, повідомте про пожежу пожежно-рятувальній службі та починайте спокійно рухатися до найближчого виходу. Зателефонувавши за номером «101», потрібно назвати свої ПІБ та надати оператору повну інформацію щодо пожежі, а саме: місце її виникнення, кількість поверхів будівлі та місце розташування, загальну обстановку на об'єкті, наявність людей у зоні пожежі та за необхідності іншу допоміжну інформацію.

Слід негайно повідомити про пожежу керівникові або відповідальним за пожежну безпеку особам (черговим). За можливості здійснити заходи, спрямовані на гасіння пожежі як за допомогою спеціального протипожежного інвентарю, так і за допомогою первинних засобів пожежогасіння (вогнегасник). Допомогти людям залишити приміщення, де виникла пожежа, за наявності відповідних навичок або знань - надати домедичну допомогу постраждалим.

Якщо приміщення заповнилося димом, зникло освітлення, йдіть до виходу, тримаючись за стіни або поручні. Дихайте через зволожену тканину, носовичок або рукав одягу. У разі пожежі дим накопичується у верхній частині приміщення. Тому при задимленні нагніться або ляжте на підлогу, рухайтесь навкарачки або поповзом до виходу вздовж стіни, щоб не втратити напрямок евакуації.

У будь-якій обстановці зберігайте витримку й холонокровність, не давайте поширюватися паніці. Допоможіть тим, хто скутий страхом і не може рухатися. Розмовляйте з ними спокійно та виразно, підтримуйте їх під руки.

Якщо сходова клітка відрізана вогнем або сильно задимлена, ліпше залишайтеся в приміщенні та чекайте на рятувальників. Ущільніть двері, через які може проникнути дим: зволожите ганчірки, рушники, простирадла і, щільно прикривши двері, заткніть щілини між дверима та косяком, підлогою.

У разі пожежі спускатися водостічними трубами, стояками за допомогою простирادل або мотузок, а також стрибати з вікон будівлі неприпустимо. Це може призвести до тяжких травм і навіть до загибелі.

Кожен хто виявив ознаки пожежі (горіння) зобов'язаний: ні в якому разі піддаватися паніці. Тримайте себе в руках, паніка може коштувати життя! Дуже небезпечно для життя входити в зону задимлення, навіть якщо там не видно вогнищ загоряння вогню.

1. Негайно повідомити про це за телефоном (101). При цьому необхідно назвати адресу об'єкта, вказати кількість поверхів будівлі, місце виникнення пожежі, обстановку на пожежі, наявність людей, а також повідомити своє прізвище.

2. Задіяти систему оповіщення людей про пожежу. Розпочати самому і залучити інших осіб до евакуації людей з будівлі до безпечного місця згідно з планом евакуації.

3. Вжити (по можливості) заходів щодо гасіння (локалізації) пожежі первинними засобами пожежогасіння та збереження матеріальних цінностей.

4. Повідомити про пожежу керівника підприємства чи відповідну компетентну посадову особу об'єкту.

5. Організувати зустріч пожежних підрозділів, інформувати керівника пожежно-рятувального підрозділу про наявність людей у будівлі, надати їм допомогу у виборі найкоротшого шляху для під'їзду до осередку пожежі та в установці техніки на зовнішні джерела водопостачання.

6. У разі необхідності викликати інші аварійно-рятувальні служби.

Посадова особа об'єкта, що прибула на місце пожежі, зобов'язана:

1. Перевірити, чи викликана оперативно-рятувальна служба (продублювати повідомлення), довести подію до відома власника підприємства.

2. У разі загрози життю людей негайно організувати їх рятування (евакуацію), використовуючи для цього наявні сили й засоби.

3. Видалити за межі небезпечної зони всіх працівників, не пов'язаних з ліквідуванням пожежі.

4. Припинити роботи в будинку (якщо це допускається технологічним процесом виробництва), крім робіт, пов'язаних із заходами щодо ліквідування пожежі.

5. Здійснити в разі необхідності відключення електроенергії (за винятком систем протипожежного захисту, пристроїв протидимового захисту) та здійснити інші заходи, що сприяють запобіганню розвитку пожежі та задимленню будинку.

6. Перевірити включення оповіщення людей про пожежу, установок пожежогасіння, протидимового захисту.

7. Організувати зустріч підрозділів оперативно-рятувальної служби, надати їм допомогу у виборі найкоротшого шляху для під'їзду до осередку пожежі та в установці техніки на зовнішні джерела водопостачання.

8. Забезпечити дотримання безпеки праці працівниками, які беруть участь у гасінні пожежі.

З прибуттям на пожежу пожежно-рятувальних підрозділів повинен бути забезпечений безперешкодний доступ їх на територію об'єкта, за винятком випадків, коли чинним законодавством встановлений особливий порядок допуску.

Після прибуття пожежно-рятувальних підрозділів адміністрація та інженерно-технічний персонал підприємства зобов'язані брати участь у консультуванні керівника гасіння пожежі з приводу конструктивних і технологічних особливостей об'єкта, де виникла

пожежа, прилеглих будівель та пристроїв, організувати залучення сил та засобів об'єкта до вжиття необхідних заходів, пов'язаних із ліквідацією пожежі та попередженням її поширенню.

Під час проведення евакуації та гасіння пожежі необхідно:

1. З урахуванням обстановки, що склалася, визначити найбезпечніші евакуаційні шляхи і виходи до безпечної зони у найкоротший строк.

2. Ліквідувати умови, які сприяють виникненню паніки. З цією метою тим хто організовує евакуацію не можна залишати тих кого евакуюють без нагляду з моменту виявлення пожежі та до її ліквідації.

3. Евакуацію людей слід починати з приміщення, у якому виникла пожежа, і суміжних з ним приміщень, яким загрожує небезпека поширення вогню і продуктів горіння.

4. Ретельно перевірити всі приміщення, щоб унеможливити перебування людей у небезпечній зоні.

5. Виставити пости безпеки на входах у будівлі, щоб унеможливити повернення людей до будівлі, де виникла пожежа.

6. У разі гасіння слід намагатися у першу чергу забезпечити сприятливі умови для безпечної евакуації людей.

7. З метою запобігання поширенню вогню, диму утримуватися від відчинення вікон і дверей, а також від розбивання скла.

8. Залишаючи приміщення або будівлю, що постраждали від пожежі, потрібно зачинити за собою всі двері і вікна.

Якщо пожежа застала вас у приміщенні:

1. Якщо ви відчули запах диму, шум пожежі (характерний тріск) зателефонуйте за номером телефону «101», підійдіть до дверей, але не відчиняйте їх відразу, обережно доторкніться до них тильною стороною долоні.

2. Якщо двері не гарячі, то обережно відчиніть їх та швидко виходьте з приміщення. Залишаючи приміщення або будівлю, що постраждали від пожежі, потрібно зачинити за собою всі двері і вікна. У разі евакуації рухатись треба тільки у напрямку руху, не

зупиняючись, навіть якщо рідні чи близькі вам люди залишилися позаду (рухайтесь до виходу поповзом або пригинаючись).

Обережно оминати кути і перешкоди, дивитися тільки вперед, а не під ноги. Руки схрещуємо навхрест - лікті виставляємо трошки вперед, а долоні кладемо собі на плечі, так можна буде вільно дихати, навіть якщо вас затиснуть.

Якщо впали, необхідно відразу піднятися і в жодному разі не згортатися «калачиком» на підлозі (не соромно вчепитися у ногу людини, що пробігає повз, і, зачепившись за неї, спробувати піднятися, від дорогоцінних хвилин залежить життя, а вам необхідно продовжити евакуацію).

Якщо ви знаходитесь у висотному будинку, не біжіть вниз крізь вогнище, а користуйтеся можливістю врятуватися на даху будівлі, використовуйте пожежну драбину. Під час пожежі заборонено користуватися ліфтами.

3. Якщо двері гарячі - не відчиняйте їх, дим та полум'я не дозволять вам вийти, щільно закрийте двері, а всі щілини і отвори заткніть будь-якою тканиною, щоб уникнути подальшого проникнення диму та повертайтеся у глибину приміщення і приймайте заходи до порятунку.

Присядьте, глибоко вдихніть повітря, обережно розкрийте вікно, висуньтеся та кричіть «Допоможіть, пожежа!», а якщо ви не в змозі відкрити вікно - розбийте віконне скло твердим предметом та зверніть увагу людей, які можуть викликати пожежників.

Заходи щодо рятування потерпілих з будинків, які горять, та під час гасіння пожежі:

1. Перед тим, як увійти в приміщення, що горить, накрийтеся мокрою ковдрою, будь-яким одягом чи щільною тканиною.

2. Відкривайте двері в задимлене приміщення обережно, повільно. Щоб уникнути посилення пожежі від великого притоку свіжого повітря.

3. В сильно задимленому приміщенні рухайтесь поповзом або пригинаючись.

4. Для захисту від чадного газу необхідно дихати через зволожену тканину.

5. У першу чергу рятуйте дітей, інвалідів та старих людей. Пам'ятайте, що маленькі діти від страху часто ховаються під ліжку, в шафу та забиваються у куток.

6. Виходити із осередку пожежі необхідно в той бік, звідки віє вітер.

7. Побачивши людину, на якій горить одяг, зваліть її на землю та швидко накиньте будь-яку ковдру чи покривало (бажано зволожену) і щільно притисніть до тіла, при необхідності, викличте медичну допомогу за номером телефону «103».

8. Якщо загорівся ваш одяг, падайте на землю і перевертайтеся, щоб збити полум'я, ні в якому разі не біжіть - це ще більше роздуває вогонь.

9. Під час гасіння пожежі використовуйте вогнегасники, пожежні крани, кошму та інші засоби гасіння.

10. Якщо горить електричне обладнання або проводка, вимкніть рубильник або електричні пробки, а потім починайте гасити вогонь.

Перша допомога при опіках:

1. У першу чергу потрібно викликати швидку медичну допомогу за номером телефону «103».

2. Потерпілого слід віднести подалі від вогню і диму, посадити або покласти його. Місця опіку слід обливати водою протягом 15 хвилин, але взимку в морози робити це потрібно максимально обережно, щоб не отримати до опіків ще переохолодження чи обмороження.

3. Якщо одяг не пристає до тіла, його потрібно зняти з уражених опіками ділянок тіла потерпілого, при можливості теж саме необхідно зробити з взуттям, аксесуарами (годинник, кільця, браслети, ланцюжки, сережки).

4. Опіки можна залишати відкритими, їх потрібно прикрити чистою тканиною без ворсу, для цієї мети можна використовувати чисті наволочки або простирадла. Не можна чіпати нічого, що

пристає до місця опіку. Ні в якому разі не можна проколювати пухирі.

Правильна поведінка під час пожежі є запорукою безпечної евакуації з місця аварії та збереження життя і здоров'я людей.

4.3.2. Використання первинних засобів пожежогасіння під час ліквідації пожежі

Якщо є змога впоратися з вогнем, потрібно загасити пожежу за допомогою первинних засобів пожежогасіння і підручних засобів. Але пам'ятайте, самотійно боротися з джерелом пожежі в жодному разі не можна, оскільки такі дії часто закінчуються опіками/травмами. Потрібно залучити на допомогу людей, які перебувають поруч.

Пожежу в час її виникнення можливо погасити первинними засобами пожежогасіння, які використовують на початку боротьби з пожежами, для їхньої локалізації та ліквідації. Це передбачено п. 3.6 глави 3 розділу V Правил пожежної безпеки в Україні, затвердженими наказом МВС від 30.12.2014 № 1417.

Але спочатку треба уявити, які пожежі можуть виникати на об'єктах господарювання та до якого класу пожеж залежно від матеріалу, що горить, їх відносять. Класифікація зможе допомогти правильно вибрати вогнегасну речовину, технічний засіб та/або тактичні прийоми пожежогасіння.

В Україні діє ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж» у повній відповідності до європейського першоджерела EN 2:1992; EN 2:1992/A1:2004, IDT. Стандарт встановлює класи пожеж залежно від матеріалу, що горить, і не передбачає визначення конкретного класу пожежі, що супроводжується горінням електрообладнання під напругою:

- клас А - пожежі супроводжуються горінням твердих матеріалів, зазвичай органічного походження, під час горіння яких зазвичай утворюються тліючі вуглини;

- клас В - пожежі супроводжуються горінням рідин або твердих речовин, які переходять у рідкий стан;
- клас С - пожежі супроводжуються горінням газів;
- клас D - пожежі супроводжуються горінням металів;
- клас F - пожежі супроводжуються горінням речовин, які використовують для приготування їжі (рослинні і тваринні олії та жири) і містяться в кухонних приладах.

А втім, жоден стандарт і навіть довідник не є панацеєю, як кажуть, на всі випадки життя, тому, продумуючи підходи до протипожежного захисту об'єкта, складаючи план (картку) або вибираючи засоби пожежогасіння, слід орієнтуватися передусім, на здоровий глузд, а за браку інформації або спеціальних знань - звертатися до фахівців відповідного профілю.

Згідно ДСТУ 2272:2006 «Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять» первинні засоби пожежогасіння це технічні засоби, речовини або їх комплекс, придатні для використання людиною для локалізації і (або) ліквідування пожежі на її початковій стадії.

З'ясуємо, які бувають первинні засоби пожежогасіння, як їх обрати та використовувати.

До первинних засобів пожежогасіння належать: вогнегасники, пожежні кран-комплекти, пожежний інвентар (покривала з негорючого теплоізолювального полотна або повсті, ящики з піском, бочки з водою, пожежні відра, совкові лопати) та переносний пожежний інструмент (ломи, лопати, сокири, багри тощо).

Найефективнішим первинним засобом пожежогасіння є вогнегасник. *Вогнегасник – доступний та зручний інструмент боротьби з вогнем і гасіння локальних пожеж. Це технічний засіб, призначений для припинення горіння вогнегасною речовиною, що міститься в ньому, під дією надмірного тиску, за масою і конструктивним виконанням придатний для транспортування і застосування однією людиною.* Використовують для гасіння пожеж у початковій стадії їх виникнення.

Порядок розміщення вогнегасників на об'єкті врегульований Правилами з експлуатації та типовими нормами належності вогнегасників, затвердженими наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15.01.2018 № 25.

При виборі вогнегасника необхідно враховувати кілька різних факторів:

1. Площу приміщення (наявність перегородок, коридорів, сходів) і шляхи евакуації. На 10 м² в середньому потрібно 1 кг вогнегасної речовини.

2. Клас можливої пожежі. Що може запалитися в приміщенні - тільки тверді речовини або також рідини, електроприлади і газу. Виходячи з цього вибирають вид вогнегасника.

3. Вага вогнегасника. Деякі моделі мають дуже велику вагу, що ускладнює їх використання. Наприклад, вуглекислотний вогнегасник при масі заряду 4 кг має загальну масу до 16,5 кг, а порошковий з такою ж масою заряду важить всього 6,5 кг.

Принцип практично будь-якого сучасного вогнегасника базується на зберіганні вогнегасної речовини під високим тиском з можливістю його подальшого транспортування і використання в осередку загоряння. Головною особливістю вогнегасників є вогнегасний склад, від якого і залежить вся подальша характеристика вогнегасника.

Вогнегасники мають однотипну конструкцію, відмінності можуть бути тільки в запірно-пусковому механізмі, конструкції розтруба і наявності або відсутності додаткового балона зі стисненим повітрям у корпусі. Конструкція вогнегасника:

- сталевий балон із зарядом порошку;
- запірно-пусковий механізм пістолетного типу;
- сифонна трубка;
- розтруб;
- рукоятка для перенесення;
- запобіжне кільце.

На теперішній час широко використовуються такі вогнегасні речовини: вода, вода з домішками, розчини піноутворювачів загального та спеціального призначення з водою та спеціальними добавками, вогнегасні порошки, вуглекислий газ.

Ефективність протипожежної речовини визначається такими факторами, як вплив на сповільнення горіння, охолодження вогню, ізолювання пожежі, а також змочувальними та піноутворювальними властивостями. Критичне значення має електропровідність протипожежної речовини при ліквідації пожежі під електричним струмом.

За категорією протипожежної речовини вогнегасники поділяються на такі види: водні; пінні, які розрізняються за характеристиками пінного потоку і можуть бути обладнані генераторами піни малої або середньої кратності; порошкові; газові; комбіновані.

Водяні та рідинні вогнегасники. Воду у форматі компактного або розпиленого струменя використовують при ліквідації пожеж класу А, а в тонкорозпиленому стані - також при пожежах класу В. Основний спосіб впливу на горіння - охолодження. Цей процес має вторинний ефект - під час перетворення в пару ізолює вогнище пожежі й знижує вміст кисню в зоні горіння (інертне розрідження горючих газів та повітря).

Для поліпшення функціональності води використовують різні добавки або суміші активних речовин, що сприяють легкому розповсюдженню речовини в зоні пожежі. Недоліком водних речовин є те, що в будь-якому вигляді, крім тонкорозпиленого, вони не можуть застосовуватись для ліквідації загоряння електричного обладнання.

Пінні вогнегасники. Вогнегасною речовиною, яка використовується для ліквідації загорянь, у цьому виді вогнегасників є піна. Її отримують хімічним або повітряно-механічним шляхом. Завдяки своїй структурі піна створює щільний однорідний шар, який перешкоджає проникненню кисню і

подальшому горінню, а це, своєю чергою, мінімізує або ліквідує осередок загоряння. Вода, яка входить до складу пінного розчину, створює додатковий ефект охолодження охоплених полум'ям предметів.

Хімічний пінний вогнегасник. Для отримання піни хімічним шляхом використовуються кислота і луг. Її склад - 80% вуглекислого газу, 19,7% води, 0,3% піноутворювач. Всередині вогнегасника ці речовини розміщені окремо. В момент приведення в дію пінного вогнегасника вони змішуються і починається активна хімічна реакція. Зараз цей вид пінних вогнегасників вийшов з ужитку, його можна побачити тільки в музеях пожежної охорони.

Хімічні пінні вогнегасники та вогнегасники, які приводяться в дію шляхом перекидання, не рекомендується вводити в експлуатацію. Їх доцільно замінити на більш ефективні вогнегасники, вид яких визначають залежно від ймовірного класу пожежі та з урахуванням особливостей об'єкта.

Повітряно-механічний пінний вогнегасник. Для отримання повітряно-механічної піни використовуються: піноутворювачі, які змішуються з водою; потоки повітря або іншого газу (наприклад, азоту або вуглецю), що модулюються. Її склад - 90% повітря, 9,8% води, 0,2% піноутворювача. За принципом використання газу поділяються на два типи: закачані та з балоном високого тиску.

Щоб отримати повітряно-механічну піну, використовується піногенератор. Він складається з:

- корпусу з конусами, один з яких звужується, а другий розширюється;
- розпилювача;
- розчину піноутворювача;
- пакету металевих сіток.

У зв'язку з високою корозійною активністю заряду внутрішні стінки піногенератора покривають антикорозійною плівкою.

Для витіснення складу, який утворює піну, використовується повітря, азот або вуглекислий газ. Один із видів газу може одразу

перебувати в балоні, а може генеруватися безпосередньо перед гасінням пожеж.

Приведення в дію пінного вогнегасника. Вогнегасник за допомогою рукоятки знімається і доставляється до місця пожежі; висмикується опломбована чека; розтруб-насадка направляється на вогнище та натискується важіль. Пусковий важіль після приведення вогнегасника в дію проколює мембрану з робочим газом, піноутворювач витискається за допомогою робочого газу через клапани і сифонну трубку. Далі піноутворювач переміщується з повітрям і утворюється рясний потік піни. Стійкість по-вітряно-механічній піни - 20 хвилин. Стійкість хімічної піни - 40 хвилин. У робочому стані вогнегасник тримають вертикально, не нахиляючи і не перевертаючи.

Правила експлуатації пінних вогнегасників. Пінний вогнегасник використовується для гасіння пожеж класу А або легкозаймистих рідин класу В. У зв'язку з тим, що рідини мають здатність розтікатися по великій площі, слід пам'ятати, що заряду пінного вогнегасника вистачить на площу не більш ніж 1 м^2 .

Заборонено гасити пінним вогнегасником речовини, що вступають у взаємодію з водою. Наприклад, використовувати пінний вогнегасник для гасіння палаючих лужноземельних металів, таких, як алюміній, натрій, калій тощо. У цьому випадку під час взаємодії з водою виділяється водень, який підсилює горіння. Гасити матеріали, які можуть горіти без доступу кисню, і спирти. Спирти, розчиняючись у воді, руйнують склад піни. Гасити пожежі в діючих електроустановках, що перебувають під напругою, тому що піна є провідником електричного струму.

Порошкові вогнегасники. Отримали свою назву від типу вогнегасної речовини. Заряджені порошками, які не злежуються й комкуються, їх основа – фосфорноаммонійні солі, карбонат і бікарбонат натрію й калію, хлориди натрію й калію та добавки – кремнеорганічні сполуки, біла сажа, нефелин, тальк. Є найбільш

універсальним типом вогнегасника. Вони використовуються для гасіння пожеж класу А, В, С, D.

Станом на сьогодні вважаються одними з найефективніших інструментів ліквідації пожеж класу В і С, коли достатньо припинити зовнішнє горіння, завдяки високій здатності уповільнювати горіння протипожежні порошки.

При боротьбі з пожежами класу А використовуються порошки на основі фосфорноамонійних солей, за допомогою яких на поверхні розжарених матеріалів формується однорідна захисна плівка з розтоплених фосфатів.

При ліквідації пожеж класу D за допомогою спеціальних порошоків обмежують доступ повітря до горючої речовини.

Через невелику електропровідність протипожежні порошки є поширеним інструментом для ліквідації горіння обладнання, що перебуває під напругою.

Існують два основних види порошкових вогнегасників:

- закачані - заряджені вогнегасним порошком і закачані інертним газом (азот, вуглекислота) або повітрям під тиском близько 16 атм;

- газогенераторні - використовується енергія, яка генерується в момент запуску газу для викиду вогнегасної речовини.

Приведення в дію порошкового вогнегасника. Вогнегасник за допомогою рукоятки знімається і доставляється до місця пожежі. Висмикується чека з пломбою. Насадка-розпилювач направляється на вогнище. Рукоятка запуску відводиться вгору. Кистю руки необхідно натиснути на ручку пістолета-розпилювача. Вогнегасна речовина при цьому буде випускатися в осередок загорання.

Принцип дії вогнегасника ґрунтується на витісненні вогнегасного порошку стисненим газом, що знаходиться в балоні. В якості робочого газу використовується діоксид вуглецю (CO₂). При натиску на пусковий важіль мембрана балона руйнується і газ-витискувач створює надлишковий тиск та опускає вогнегасний порошок, який під тиском через відкритий клапан подається у

насадок-розпилювач та на вогнище пожежі. Для припинення викидання вогнегасної речовини необхідно відпустити важіль. Вогнегасники є виробом багаторазового використання.

Ефект гасіння порошком заснований на ізоляції вогнища горіння і запобігання доступу кисню до вогнища, а також на інгібуванні горіння (тобто його уповільненню). Гасіння об'єктів потрібно здійснювати з навітряної сторони з дистанції не менше 3-4 м. При гасінні вогнегасник тримати вертикально. Подачу порошку слід робити безперервно при повністю відкритому клапані, переміщуючись уперед і не залишаючись позаду й з боків непогашеної ділянки, намагаючись постійно підтримувати у зоні горіння порошкову хмару.

Під час гасіння газоподібних речовин струмінь вогнегасного порошку спочатку необхідно спрямовувати в струмінь газу майже паралельно газовому потоку.

Значне забруднення порошком об'єкта, не дозволяє використати порошкові вогнегасники для захисту обчислювальних залів, електронного устаткування, електричного устаткування з обертовими елементами, музейних експонатів.

Порошковий вогнегасник непридатний для гасіння:

- загоряння лужних і лужноземельних металів;
- інших матеріалів, горіння яких може відбуватися без доступу повітря.

Для гасіння пожежі електрообладнання, що перебуває під напругою до 1000 В, порошковий вогнегасник застосовують за рекомендаціями у паспорті. Перед гасінням потрібно обов'язково знеструмити електрообладнання, що перебуває в зоні пожежі та поблизу неї, після чого струмінь вогнегасного порошку спрямовувати безпосередньо у джерело полум'я.

Порошкові вогнегасники слід використовувати лише після евакуації людей з приміщення. У деяких людей може виникати алергічна реакція на компоненти порошку. Під час гасіння пожежі

порошковими вогнегасниками утворюється висока запиленість і, як наслідок, знижується видимість у приміщенні.

Газові вогнегасники. До їх числа відносяться вуглекислотні, в яких як вогнегасна речовина застосовується діоксид вуглецю (вуглекислота), а також аерозольні і вуглекислотно-бромілові суміші.

Газоподібні речовини застосовують для ліквідації зовнішнього полум'я. За характером гасіння вони поділяються на інертні розріджувачі та інгібітори горіння. Гасіння інертними розріджувачами відбувається внаслідок розрідження газового середовища і зменшення в ньому концентрації окисника, а гасіння інгібіторами горіння - за допомогою припинення хімічної реакції без впливу на температуру горіння.

Деякі газові речовини у рідкому або зрідженому стані (наприклад, діоксид вуглецю - CO_2) мають супровідну заморожувальну дію, тому можуть застосовуватись також при ліквідації пожеж на поверхнях твердих матеріалів. Під час викидання зрідженого CO_2 утворюється двошаровий струмінь, який складається з газу та переохолоджених твердих часток («снігу»). Зверніть увагу! Вуглекислотні вогнегасники не придатні для гасіння пожеж класу А.

Газові речовини не містять залишків і не призводять до забруднення приміщення, в якому сталася пожежа. Їх доцільно використовувати при ліквідації пожежі в офісах, банківських установах, архівах музеїв, бібліотек тощо. Всі газові речовини придатні для гасіння електрообладнання.

Вуглекислотні вогнегасники. Належать до вогнегасних засобів газової категорії, адже вогнегасною речовиною в них є вуглекислий газ, що міститься в зарядженому балоні в рідкому стані. Перебуваючи під власним надлишковим тиском від 5,7 до 15 МПа, він, коли його випускають назовні, гасить осередки займання. Ефективні при гасінні займань в умовах, де реакція горіння відбувається за участю кисню.

Цей тип вогнегасників є одним із найбільш популярних сьогодні, простий у використанні, не вимагає спеціальних навичок для коректної експлуатації (важливо у випадках, коли потрібно за лічені хвилини врятувати чиєсь життя), завдає мінімальну шкоду оргтехніці й документації, тому його активно розміщують в адміністративних, житлових і виробничих приміщеннях. Їх використовують тоді, коли застосування води не дає позитивного ефекту або небажане.

Допускається використання вуглекислотних вогнегасників для гасіння загорянь в електроустановках під напругою до 1000 В, або за відсутності напруги в електроустановках до 10 кВ. Вони не підійдуть для гасіння загорянь, які відбуваються без участі кисню (алюміній, магній, сплави алюмінію та магнію, калій, натрій, а також інші сполуки і матеріали, в яких процес тління може йти зсередини).

В основі дії вуглекислотного вогнегасника процес різкого розширення газу з активним поглинанням теплоти. Цей процес спричиняє появу снігу на розтрубі вогнегасника. Такі прояви фізичних властивостей обумовлюють виготовлення розтруба вуглекислотного вогнегасника з металу; якщо ж розтруб вогнегасника не металевий, а полімерний, необхідно пам'ятати про високу ймовірність накопичення на його поверхні електростатичного потенціалу, статичної електрики.

Під час використання вуглекислотного вогнегасника уникайте контактів розтруба з відкритими ділянками шкіри: це загрожує обмороженням, тому що температура вогнегасної речовини і розтруба може знижуватися до -70°C .

Будова і принцип дії вуглекислотного вогнегасника. Балон вуглекислотного вогнегасника є основною його частиною і виготовляється з високоміцних металевих сплавів; до нього під впливом високого тиску закачується вуглекислий газ. У горловину балона вгвинчено пістолетний або вентильний запірно-пусковий механізм, з'єднаний із сифонною трубкою. Ця трубка опускається аж до дна балона.

Розтруб за допомогою металевої трубки або ж броньованого шланга з'єднано зі спусковим пристроєм. Броньований шланг використовується в рухомих вуглекислотних вогнегасниках на вогнебезпечних виробництвах, де потрібно швидко локалізувати великий осередок загоряння.

Переносні моделі оснащені важелем для пуску, розташованим на горловині; натискання на нього приводить до того, що вуглекислота виштовхується через сифонну трубку до розтруба, де різко збільшується в обсязі, переходячи в твердий стан (сніг). Принцип дії вогнегасника ґрунтується на використанні надлишкового тиску, створюваному в корпусі вогнегасника.

Приведення в дію вогнегасника. Вогнегасник за допомогою рукоятки знімається і доставляється до місця пожежі. Зірвати запобіжну пломбу,вийняти чеку, яка запобігає необережному випадковому включенню механізму запірно-пускового пристрою. Розтруб повертається на вогнище і відкривається важільний механізм запірно-пускового пристрою, шляхом стиснення його з рукояткою тим самим приводиться у дію механізм гасіння.

Механізм гасіння заснований на випуску заряду з балона вогнегасника під дією власного надлишкового тиску. При переході вуглекислоти з рідкого стану в газоподібне відбувається збільшення її обсягу в 400 – 500 разів та супроводжується різким охолодженням. Виходячи назовні через розтруб, зріджений двоокис вуглецю перетворюється у вогнегасну речовину у виді снігоподібної маси або газової суміші.

Вторгаючись в зону горіння, вуглекислота охолоджує зону горіння або речовину до рівня, при якому подальший розвиток пожежі стає неможливим (снігоподібна вуглекислота) та шляхом розбавлення знижує концентрацію кисню в повітрі зони горіння (газова вуглекислотна суміш). Діє вогнегасник на віддалі 1,5 - 2 м протягом 20 - 60 с, є виробом багаторазового використання.

Аерозольні вогнегасники. Призначені для гасіння твердих речовин (клас А), рідких речовин (клас В), електрообладнання, що

знаходяться під напругою до 1000 В. Балон з ефективним вогнегасящим складом на водній основі з активною ендотермічною дією. Ендотермічна реакція, це хімічна реакція, яка супроводжується поглинанням тепла. Є абсолютно безпечним для здоров'я людей і навколишнього середовища. Вогнегасник одноразового використання.

Вогнегасна речовина, виявляє активний охолоджувальний ефект, який унеможлиблює термоудар у разі охолодження розпечених і гарячих предметів, термоопіки в людей і тварин, у разі перебування поблизу відкритого полум'я.

Принцип дії ґрунтується на фізико-хімічних процесах, що вилучають енергію тепла з нагрітих предметів, що дозволяє швидко знизити температуру у зоні горіння. На поверхнях, оброблених вогнегасником, створюється захисний шар, який запобігає повторному займанню матеріалів, що горіли.

Приведення в дію аерозольного вогнегасника. Зняти ковпачок, направити на вогнище, натиснути на дозуючий клапан, який дозволяє витрачати вогнегасну речовину рівно стільки, скільки необхідно для гасіння пожежі.

Простий навіть для дітей, рекомендований до застосування в домашніх умовах, в приміщеннях з персональними комп'ютерами, адміністративних і побутових будівлях, приміщеннях і спорудах промислових підприємств, лабораторних приміщеннях, гаражах і авто майстернях, кіосках і торгових лотках. Не вимагає технічного обслуговування. Використовується як додатковий засіб.

Термін придатності вогнегасника 5 років, маса – 500 г, об'єм вогнегасної рідини - 400 мл, дальність подання струменя - 2,5 м, час безперервної роботи – не менший 10 сек. Рідина морозостійка. Дозволяється багаторазове заморожування і розморожування без зміни вогнегасних здібностей.

Хладонові вогнегасники. Найбільш затребуваний первинний засіб пожежогасіння, використовуються там, де необхідно зберегти матеріальні цінності (зокрема й від впливу вогнегасної речовини).

Такими місцями можуть бути: оргтехніка та електронне обладнання; диспетчерські та телекомунікаційні пункти; транспортна галузь (спеціалізований, залізничний, громадський і приватний транспорт); електроустановки; архіви і музейні цінності; лабораторний посуд, виготовлений зі спец скла. Використовуються для гасіння пожеж класу В (горіння рідин) та класу С (горіння газів). Хладон також використовується для ліквідації загорянь в електроустановках, які перебувають під напругою до 110 кВ (умова: процес горіння має бути на початковій стадії).

Принцип роботи вогнегасника. В основі принципу роботи вогнегасника лежить виштовхування скрапленого газу під впливом надлишкового тиску. Це відбувається у такій послідовності: під час вивільнення з вогнегасника хладон переходить у твердий агрегатний стан, тобто перетворюється на снігоподібну субстанцію. Ця субстанція вкриває рівномірним шаром осередок загоряння і припиняє процес горіння.

Під час роботи вогнегасник не переохолоджується, відповідно не виникає загрози обмороження (на відміну від вуглекислотного вогнегасника). Тому на хладоновому вогнегаснику немає розтруба. Після завершення гасіння хладон повністю випаровується з поверхні, і вона залишається неушкодженою (на відміну від використання води або піни).

Приведення в дію вогнегасника. Висмикніть чеку і спрямуйте шланг на осередок загоряння з дистанції не менш ніж 1 м. Натисніть на спусковий механізм. Вогнегасник при гасінні вогню повинен бути розташований горизонтально на підлозі або землі. Після завершення гасіння треба провітрити приміщення – для вивітрювання пари хладона.

У процесі гасіння пожежі потрібно використовувати засоби індивідуального захисту.

Станом на квітень 2021 року в Україні хладонові вогнегасники не виробляють.

Брометілові вогнегасники. Вогнегасним зарядом є склад 4НД (97 % бром-етила і 3 % вуглекислого газу). Вогнегасна дія бромистого етилу заснована на гальмуванні хімічних реакцій горіння, тому його часто називають антикаталізатором або інгібітором. Для викиду заряду у вогнегасник закачують повітря під тиском 0,9 МПа. Час дії вогнегасників 20-30 с при довжині струменя 3-4 м.

Вогнегасники цього типу призначені для гасіння невеликих загорянь різних горючих речовин, тліючих матеріалів, а також електроустановок, що знаходяться під напругою до 380 В. Їх використовують в складських приміщеннях, на вантажних і спеціалізованих автомобілях, на бензороздавальних колонках. Вогнегасний ефект в 14 разів вище, ніж вуглекислотних.

Пожежний кран-комплект. Це комплект обладнання для гасіння пожежі. Є складовою частиною системи водопостачання будинку. Кількість і місця установки кран-комплектів передбачаються проєктом і регламентуються діючими будівельними нормами України. Вони повинні розташовуватись у легкодоступних місцях, біля входів, вестибюлів, в проходах у внутрішні приміщення і на сходових клітинах, в приміщеннях з плюсовою температурою.

В кран-комплект входить:

- ручний вхідний кран (вентиль) запірний;
- пожежна шафа - для захисту рукава від пошкодження;
- складаний плоско (напірний) пожежний рукав зі з'єднувальними головками;
- тримач для рукава (котушка, рама або касета);
- перекриваючий пожежний ствол (для регулювання і направлення потоку води, що подається).

В шафі може бути передбачено місце для зберігання одного або двох вогнегасників різних типів.

Кран-комплект забезпечують безперебійну подачу води до місця виникнення вогнища загоряння або задимлення.

Пожежний інструмент. Застосовують для усунення загоряння на ранній стадії до прибуття пожежників, коли ще залишається шанс

загасити вогнище силами персоналу об'єкта або стримувати поширення вогню до закінчення евакуації.

До інструменту відносять:

Пожежні ломы. Призначені для проведення аварійно-рятувальних робіт при гасінні пожежі, для розтину замків у недоступні для гасіння вогню приміщення, розчистки місця пожежі, викриття даху, обрешітки, обшивки та інших робіт.

Багор пожежний. Призначений для розборки даху при гасінні пожеж, стін, перегородок та інших частин будівлі, що горять, для розтягнення горючих предметів. Є незамінним інструментом при гасінні загорянь та проведення аварійно-рятувальних робіт. За рахунок своєї довжини, яка становить 2 метри, дозволяє безпечно для людини розчищати місце пожежі. Має масу до 10 кг.

Пожежні сокири. Призначені для розрубання та розбирання дерев'яних конструкцій будівель, що горять, розтину крівлі, дверей, вікон. Може застосовуватися для відкриття люків колодязів, колекторів, гідрантів.

Пожежний інвентар. Необхідний для найпростішого і найбільш ефективного способу швидко згасити невеликій за площею осередок займання на початковій стадії загоряння, врятувати цінне майно від вогню, забезпечити безпечний і швидкий вихід людей з об'єкта під час пожежі, провести різноманітні роботи з розбирання перекриттів, висотних робіт тощо. Не вимагають від користувача наявності навичок, досвіду і спеціальних знань - в екстремальній ситуації їх може використовувати будь-яка людина. Укомплектованість будь-якого об'єкта інвентарем – обов'язкова умова його функціонування.

До інвентарю відносять:

Ящик з піском. Призначен для зберігання піску що використовується у протипожежних потребах і захисту його від атмосферного впливу. Місткість не менше 0,1 м³. Має переносні ручки і може швидко доставлятися до місця пожежі, якщо не закріплений стаціонарно до конструкції пожежного стенда чи пожежного щита. Забезпечує зручність діставання піску та виключає

попадання опадів. Сухий пісок зберігають в розсипному вигляді, без грудок.

Є сенс використання його спільно з пожежним щитом або пожежним стендом, який вішається в межах близької досяжності. Розміщення в одному місці полягає в використанні обладнання з шафи стенду або відкритого щита спільно з піском з ящика. Лопата і відра, що входять до складу протипожежного інвентарю, допоможуть доставити пісок до джерела загоряння і згасити, швидко його локалізувавши.

Совкові та штикові лопати. Призначені для засипання піском, землею, снігом полум'я пожежі, очищення від снігу і льоду пожежних колодязів з гідрантами та звільнення підходу до них. За допомогою лопат можна швидко впоратися з розбором завалів, видаляти і відсувати елементи, що горять, з будь-якого об'єкта, руйнувати тліючі частини деревних конструкцій.

Бочка з водою. Призначена для зберігання води з метою пожежогасіння, має місткість не менше $0,2 \text{ м}^3$.

Пожежні відра. Призначені для подачі вогнегасних речовин в осередок займання. За конструкцією конусоподібні, аби уникнути використання їх у господарських цілях. Ця форма дозволяє уникнути розпліскування води при гасінні, в зимовий час пробивати лунки в водоймах, зручніше зачерпувати воду з ями або колодязя. Місткість відра не менше $0,008 \text{ м}^3$.

Вогнетривкі покривала (негорючі теплоізоляційні полотна, кошма). Призначені для гасіння невеликих осередків пожеж в початковій стадії пожежі шляхом припинення доступу кисню; одягу, що горить на постраждалому; захисту горючих конструкцій та устаткування при проведенні вогневих робіт. Мати розмір не менш як $1 \times 1 \text{ м}$.

Первинні засоби пожежогасіння можна зберігати на пожежних щитах (стендах), які встановлюють у виробничих, складських, допоміжних приміщеннях, будинках, спорудах, а також на території підприємств. Фарбуються вони у червоний колір. На пожежних

щитах розмістити ті первинні засоби гасіння пожежі, які можна застосовувати в певному приміщенні, споруді, установці.

Пожежний щит (стенд). Призначений для розміщення пожежного інвентарю та вогнегасників. Забезпечує:

- захист вогнегасників від потрапляння прямих сонячних променів, інвентарю від використання сторонніми особами не за призначенням;
- зручність та оперативність зняття (витягання) інвентарю закріпленого на щиті (стенді).

До комплекту засобів пожежогасіння на пожежному щиті, входять: вогнегасники - 3 шт., ящик з піском - 1 шт., протипожежне покривало - 1 шт., багор або лом та гак - 2 шт., лопати - 2 шт., сокири - 2 шт.

4.3.3. Вимоги до утримання та експлуатації первинних засобів протипожежного захисту

До початку експлуатації об'єкти - будинки, споруди, приміщення, технологічні установки забезпечуються первинними засобами пожежогасіння згідно з Правилами з експлуатації та типовими нормами належності вогнегасників, затвердженими наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15.01.2018 № 25. Необхідну кількість таких засобів окремо для кожного поверху та приміщення визначає відповідальний за пожежну безпеку на об'єкті.

Відповідальними особами за своєчасне й повне оснащення об'єктів засобами пожежогасіння, їх технічне обслуговування, навчання працівників правилам користування вогнегасниками є власники цих об'єктів або орендарі згідно з договором оренди.

Під час вибору первинних засобів пожежогасіння необхідно враховувати фізико-хімічні та пожежонебезпечні властивості горючих речовин і матеріалів, їх взаємодію з вогнегасними речовинами, а також площу виробничих приміщень, відкритих майданчиків та установок.

Щоб зазначити місце розташування первинних засобів пожежогасіння, необхідно установити вказівні знаки згідно з ДСТУ EN ISO 7010:2019 «Графічні символи. Кольори та знаки безпеки. Зареєстровані знаки безпеки». Знаки розмістити на видимих місцях на висоті 2-2,5 м від рівня підлоги як усередині, так і поза приміщеннями (за потреби).

Вогнегасники. *Критеріями вибору типу і необхідної кількості вогнегасників для захисту об'єкта є:*

1. Категорія за вибухопожежною та пожежною небезпекою виробничих, складських та лабораторних приміщень.
2. Клас можливої пожежі.
3. Придатність вогнегасника для гасіння пожежі певного класу та відповідність умовам його експлуатації.
4. Захищувана площа.

До використання допускаються вогнегасники з конкретним типом (маркою) вогнегасної речовини, з якою вогнегасник має підтвердження відповідності вимогам національних стандартів.

Особі, відповідальній за пожежну безпеку, необхідно обов'язково провести огляд вогнегасників перед розміщенням їх на об'єкті. Під час огляду встановлюються:

- наявність сертифіката відповідності;
- наявність інструкції з експлуатації та паспорта на кожний вогнегасник;
- цілісність пломб на запірних пристроях;
- наявність чи відсутність зовнішніх пошкоджень на корпусах вогнегасників;
- положення стрілок індикаторів тиску закачних вогнегасників (у межах робочого діапазону);
- наявність у маркуванні та в експлуатаційній документації відомостей про виробника, дату виготовлення (продажу) і технічного обслуговування.

Після проведення огляду вогнегасникам присвоюються облікові (інвентарні) номери за прийнятою на об'єкті системою нумерації.

Особі, відповідальній за пожежну безпеку на об'єкті, необхідно вести журнал обліку вогнегасників в паперовій або електронній формі. У разі ведення журналу в електронній формі керівник підприємства забезпечує проставлення підписів у журналі засобами кваліфікованого електронного підпису, що за законодавством України прирівнюються до власноручного підпису.

Вогнегасники в місцях розміщення (всередині будинків і приміщень, біля входів або виходів з них, у коридорах) не мають створювати перешкод під час евакуації людей.

Переносні вогнегасники розміщують шляхом:

- навішування за допомогою кронштейнів на вертикальні конструкції на висоті не більше 1,5 м від рівня підлоги до нижнього торця вогнегасника і на відстані від дверей, достатній для їх повного відчинення;
- встановлюють у пожежні шафи пожежних кран-комплектів, на пожежні щити, стенди, підставки та спеціальні тумби;
- розташовують на підлозі, на підставки, що надійно закріплені, якщо дозволяє конструкційне виконання.

Місця встановлення вогнегасників повинні бути легкодоступні та пожежонебезпечні. При цьому необхідно забезпечити їх захист від потрапляння прямих сонячних променів та дії опалювальних і нагрівальних приладів, механічних пошкоджень, а також хімічно агресивних речовин (середовищ), які можуть негативно вплинути на їх роботу.

Для зазначення місцезнаходження вогнегасників на об'єктах мають встановлюватися вказівні знаки згідно з ДСТУ ISO 6309:2007 «Протипожежний захист. Знаки безпеки. Форма та колір» (ISO 6309:1987, IDT). Знаки розташовуються на видимих місцях на висоті 2-2,5 м від рівня підлоги як всередині, так і за межами приміщень.

Розміщувати вогнегасники слід таким чином, щоб забезпечити можливість прочитування маркувальних написів на їх корпусах.

Відстань між місцями розташування вогнегасників не повинна перевищувати:

а) 15 м - для приміщень категорій А, Б, В (горючі газу та рідини);

б) 20 м - для приміщень категорій В, Г, а також для громадських будівель та споруд.

Вогнегасники, які розміщуються на пожежних щитах та стендах, на холодний період року необхідно переносити в опалюване приміщення. У таких випадках на пожежних щитах та стендах має розміщуватись інформація про місцезнаходження вогнегасників. Інформація стосовно перенесення вогнегасників відображається в журналі обліку вогнегасників.

Вогнегасники, які експлуатуються, повинні мати:

1. Облікові (інвентарні) номери за прийнятою на об'єкті системою нумерації.

2. Пломби на пристроях ручного пуску.

3. Бирки та маркувальні написи на корпусі, червоне сигнальне пофарбування згідно з державними стандартами.

Навішування вогнегасників на кронштейни, розміщення їх у тумбах або пожежних шафах повинні забезпечувати можливість прочитування маркувальних написів на корпусі.

Використані вогнегасники, а також вогнегасники із зірваними пломбами необхідно негайно направляти на технічне обслуговування. З об'єкта одночасно дозволяється відправити не більше 50% вогнегасників від їх загальної кількості.

Заходи безпеки під час експлуатації вогнегасників. Визначені нормативно-правовими актами та нормативними документами з питань охорони праці та експлуатації вогнегасників.

Забороняється:

- експлуатувати вогнегасники з наявністю вм'ятин, опуклостей або тріщин на корпусі, запірно-пусковому пристрої, накидній гайці, а також у разі порушення герметичності з'єднань вузлів вогнегасника, несправності індикатора тиску та відсутності або пошкодження пломби;

- допускати механічні ушкодження корпусу та запірної арматури

вогнегасника;

- розбирати і перезаряджати вогнегасники особам, які не мають права на проведення таких робіт;

- кидати вогнегасник у полум'я під час використання за призначенням та завдавати механічних пошкоджень для приведення його у дію;

- під час експлуатації вогнегасника спрямовувати його насадку (гнучкий рукав або розтруб) у бік людей, крім випадків використання для гасіння вогню на одязі на людині;

- використовувати вогнегасники для потреб, не пов'язаних з пожежогасінням;

- використовувати вогнегасники за відсутності розтруба або гнучкого рукава (залежно від типу вогнегасника).

Гасіння осередків пожежі, які виникли поза межами приміщень, потрібно здійснювати вогнегасником з навітряного боку та з безпечної відстані до осередку пожежі, але не менше ніж 1,5 метра.

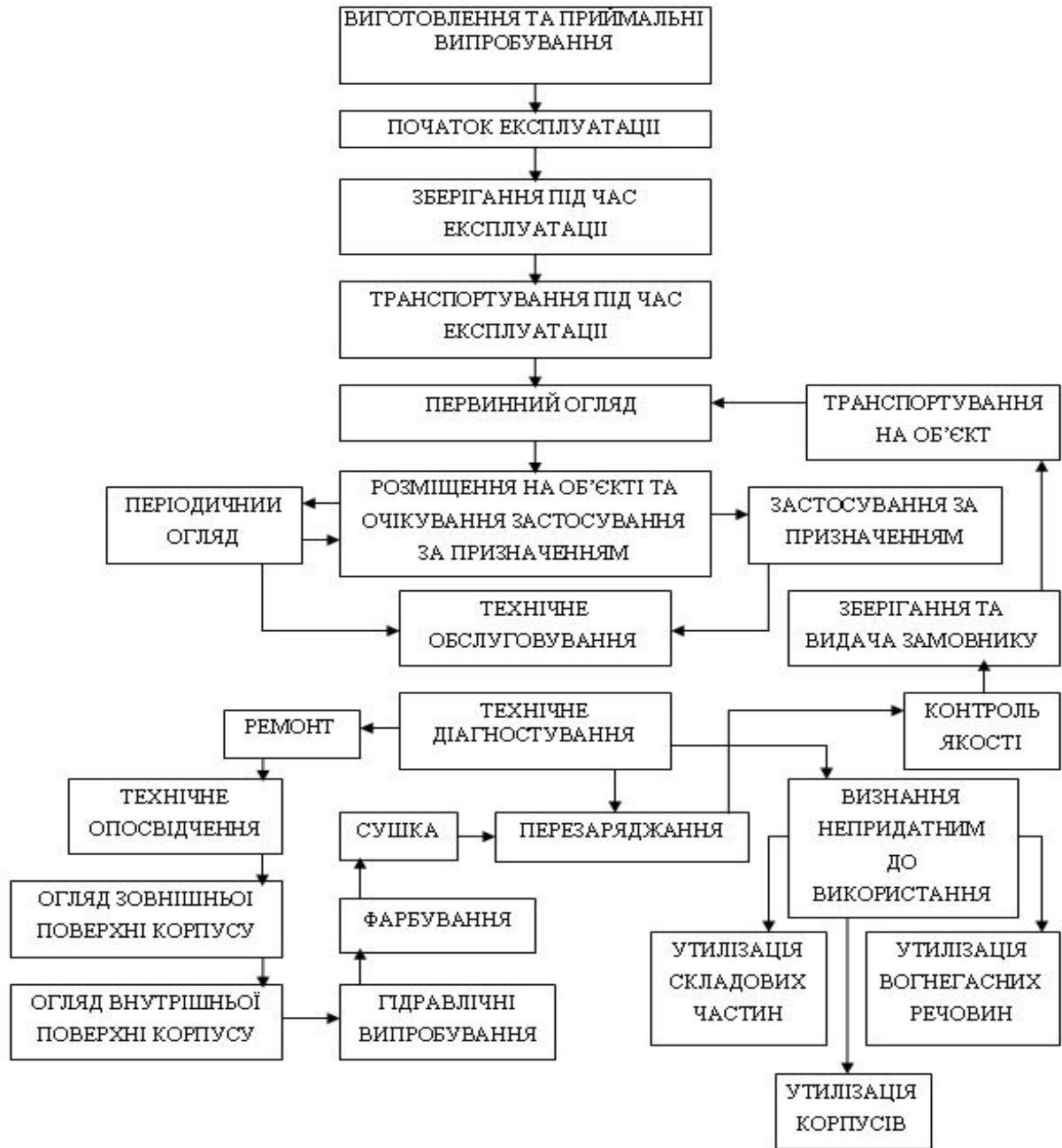

Рисунок № 4.11. Схема робочого циклу вогнегасника.

Пожежний кран-комплект. Розміщуються у вбудованих або навісних шафках, які мають отвори для провітрювання і пристосовані для опломбування та візуального огляду їх без розкривання та необхідності порушення пломб. При виготовленні шаф рекомендується передбачати в них місце для зберігання двох вогнегасників.

На дверцятах пожежних шафок із зовнішнього боку повинні бути вказані після літерного індексу «ПК» порядковий номер крана та номер телефону для виклику пожежно-рятувальних підрозділів;

Внутрішні пожежні кран-комплекти слід установлювати в доступних місцях (виходи з будівель, вестибюлі, переходах і коридорах). При цьому їх розміщення не повинно заважати евакуації людей. Спосіб установлення повинен забезпечувати зручність повертання вентиля та приєднання рукава. Напрямок осі вихідного отвору патрубку пожежного крана повинен виключати різкий залом пожежного рукава у місці його приєднання.

Кожен пожежний кран-комплект має бути укомплектований пожежним рукавом однакового з ним діаметра та стволом, кнопкою дистанційного запуску пожежних насосів (за наявності таких насосів), а також важелем для полегшення відкривання вентиля. Елементи з'єднання пожежного крана, рукавів та ручного пожежного ствола мають бути однотипними.

Пожежний плоскоскладальний рукав необхідно утримувати сухим, складеним в «гармошку» або подвійну скатку, приєднаним до крана та ствола і не рідше одного разу на шість місяців розгортати та згортати наново. Використання пожежних рукавів для господарських та інших потреб, не пов'язаних з пожежогасінням, не допускається.

У вибухопожежонебезпечних приміщеннях за наявності пилу пожежні крани повинні бути укомплектовані пожежними стволами, що подають воду як суцільним струменем, так і розпиленням.

Пожежні кран-комплекти повинні постійно бути справними і доступними для використання. Не рідше одного разу на рік підлягають технічному обслуговуванню і перевірці на працездатність шляхом пуску води з реєстрацією результатів перевірки у спеціальному журналі обліку технічного обслуговування.

Якщо пожежні кран-комплекти встановлені в неопалюваних будівлях або приміщеннях, узимку, вода з пожежної водопровідної

системи повинна зливатися, при цьому біля пожежних кранів-комплектів повинні бути написи (таблички) про місце розташування і порядок відкривання відповідної засувки або пуску насоса. Цей порядок повинен бути відомий всім співробітникам, які працюють в приміщенні чи будівлі.

Пожежні щити (стенди) з пожежним інструментом та інвентарем. На пожежних щитах (стендах) необхідно вказувати їх порядкові номери та номер телефону для виклику пожежно-рятувальних підрозділів. Порядковий номер пожежного щита вказують після літерного індексу «ПЩ».

Пожежні щити (стенди) та засоби пожежогасіння повинні бути пофарбовані у відповідні кольори згідно з діючими нормативно-правовими актами України. На пожежних щитах (стендах) повинні розміщуватися ті первинні засоби гасіння пожежі, які можуть застосовуватися в даному приміщенні, споруді, установці.

Пожежні щити (стенди) повинні забезпечувати:

- захист вогнегасників від потрапляння прямих сонячних променів, а також захист знімних комплектуючих виробів від використання не за призначенням (для щитів та стендів, установлюваних поза приміщеннями);
- зручність та оперативність зняття (витягання) закріплених на щиті (стенді) комплектуючих виробів.

Пожежний ручний інструмент, який є у складі комплектації пожежних щитів (стендів), підлягає періодичному обслуговуванню, яке включає такі операції:

- очищення від пилу, бруду та слідів корозії;
- відновлення фарбування з урахуванням вимог стандартів;
- випрямлення ломів та суцільнометалевих гаків для виключення залишкових деформацій після використання;
- відновлення потрібних кутів загострювання інструмента з дотриманням вимог стандартів.

Пожежні покривала повинні мати розмір не менше ніж 1 x 1 м. Їх призначено для гасіння невеликих осередків пожеж у разі

займання речовин, горіння яких не може відбуватися без доступу повітря. У місцях застосування та зберігання ЛЗР та ГР мінімальні розміри пожежних покривал збільшуються до величин: 2 х 1,5 м і 2 х 2 м відповідно.

Бочки з водою повинні встановлюватись у виробничих, складських та інших приміщеннях, спорудах у разі відсутності внутрішнього протипожежного водогону за наявності горючих матеріалів, а також на території об'єктів. Їх кількість у приміщеннях повинна визначатися з розрахунку одна бочка на 250-300 м² захищеної площі. Бочки для зберігання води з метою пожежогасіння повинні мати місткість не менше ніж 0,2 м³, пожежні відра місткістю не менше ніж 0,008 м³.

Ящики для піску повинні мати місткість 0,5, 1,0 або 3,0 м³ і бути укомплектовані совковою лопатою. Конструкція ящика повинна забезпечувати зручність діставання піску та виключати потрапляння сміття й атмосферних опадів.

Контрольні питання

1. Ознаки пожежі (горіння), їх характеристика, обстановка, яка може бути під час виникнення пожежі.
2. Вразливі місця, які можуть бути при виникненні пожежі у приміщеннях.
3. Особиста поведінка в разі пожежі.
4. Дії посадової особи об'єкта, що прибула на місце пожежі.
5. Дії під час проведення евакуації та гасіння пожежі.
6. Дії при пожежі, яка застала вас у приміщенні.
7. Заходи щодо рятування потерпілих з будинків, які горять, та під час гасіння пожежі.
8. Перша допомога при опіках.
9. Класифікація пожеж згідно ДСТУ EN 2:2014.
10. Види вогнегасників:призначення, принцип дії, вимоги до розташування.
11. Порядок розміщення вогнегасників на об'єкті.

12. Водяні та рідинні вогнегасники, їх характеристика.
13. Пінні вогнегасники, їх характеристика.
14. Порошкові вогнегасники, їх характеристика.
15. Газові вогнегасники та їх загальна характеристика.
16. Вуглекислотні вогнегасники, їх характеристика.
17. Аерозольні вогнегасники, їх характеристика.
18. Хладонові вогнегасники, їх характеристика.
19. Пожежний кран-комплект, склад, вимоги до утримання.
20. Пожежний інструмент, що до нього відносять, кратка характеристика.
21. Пожежний інвентар, що до нього відносять, кратка характеристика.
22. Вимоги до утримання та експлуатації вогнегасників.
23. Вимоги до експлуатації пожежних кран-комплектів.
22. Вимоги до утримання та експлуатації пожежного інструменту та інвентарю.

Тестові завдання

1. Що повинні робити адміністрація та інженерно-технічний персонал підприємства після прибуття пожежно-рятувальних підрозділів на місце пожежі?
 1. Продовжити керувати організацією гасіння пожежі.
 2. Брати участь у консультуванні керівника гасіння пожежі з приводу конструктивних і технологічних особливостей об'єкта.
 3. Забезпечити персонал індивідуальними засобами захисту персонал об'єкта.
 4. Зачинити двері та вікна, крім тих які задіяні для гасіння пожежі.
2. Виходячи з чого вибирають вид вогнегасника?
 1. Антропологічних даних персоналу, який працює на підприємстві.
 2. Площі приміщення (наявність перегородок, коридорів, сходів) і шляхів евакуації.
 3. Класу можливої пожежі.

4. Ваги вогнегасника.

3. При ліквідації пожеж якого класу використовують водяні та рідинні вогнегасники?

1. Класу А, В.
2. Класу С, D.
3. Класу D, F.
4. Класу А, D, F.
5. Класу В, С, D.

4. Вогнегасники якого типу призначені для гасіння невеликих загорянь різних горючих речовин, тліючих матеріалів, а також електроустановок, що знаходяться під напругою до 380 В?

1. Аерозольні вогнегасники.
2. Хладонові вогнегасники.
3. Брометілові вогнегасники.
4. Вуглекислотні вогнегасники.

5. Який первинний засіб пожежогасіння є складовою частиною системи водопостачання будинку?

1. Вогнегасник.
2. Пожежний кран-комплект.
3. Бочка з водою та пожежні відра.
4. Пожежні щити (стенди) з пожежним інструментом та інвентарем.

6. Від чого потрібно утримуватися під час проведення евакуації та гасіння пожежі?

1. Визначити найбезпечніші евакуаційні шляхи і виходи до безпечної зони у найкоротший строк.
2. Ретельно перевірити всі приміщення, щоб унеможливити перебування людей у небезпечній зоні.
3. Виставити пости безпеки на входах у будівлі.
4. Зачинення при евакуації за собою всіх дверей і вікон.
5. Відчинення вікон і дверей.

7. Що потрібно робити, якщо сходові клітка відрізана вогнем або сильно задимлена?

1. Покинути приміщення через вікно, спускаючись водостічними трубами.
2. Залишитися в приміщенні та чекати на рятувальників.
3. Спробувати пройти через полум'я та дим.
4. Покинути приміщення через вікно, за допомогою простиратла або мотузки.
5. Правильної відповіді немає.

8. До якого класу пожеж залежно від матеріалу, що горить, відносять пожежі що супроводжуються горінням газів?

1. Клас А.
2. Клас В.
3. Клас С.
4. Клас D.
5. Клас F.

9. Який основний спосіб впливу на горіння водяних та рідинних вогнегасників?

1. Охолодження охоплених полум'ям предметів у вогнищі пожежі.
2. Ізоляція вогнища пожежі.
3. Інертне розрідження горючих газів та повітря біля вогнища пожежі.
4. Інгібування горіння.

10. В основі дії якого вогнегасника присутній процес різкого розширення газу з активним поглинанням теплоти?

1. Водяних та рідинних вогнегасників.
2. Порошкових вогнегасників.
3. Вуглекислотних вогнегасників.
4. Пінних вогнегасників.

11. Для гасіння якого класу пожеж використовуються хладонові вогнегасники?

1. Клас А, D.
2. Клас В, С.
3. Клас С, D.
4. Клас D, F.
5. Клас А, С, D, F.

12. У якому пункті вірно вказаний шлях розміщення переносних вогнегасників?

1. Встановлюють у пожежні шафи пожежних кран-комплектів, на пожежні щити, стенди, підставки та спеціальні тумби.
2. Навішування за допомогою кронштейнів на вертикальні конструкції на висоті не більше 2,5 м від рівня підлоги і на відстані від дверей, достатній для їх повного відчинення.
3. Розташовують на підлозі, без спеціальних кріплень, якщо дозволяє конструкційне виконання та на відстані від дверей, достатній для їх повного відчинення.
4. Навішування на пожежні шафи пожежних кран-комплектів на висоті не більше 1,5 м від рівня підлоги стенду до нижнього торця вогнегасника і на відстані від дверей, достатній для їх повного відчинення.

13. До якого класу пожеж залежно від матеріалу, що горить, відносять пожежі що супроводжуються горінням речовин, які використовують для приготування їжі (рослинні і тваринні олії та жири) і містяться в кухонних приладах?

1. Клас А.
2. Клас В.
3. Клас С.
4. Клас D.
5. Клас F.

14. Що не потрібно повідомляти за телефоном «101» при виклику аварійно-рятувальної служби на ліквідацію пожежі?

1. Кількість поверхів будівлі.
2. Наявність води на місці пожежі.
3. Наявність людей у приміщеннях.
4. Своє прізвище.

15. Головною особливістю вогнегасників є:

1. Використання в будь-яких умовах (погода, клас пожежі).
2. Доступність та зручність боротьби з вогнем і гасіння локальних пожеж.
3. Вогнегасний склад, від якого і залежить вся подальша характеристика вогнегасника.
4. Зберігання вогнегасної речовини під високим тиском з можливістю його подальшого транспортування і використання в осередку загоряння.
5. Всі відповіді правильні.

16. Яке критичне значення має ефективність протипожежної речовини при гасінні пожежі?

1. Вплив на сповільнення горіння речовин та матеріалів.
2. Охолодження вогню.
3. Ізолювання пожежі.
4. Електропровідність протипожежної речовини при ліквідації пожежі під електричним струмом.

17. Що входить до складу пожежного інструменту?

1. Пожежні сокири, совкові та штикові лопати, вогнетривкі покривала.
2. Пожежні ломы, багри пожежні, пожежні сокири.
3. Совкові та штикові лопати, пожежні відра, багри пожежні, пожежні сокири.
4. Бочка з водою, вогнетривкі покривала, пожежні сокири, пожежні ломы.

18. Які переваги надає конусоподібна конструкція пожежним відрам?

1. Уникнути використання їх у господарських цілях.
2. Уникнути розпліскування води при гасінні.
3. Зручніше зачерпувати воду з ями або колодязя.
4. Всі відповіді правильні.
5. Вірних відповідей немає.

19. Яка відстань між місцями розташування вогнегасників повинна бути для приміщень категорій А, Б, В (горючі гази та рідини)?

1. Не повинна перевищувати 15 м.
2. Не повинна перевищувати 20 м.
3. Не повинна перевищувати 25 м.
4. Не повинна перевищувати 30 м.

20. Який термін проведення технічного обслуговування та перевірки на працездатність, шляхом пуску води, пожежних кран-комплектів?

1. Не рідше одного разу на півроку.
2. Не рідше одного разу на рік.
3. Не рідше одного разу на 2 роки.
4. Нормативно-правовими актами технічне обслуговування та перевірка на працездатність, шляхом пуску води, не регламентується.

Список літератури

Закони України

1. Про внесення змін до Кодексу законів про працю України : Закон України від 24.12.1999 р. № 1356-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1356-14#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на 17 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 р. № 5403-VI : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 16 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII : станом на 12 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
7. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр#Text>
8. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII : станом на 14 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
9. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV : станом на 12 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
10. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII : станом на 14 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

Постанови Кабінету Міністрів України

11. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Каб. Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1052 : станом на 3 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-п#Text>

12. Про затвердження Порядку функціонування добровільної пожежної охорони : Постанова Каб. Міністрів України від 17.07.2013 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2013-п#Text>

13. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Каб. Міністрів України від 30.10.2013 р. № 841 : станом на 15 серп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-п#Text>

14. Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту : Постанова Каб. Міністрів України від 23.10.2013 р. № 819 : станом на 29 верес. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2013-п#Text>

15. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях : Постанова Каб. Міністрів України від 26.06.2013 р. № 444 : станом на 8 верес. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-п#Text>

16. Про Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці : Постанова Каб. Міністрів України від 01.08.1992 р. № 442 : станом на 28 жовт. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-92-п#Text>

17. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : Постанова Каб. Міністрів України від 17.04.2019 р. № 337 : станом на 6 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-п#Text>

Література

18. Визначення категорій приміщень, будинків, установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою : ДСТУ Б В.1.1-36:2016. Чинний від 2017-01-01. Київ : Мінрегіонбуд України, 2016. 66 с. (Національний стандарт України).
19. Курепін В. М., Курепін В. М. Актуальні питання охорони праці в енергетичній галузі України. *Сучасні проблеми землеробської механіки* : матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 119-й річниці з дня народження академіка Петра Мефодійовича Василенка, м. Миколаїв, 17 – 19 жовтня 2019 р. Миколаїв : МНАУ, 2019. С. 199-201.
URL:<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/6409>.
20. Радіонов М. О., Марченко Д. Д., Курепін В. М. Визначення основних напрямів профілактики травматизму на підприємствах сільського господарства. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. Вип. 1 (101). С. 111-117.
21. Яремко З. М., Тимошук С. В., Писаревська С. В., Стельмахович О. Б. Охорона праці : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 430 с.
22. Протоєрейський О. С., Запорожець О. І. Охорона праці в галузі : навчальний посібник. Київ : НАУ, 2005. 268 с.
23. Катренко Л. А., Кіт Ю. В., Піскун І. П.. Охорона праці : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2009. 540 с.
24. Marchenko, D., Kurepin, V. Regularities In The Formation Of Wear-Resistant Coatings On Steel Samples When Machining Them With Electrical Discharge. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies* this link is disabled, 2021, 5(12-113), pp. 83–90. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.243374>.
25. Marchenko, D., Matvyeyeva, K. Research of wear resistance of a covering of shafts of the turbocharger of the diesel engine restored by means of a gas-dynamic spraying. *Problems of Tribology*, 26(3/101), 63-69. <https://doi.org/https://doi.org/10.31891/2079-1372-2021-101-3-63-69>.

26. Шарейко Д. Ю., Білюк І. С., Фоменко А. М., Курепін В. М. Діапазон регулювання у комплектних електроприводах. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. Вип. 2 (98). С. 96-101. URL:<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/4667>.

27. Курепін В. М., Курепін В. М. Актуальні питання охорони праці в енергетичній галузі України. *Сучасні проблеми землеробської механіки : матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 119-й річниці з дня народження академіка Петра Мефодійовича Василенка*, м. Миколаїв, 17 – 19 жовтня 2019 р. – Миколаїв : МНАУ, 2019. С. 199-201. URL:<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/6409>.

28. Курепін В. М., Демченко А. В. Протипожежна та техногенна безпека при збиранні урожаю. *Актуальні проблеми землеробської галузі та шляхи їх вирішення : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Миколаїв, 4-6 грудня 2019р. – Миколаїв : МНАУ, 2019. С. 90-92. URL:<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/6404>.

29. Курепін В. М. Формування інформаційно-облікового забезпечення фінансування заходів з охорони праці на підприємстві. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти*: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 19-20 листопада 2020 р., м. Миколаїв 19-20 листопада 2020 року. Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, 2020. С. 57-62. URL:<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/8182>.

30. В. М. Курепін. Кадрова безпека як складова частина економічної безпеки підприємств аграрного профілю. *Modern Economics*. 2020. № 24. С. 94-99. DOI:[https://doi.org/10.31521/modecon.V24\(2020\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V24(2020)-15).

31. Марченко Д.Д., Матвєєва К.С. Вплив якості очистки масла на моторесурс дизельних двигунів тракторів. *Сучасні проблеми землеробської механіки*: матеріали XXI міжнародної наукової

конференції. Харків : ХНТУСГ, 2020. С. 184.

32. Marchenko D. D. Technical solution of the machine for proccessing fruit and vegetable raw materials into juice / Marchenko D.D., Matvyeyeva K.S. // Food Additives. Healthy Man and Human Patient Diet : proceedings of IX International scientific and practical internet conference. Prague, Oktan-Print s.r.o., 2020, p. 285-286. <https://doi.org/10.46489/FAHM-01>.

33. Вишняков Д. С. Запобігання професійним захворюванням і виробничому травматизму – запорука підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України: 32-ї студентської науково-теоретичної конференції, 18-20 березня 2020 р., Миколаїв. Миколаїв : МНАУ, 2020. С. 71-74. URL:*<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/7022>.

34. Охорона праці в галузі та цивільний захист : навчальний посібник / В. М. Курепін, К. М. Горбунова, В. М. Курепін та ін.. Миколаїв : МНАУ, 2020. 266 с. URL:<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/8596>.

35. Єгіазарян А. С. Сутність нематеріальної мотивації персоналу підприємства та основні її компоненти // *Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України: 32-ї студентської науково-теоретичної конференції, 18-20 березня 2020 р., Миколаїв. – Миколаїв : МНАУ, 2020. С. 95-98. URL:*<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/7031>.

36. Охорона праці в галузі : змістовний модуль 1 «Нормативно-правові акти охорони праці». Тема 1 «Соціальний діалог та партнерство з питань охорони праці в Україні» : конспект лекції / уклад. В. М. Курепін. Миколаїв : МНАУ, 2021. 29 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/9888>.

37. Охорона праці в галузі : змістовний модуль № 1. Нормативно-правові акти охорони праці. Тема 2. Правове регулювання організації охорони праці в Україні : конспект лекції / уклад. В. М. Курепін. Миколаїв : МНАУ, 2021. 21 с. URL:

<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/9912>.

38. Курепін В. М. Особливості системи управління охороною праці в аграрних підприємствах: економічні аспекти розвитку. *Modern Economics*. 2021. № 29. С. 107-114. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V29\(2021\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V29(2021)-17).

39. Меркулова Ж. Ю., Курепін В. М. Соціальний супровід та реалізація прав людей з інвалідністю щодо питань безпеки на виробництві. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві*: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 219-222. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10510>.

40. Блащук В. В., Курепін В. М. Запобігання виробничим ризикам заснованих на принципах усунення небезпекою. *Охорона праці: освіта і практика. Проблеми та перспективи розвитку охорони праці* : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів та фахівців-практиків, м. Львів, 12 травня 2022 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 106-107. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11716>.

41. Русавська В. І. Адаптація національного трудового законодавства до законодавства Європейського Союзу // Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Миколаїв, 23-24 червня 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 36-39. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/9821>.

36. Єгіазарян А. С. Умови праці та фактори їх формування. *Перспективна техніка і технології – 2021* : матеріали XVII міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених, аспірантів і студентів, 21-23 вересня 2021 р., м. Миколаїв. Т. 1 / Міністерство освіти і науки України ; Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 40-43. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10402>.

37. Запорожець Д. В. Впровадження комплексних заходів з

охорони праці запорука безпеки на виробництві. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві*: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 146-147

URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10492>.

38. Мд Саиф Ибна Алам. Реформування національної системи регулювання безпечності харчових продуктів в Україні. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві*: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 516-518. URL:

<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10701>.

39. Іваненко В. С. Управління економічними та соціальними питаннями у сфері охорони праці на підприємствах аграрного профілю. *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Мукачєво, 6-7 квітня 2022 р. Мукачєво : МДУ, 2022. С. 105-108. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11482>.

40. Марченко Д. Корж Д., Борисенко М. Дослідження та розробка екологічних палив для тракторних дизелів *Досягнення та перспективи галузі виробництва, переробки і зберігання сільськогосподарської продукції* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кропивницький : ЦНТУ. 2021. – С. 13 - 14.

41. Блащук В. В. Деякі умови побудови системи управління охороною праці. *Актуальні проблеми трудових відносин під час воєнного стану* : тези доповідей здобувачів вищої освіти інженерно-енергетичного факультету та інших учасників освітнього процесу за результатами тематичного «круглого столу» на інженерно-енергетичному факультеті, м. Миколаїв, 27 квітня 2022 року. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 18-21. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11723>.

42. Годулян С. С. Алгоритм запровадження системи управління охороною праці та ризиками на підприємстві. *Актуальні проблеми трудових відносин під час воєнного стану* : тези доповідей здобувачів вищої освіти інженерно-енергетичного факультету та інших учасників освітнього процесу за результатами тематичного «круглого столу» на інженерно-енергетичному факультеті, м. Миколаїв, 27 квітня 2022 року. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 9-12. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11725>.

43. Іваненко В. С. Комплексна безпека підприємств агропромислового комплексу, як складова система управління. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів, м. Львів, 19 лютого 2021р. Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2021. С. 295-297. URL:<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/8880>.

44. Костюк А. С. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. *Актуальні проблеми трудових відносин під час воєнного стану* : тези доповідей здобувачів вищої освіти інженерно-енергетичного факультету та інших учасників освітнього процесу за результатами тематичного «круглого столу» на інженерно-енергетичному факультеті, м. Миколаїв, 27 квітня 2022 року. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 21-24. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11726>.

45. Лебідь С. В. Основні чинники поліпшення стану охорони праці на сучасних підприємствах. *Актуальні проблеми трудових відносин під час воєнного стану* : тези доповідей здобувачів вищої освіти інженерно-енергетичного факультету та інших учасників освітнього процесу за результатами тематичного «круглого столу» на інженерно-енергетичному факультеті, м. Миколаїв, 27 квітня 2022 року. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 15-17. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11727>.

46. Курепін В. М. Особливості побудови систем та механізмів управління кадровою безпекою на аграрних підприємствах. *Modern*

Economics. 2022. № 32(2022). С. 54-61.
DOI:[https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-07](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-07).

47. Курепін В. М. Механізми стимулювання та мотиваційні пріоритети діяльності підприємств під час воєнного стану. *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 165-річчю заснування університету та 70-річчю створення економічного факультету, м. Львів, 25 травня 2022 р. Львів : Львівський національний університет природокористування, 2022. С. 355-358. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11721>.

48. Бризгалов М. В., Курепін В. М. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном. *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості* : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 13-15. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12064>.

49. Лотарева Д. Використання інноваційних технологій та методів управління виробничими процесами за допомогою штучного інтелекту. *Молодь, наука, бізнес* : матеріали Всеукр. інтер.-конф. здоб.вищ.освіти і мол.учених, 5-6 жовтня 2022 р., м. Миколаїв. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 77-80. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11860>.

50. Піндера М. В. Зберігання плодоовочевої продукції у регульованому середовищі. *Сучасні підходи до вирощування, переробки і зберігання плодоовочевої продукції* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2022 р., м. Миколаїв. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 40-43. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12142>.

51. Іваненко В. С. Оптимізація асортименту плодоовочевої продукції в умовах кризи за допомогою штучного інтелекту. *Сучасні підходи до вирощування, переробки і зберігання плодоовочевої*

продукції : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2022 р., м. Миколаїв. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 30-32. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12135>.

52. Іваненко В. С., Бризгалов М. В. Розробка та впровадження інструкцій з охорони праці на підприємствах аграрного профілю. *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості* : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 20-23. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12067>.

53. Машкін І. О. Застосування матеріалів в конструкціях виробничого обладнання. *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості* : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 35-37. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12073>.

54. Петровських А. Д. Планувальні рішення комплексного плану, основа розвитку територій об'єднаних громад. *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості* : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 37-40. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12075>.

55. Рибачек Є. С. Статус служби охорони праці на малих і середніх сільськогосподарських підприємствах // *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості* : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 46-49. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12081>.

Навчальне видання

Курепін Вячеслав Миколайович
Марченко Дмитро Дмитрович
Курепін Дмитро Вячеславович

ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ

Навчальний посібник

Формат 60x84/16 Ум. друк. арк. _
Тираж _ . Зам. №__

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013 р.